

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.

**Frederic Marès i Deulovol
(1893-1991):
col·leccionista**

Aurora Ogalla Polonio

Director: Bonaventura Bassegoda Hugas

Tesi doctoral per optar al títol de doctora en Història de l'Art

Departament d'Art i de Musicologia

Facultat de Filosofia i Lletres

Universitat Autònoma de Barcelona

2023

A Federico Marés
Visitando su Museo en soledad

Vi tu museo en soledad cerrada
y centrándolo vi tu alta figura
iluminando toda la escultura
que puso en él tu mano enamorada.

Qué fantasmagoría desvelada:
sueño y éxtasis, sombras de locura,
hambres de eternidad y de hermosura,
llanto y amor, encierra tu morada.

Salí y a entrar volví de pensamiento.
Perdiéndome en las solas galerías,
transitadas tan solo por tu aliento.

La soledad hablaba en su mutismo.
y vi, bajo las luces que encendías,
que eras tu allí la estatua de ti mismo

Rafael Alberti Merello

AGRAÏMENTS

ACRÒNIMS I ABREVIATURES

INTRODUCCIÓ

1. FREDERIC MARÈS I DEULOVOL: TRETS BIOGRÀFICS.....	18
1.1. Família Marès i Deulovol.....	19
1.1.1. Primeres generacions.....	19
1.1.2. Segona generació.....	20
1.1.3. Tercera i quarta generació.....	22
1.2. Biografia de Frederic Marès i Deulovol.....	25
1.2.1. Infantesa i adolescència.....	25
1.2.2. Joventut.....	26
1.2.3. Maduresa.....	28
1.2.4. Vellesa.....	37
1.3. Trajectòria professional.....	46
1.3.1. Escultor.....	46
1.3.2. Docència.....	56
1.3.3. Escriptor.....	59
1.4. Cercle Social.....	64
1.4.1. Membre d'Acadèmies.....	65
1.4.2. Membre d'Associacions.....	79
2. COL·LECCIONISTA ATÍPIC.....	90
2.1. Frederic Marès col·leccionista.....	91
2.1.1. La formació d'un col·leccionista.....	92
2.1.2. La Ciutat Comtal.....	92
2.1.3. Europa i les Belles Arts.....	93
2.1.4. L'Espanya despullada.....	96
2.1.5. La col·lecció i el col·leccionisme a l'abast.....	99
2.2. Mercat de l'art i de les antiguitats.....	102
2.2.1. Madrid.....	103

2.2.2. Castella i Lleó i Toledo.....	116
2.2.3. Barcelona.....	129
2.2.4. Altres oferiments.....	145
2.2.5. Adquisicions que han estat objecte de polèmica.....	149
2.3. Benefactor de les arts i la cultura catalana.....	155
2.3.1. Museu Frederic Marès de Barcelona, 1946.....	155
2.3.2. Museu Militar de Montjuïc, 1962.....	224
2.3.3. Museu de l'Empordà, 1971.....	235
2.3.4. Museu d'Art Frederic Marès de Montblanc, 1979.....	248
2.3.5. Museu d'Història de Sabadell, 1984.....	257
2.3.6. Museu Frederic Marès de la Punta d'Arenys de Mar, 1985.....	264
2.3.7. Museu del Llibre, 1986.....	276
2.3.8. Museo de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, 1986.....	285
2.3.9. Donacions menors i fallides.....	293
CONCLUSIONS.....	296
BIBLIOGRAFIA.....	304
APÈNDIX.....	314
Apèndix I. Arbre genealògic de la família Marès Deulovol.....	315
Apèndix II. Transcripció de: MARÈS, Frederic. «Prólogo». A RODEJA, Eduard: <i>Figueras. Notas históricas. Prehistoria–1386</i> . Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 1958, pàgs. 13-15.....	316
Apèndix III. Motllos del Museu d'Història de Sabadell.....	319
Apèndix VI. Imatges.....	324

AGRAÏMENTS

Endinsar-se en el món de Frederic Marès ha estat un repte apassionant i complex. En el transcurs d'aquest estudi, s'ha intentat traçar una línia clara entre la seva figura pública i la persona, una tasca que m'ha resultat desafiant a causa de la documentació abundant i la complexitat del seu llegat. Un dels aspectes més intrigants d'aquest procés de recerca és el contrast entre la figura pública de Marès, conegut com a escultor, col·leccionista i promotor cultural, i la persona privada que va viure una vida personal més discreta i reservada.

Durant aquest recorregut, he estat afortunada de comptar amb la valuosa col·laboració de diverses persones que m'han brindat la seva ajuda i acompanyament. Algunes han aportat el seu profund coneixement i experiència en diferents aspectes relacionats amb Marès, mentre que d'altres han ofert el seu suport emocional en aquest procés. Voldria expressar el meu agraïment sincer a totes aquestes persones, amb l'esperança que compreguin que qualsevol omissió en aquesta llista és involuntària i els demano disculpes per endavant.

En primer lloc, vull expressar el meu agraïment més sincer al Dr. Bonaventura Bassegoda, que ha tingut el paper de tutor i director d'aquesta tesi, per la seva experiència, dedicació i paciència. Però, sobretot, per haver dipositat la confiança en mi i per brindar-me l'oportunitat d'aprofundir els meus estudis en el fascinant món del col·leccionisme d'obres d'art a Catalunya. La seva guia i el seu suport han estat fonamentals en aquest camí acadèmic i personal. A continuació, vull agrair l'equip del Museu Frederic Marès de Barcelona, al seu director, en Salvador García, i als seus conservadors, en especial a la Berta Ribé i l'Ernest Ortoll, així com a la cap de programes, la Neus Peregrina, per obrir-me les portes del museu i al món de Frederic Marès. Sense la seva generositat i dedicació hagués estat impossible desenvolupar aquesta tesi.

Així mateix, m'agradaria estendre la meva gratitud a totes les professionals que generosament han compartit la seva experiència i coneixement en diverses àrees relacionades amb la meva investigació. A la Neus Ribas, directora del Museu d'Arenys de Mar; la Roser Enrich, conservadora del Museu d'Història de Sabadell; la Ma. Isabel Marín, de l'Arxiu del Reial Cercle Artístic; l'Anna Maria Puig, presidenta de l'Institut

d'Estudis Empordanesos; la Teresa Miquel, tècnica del Museu de l'Empordà; i a la Maria Serra, directora del Museu Comarcal de la Conca de Barberà. I sobretot, a la Victoria Durá, les seves correccions i consells han estat de gran ajuda.

Finalment, però igualment fonamental, vull donar les gràcies a la meva família i amics. Durant aquest viatge d'investigació, el seu suport ha estat un far de motivació. Vull estendre un agraïment especial als meus pares, Sebastián i Rafaela; a la meva parella, Vamis; al meu germà, Sebastián; i a les meves tietes, Aurora i Carme, per la seva comprensió, paciència i ajuda incondicional.

ACRÒNIMS

AMC	Amics dels Museus de Catalunya
ANC	Arxiu Nacional de Catalunya
BC	Biblioteca de Catalunya
CDiR-MFM	Centre de Documentació i Recerca del Museu Frederic Marès
IEE	Institut d'Estudis Empordanesos
MAM	Museu d'Arenys de Mar
MCCB	Museu Comarcal de la Conca de Barberà
MFM	Museu Frederic Marès
MMB	Museu Marítim de Barcelona
MNAC	Museu Nacional d'Art de Catalunya
RABASF	Real Academia de Bellas Artes de San Fernando
RABAPCV	Real Academia de Bellas Artes de la Purísima Concepción de Valladolid
RACBASJ	Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi
RCA	Reial Cercle Artístic

ABREVIATURES

art. cit.	Article citat
ca.	Circa
coord.	Coordinadors
dir.	Director
eds.	Editors
fig./figs.	Figura/es
fol.	Foli
llig.	Lligall
nr.	Número de registre
núm./núms	Número/s
op. cit.	Obra citada
pàg./pàgs.	Pàgina/es
ptes.	Pessetes
s. d.	Sense data
s. p.	Sense pàgina
tesi cit.	Tesi doctoral citada
vol.	Volum

INTRODUCCIÓ

Frederic Marès i Deulovol (Portbou, 18 de setembre de 1893-Barcelona, 19 d'agost de 1991) és indubtablement un dels personatges més fascinants de la història de l'art contemporani a Catalunya. Provenent d'una família de classe mitjana amb vincles al món de la bibliofília, des d'una edat primerenca es va veure estimulat per l'art, un aspecte crucial que modelaria el seu desenvolupament personal i professional, i despertaria una passió pel col·leccionisme i l'escultura. Des de la infantesa, Marès va mostrar un interès innat per l'art. El seu pare, llibreter de vell, li va transmetre el seu amor pels llibres antics, cosa que va despertar-ne la curiositat i l'apreciació per les formes artístiques. Va ser en aquest context familiar en què Marès va començar a familiaritzar-se amb el món del col·leccionisme, adquirint una comprensió primerenca de la importància històrica i cultural de les peces artístiques i les antiguitats.

Marès és un cas extraordinari en l'àmbit del col·leccionisme, ja que malgrat no comptar amb una economia molt folgada i dedicar-se a la seva tasca com a professor i escultor, va aconseguir reunir al llarg de la seva vida una impressionant col·lecció d'escultura i arts sumptuàries. Tot i les limitacions econòmiques, Marès trobava formes creatives de finançar les seves adquisicions. Aprofitava oportunitats de compra favorables, negociava amb antiquaris i establí acords de pagament flexibles. A més, tenia una habilitat innata per detectar peces de gran valor i potencial artístic en llocs inesperats, com ara als *marché aux puces*, congregacions religioses en ruïnes o fins i tot en mans de particulars. La seva capacitat per reunir aquesta valuosa col·lecció va radicar en la seva passió i dedicació cap al món de l'art. Marès dedicava gran part del seu temps i recursos a la cerca, selecció i adquisició de peces que considerava de valor artístic i històric. El seu coneixement i experiència com a escultor també li van permetre apreciar i avaluar la qualitat i el valor artístic de les obres que incorporava a la col·lecció.

Amb el temps, aquestes col·leccions va créixer tant que ja no tenia prou espai per allotjar totes les peces. Va ser aleshores quan va prendre la decisió d'adquirir una casa antiga al barri gòtic, amb l'objectiu de convertir-la en un espai on les seves obres poguessin ser exhibides i apreciades pel públic. Mentre trobava el lloc adequat, l'Ajuntament de Barcelona li va oferir una proposta interessant: el Consistori s'encarregaria de buscar i condicionar un edifici per albergar-ne la col·lecció, a canvi que Marès donés les seves obres a la ciutat. I així va ser, el 1946 es va oficialitzar la donació i tres anys més tard, el 1949, es va inaugurar el Museo-Taller Frederic Marès, que també es va convertir en el taller i el domicili del propi Marès. La creació del Museu no només va tenir un impacte

significatiu en convertir les col·leccions de l'artista en un llegat inestimable per als amants de l'art i la cultura, sinó que també va exercir una gran influència en l'actitud de Marès envers el patrimoni artístic. Impulsat per l'èxit que va rebre el gest, es va sentir motivat a donar altres petites col·leccions que posseïa a diversos museus tant a Catalunya com a altres parts d'Espanya. La seva contribució a altres museus va complir el seu desig de preservar i difondre el patrimoni artístic per a les futures generacions.

El present treball té per objectiu ampliar la investigació existent sobre la figura de Marès, amb l'objectiu de comprendre la mentalitat del col·leccionista, els seus interessos i les seves motivacions vers el món de les antiguitats i les obres d'art. A més, es pretén afegir material que permeti ampliar l'estudi del mercat d'antiguitats a Catalunya i Espanya durant el segle XX. Aquesta tesi pretén donar llum sobre la importància de Marès com a col·leccionista i la seva influència al panorama artístic de l'època. A través de l'anàlisi del seu enfocament cap a les antiguitats, es busca comprendre com la seva passió per l'art va modelar la visió i la contribució al llegat cultural. Així mateix, s'examinarà el context històric i social en què Marès va desenvolupar la seva activitat com a col·leccionista, permetent una comprensió més completa del seu paper a l'escena artística de Catalunya i Espanya en aquest període. En termes de metodologia, les principals fonts utilitzades en aquest estudi han estat de naturalesa documental, majoritàriament procedents del Centre de Documentació i Recerca del Museu Frederic Marès (des d'ara, CDiR del MFM), així com d'altres institucions que van rebre donacions del mateix Marès. També s'han emprat fonts hemerogràfiques, ja que Marès era un personatge destacat i es podien trobar nombrosos articles sobre ell a la premsa. Aquestes fonts han estat fonamentals per aprofundir en la vida i l'obra de Marès, permetent obtenir una visió més completa de la seva rellevància com a col·leccionista i el seu impacte en l'àmbit de l'art i les antiguitats.

La investigació s'estructura en dos capítols principals. El primer se centra en la biografia del protagonista, començant amb la història de la família per comprendre els orígens dels interessos culturals del col·leccionista. Seguidament, es presenta el recorregut vital del personatge, destacant-ne les experiències, trajectòria professional i altres detalls rellevants que contribueixen a dibuixar un retrat detallat de la seva personalitat. A més, s'hi inclou una descripció del cercle social en què es movia, el qual comptava amb importants figures de l'àmbit artístic i intel·lectual de l'època. Aquesta informació ens permetrà entendre millor les influències i connexions que van conformar la seva trajectòria, així com l'impacte que van tenir en el seu desenvolupament com a

col·leccionista i artista. A més, val destacar que Marès va ser membre numerari de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (RACBASJ), així com de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando (RABASF) i membre corresponent de les acadèmies homònimes a les províncies de Còrdova, València, Sevilla, Valladolid i Saragossa. Així com del Reial Cercle Artístic (RCA) de Barcelona i un dels pares fundadors de l'Institut d'Estudis Empordanesos (IEE). La seva pertinença a aquestes prestigioses institucions subratlla el reconeixement i la contribució al món de l'art, i en ressalta la posició destacada dins l'àmbit cultural del seu temps.

El segon capítol se centra en l'aspecte més destacat de la vida de Marès: la seva tasca com a col·leccionista. Per comprendre millor el seu paper al món del mercat de l'art i les antiguitats, es realitzarà una anàlisi detallada del seu perfil com a col·leccionista i les seves experiències en aquest àmbit. Un recurs fonamental per a aquesta investigació és la correspondència que va mantenir amb antiquaris, la qual es troba preservada al seu arxiu personal. L'estudi d'aquesta correspondència proposa una visió única de les relacions i les transaccions que Marès va dur a terme amb els comerciants d'art del seu temps. Però va ser el seu enfocament únic allò que determinava la seva missió com a col·leccionista i l'impulsava a perpetuar el seu llegat, per això va donar les seves col·leccions a diverses institucions. La més important a l'Ajuntament de Barcelona, que a més de promoure el museu que porta el seu nom, subvenciona l'adquisició de noves obres sota els criteris de Marès. El Museu Frederic Marès acull gran part de la seva col·lecció d'escultura hispànica, la col·lecció d'objectes sentimentals i, des de la seva mort, el fons personal. Aquest arxiu és clau per a la investigació, ja que conté gran part de la seva correspondència i proporciona informació interessant sobre els seus contactes. Les altres institucions que van rebre donacions de Marès van ser: la Biblioteca de Catalunya, el Museu Frederic Marès de la Punta d'Arenys de Mar, el Museu d'Història de Sabadell, el Museu de la Conca de Barberà, el Museu de l'Empordà, el Museu de Montjuïc, i fora de territori català, la RABASF.

Aquest estudi pretén destacar la figura d'un personatge que, malgrat les contribucions valuoses a l'art i la cultura, ha estat objecte de controvèrsia. Per tant, el nostre objectiu és desmitificar algunes de les idees preconcebudes sobre Marès, presentant dades contrastades que ens permetin reconstruir la seva vida des d'una perspectiva neutral. A través d'aquest enfocament, busquem proporcionar una visió més precisa i completa de la trajectòria de Marès, ressaltant el seu llegat en l'àmbit artístic i cultural. L'estudi de les

diferents etapes de la seva vida resulta crucial per comprendre'n el desenvolupament com a col·leccionista. Per això, ens basem en dues de les obres cabdals escrites per Marès: *La pequeña historia de mi museo* i *El Mundo fascinante del coleccionismo y de las antigüedades: memorias de la vida de un coleccionista*.¹ El primer correspon al seu discurs com a Acadèmic Numerari a la RABASF, mentre que el segon, que es basa en el primer, són les seves pròpies memòries². En aquestes obres, Marès relata les seves experiències i esmenta aquells personatges que van deixar petjada a la seva vida. A més, les guies i estudis promoguts pel MFM publicats al llarg dels anys ens brinden una altra perspectiva, igualment vàlida però més objectiva, sobre la tasca de Marès. Aquestes publicacions ens permeten aprofundir en el seu treball com a col·leccionista i en la importància del llegat artístic i cultural. A través d'aquestes, podem obtenir una visió més completa i enriquidora de la contribució de Marès al món de l'art.

A més de la investigació principal duta a terme en aquesta tesi doctoral, també volem destacar les nostres contribucions addicionals que complementen i enriqueixen l'estudi. En primer lloc, cal citar la ressenya sobre el col·leccionista i les seves col·leccions al diccionari en línia *Repertori de col·leccionistes i col·leccions d'Art i Arqueologia de Catalunya* (RCCAAC), dirigit per Francesc Fontbona i Bonaventura Bassegoda en el marc de l'Institut d'Estudis Catalans. En segon lloc l'article titulat «Les col·leccions de Frederic Marès fora del seu museu: donacions a altres institucions»,³ publicat el 2023 durant la jornada "Col·leccionistes que han fet museus" celebrada el 25 d'abril de 2022 a Museu Nacional d'Art de Catalunya. Aquestes aportacions addicionals, combinades amb la present investigació, enriqueixen encara més el coneixement sobre la figura de Marès i el seu llegat, proporcionant una perspectiva valuosa per comprendre el seu paper rellevant en l'àmbit del col·leccionisme i les arts.

---

¹ BASSEGODA, Bonaventura. «La singularitat de les Memòries de Frederic Marès». *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, 2011, Núm. 25, pàgs. 215-220.

² L'edició consultada per aquesta tesi doctoral és la reimpressió de l'any 2006, de la reedició del 2000.

³ OGALLA, Aurora. «Les col·leccions de Frederic Marès fora del seu museu: donacions a altres institucions». A VV.AA.: *Col·leccionistes que han fet museus*. Barcelona: Museu Nacional d'Art de Catalunya, 2022, pàgs. 35-145.

1. FREDERIC MARÈS I DEULOVOL: TRETETS BIOGRÀFICS

1.1. Família Marès i Deulovol

1.1.1. Primeres generacions

Tot i que el cognom Marès té una presència a les terres gironines des del segle XIV, és al segle XVI quan trobem registres del cognom als censos del Port de la Selva. Això indica que la família Marès ja tenia una història arrelada en aquesta localitat costanera de la província de Girona. El llinatge i la tradició familiar que es remunten a generacions anteriors proporcionen un context històric i cultural important per comprendre l'arrel i el llegat de la família Marès a la regió.

Els avantpassats paterns de Frederic Marès i Deulovol,⁴ Anton Marès i Giralt (1754-1832) i Agnès Nadal i Barber (1753-1830), eren naturals de la Selva de Mar, municipi on també va néixer Pere Marès Nadal (1789-El Port de la Selva, 1846), avi besavi de l'escultor. Pere es va casar amb Elena Bisbe i Palau (1793-1838), que també era nativa del Port de la Selva i filla de Pere Bisbe Mallol (1764-1816) i Sibina Palau Cervera (1767-1822). D'aquesta unió van néixer set fills, incloent-hi l'avi patern del col·leccionista, Josep Marès i Bisbe (1849-1896) (fig. 1).

El 1844, Josep, que es dedicava a la indústria vinícola,⁵ va contreure matrimoni amb Eulàlia Oriol i Roig (1819-?), filla del matrimoni format per Lluís Oriol Secases (Sallagosa, França, ?-?) i Teresa Roig Palau (El Port de la Selva, 1789-1848). Junts van tenir sis fills, entre ells Pere Marès i Oriol (El Port de la Selva, 1856-Barcelona, 1915), pare del protagonista d'aquesta tesi.

És important ressaltar que la genealogia de Frederic Marès mostra una sòlida connexió amb la regió de l'Alt Empordà, on s'arrela la seva història familiar. Aquests antecedents familiars i les arrels locals van tenir un paper significatiu en la formació de la identitat i els vincles emocionals de Marès.

Pel que fa a la línia materna, no es disposa d'una gran quantitat d'informació, encara que es coneixen els noms dels avis: Frederic Deulovol i Adroher (nascut a Figueres el 1841) i Aniceta Vergés i de Carle, residents de Figueres. La parella va tenir quatre filles: 4 filles:

---

⁴ Vegeu apèndix I. Arbre genealògic de la família Marès Deulovol, pàg. 315.

⁵ MARÈS, Frederic. *Port de la Selva. Notas històricas*. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 1970-1971.

Soledat (Figueres, 1866- Barcelona, 1937), Dolors (1883-?), Sara (1886-1955), Anna (1871-1948). La primogènita fou la mare de Frederic Marès i Deulovol.

1.1.2. Segona generació

Pere Marès i Oriol (fig. 2), conegut familiarment amb el sobrenom de "Perico", va néixer al Port de la Selva el 2 de juny de 1856. Va realitzar els seus estudis a l'internat del poble de Figueres durant l'any acadèmic 1866-1867, i el 1868 va assistir a l'escola pública superior de Figueres. Es creu que posteriorment va continuar els seus estudis a França, la qual cosa és rellevant considerant que el seu avi matern provenia de la comuna de Sallagosa, a la Cerdanya francesa. Aquests antecedents acadèmics i la possible formació a l'estranger ofereixen pistes interessants sobre l'educació i les influències culturals que podrien haver modelat Pere Marès en la trajectòria personal i professional.

A causa de la crisi de la fil·loxera, la família va experimentar dificultats econòmiques, fet que va precipitar ell seu regrés a Catalunya. Pere Marès, en tornar, va treballar com a secretari personal del seu pare i també va participar en els negocis familiars. Als 28 anys, va aconseguir feina a la recent inaugurada duana de Portbou el 1878, un pas fronterer que ràpidament es va convertir en un dels més transitats de la regió de Girona.⁶ Aquesta oportunitat laboral en un lloc estratègic com Portbou no només li va oferir estabilitat econòmica, sinó també una gran interacció amb viatgers, comerciants i intel·lectuals que transitaven per la zona.

Va començar la seva carrera a la duana de Portbou com a primer pesador i,⁷ i, amb el temps, va anar ascendint al seu càrrec. Paral·lelament, des de la dècada de 1880, va col·laborar com a escriptor en diversos diaris, entre ells *La Vanguardia*, *El Constitucional*, *La Lucha* (Girona), *El Diario de Barcelona*, *La Iberia* (Madrid) o *La Liga Agraria* (Madrid). A més, es va involucrar activament en diverses associacions culturals i literàries, com la *Asociación Literaria de Gerona* (1877),⁸ on va participar com a soci

---

⁶ COMPTE, Albert. «Sobre els orígens i primera expansió urbana de Portbou». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. 1991, Núm. 24, pàgs. 349-350.

⁷ DEL ARCO, Manuel «Mano a Mano: Federico Marés». *La Vanguardia*, 12 d'octubre 1957, p. 7.

⁸ «Sres. Delegados de la Asociación». *Asociación Literaria de Gerona*, gener de 1877, pàg. 399.

delegat de Portbou, i la *Sociedad Económica Gerundense de Amigos del País*, a la qual es va unir al voltant del 1889.

Durant els seus anys com a funcionari duaner, Pere Marès va tenir contacte directe amb importacions i exportacions, incloent cromos, estampes, llibres, i més. Aprofitant els vincles que establia amb bibliòfils i intel·lectuals que passaven pel confí, el 1884 va fundar a Catalunya *El corresponsal del coleccionista*, una publicació francesa que s'havia tornat popular a la resta d'Europa. Aquesta revista era un catàleg d'obres antigues i curioses, de llibres d'història, rars, novel·les, documents històrics i col·leccions de gravats antics, estampes, segells o medalles. En línia amb el seu interès en l'art i l'arqueologia, el 1896 va esdevenir soci corresponsal de *Asociación Artístico-Arqueológica-Barcelonesa*,⁹ consolidant així la seva participació a l'àmbit cultural i artístic de l'època.

El febrer de 1891 va contraure matrimoni amb Soledat Deulovol i Vergés (fig. 3). Junts van tenir tres fills, Josep (Portbou, 7 de desembre de 1891-Barcelona, el 7 de maig de 1955), Frederic (Portbou, 1893-Barcelona, 1991) i Pere (Portbou, 1898 -Barcelona, 1914) Marès i Deulovol.

El 1903, la família Marès es va traslladar a Barcelona i es va establir a la Ronda Universitat, núm. 13. En aquesta ciutat, el pare va decidir centrar-se en la compra-venda de llibres antics i primeres edicions, i va obrir un establiment especialitzat en llibres, documents i gravats. Inicialment, la botiga es va ubicar a l'habitatge familiar de la Ronda Universitat (1903-1905); seguidament, al carrer dels Àngels, núm. 1 (1905); més tard, al Mercat de Llibres Vells de Santa Madrona (1906-1908),¹⁰ concretament a la barraca núm. 20, per la qual sabem que va pagar 350 ptes. pel traspàs; i per últim, al carrer Comtal, núm. 31 (1912).¹¹ Arran de les conseqüències de la Primera Guerra Mundial, deu anys després d'inaugurar la primera botiga, va decidir tancar, però durant els seus últims anys de vida va mantenir contacte amb els seus clients més fidels. Pere Marès va morir a Barcelona el 1915, afeblit i després d'haver estat postrat al llit durant diversos mesos. El

---

⁹ «Suscritores a la revista». *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica-Barcelonesa*, 1901-1902, Vol. 3, pàg. 7.

¹⁰ Actual Centre d'arts Santa Mònica.

¹¹ Targeta de visita de Pere Marès i Oriol, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 24).

seu llegat com a bibliòfil i la seva passió pels llibres i gravats perdurarien a través del seu fill Frederic Marès, que continuaria el seu camí al món de l'art i el col·leccionisme.

Soledat Deulovol va exercir el paper de mestressa de casa i va dedicar la seva vida a la cura del seu marit i els seus fills. A finals de desembre del 1937, a causa d'una malaltia, va ser traslladada a l'Hospital Clínic de Barcelona, on va estar ingressada. Malauradament, la seva salut va empitjorar i va morir els primers dies de gener de 1938. El seu cos va ser enterrat al Cementiri de les Corts de Barcelona.¹² La dedicació incondicional de Soledat Deulovol cap a la seva família van deixar una empremta profunda a Frederic Marès, ja que ell era l'únic fill que seguia vivint amb ella. La proximitat i l'afecte compartit entre mare i fill van contribuir a forjar una connexió especial que perduraria al llarg de la vida de Frederic Marès.

1.1.3. Tercera i quarta generació

Tercera generació

Josep Marès i Deulovol (fig. 4), el primogènit dels tres germans, va néixer el 7 de desembre de 1891 a Portbou i va ser batejat amb els noms de Josep, Frederic i Pere, el 19 de d'aquell mateix mes a l'església de Santa Maria del Portbou.¹³ Va iniciar la seva educació a l'Escola Pública de Nens de Portbou el 1902 i posteriorment va assistir al col·legi Nostra Senyora del Colell a Banyoles (1902-1904). Quan la família es va traslladar a Barcelona, va ingressar al Col·legi de Sant Jordi el 1904. A la primerenca edat de 14 anys, va obtenir el certificat de l'Acadèmia Claret de "Tenedor de Libros". Aquell mateix any, va enviar una sol·licitud a l'Escola Superior d'Arts i Indústries i Belles Arts de Barcelona,¹⁴ encara que no es conserven documents que indiquin si va ser acceptat.

---

¹² MARÈS, Frederic. *El mundo fascinante del coleccionismo y de las antigüedades*. Barcelona: Museu Frederic Marès, 2006, pàg. 120.

¹³ Certificat de baptisme de Josep Marès i Deulovol, 19 de desembre de 1891 (Girona, Arxiu parroquial de la Diòcesis de Girona, Llibre Baptismes I de Santa Maria de Portbou, pàgs. 360-361).

¹⁴ Resguard sol·licitud de matrícula José Marès a l'Escola Superior d'Arts i Indústries i Belles Arts, 2 de setembre de 1905 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 24).

Per contra, si que hi ha un rebut dels anys 1906 i 1907 de les Escoles Pies de Barcelona, document que suggereix que va continuar la seva formació allà.¹⁵

Va contreure matrimoni amb Concepción Ibáñez Cabo (Náquera, València, 6 de desembre de 1889-Barcelona, 3 de gener de 1982) amb qui va tenir cinc criatures, l'Anna (Barcelona, 1922-Llinars del Vallès, 2015), la Concepció (Barcelona, 1917-2006), la Maria de la Soledad (Marisol) (Barcelona, 1925-2022), la Carme (Barcelona, ?) i en Pere (Barcelona, 1929-?) Marés i Ibáñez.

Va treballar com a funcionari municipal a l'Ajuntament de Barcelona a partir del 1933¹⁶ i també va exercir funcions auxiliars en l'organització i administració del MFM entre el 1950 i el 1955. Va morir el 7 de maig del 1955 a Barcelona, després una llarga malaltia.¹⁷

Pere Marès i Deulovol (fig. 5), el benjamí de la família, va néixer l'1 de març del 1898 a Portbou i va morir el 14 de desembre del 1914 a Barcelona. Va ser batejat a Portbou el 31 de març de 1898 a les 3 de la tarda, rebent els noms de Pere, Ricard i Eduard.¹⁸ A l'edat de 16 anys, va contraure la febre tifoide durant el brot que va afectar Barcelona el 1914. Malauradament, no va aconseguir superar la malaltia i va ser enterrat al Cementiri de les Corts.

Quarta generació

Tot i que Frederic Marès no va tenir fills propis, el seu germà Josep va formar una extensa família amb la qual Marès mantenia una estreta relació. Lamentablement, però, la informació disponible sobre ells és limitada i deixa molts espais en blanc que esperem puguin ser emplenats arran de la publicació d'aquesta tesi doctoral. Després d'aquest aclariment, a continuació s'esmenten breument els nebots de Marès amb la informació aconseguida fins ara.

La Concepció o Conxita va néixer a Barcelona el 1917 i va morir a la mateixa ciutat el 2006. Es va casar amb Felip Bach Mensa (1915-?), professor de tipografia de les arts del

---

¹⁵ Rebut de les Escoles Pies de Barcelona a José Marès, 1905-1906 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 24).

¹⁶ «Escalafón del personal del Ayuntamiento de Barcelona». *Gasetta municipal de Barcelona*, 31 de desembre de 1942, pàg. 56.

¹⁷ «Necrología». *La Vanguardia*, 7 de maig de 1955, pàg. 22.

¹⁸ Certificat de baptisme de Pere Marès i Deulovol, 31 de març de 1898 (Girona, Arxiu parroquial de la Diòcesis de Girona, Llibre Baptismes II de Santa Maria de Portbou, pàg. 77).

llibre a l'Escola d'arts i Oficis Artístics.¹⁹ Desconeixem si la parella va tenir descendència.

L'Anna va néixer a Barcelona el 1922 i va morir a Llinars del Vallès el 2015. Va contreure matrimoni amb Josep Salrach Barnils i junts van tenir cinc fills, entre ells l'historiador Josep Maria Salrach Marès (Llinars del Vallès el 1945).

La Marisol va néixer a Barcelona el 1925 i va morir a la mateixa ciutat el 2022. Es va desposar amb Frederic Busquets Olivé i se sap que van tenir almenys una filla, Glòria Busquets Marès.

La Carme, nascuda a Barcelona en data desconeguda, es va casar amb Joan Parés.

En Pere (fig. 6) va néixer a la Ciutat Comtal el 22 de juny de 1929, igual que totes les seves germanes, i va contreure matrimoni amb María Teresa Izárbes i Bonet. La parella va tenir dues criatures, Frederic i Pere Lluís Marès Izárbes. Durant un temps, la família va viure al pis superior de l'MFM, amb el seu oncle, amb qui mantenien una estreta relació. A causa d'aquesta proximitat i vincle familiar, Marès va designar Pere i la seva família com els seus hereus universals.

---

¹⁹ MARÈS, Frederic. «A los nuevos profesores». *Ensayo*, Barcelona, 1955, Núm. 3, pàg. 6.

1.2. Biografia de Frederic Marès i Deulovol

Frederic Marès i Deulovol (1893-1991) (fig. 7) va ser un escultor, professor, col·leccionista i escriptor, que va dedicar la seva vida a conservar i promoure l'art i la cultura del nostre país. No obstant això, és recordat principalment per la seva tasca com a col·leccionista, activitat que per la seva importància i singularitat de les obres que va arribar a aplegar, ha eclipsat les altres. També, va ser un reconegut benefactor i impulsor cultural.

Era un home polifacètic que va saber extreure el màxim profit del context que l'envoltava. Va formar part de diverses institucions artístiques a nivell espanyol, va ser acadèmic numerari de la RABASF (Madrid), de la RACBASJ (Barcelona), o corresponent de la Real Academia de Bellas Artes de la Purísima Concepción (Valladolid). En aquesta línia, va rebre diversos premis de reconeixement al llarg de la seva vida, com per exemple la Gran Cruz de la Orden Civil de Alfonso X el Sabio i d'altres relacionats amb l'activitat d'escultor. Va exercir com a professor, i posteriorment director, de l'Escola d'Arts i d'Oficis Artístics de Barcelona, càrrecs que el van permetre viatjar pel món, sempre acompanyat de la seva inseparable maleta (fig. 8).

Tanmateix, participava dels esdeveniments i trobades socials amb personatges il·lustres de la seva època. L'unia una gran amistat amb José Francés, Eugèni d'Ors, Antoni Vila Arrufat i Salvador Espriu, entre molts d'altres. En aquesta línia, era soci d'entitats culturals com l'Instituto Italiano di Cultura i del Cercle Artístic de Sant Lluç.

La figura de Marès està envoltada de llums i ombres. D'una banda, era una persona sociable, carismàtica i molt persuasiva, però d'altra, era autoritària i orgullosa, capacitats que el van ajudar a moure's i adaptar-se a un moment històric difícil.

1.2.1. Infantesa i adolescència

Frederic Marès i Deulovol va néixer a Portbou a les 10 del matí del 18 de setembre de 1893. Era el segon fill del matrimoni format per Pere Marès i Oriol (Port de la Selva, 2 de juny de 1956-Barcelona, 1915) i Soledat Deulovol i Vergés (Figueres, 1866-Barcelona, 1937). Va ser batejat a l'església parroquial de Santa Maria de Portbou el dia 2 d'octubre de 1893 amb els noms de Frederic, Salvador i Lluís. Els seus padrins van ser

l'avi matern, Frederic Deulovol i Adroher i l'avia paterna, Eulàlia Oriol i Roig.²⁰ Era el mitjà de dos germans, Josep i Pere.

Dels primers anys de vida de Frederic Marès en tenim testimoni gràcies als diversos documents conservats, així com pels records escrits pel propi Marès. Aleshores, residia amb la seva família a Portbou i estudiava a l'escola del poble. D'aquest període es conserven pocs documents i el que sabem és el que va narrar ell mateix a les seves memòries. En aquestes, Marès explicava que des de ben menut es va interessar pel dibuix i passava el seu temps lliure copiant làmines i estampes que el seu pare aconseguia per a ell, fruit de la seva feina com a funcionari de duana. Aviat però, l'any 1903, es va traslladar amb la seva família a Barcelona, on primer va residir a la Ronda Universitat, núm. 13, i després, al Carrer dels Àngels, núm. 1. A la Ciutat Comtal es va formar a l'Escola Pia de Sant Antoni Abad, situada al barri del Raval. En aquesta època també es va inscriure en un curs de dibuix i pintura a la prestigiosa Acadèmia Baixas. Aquesta institució, fundada el 1892 pel reconegut pintor Josep Maria Baixas, gaudia de gran renom a la ciutat i era coneguda per la seva excel·lència en la preparació d'estudiants per ingressar a l'Escola d'Arts i Oficis Artístics i Belles Arts. A més a més, el curs 1905-1906 es va matricular a l'assignatura de Dibuix artístic a l'Escola Superior d'Arts, Indústries i Belles Arts, on va ingressar finalment l'any 1908.

1.2.2. Joventut

El 1910, a l'edat de 17 anys ja es trobava matriculat a l'Escola de Belles Arts, va cursar les assignatures d'anatomia pictòrica i perspectiva. Durant aquest període, el seu talent i la seva dedicació artística van començar a destacar i va tenir l'oportunitat de posar a prova les seves habilitats participant en un concurs convocat pel RCA. En aquest concurs, va presentar una obra que va impressionar el jurat, emportant-se així el primer premi a la categoria d'escultura. Aquest reconeixement primerenc va ser un indicatiu clar del seu talent i prometedor futur com a escultor. A més, el premi incloïa una suma d'aproximadament 500 pessetes, que Marès va fer servir per comprar la primera obra de la seva futura

---

²⁰ Certificat de baptisme de Frederic Marès i Deulovol, 2 d'octubre de 1893 (Girona, Arxiu parroquial de la Diòcesis de Girona, Llibre Baptismes I de Santa Maria de Portbou, p. 424).

col·lecció: una taula amb el suposat retrat de Ramon Llull²¹ del segle XIV, que va adquirir al seu pare.

El 1911 va cursar teoria i història de les Belles Arts i el 1912 concepte d'art i història de les arts decoratives i escultura del natural. Novament, les seves habilitats van destacar i el seu exercici acadèmic va ser excel·lent. Com a reconeixement al seu rendiment, l'Acadèmia de Belles Arts de l'Escola li va atorgar la medalla de plata per oposició, un èxit significatiu en la seva trajectòria acadèmica. A més, l'Ajuntament de Barcelona li va concedir a un premi extraordinari com a alumne més destacat, que consistia en una beca d'un any per estudiar a l'estranger, cosa que li va oferir l'oportunitat de viatjar i conèixer diversos països europeus. Aquesta experiència a l'estranger no només va enriquir la seva perspectiva artística, sinó que també li va permetre submergir-se en diferents cultures i estils artístics, ampliant així la formació i la visió del món.

Un any després, el 1913, l'Escola d'Arts i Oficis va premiar els èxits acadèmics del curs 1911/1912. En aquesta ocasió, Marès va ser novament reconegut per la seva excel·lència a l'assignatura de Teoria i Història de les Belles Arts,²² guanyant un premi en metàl·lic. Aquests reconeixements demostren el compromís i el talent de Marès a la seva educació artística, així com la seva capacitat per destacar en diferents aspectes de l'estudi de les Belles Arts.

El 1914 l'Acadèmia provincial de Belles Arts li va concedir una borsa de viatge d'escultura, subvencionada per la Diputació de Barcelona, que li va permetre realitzar una pensió per oposició a París.²³ Durant el seu temps a la capital francesa, Marès va aprofitar al màxim la seva estada, freqüentant subhastes d'art, explorant llibreries de vell i establint contactes amb marxants i antiquaris. Una de les trobades més significatives per Marès, que va relatar a les seves memòries, va ser la trobada amb el cèlebre escultor François Auguste René Rodin (1840-1917). Durant aquests mesos a França, Marès va començar a adquirir algunes obres d'art que més tard formarien part de la seva col·lecció.

---

²¹ La taula es troba a la Biblioteca de Catalunya des del 1986, data en què va tenir lloc la donació de Frederic Marès a la institució.

²² «De arte». *Diario de Barcelona*, 28 d'abril de 1913, pàg. 4.

²³ «Noticias generales». *Diario de Barcelona*, 3 de juny de 1914, pàg. 6.

El 1915, la Diputació de Barcelona va atorgar a Marès una altra borsa de viatge, aquesta vegada per estudiar escultura del natural a Itàlia.²⁴ Tot i això, a causa de motius familiars, no va poder gaudir d'aquesta oportunitat. Durant el mateix any, va rebre una carta del Ministeri de la Guerra que el designava com a soldat de reserva fins a 1915, data en què va començar el seu servei militar al 1er Regiment d'Artilleria de Muntanya, que va durar de tres anys. Afortunadament, va aconseguir conciliar la professió d'escultor amb les responsabilitats militars. De fet, algunes vegades, els seus superiors li van atorgar permisos per preparar-se per a oposicions.

Durant aquest període, Marès (fig. 9) també va realitzar diversos encàrrecs escultòrics, a més de participar en concursos nacionals, com el del Monument als Caiguts a Àfrica. Simultàniament, va esdevenir ajudant de mèrit a l'Escola d'Arts i Oficis Artístics i Belles Arts de Barcelona, especialitzant-se en escultura. A més, l'Estat Espanyol li va atorgar una pensió per estudiar escultura espanyola, cosa que demostra el reconeixement i la confiança dipositada en el talent artístic.

Aquestes experiències a l'estranger, la seva participació en el servei militar i la seva reputació creixent com a escultor li van brindar a Marès l'oportunitat d'ampliar la seva visió artística i reafirmar la seva carrera. La seva capacitat per combinar la passió per l'art amb els compromisos militars demostra la seva dedicació i perseverança. Aquests anys també van establir les bases per al seu èxit posterior com a col·leccionista i conservador d'art, ja que el seu coneixement i estima per les obres es van veure enriquits per la participació en subhastes i el contacte amb altres artistes.

1.2.3. Maduresa

Els anys vint van ser una etapa de consolidació per a Frederic Marès com a escultor. La seva participació en els preparatius de l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929 va tenir un impacte significatiu a la seva carrera i al seu reconeixement a nivell nacional i internacional. Aquesta important exposició li va oferir l'oportunitat de destacar i exhibir el seu talent artístic en un context de gran rellevància. Gràcies a la seva participació als esdeveniments relacionats amb l'Exposició Internacional, Marès va poder enfortir les

---

²⁴ «Academia provincial de Bellas Artes de Barcelona». *Diario de Barcelona*, 10 d'abril de 1915, pàg. 23.

relacions que havia construït al llarg dels anys amb representants d'institucions municipals i governamentals. Aquestes relacions no només es van traduir en nous encàrrecs artístics, sinó que també li van permetre tenir una participació activa a la vida social i cultural del país.

L'any 1932, Marès va assumir el càrrec de vicepresident al Saló de Barcelona, sota la presidència de Lluís Masriera i Rosés (Barcelona, 1872-1958). Un any després, després de la mort de Fèlix Mestres, Marès va ser nomenat president d'aquesta important institució artística. La Junta Directiva del Saló estava composta per destacades personalitats de l'àmbit cultural, entre elles, Darius Vilàs Fernández (Barcelona, 1880-1950) com a vicepresident, Antoni Béseos com a secretari, Francesc Garulla com a vicesecretari, Miquel Clivillé com a comptador, Alexandre Cardunets Cazorla (Barcelona, 1871-Badalona, 1944) com a tresorer, i Miquel Farré i Albagés (Barcelona, 1901-1978), Oleguer Junyent i Sans (Barcelona, 1876-1956), Feliu Elias i Bracons (Barcelona, 1878-1948) i Joan Vila Puig (Sant Quirze del Vallès, 1890-Bellaterra, 1963) com a vocals. Tant Marès com Vila-Puig representaven el Saló a la Junta Municipal d'Exposicions d'Art en les cinc edicions de l'Exposició de Primavera.

El 21 de maig del 1933 es va dur a terme la inauguració de l'Exposició de Primavera, on Marès, en qualitat de president del Saló, va tenir l'honor d'obrir l'acte. Durant aquesta exposició, Marès va demostrar la seva generositat en renunciar a la meitat del premi que havia obtingut per la seva obra *Cap de nen*, la qual va ser adquirida pel Museu.²⁵ Marès, amb la resta del premi, va adquirir un ivori de F. Carulla, un dibuix de J. Benavent i un gres d'Antoni Cumella, mostrant així el seu suport a altres artistes i contribuint al desenvolupament de l'àmbit artístic. A més, també va oferir un premi d'estímul als artistes Bas i Sauleres,²⁶ evidenciant el seu compromís amb el foment i el reconeixement de la tasca creativa.

El paper destacat de Frederic Marès al panorama artístic de l'època s'evidencia a través del compromís amb la promoció i el suport a altres artistes, així com la seva contribució a l'enriquiment de la vida cultural de la ciutat. L'any 1935, es va dur a terme per primera vegada el Premi Frederic Marès del Saló de Barcelona, que va tenir com a objectiu

---

²⁵ «Adquisicions, donatius i dipòsits del segon semestre de l'any 1933». *Butlletí dels museus d'art de Barcelona*, 1934, Núm. 33, pàg. 62.

²⁶ «Expositores del "Saló de Barcelona"». *La Vanguardia*, 7 de juliol de 1933, pàg. 4.

reconèixer aquells artistes expositors o socis del Saló que demostraran mèrit a les seves obres i esforç per assolir la perfecció professional i la cultura artística, segons criteri del Jurat. El premi va ser finançat amb l'import que la Junta de Museus²⁷ havia destinat a l'adquisició de l'escultura de bronze titulada *Bust*,²⁸ presentada per Marès al Saló d'aquell any. El guardonat amb el premi Frederic Marès va ser el pintor Francesc Serra i Castellet (Barcelona, 1912-Tossa de Mar, 1976).²⁹ Aquest reconeixement no només va destacar la qualitat artística i l'esforç de Serra i Castellet, sinó que també va posar en relleu el compromís de Marès amb el suport i la promoció d'altres artistes.

Aquell mateix any de 1938, va decidir emprendre un viatge Brussel·les, París i a Londres (fig. 10) a la recerca de noves experiències i inspiració artística. Durant la seva estada a la capital britànica, va tenir l'oportunitat de submergir-se a l'ambient artístic de la ciutat i explorar diverses galeries, museus i exposicions. A la seva tornada a Barcelona, va ser convidat a formar part del jurat del Premi de Pintura Isidre Nonell. Com a membre vocal del jurat, va tenir un paper fonamental en l'avaluació de les obres presentades i en la selecció del guanyador. Per la seva contribució, va rebre una remuneració de 250 ptes.,³⁰ reconeixent així la seva experiència i coneixements en el camp artístic.

A la primavera de 1936, es va dur a terme l'Exposició de Primavera, un esdeveniment en què Marès va tenir un paper destacat. Gràcies al seu càrrec com a president del Saló de Barcelona, va ser elegit vocal de la Junta Municipal d'Exposicions, fet que li va permetre tenir una participació activa en l'organització i el desenvolupament de la mostra. A més de la seva tasca com a organitzador, Marès també va exhibir les seves pròpies escultures a l'exposició.³¹ Tot i això, la celebració de l'Exposició de Primavera va coincidir amb l'esclat de la Guerra Civil espanyola, un conflicte que va sumir Espanya en un període d'inestabilitat i convulsió. Davant d'aquesta situació, la Generalitat de Catalunya va reconèixer la necessitat urgent de protegir el valuós patrimoni artístic nacional,

---

²⁷ «Ingressos als Museus del segon semestre del 1935». *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, 1936, Núm. 57, pàg. 63.

²⁸ El títol de l'obra és *Serenitat* (núm. de catàleg: 014601-000) i es troba al Museu Nacional d'Art de Catalunya. Se'n conserven tres còpies més: al MFM, al Museu de la RABASF i al Museu de l'Empordà.

²⁹ Carta de Francesc Serra a Frederic Marès, 12 de setembre de 1935 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 6708).

³⁰ Comunicat del Govern de la Generalitat de Catalunya per la tasca realitzada com a Vocal del Jurat Premi de Pintura Isidre Nonell, 25 de juliol de 1935 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 50)

³¹ «L'Exposició de Primavera del 1936». *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, 1936, Núm. 64, pàg. 281.

especialment a la ciutat de Barcelona, on els enfrontaments entre diferents faccions polítiques i grups armats generaven un ambient de caos i violència. El C.N.T.-F.A.I. i altres agrupacions semblants van protagonitzar disturbis, incendis i danys a diversos monuments i obres d'art.

Conscient de la importància de preservar el llegat cultural, el Govern de Catalunya va prendre la iniciativa i va crear tres comissions encarregades d'organitzar i dur a terme el salvament del patrimoni historicoartístic català. Aquestes estaven enfocades a vetllar per la preservació d'obres d'art, monuments i altres elements culturals, que estaven en perill a causa del conflicte armat i la inestabilitat social. La seva tasca va ser crucial per evitar la pèrdua irreparable de part del patrimoni artístic de Catalunya.

En resposta a la creació d'aquestes comissions, van sorgir grups espontanis de voluntaris compostos per artistes i amants de l'art que es van unir amb l'objectiu de rescatar i protegir les obres artístiques amenaçades pels incendis provocats a convents i esglésies. Aquests voluntaris es van dedicar a salvar i traslladar les peces a magatzems privats a llocs segurs, com ara la Casa dels Canonges. Entre aquells que es van sumar a aquesta noble causa hi havia Marès, que l'octubre del 1936 va desplegar els seus esforços per salvaguardar l'edifici del Seminari Conciliar (fig. 11), que albergava al seu interior el Museu Diocesà. Amb aquestes frases recollia el *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona* la implicació de Marès en la salvaguarda:

«L'escultor Frederic Marès que, preocupat per la sort de que davant dels esdeveniments que es desenrotllaven podia córrer aquell Museu, ja s'havia acostat diferents vegades a l'edifici del Seminari, pogué veure aleshores que el temut incendi havia començat. Tot seguit es disposà a fer tot el que estigués a la seva mà per a salvar-lo; aconseguí, primer, autorització per a entrar a l'edifici, per bé que el fum, les flames i l'oposició momentània de gent armada que trobà a l'interior l'obligaren a desistir d'aquest primer intent; reprengué, més tard, el propòsit, ajudat per l'artista Carmel Davalillo i per un grup d'entusiastes i anònims ciutadans que espontàniament s'hi ajuntaren; i, tots plegats, sota les imprecacions d'un grup de curiosos, que no veia en les peces del Museu res més que objectes del culte religiós, i sota la pluja de bales que venien de les lluites del carrer, amb constant perill de la vida i amb un esforç físic i moral veritablement heroic, aconseguien,

per fi, treure la quasi totalitat de les peces existents al Museu i situar-les a l'exterior de l'edifici, fora de l'acció destructora del foc.»³²

La durada del conflicte bèl·lic va suposar un període de paralització a l'activitat artística de Marès. D'una banda, les fires i les exposicions d'art es van traslladar a l'estranger, cosa que va impedir que pogués continuar participant en la seva organització i assistència. D'altra banda, la seva tasca com a escultor es va veure interrompuda a causa de les circumstàncies adverses que acompanyaven la guerra. El context d'incertesa i dificultats va imposar una pausa en la seva producció artística, tot i les adversitats, la seva passió per l'art es va mantenir latent, i un cop finalitzat, va reprendre amb renovada energia la seva carrera com a escultor.

Dos mesos abans de la finalització de la guerra, el febrer de 1939, Marès va rebre un important encàrrec per part del comissari general del patrimoni artístic de la zona de Levante, l'arquitecte Pedro Muguruza (Elgóibar, 1893-Madrid, 1952).³³ Se li va assignar una missió especial centrada en la recuperació d'obres d'art que havien estat afectades durant el conflicte. Per dur a terme aquesta tasca, Marès va rebre una autorització especial que li concedia llibertat de moviment pel territori, facilitant-li així el compliment de la seva comesa. Amb aquesta autorització en poder seu, Marès es va embarcar en la tasca de localitzar i rescatar les valuoses peces artístiques que havien patit els estralls de la guerra.

Durant aquest període, també va reprendre la seva activitat com a escultor, gràcies als encàrrecs que li van ser oferts, principalment per Joan Claudi Güell (Barcelona, 1905-Tours, 1958), comte de San Pedro de Ruiseñada. Aquestes comissions van incloure la reforma d'elements danyats durant el conflicte al Palau Moja, propietat de la família Güell, així com la restauració de l'escultura del besavi a Comillas.³⁴ Aprofitant l'oportunitat i considerant l'experiència de Marès al Servei de Recuperació del Patrimoni de la zona de llevant, Güell va sol·licitar la seva ajuda per localitzar els objectes de valor familiars que havien desaparegut durant la guerra. Per tal de facilitar aquesta tasca, la

---

³² «La revolució de juliol i els nostres museus d'art». *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, 1936, Núm. 65, pàgs. 302-303.

³³ Carta de Pedro Muguruza Otaño a Frederic Marès, 16 de febrer de 1939 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4872).

³⁴ Carta de Joan Claudio Güell a Frederic Marès 14 de maig de 1939 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 3273).

família va elaborar un inventari detallat dels béns perduts, el qual va ser lliurat a Marès perquè pogués dur a terme les gestions corresponents.³⁵

Al juliol i amb la situació laboral cada cop més estable, Marès va prendre la decisió de llogar quatre magatzems al carrer Mallorca, núm. 184. Aquests, formaven part d'un edifici conegut com a Cases Granell, dissenyat per l'arquitecte Jeroni Francesc Granell i Manresa entre el 1901 i el 1909. L'acord de lloguer es va establir per mesos, i el preu acordat va ser de 164 pessetes. És probable que aquesta elecció estigués motivada per la necessitat de comptar amb un taller en condicions per al seu treball com a escultor, així com per albergar-ne la col·lecció d'art. Segons els registres disponibles, sembla que Marès va mantenir aquests magatzems llogats almenys fins al setembre del 1950.

Aquell mateix any, es va veure involucrat en una situació desafortunada quan va ser erròniament acusat de furt d'unes escultures.³⁶ Tot i això, després d'un procés judicial, es va demostrar la seva innocència i va ser absolt de tots els càrrecs. En realitat, la situació era un malentès administratiu, ja que les escultures en qüestió havien estat robades a Marès i no al revés. Afortunadament, la veritat va sortir a la llum i es va restablir la reputació i la integritat de Frederic Marès en relació amb aquest incident.

Durant els anys quaranta, Marès va experimentar un increment del seu reconeixement com a escultor. La necessitat urgent de reconstruir el patrimoni arquitectònic nacional, com esglésies i convents danyats durant la guerra, així com la demanda d'obres noves per revitalitzar la cultura i l'art a la postguerra, van brindar a Marès l'impuls necessari per destacar com un dels principals escultors de tot Catalunya. Marès es va convertir en un referent en la restauració d'elements escultòrics i arquitectònics, a més a més, també va rebre nombrosos encàrrecs per crear noves obres escultòriques i medalles. Paral·lelament, es van començar a reactivar les exposicions i mostres d'art, on va ser convidat obertament a participar-hi. Això s'evidencia en una carta enviada per Luís Monreal i Tejada (Saragossa, 1912-Barcelona, 2005) historiador de l'art i membre del Servicio de Recuperación Artística i posteriorment, comissari del Patrimonio Artístico Nacional, amb

---

³⁵ Carta de Joan Claudi Güell a Frederic Marès 9 de gener de 1941 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 3276).

³⁶ Fotocòpia d'una carta del Jutge d'instrucció de Barcelona a Frederic Marès, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 19).

jurisdicció a Catalunya, València i les Balears, el juliol de 1941, on li sol·licitava l'enviament de les seves obres al Palau de la Virreina:

«"Siendo la primera exposición que se celebra después de la guerra, tengo vivísimo interés en que sea magnífica y supere todo lo anterior. Ya sabe V. mi admiración y cariño hacia los artistas catalanes y mi deseo de que estén debidamente representados (...) Espero un éxito para el arte catalán de tanta calidad dentro del conjunto español."»³⁷

Totes aquestes experiències que s'han narrat van contribuir a forjar el reconeixement social de Frederic Marès, el qual es va reflectir en els nombrosos viatges que va emprendre cap a Madrid per assistir com a membre del jurat a les oposicions de Belles Arts. El fet de ser convidat regularment a participar com a membre del jurat a les oposicions nacionals de Belles Arts a Madrid és una clara demostració del prestigi i del respecte que Marès havia aconseguit en el seu camp. Aquests viatges no només eren una oportunitat per a treballar, sinó també per aprofitar el temps lliure per explorar els mercats d'antiguitats com El Rastro i els carrers propers al Museo del Prado, buscant obres d'art per a les seves col·leccions. Aquesta pràctica, inherent a la seva personalitat de col·leccionista i amant de l'art, i li permetia continuar enriquint les seves col·leccions.

El 1944, quan tenia 51 anys, va rebre probablement l'encàrrec més important de la seva carrera com a escultor: la restauració de les tombes Reials de Santa Maria de Poblet. Aquest va representar un dels moments més destacats de la seva trajectòria artística. La reconstitució va implicar un gran desafiament per a Marès, ja que aquestes tombes tenien una gran rellevància històrica i cultural. La seva tasca va consistir a tornar-les la seva esplendor original, recuperant detalls i elements deteriorats al llarg del temps. Per dur a terme aquesta tasca important, Marès va aplicar totes les seves habilitats escultòriques i coneixements tècnics. Acuradament, va treballar en la restauració de cada detall, respectant la integritat de les tombes i assegurant-se que recuperessin el seu aspecte original. Gràcies a aquesta obra, el Ministeri d'Educación Nacional³⁸ li va entregar la *encomienda* amb la placa de l'Ordre Civil d'Alfons X El Savi.³⁹

---

³⁷ Carta de Luis Monreal Tejada a Frederic Marès, 24 de juliol de 1941 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4722).

³⁸ «Ingresos en la Orden de Alfonso X el Sabio». *La Vanguardia*, 28 de juny de 1946, pàg. 3.

³⁹ «El ministro de Educación Nacional clausuró la Exposición de Tumbas Reales del monasterio de Poblet». *ABC Madrid*, 30 de desembre de 1945, pàg. 61.

A la tardor del mateix any, l'Ajuntament de Barcelona va decidir organitzar una exposició a l'Arxiu Històric de la Ciutat per commemorar la restauració recent de l'urna de Sant Bernat Calbó.⁴⁰ Com a part dels actes de presentació, es va proposar a Frederic Marès que exhibís les seves col·leccions en aquesta. El reconeixement de Marès com un personatge destacat de l'època, que es movia en cercles selectes, va fer que les seves col·leccions fossin conegudes per intel·lectuals i polítics de la ciutat. Figures com Agustí Duran i Sanpere (Cervera, 1887-Barcelona, 1975), director i fundador de l'Institut Municipal d'Història de Barcelona, que englobava l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, el Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona, el Museu d'Art, Indústries i Tradicions Populars, així com el ponent de cultura de l'Ajuntament de Barcelona, Tomàs Carreras Artau, coneixerien les seves col·leccions.

A partir d'aquesta exposició, es van establir les bases per a la creació del Museu Frederic Marès de Barcelona. Després d'intenses reunions que es van estendre durant dos anys, Marès va prendre la decisió de donar les seves valuoses col·leccions a l'Ajuntament de Barcelona el 1946. Aquesta donació va representar l'assoliment d'un objectiu llargament anhelat, un gest que no només va permetre la conservació i exhibició de les seves col·leccions, sinó que també va enriquir el patrimoni cultural de la ciutat. Com a mostra de reconeixement per la tasca duta a terme per Marès i d'agraïment per la donació de les col·leccions, l'Ajuntament li va atorgar la distinció més alta que la ciutat podia concedir: la Medalla d'Or de la Ciutat. L'entrega es va produir en el marc de la inauguració oficial del Museu Frederic Marès el novembre de 1948.⁴¹

Després de donar les col·leccions a l'Ajuntament de Barcelona i de la inauguració del MFM l'escultor va acordar amb el consistori el trasllat de la seva residència, del carrer Consell Cent, núm. 219, 2n 1a, al pis superior del propi museu. Aquest canvi de residència reflecteix la connexió estreta entre Marès i les seves col·leccions, així com la seva intesa i ferma dedicació a l'art i al seu llegat.

Durant la dècada dels anys cinquanta, Marès experimentava una etapa d'estabilitat i prosperitat. El seu èxit com a escultor i professor li proporcionava una situació econòmica favorable. El taller d'escultura continuava florint, i havia aconseguit assegurar un espai

---

⁴⁰ DORICO, Carles. «La construcció de l'urna de sant Bernat Calbó i els models de Pere Costa, Salvador Gurri i Nicolau Traver». *Locvs Amoenus*, 2013-2014, núm. 12, pàgs. 131-155.

⁴¹ Document acreditatiu de la concessió de la Medalla d'Or de la Ciutat, 25 de novembre de 1948 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 51).

segur i excepcional per preservar les seves col·leccions. En aquesta dècada, Marès també va rebre nombrosos reconeixements i condecoracions en agraïment a la seva destacada trajectòria. Alguns exemples notables inclouen la comanda de l'Ordre d'Instrucció Pública atorgada pel govern portuguès a l'abril de 1950,⁴² la Gran Creu de l'Ordre Civil d'Alfonso X el Savi al juliol de 1951,⁴³ la Medalla de Plata de la província de Barcelona al novembre de 1952,⁴⁴ i l'*Stella della Solidarietà Italiana* de primera classe de l'*Ordine della Stella della Solidarietà* al gener de 1956 pel govern de la República italiana.

Gràcies a la seva experiència i el coneixement en el camp de l'art i la preservació del patrimoni, el 1954, es va produir un altre moment crucial a la cursa de Marès: va ser nomenat Ponent a l'expedient de declaració de Monument Historicoartístic de la Capella de Jesús de Centelles, per la sessió de la Junta de la *Comisión Central de Monumentos* a la RABASF, celebrada el gener de 1954. Aquest encàrrec va ser el primer que va rebre de la *Comisión Provincial de Monumentos Histórico-Artísticos de Barcelona*, però a partir de llavors, va tenir un paper actiu a la redacció d'informes sobre monuments catalans. La *Comisión Central de Monumentos* era l'encarregada de gestionar les comissions provincials de monuments, creades el 1844 amb l'objectiu de salvaguardar els bens mobles que havien passat a l'Estat durant la desamortització de Mendizábal i estaven regides pels reglaments acordats entre la RABASF i la RAH (Real Academia de Historia). Aquestes dues entitats no només tenien la responsabilitat d'assegurar el compliment de les normatives, sinó que també assumien la tasca de designar entre els seus membres aquells encarregats d'identificar i reportar els monuments en risc de deteriorament o destrucció.

En aquesta època, Marès, com a director de l'Escola d'Arts i Oficis estava molt involucrat en la millora de l'estat de l'educació artística i els ensenyaments d'arts i oficis. A partir del 1955, quan les escoles d'arts i oficis van ser transferides a la Dirección General de Bellas Artes, va començar a intercanviar correspondència amb aquesta entitat per demanar millors condicions, però sobretot, Marès expressava el seu interès a promoure el

---

⁴² «El escultor señor Marés, condecorado». *Gaseta Municipal de Barcelona*, 24 d'abril de 1950, pàg. 18.

⁴³ Carpeta Gran Cruz de la Orden Civil de Alfonso X el Sabio, 21 de juliol de 1951 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 52).

⁴⁴ «Reunión extraordinaria del pleno de la Diputación Provincial». *El Noticiero universal*, 5 de novembre de 1952, pàg. 8.

conservatori de les arts del llibre,⁴⁵ fundat el 1948 amb l'objectiu d'ensenyar totes les tècniques a les noves generacions, ja que considerava que aquestes habilitats estaven en perill de perdre's. També va promoure les estades d'estudi per al seus alumnes i en algunes ocasions els acompanyava ell.

En els darrers anys de la dècada del 1950, Marès va enfortir el seu vincle amb les activitats culturals a la seva terra natal, l'Empordà. Va ser un dels impulsors en la creació de l'Institut d'Estudis Empordanesos i el 1957 va ser nomenat president d'aquesta institució. Paral·lelament, en reconeixement a la seva dedicació al foment dels estudis i la promoció de la cultura, el mes de maig, l'Acadèmia va decidir unànimement atorgar la medalla d'or al Museu Marès del 1956. A més, el maig de 1959 el *ministère de la Culture* del govern francès li va atorgar la condecoració d'*Officier de l'Ordre des Arts et des Lettres*,⁴⁶ en un gest que reflecteix que la seva contribució també era reconeguda a l'estranger. L'acte es va celebrar el març de l'any següent a l'Institut Francès de Barcelona.

1.2.4. Vellesa

Si bé els anys vint van marcar la consolidació de Marès com a escultor, els anys seixanta van representar una etapa d'estabilitat social i cultural a la seva vida. Amb la carrera ja establerta, es va intensificar la seva participació a conferències (iniciada als anys cinquanta), exposicions i altres activitats relacionades amb el món de l'art i la cultura.⁴⁷

Entre els nombrosos col·loquis en què va participar, és destacable la seva intervenció al Col·legi Oficial de Veterinaris el juny de 1960, amb motiu de la clausura del curs acadèmic. La conferència, "Los Museos. Su valor artístico y su evocación histórica y sentimental", evidencia el seu interès per transmetre la importància dels museus com a espais de valor artístic i de connexió amb la història i les emocions, per a públic més enllà dels entorns exclusivament culturals.

---

⁴⁵ Carta de Frederic Marès a Ramón Ferreiro, 24 de desembre de 1949 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4258).

⁴⁶ Nomenament Officier de l'Ordre des Arts et des Lettres, 22 de maig de 1959, (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 51).

⁴⁷ Carpeta Conferències (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 71).

A més, va continuar exercint com a director de les escoles i es va involucrar encara més a la Junta de Museus, on va tenir un paper molt actiu des que va ser nomenat membre el 1947, assistint a reunions i aportant la seva experiència en l'adquisició d'obres d'art. Un exemple de la seva participació a la Junta de Museus el trobem l'abril del 1960, quan va ser designat, juntament amb el gravador Antoni Ollé Pinell (Barcelona 1897-1981), per avaluar una oferta de 38 gravats del reconegut dibuixant Xavier Nogués i Casas (Barcelona, 1873-1941),⁴⁸ presentada per la seva vídua, amb l'objectiu d'enriquir la col·lecció de l'artista als Museus d'Art de Barcelona. Dos anys més tard, el 1962, va ser designat membre del jurat d'un concurs de cartells de la Casa Nestlé (fig. 12).

Durant aquest període, també va rebre nombrosos reconeixements, entre els quals l'atorgat pels Amics de Barcelona Històrica i Monumental, una filial de la Unió de Radiooients de Ràdio Barcelona, dirigida per l'Institut Municipal d'Història de la Ciutat. Aquesta organització li va rendir un homenatge i li va lliurar una escultura (MFM 1204) per al Museu, com a mostra d'admiració i agraïment per la seva contribució a la preservació i la difusió del patrimoni històric i artístic de la ciutat.⁴⁹

Un aspecte rellevant a la vida de Marès durant aquest període va ser la seva jubilació com a docent i director de les Escoles el setembre del 1963,⁵⁰ a l'edat de 70 anys. Tot i això, la seva jubilació no es va fer efectiva fins a l'octubre de l'any següent perquè encara tenia pendent supervisar les obres del nou edifici i el nou pla d'estudis. Marès va expressar aquesta situació al ministre Manuel Lora-Tamayo, explicant-li els motius pels quals la seva jubilació no s'havia concretat immediatament: «Terminado este curso en plena actividad las obras, e iniciado el nuevo plan, expuse al Director General mi propósito de que se me relevara de los cargos responsables de las escuelas.»⁵¹

El 1964, quan Marès es va jubilar i havia assegurat que els assumptes relacionats amb el nou edifici i el pla d'estudis estaven en ordre, va decidir emprendre una aventura que

---

⁴⁸ Carta de la Junta de Museus a Frederic Marès, 7 d'abril de 1960 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 71).

⁴⁹ Carpeta Homenatge Amics de Barcelona Història i Monumental (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 51).

⁵⁰ Comunicat oficial de la Jubilació de Frederic Marès, 31 de juliol de 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8436).

⁵¹ Carta de Frederic Marès a Manuel Lora-Tamayo, 11 de juny de 1964 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4251).

havia somiat durant molt de temps: fer la volta al món.⁵² Aquest viatge li va permetre explorar diverses destinacions i submergir-se en diferents cultures. El seu itinerari va incloure visites a països com Itàlia, Grècia, Egipte, Líban, Pakistan, Índia, Tailàndia i el Japó. A cadascun d'aquests llocs, Marès es va delectar amb les meravelles artístiques, arquitectòniques i culturals que trobava al seu pas.

En tornar del seu viatge, Marès va continuar participant en conferències i esdeveniments públics. Al desembre, va rebre la Clau de Barcelona,⁵³ una distinció simbòlica i honorífica atorgada pel Club d'Amics Clau a personalitats destacades que han contribuït de manera significativa a la ciutat.

El 1965, Marès va ser nomenat acadèmic de número a la RABASF, una distinció que va reconèixer la seva destacada trajectòria en l'àmbit artístic. Pocs mesos després, va ser seleccionat per formar part de les Comissions d'Administració i del Museu de l'Acadèmia, on va participar a la renovació i elecció de càrrecs i comissions permanents. Durant aquest mateix any, va assistir a diversos homenatges i esdeveniments destacats. D'una banda, va participar a la sessió necrològica que el RCA va celebrar en honor a José Francés,⁵⁴ en la qual es va recordar i rendir tribut al destacat crític. A més, l'abril d'aquell any, el Museu Frederic Marès va prestar onze peces per a la Fira Mundial de Nova York, fet que posa en evidència el reconeixement internacional que rebia la col·lecció.

El gener del 1966, Marès va ser nomenat Soci Honorari del Gremi d'Antiquaris de Barcelona, un reconeixement que ressaltava la seva contribució al món de l'art i la seva estreta relació amb els antiquaris de la ciutat. A més, el 1967, va rebre la insígnia de la Germandat de nostra Senyora de la Mercè, una distinció atorgada per feligresos de la Basílica de la Mercè, ubicada al Barri Gòtic de Barcelona, en reconeixement al seu compromís i dedicació. Aquests reconeixements i distincions reflecteixen el prestigi i el respecte que Marès havia guanyat al seu camp i a la comunitat artística i cultural de Barcelona.

---

⁵² Carta de Josep Tarín Iglésias a Frederic Marès, 26 de maig de 1964 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7011).

⁵³ Carta d'Antoni Vila i Arrufat a Frederic Marès, 17 de desembre de 1964 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7471).

⁵⁴ Carta d'Eusebi Güell i Jover a Frederic Marès, 26 de gener de 1965 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 5961).

El 1969, Marès va reprendre els seus viatges pel món i a la primavera va visitar Puerto Rico. Durant la seva estada a aquest país, Marès va gaudir de la companyia de nombrosos amics i va dur a terme diversos encàrrecs escultòrics, entre ells el monument a la memòria del polític Segundo Ruiz Belvis (1829-1867), encarregat per l'Institut de Cultura Puertorriqueño el 1965. Aquesta obra estava destinada a ser erigida a la ciutat de Hormigueros. A més dels seus projectes artístics, Marès va aprofitar la visita a Puerto Rico per fer una conferència a San Juan sobre l'escriptor i advocat José de Diego Martínez (1866-1918), que va ser un gran amic del seu pare. També va tenir l'oportunitat de visitar el municipi de Cap Rojo, on l'alcalde li va lliurar la Clau de la Ciutat i li va atorgar el títol de fill adoptiu.⁵⁵ Després de la seva estada a Puerto Rico, Marès va continuar el viatge per Amèrica i va arribar a Nova York. I encara, durant les primeres setmanes d'estiu d'aquell mateix any, va fer una visita a Moscou i Sant Petersburg, submergint-se en la rica cultura i patrimoni artístic de Rússia.

Un cop de tornada a Catalunya, Marès va ser honrat amb la Fulla de Figuera, atorgada per l'Ajuntament de Figueres. Aquesta distinció va ser un gest d'agraïment per la seva tasca cultural destacada a la ciutat, que va incloure el seu suport en la creació de l'Institut d'Estudis Empordanesos, la seva contribució al Museu de l'Empordà i la realització de nombroses escultures públiques que van embellir i enriquir la ciutat. Aquest reconeixement va reflectir l'impacte positiu que Marès va tenir en l'àmbit cultural de Figueres i el seu compromís amb el desenvolupament i la promoció de les arts a la regió. En aquest sentit, el 1970 va ser nomenat director honorífic del Museu de l'Empordà i uns anys més tard, president honorari i protector del Museu.

Durant el mes d'octubre del 1971, Barcelona va commemorar el IV Centenari de la Batalla de Lepanto. La ciutat va ser escenari de diversos esdeveniments i actes relacionats amb aquesta important efemèride, i Marès va tenir un paper destacat en la preparació i el desenvolupament. Un dels moments més destacats va ser l'exposició que va tenir lloc al Museu Marítim de Barcelona, on es van exhibir obres i elements relacionats amb la batalla històrica. Per la seva valuosa i entusiasta col·laboració als actes, el desembre Marès va rebre la Medalla Commemorativa del Centenari,⁵⁶ atorgada pel Vicepresident del Govern,

---

⁵⁵ Certificat d'entrega de la Llave de la Ciudad de Cabo Rojo, 1969 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 51).

⁵⁶ Comunicat del President de la Diputació Provincial a Frederic Marès, 1 de desembre de 1971 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 51).

en reconeixement a la seva eficaç contribució als esdeveniments celebrats a la ciutat de Barcelona. Aquell mateix any va publicar *Port de la Selva. Notas Historicas*, una obra en què va explorar la història d'aquest pintoresc poble costaner de la Costa Brava, a través de les investigacions i notes històriques que conservava al seu arxiu personal.

A partir de llavors, la seva activitat social es va reduir considerablement, probablement a causa de la seva edat avançada, ja que era septuagenari. Tot i això, de tant en tant continuava oferint conferències, com la que va pronunciar el març del 1974 a la Llibreria Porter de Barcelona. En aquesta ocasió, la seva xerrada duia per títol "Un librero bibliofilo barcelonés de primeros de siglo: Pedro Marès i Oriol (1856-1915)",⁵⁷ un homenatge a la figura del seu pare. Durant la conferència, Marès va compartir el seu vast coneixement i experiència en aquest tema fascinant, ressaltant la importància dels llibreters i la seva contribució a la cultura de la ciutat.

El 1977, Marès va publicar les seves memòries sota el títol *El mundo fascinante del coleccionismo y de las antigüedades*. En aquest llibre, va relatar la seva experiència de tota una vida dedicada al l'art i al mercat d'antiguitats. A través dels seus escrits, va compartir les seves vivències, anècdotes i coneixements sobre el col·leccionisme i la cerca de peces úniques i valuoses. Les seves memòries van oferir una mirada íntima i enriquidora a la seva trajectòria com a col·leccionista i la seva participació al món de les antiguitats. Paral·lelament, va ser nomenat soci d'honor de l'Agrupació d'Aquarel·listes, i durant els anys consecutius, es van intensificar les mencions i homenatges a diferents indrets de Catalunya, en reconeixement a la seva destacada i activa vida cultural. Aquestes mostres d'estimació i reconeixement reflectien l'impacte i la influència que Marès havia tingut a l'àmbit artístic i cultural de la regió. El seu llegat perdurava i el seu nom seguia sent sinònim d'excel·lència i dedicació al món de l'art. En aquest sentit, el maig de 1978 va ser nomenat soci d'honor de l'associació Amics de l'Art Romànic, el mes de juny de va tenir lloc l'Exposició Homenatge a Frederic Marès, celebrada al Saló del Tinell juntament amb una mostra d'art antic,⁵⁸ i el desembre va esdevenir acadèmic corresponent de la Real Academia de la Historia de Madrid i la RABASF li va concedir el Premi José González de la Peña, *Barón de Forna*.⁵⁹ Aquesta distinció havia estat establerta gràcies

---

⁵⁷ Esborrany de la conferència «Un librero bibliofilo barcelonés de primeros de siglo: Pedro Marès i Oriol (1856-1915)», s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 101).

⁵⁸ «En pleno revival». *Destino*, 22 de juny de 1978, pàg. 25.

⁵⁹ Comunicat de la RABASF a Frederic Marès, 20 de desembre de 1978 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 51).

al llegat del Baró de Fornà, i a partir del 1975, va començar a atorgar-se de manera anual a acadèmics i artistes, amb la finalitat de recolzar i enriquir les seves activitats. Amb l'import del premi, 1.000.000 ptes., Marès va adquirir un tors romà en marbre pel seu Museu.⁶⁰

El 1979, Marès va realitzar diversos viatges, entre ells un a Egipte amb els seus nebots Pere Marès i la seva muller. També va visitar Tenerife i va tornar a Moscou. Durant la seva estada a la capital russa, va tenir l'oportunitat de visitar l'Acadèmia de Belles Arts de Moscou⁶¹ i va impartir una conferència sobre l'art romànic català i la seva relació amb les icones russes. A més, durant aquest viatge, va lliurar el diploma de membre corresponent de la RABASF al reconegut pintor Ilya Glasunov (Sant Petersburg, 1930-Moscou, 2017), en reconeixement a la seva contribució a les arts.

El mes de juny de 1982, Frederic Marès va ser condecorat amb la Creu de Sant Jordi,⁶² una alta distinció atorgada per la Generalitat de Catalunya en reconeixement al seu destacada aportació al camp de la cultura i les arts. Dos anys més tard, al febrer de 1984,⁶³ va rebre la Gran Creu de l'Orden del Mérito Civil, un prestigiós reconeixement que li va ser entregat pel Rei. En relació a aquests darrers reconeixements, hi va haver peticions per part dels sol·licitants perquè se li atorgués la Gran Creu de Carles III, i es va habilitar un llibre de signatures a la Sala Parés perquè aquells que ho desitgessin poguessin mostrar el seu suport cap a Marès.⁶⁴

El 1983, Marès va celebrar el seu 90è aniversari i va rebre nombrosos homenatges en reconeixement a la seva destacada trajectòria. Al maig, va ser distingit amb una medalla commemorativa com a benefactor de la basílica de Santa Maria del Mar a Barcelona,⁶⁵ en agraïment pel seu suport i contribució a aquest important monument durant la Guerra Civil i posteriorment, amb la rehabilitació de l'edifici. A principis d'octubre, va ser

---

⁶⁰ «Asuntos varios». *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 1979, Núm. 49, pàg. 236.

⁶¹ «Asuntos varios». *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 1980, Núm. 50, pàg. 219.

⁶² Comunicat de la Generalitat de Catalunya a Frederic Marès, 15 de juny de 1980 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 52).

⁶³ Carta de Marià Lorca a Frederic Marès, 27 de febrer de 1984 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 3975).

⁶⁴ «Un homenaje al escultor Federico Marès». *La Vanguardia*, 4 de maig de 1982, pàg. 27.

⁶⁵ Comunicat de la Comissió organitzadora de VI centenari de Santa Maria del Mar a Frederic Marès, 25 de maig de 1983 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 51).

nominat al premi Màster dels Ciutadans del Món, promogut per l'Associació Espanyola de Ciutadans del Món. La cerimònia i el lliurament de medalles es van dur a terme al casino de Barcelona a Sant Pere de Ribes.⁶⁶ A més, el dia 26 d'aquell mateix mes, es va fer un homenatge especial en honor a Frederic Marès per part de les Reials Acadèmies d'Arts, Lletres i Ciències. Aquest homenatge va reconèixer la seva tasca com a recuperador i restaurador d'obres d'art, així com la seva destacada tasca com a acadèmic, especialment com a representant de la institució a la Comisión Provincial de Monumentos Historicoartísticos. Al vespre, es va oferir un sopar al Palau de Pedralbes en honor seu (fig. 13).⁶⁷ Al novembre, el diari figuerenc *Hora Nova* li va atorgar la Barretina d'Honor,⁶⁸ un reconeixement que li va ser lliurat el 17 de desembre (fig. 14). Aquest acte es va dur a terme en el marc d'una sèrie d'homenatges organitzats per l'Ajuntament de Figueres, l'Institut d'Estudis Empordanesos i la Comissió Rectora del Museu de l'Empordà, en commemoració del seu 90è aniversari. Aquests reconeixements reflectien la importància de la figura i la contribució al món de l'art i la cultura.

El 1984, la RABASF va publicar el llibre *Informes sobre monumentos catalanes por Federico Marès Deulovol*. I al mes de juliol, Marès va rebre importants reconeixements per la seva destacada tasca en l'àmbit de les Belles Arts i la preservació del patrimoni cultural. En primer lloc, va ser guardonat amb la Medalla d'Or al Mèrit a les Belles Arts, en un emotiu acte celebrat a la Sala Juan de Villanueva del Museu del Prado. A més, el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya li va atorgar el Diploma de Reconeixement de Mèrits a favor del Patrimoni Cultural.⁶⁹ Aquests reconeixements evidenciaven el prestigi i el reconeixement que Frederic Marès havia obtingut al llarg de la seva carrera, tant a nivell nacional com a nivell català, i reflectien la seva destacada contribució a l'àmbit de les Belles Arts i la preservació del patrimoni històric i cultural.

El maig del 1986, Marès va rebre el guardó SPARO, atorgat pels Cercles Artístics, Entitats Culturals i Ponències de Cultura de Catalunya, de Manresa, per: «(...) la seva trajectòria de tota una vida dedicada al col·leccionisme d'antiguitats i a l'escultura, posant el propi patrimoni al servei de Catalunya i els ciutadans. Treball que s'ha aplegat en els seus Museus sense

---

⁶⁶ Desconeixem si Marès hi va assistir i si li van atorgar la medalla.

⁶⁷ «Marés, enaltecido por las Reales Academias». *La Vanguardia*, 26 d'octubre de 1983, pàg. 25.

⁶⁸ Certificat Barretina del diari *Hora Nova* a Frederic Marès, 15 de novembre 1983 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 51).

⁶⁹ Carta de Daniel Giralt-Miracle a Frederic Marès, 4 de desembre de 1984 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 2778).

defallir, malgrat moltes vegades haver de lluitar amb incomprendions i injustícies. Frederic Marès, exemple d'actuació per les generacions actuals i futures.»⁷⁰

El juny del mateix 1986, va ser homenatjat com a Octogenari Il·lustre per la Federació d'Associacions de la Tercera Edat de Catalunya; i a la tardor, va rebre la Medalla d'Or Generalitat de Catalunya, una de les distincions més altes que atorga el Govern català (fig. 15).⁷¹

El 1988, la salut física de Marès es va veure afectada per una fractura de fèmur, cosa que va requerir una operació a la Clínica Corachán de Barcelona.⁷² A partir d'aquell moment, Tot i la seva deteriorada salut, va poder assistir a dues ocasions especials. La primera va ser a l'acte de lliurament de la darrera donació a l'Ajuntament de Barcelona,⁷³ que incloïa a seva obra i biblioteca personal. La segona ocasió va ser el lliurament del premi Esteve Bassols, celebrat al Saló Daurat de la Cambra de Comerç. Aquest va ser atorgat per l'Associació Catalana de Relacions Públiques, en reconeixement al prestigi de Frederic Marès i la seva contribució a la promoció de la imatge de Barcelona. Durant l'esdeveniment, el periodista Josep M. Cadena va pronunciar una conferència titulada: "Frederic Marès i el seu servei a Catalunya a través del col·leccionisme".⁷⁴

Quatre mesos després d'haver rebut la medalla del Col·legi d'Advocats de Barcelona, Frederic Marès va morir a Barcelona dissabte a la matinada 16 d'agost de 1991, a l'edat de 97 anys. La notícia de la seva mort va commocionar la comunitat artística i cultural de la ciutat.

La capella ardent es va instal·lar inicialment a l'estudi del Museu Frederic Marès, on amics, admiradors i autoritats van poder rendir-li homenatge i acomiadar-se. Posteriorment el lloc d'homenatge es va traslladar al Palau de la Generalitat. El funeral es va dur a terme a l'Església dels Sants Just i Pastor, on es van congregar nombroses personalitats i alts càrrecs institucionals per donar el darrer adeu. L'emotiva cerimònia va

---

⁷⁰ Comunicat de l'Agrupació Catalana d'Entitats Artístiques, 24 de maig de 1986 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 51).

⁷¹ «Decret 206/1986, de 3 de juliol, pel qual es concedeix al senyor Frederic Marès i Deulovol la medalla d'or de la Generalitat», *DOGC.*, núm. 741, de 17 de setembre de 1986, pàg. 3178.

⁷² Informe de la Clínica Corachán, 26 de gener de 1988 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 19).

⁷³ Expedient de l'Ajuntament de Barcelona d'acceptació de la donació de Frederic Marès, 19 de juliol de 1988 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 81).

⁷⁴ Transcripció conferència Josep Ma Cadena el dia del lliurament dels premis, 28 de juny de 1989 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 51).

reflectir la importància i el llegat deixat per Frederic Marès a l'àmbit cultural i artístic de Barcelona. Finalment, va rebre sepultura al Cementiri de les Corts de Barcelona, on descansa en pau amb altres destacats personatges de la història de la ciutat. La seva partida va deixar un buit al món de l'art, però el seu llegat perdura a les seves obres, als museus que porten el seu nom i en el record d'aquells que van admirar la seva dedicació i passió per l'art.

1.3. Trajectòria professional

1.3.1. Escultor

«He aquí a Federico Marés, impulsivo y sereno. Cabellera hirsuta, como de celtíbero, y ojos claros y meditativos, como de griego; manos recias y vellosas de artesano enjuto, y sonrisa conformativa de artista apasionado... Estos contrastes explican bien su arte. Junto a la fortaleza, la gracia. En sus esculturas pone Marés la gracia serena y clara de lo decorativo; pero, no olvida nunca – NUNCA – el concepto fundamental de la escultura.»⁷⁵

L'activitat més prolífica de Frederic Marès va ser la d'escultor. Com ja s'ha comentat anteriorment, va estudiar a l'Escola Superior d'Arts i Indústries i Belles Arts de Barcelona entre 1908 i 1913, activitat que va compaginar amb la participació a diversos concursos locals. Un dels primers certàmens d'art al què es va presentar va ser el convocat pel Cercle Artístic l'any 1910, pel qual va guanyar el primer premi d'escultura d'unes 500 ptes. aproximadament. El juny de 1912 va intervenir a la Festa de Joventut, organitzada per la revista setmanal *Il·lustració Catalana*. El seu bust en guix *Cap d'estudi* i el *Retrat del Bisbe Morgades* van ser una de les peces distingides de la secció d'escultura.⁷⁶ En aquesta línia, el 1913 va guanyar 25 ptes. de la subvenció especial concedida per l'Estat per Teoria i Historia de les Bellas Artes, organitzada per l'Escola d'Arts i oficis Artístics, així com el premi de 1.000 ptes. de la categoria d'escultura del natural concedit per l'Ajuntament de Barcelona.⁷⁷ Durant aquests anys va realitzar diverses estades a l'estranger, becat per l'Escola. A la tornada, l'any 1914, va establir el seu estudi a Barcelona: «Y entre Madrid y Barcelona, transcurrió mi vida de escultor. Mis cuatro años de trabajo, en el taller de Eusebio Arnau, y mi bagaje traído de París, eran una buena ejecutoria de recomendación para iniciar mi carrera.»⁷⁸ D'aquest període és *Rodio*, una de les seves primeres escultures datades que representa un atleta assegut. Al poc temps de reinstal·lar-se a la Ciutat Comtal, es va precipitar el seu ingrés al Servei Militar (1915-1918), però el que havia de ser un parèntesi en la seva carrera, va acabar impulsant-la. Les seves relacions amb intel·lectuals catalans que participaven de la política nacional van ajudar a que el seu pas per la "Mili" fos molt més profitós. De fet, va guanyar el primer premi del projecte de construcció d'un

---

⁷⁵ Pròleg de Rafael Marquina al catàleg de l'Exposició de Frederic Marès a les Galeries Nancy de Madrid, desembre de 1926 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4387/2).

⁷⁶ «Festa de Joventut». *La Il·lustració Catalana*, 30 de juny de 1912, pàgs. 3, 5 i 17.

⁷⁷ «En la Escuela de Artes, Oficios y Bellas Artes». *La Publicidad*, 01 de maig de 1913, p. 7.

⁷⁸ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 73.

Monument als Caguts a Àfrica, a Melilla, que va nomenar *A los caídos en la guerra de África*. Tanmateix, el 1915 va rebre una Medalla a l'Exposició Universal Panama-Pacífic, celebrada a San Francisco de Califòrnia i l'any següent una altra a l'Exposició Panama-Califòrnia, a San Diego.

El 1917 va finalitzar el Servei Militar i li van concedir una Medalla a l'Exposició Nacional de Belles Artes (Madrid), on va exposar *Fragment d'un monument a la humanitat i Cap*.⁷⁹ Aquell mateix any va rebre la seva primera comanda commemorativa, un bust de bronze per al monument al canonge Francesc Rodó i Sala,⁸⁰ seguida del *Retrat del compositor Pahissa*. Pel que fa als anys següents, la seva producció artística va ser més autònoma, sense masses encàrrecs oficials, però sí particulars, fet que va contribuir a la consolidació de la seva carrera a partir dels anys vint.⁸¹ Tal i com va explicar a les seves memòries: «Fue, en verdad, una de las épocas más propicias para los escultores, para mí, por lo menos, lo fue, lo que me permitió iniciar mi colección de escultura.»⁸²

Entre 1918 i 1919 li van atorgar la Medalla de plata per l'obra *Retrato del compositor Pahissa*, que figurava a l'Exposició d'Art de Barcelona de 1918. L'obra va ser adquirida pel Comitè per l'import de 500 ptes.⁸³ Per aquesta obra, el RCA de Barcelona també li va concedir un premi a l'estímul equivalent a 800 ptes. També, val la pena destacar la construcció de la font artística *La Sardana* (1922) a la plaça Tetuan, per l'import de 16.000 ptes.,⁸⁴ juntament amb la decoració de la façana de l'edifici de Correus de Girona (1922), com un dels primers exemples d'encàrrec públic; o el de l'escultura del Sagrat Cor de Jesús a Bilbao (1923), que va realitzar juntament amb l'arquitecte Eugenio Pedro Cendoya Oscoz (Amasa-Villabona, 1894-Barcelona, 1975), i malgrat que no van guanyar, van rebre el segon premi del concurs internacional que havia convocat l'Ajuntament de la ciutat per a la monumentalització de la plaça, equivalent a 4.000 ptes.

---

⁷⁹ *Catálogo oficial de la Exposición Nacional de Pintura, Escultura y Arquitectura*. Madrid: Gráficas Mateu, 1917, pàg. 54.

⁸⁰ L'escultura es va emplaçar davant de l'església de Sant Martí del Clot però va ser destruïda el 1936. L'any 1949 Marès va refer el projecte, aquesta vegada, en pedra.

⁸¹ RIVERO, Núria. «Frederic Marès: entre l'escultura i el servei públic. 1915-1938. Un escultor reconegut». A VV.AA.: *Catàleg d'escultura i medalles de Frederic Marès. Fons del Museu Frederic Marès, 4*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2002, pàg. 17.

⁸² MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 85.

⁸³ L'obra forma part de la col·lecció del Museu Nacional d'Art de Catalunya amb el número del catàleg 010969-000.

⁸⁴ «Notas». *La Vanguardia*, 28 de febrer de 1922, pàg. 4.

L'any 1923 va guanyar el Concurso Nacional de Escultura, el primer reconeixement nacional, amb un banc decoratiu amb una escena mitològica,⁸⁵ pel qual va rebre 15.000 ptes. L'escultura es troba al Jardín Botánico de Madrid des de 1926, segons recollia *La Vanguardia* del 17 de juliol d'aquell any: «(...) Habiéndose comprobado que la obra del escultor don Federico Marés premiada en uno de los concursos de este ministerio, se hallaba sin instalar debidamente, hecho de que se ocupó el interesado en algún periódico, se han dado las órdenes oportunas para que se emplace dicha obra en la plazoleta del Jardín Botánico.»⁸⁶

Durant els anys 20 també va realitzar diverses obres funeràries, destinades a cementiris com el de Mataró, Granollers, Barcelona o Figueres. En el d'aquest última, va executar el 1924 el panteó d'Adela Melis Ridau (Nova Orleans, 1858-Figueres, 1944) i el 1926 la làpida del nínxol de Pep Ventura i Casas (Alcalá la Real, 1817-Figueres, 1875), juntament amb l'arquitecte Pelai Martínez i Paricio (Figueres, 1898-1978).

Quant a les exposicions, el 1924 va exposar *Enterrament de Crist* a l'Exposició Nacional d'Art de Madrid i el 1925, diverses peces a la Casa Dalmau. Així ho narrava un article de *La Vanguardia*: «Su producción desplégase en variada gama de caracteres, pasando de lo grave a lo gentil expresivo. Y algo análogo ocurre también con el mecanismo. Si a veces manifiéstase con delicadezas y estilizaciones señoriales, otras, en cambio, acusa acentuación formal, de soltura briosa, para acompañar con ello un acento dramático.»⁸⁷

Seguidament, el mes de desembre de 1926 va presentar algunes de les seves obres a la Galeria Nancy de Madrid. La mostra va tenir molt èxit gràcies a amics com l'actor Casimiro Ortas Rodríguez (Brozas, 1880-Barcelona, 1947), que va ajudar a promoure-la enviant invitacions a diverses personalitats de Madrid.⁸⁸ Al maig de l'any següent la mostra es va traslladar a la Sala Parés de Barcelona.⁸⁹ Marès va exposar tres oratoris amb escenes de la Mare de Déu; el *Bust de dona amb mantellina*;⁹⁰ el *Bust de la Verge Nena*;

---

⁸⁵ L'obra MFM 3248 és molt semblant, i va servir d'inspiració per un dels relleus de la façana de l'edifici de Correus de Girona (1922). Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i medalles... op. cit.*, 2006, pàg. 122.

⁸⁶ «El emplazamiento de una obra escultórica». *La Vanguardia*, 17 de juliol de 1926, pàg. 12.

⁸⁷ «Crónica general». *La Vanguardia*, 30 de gener de 1925, pàg. 9.

⁸⁸ Saluda de Rafael Pradas i Camps a Frederic Marès, 14 de maig de 1982 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 5192).

⁸⁹ «Crónica general». *La Vanguardia*, 17 de maig de 1927, pàg. 23.

⁹⁰ MFM 3078.

el grup *Juventut-Ritme*;⁹¹ un altar “romànic”, així com diverses reproduccions dels monuments del cementiri de Figueres, penjades a les parets de la sala.⁹²

L'octubre de 1927,⁹³ es va començar a planejar l'homenatge a la memòria de l'escenògraf Francesc Soler i Rovirosa (Barcelona, 1836-1900), i Marès, membre de la comissió organitzadora i present a la reunió preparatòria, va ser l'encarregat de dur a terme el projecte del monument: una escultura d'una dona ajaguda amb una flor a la mà amb l'efígie de Soler i Rovirosa a la peanya. El model definitiu es va inaugurar el 26 d'octubre de 1930 i des d'aleshores es troba als Jardins de la Reina Victòria, a Barcelona.

L'any 1928, va realitzar una màscara mortuòria d'Ignasi Iglésies i Pujadas (Barcelona, 1871-1928), de la qual es van fer diverses còpies que es podien adquirir a botigues com Casa Vilaró.⁹⁴ També va donar una màscara a l'Orfeó Gracienc l'abril de 1930.⁹⁵ D'altra banda, és sabut que amb la venda d'aquestes es pretenia finançar un monument en honor al dramaturg i que Marès va fer una maqueta que finalment no es va arribar a materialitzar.⁹⁶ Val la pena recordar que aleshores Barcelona es trobava immersa en les preparacions de l'Exposició Internacional, que es va inaugurar el 20 de maig de 1929 i va concloure al 15 de gener de 1930. En aquest context, l'Ajuntament de Barcelona va convocar diversos concursos per transformar la ciutat en una urbs moderna i digna mereixedora d'un esdeveniment com aquest. Marès, com molts altres artistes, arquitectes, constructors, etc., va participar i guanyar alguns d'aquests projectes, com ara el de la decoració de la Plaça Catalunya, que consistí en la construcció del grup *Barcelona*, situat a un dels pedestals de la Plaça Catalunya, així com el grup *Nens cavalcant peixos* per al sortidor central de la plaça.⁹⁷ Tanmateix va realitzar els relleus de l'entrada principal i posterior del Palau de l'Agricultura⁹⁸ i les escultures de bronze de Guifré I de Barcelona (El Seny) i Ramon Berenguer II de Barcelona (La Força), el relleu amb l'escut de la ciutat

---

⁹¹ MFM 3079.

⁹² MARTÍN, Emiliano. «El escultor Federico Marés». *El Socialista*, 5 de desembre de 1926, pàg. 2.

⁹³ «Gacetillas». *La Vanguardia*, 23 d'octubre de 1927, pàg. 13.

⁹⁴ Carta de Ramon Vilaró a Frederic Marès, 17 de desembre de 1929 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7507).

⁹⁵ Carta de Climent a Frederic Marès, 3 de maig de 1930 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 1783).

⁹⁶ *Catàleg d'escultura i medalles... op. cit.*, 2002, pàg. 31.

⁹⁷ El 1961 la font es va traslladar a la cruïlla de Gran Via de les Corts Catalanes i Rambla Catalunya.

⁹⁸ Situat entre el Passeig de Santa Madrona, núms. 40-46 i el carrer Lleida, núms. 53-55-57-61. Des de 2001 és la seu del Teatre Lliure.

flanquejat per dos lleons, per a l'antic Pavelló de la Ciutat de Barcelona.⁹⁹ A aquests encàrrecs oficials de caràcter més monumental es van afegir els commemoratius.

El maig de 1929, amb motiu de la visita oficial a l'Escola d'Enginyers Industrials del President de la Diputació de Barcelona, Josep Maria Milà i Camps (Barcelona, 1886-Esplugues de Llobregat, 1955), Marès va executar una làpida de marbre amb un medalló en bronze amb el bust de Milà i Camps, acompanyat dels escuts del seu comtat i el de la Diputació de Barcelona, i d'una estàtua de bronze amb els emblemes de la ciència i de la indústria. Quatre mesos més tard, l'Ajuntament de Badalona li va encarregar una altra làpida commemorativa, en aquesta ocasió de l'actor Enric Borràs i Oriol (Badalona, 1863-Barcelona, 1957), emplaçada a la casa on va néixer. Paral·lelament, va participar al projecte de la façana de l'edifici de la companyia d'assegurances La Unión y el Fénix amb un cicle escultòric (fig. 16), i en la decoració de l'edifici del Banco de Vizcaya, ambdós situats al centre de Barcelona.

El 1930 va participar a l'Exposición de Bellas Artes i va obtenir la 2a. Medalla de la secció d'Arts decoratives amb un altar de fusta, que ja havia presentat el 1926 i 1927 a una exposició individual. No obstant això, va decidir renunciar al premi per solidaritat amb els altres artistes catalans, que es van sentir desatesos pel jurat. A més, va obtenir el primer premi del concurs celebrat a l'Exposició amb l'obra *Busto de Cervantes*, que s'havia d'emplaçar a la Plaça Major del Poble Espanyol.¹⁰⁰

D'altra banda, el 1932 va exposar al Saló de Barcelona l'escultura *Crepuscle* (MFM 3249) i va participar al concurs per al monument a Francesc Pi i Margall, que s'havia d'emplaçar al centre de la cruïlla entre l'Avinguda Diagonal i el Passeig de Gràcia de Barcelona, però el va guanyar la figura *La República*, de Josep Viladomat.¹⁰¹ Paradoxalment, quan va acabar la Guerra Civil es va retirar l'obra de Viladomat i es va instal·lar *Victòria*, una al·legoria realitzada per Marès, que també va ser retirada el 2011, restant-hi només l'obelisc. Altrament, va ser escollit per acomplir el monument a Francesc Layret¹⁰² pressupostat en 75.000 ptes., i pel qual va plantejar un grup de quatre

---

⁹⁹ Situat al darrera del carrer de la Guàrdia Urbana. Des de fa uns anys acull la Unitat Territorial de la Guàrdia Urbana del Districte de Sants-Montjuïc.

¹⁰⁰ «Información gráfica de Barcelona». *La Vanguardia. Notas gráficas*, 8 de juliol de 1930, pàg. 2.

¹⁰¹ Tot i això, Marès va rebre un premi de 1.500 ptes.

¹⁰² El 1977 es va instal·lar a la Plaça Goya de Barcelona.

figures, dues femenines i dues masculines, que representaven el pensament de Layret. L'any següent es va celebrar l'Exposició de Primavera i Marès va presentar *Bust de dona*, que va guanyar el primer premi per un import de 2.500 ptes. A part, va realitzar l'escultura del *Sagrat Cor de Jesús* (MFM 3102) amb destí al Temple que s'estava construint al Tibidabo.

El juny de 1934 va obtenir la segona medalla de la secció d'Arts decoratives de l'Exposició Nacional de Belles Arts i el 1935 va presentar un relleu en honor a Apèl·les Mestres, col·locat a la vora de la casa on va néixer, al carrer de la Pietat. Amb l'esclat de la Guerra Civil la seva producció artística es va veure gairebé interrompuda, essent l'excepció la *Santíssima Trinitat* destinada a l'ermita de la Santíssima Trinitat, de l'Espluga de Francolí (c. 1938), encarregada arran del saqueig del temple i destrucció la imatge anterior. Quan la guerra va acabar, un dels encàrrecs més recurrents de Marès va ser la reinstauració d'imatges religioses malmeses arran d'aquesta.

Així doncs, el retorn a la normalitat es va produir d'una manera molt efectiva i immediata, d'una banda, gràcies a l'experiència que havia anat acumulant els anys previs al conflicte bèl·lic, i per l'altra, als contactes que havia forjat amb personatges influents en l'escena artística, i sobretot política, del país. En aquesta línia, l'any 1939 l'Ajuntament de Barcelona li va encarregar el monument de la *Victòria* i la Junta d'Obra de l'església de Santa Maria del Mar, una imatge en bronze de la *Immaculada Concepció* per al timpà de la porta del Born, així com *Sant Pancràs*, *Santa Rita*, *Santa Cecília*, *Sant Antoni de Pàdua amb el Nen* i *Sant Isidre*, totes aquestes al llarg dels anys quaranta i inicis dels cinquanta. Aquests dos encàrrecs son prou significatius, ja que son el clar exemple de la producció de Marès a partir d'aquell moment: deixà de produïr obres d'escultura lliure i es dedicà gairebé exclusivament a encàrrecs institucionals.

A tall d'exemple val la pena esmentar algunes de les comandes que va rebre a la dècada del 1940, com ara el model de la Mare de Déu amb el Nen, que va servir de mostra (amb variacions) per a les verges instal·lades a l'església de Santa Maria de Montcada (1940) i a l'església de Sant Sadurní d'Arenys de l'Empordà (c. 1943). De fet, aquesta darrera formava part del projecte de restauració de l'edifici, promogut en part pel casament d'Àurea de Sarrà i José Francés, amics íntims de Marès. L'obra va ser coordinada per l'arquitecte Martínez Paricio; Ramon Reig i Corominas va realitzar les pintures murals de l'absis; Francesc Labarta i Planas va pintar un davallament sobre fusta; Marià Baig i

Minobis, un plafó de ceràmica de la Bisbal; i Frederic Marés les talles sant Sadurní i de la Mare de Déu del Roser (l'esmentada anteriorment).¹⁰³

Simultàniament, va rebre l'encàrrec de la restauració dels panteons reials de Poblet i Santes Creus, segurament, el projecte més ambiciós de la seva carrera i que més reconeixement va atorgar a Marès. Feia dècades que des del RCA havien expressat la voluntat d'intervenir ambdós monestirs, de fet, l'any 1926 diverses entitats culturals del territori van redactar un document a favor de les respectives conservacions, el qual va ser entregat per Marès, en qualitat de delegat del RCA, al director general de Belles Arts.¹⁰⁴ Passava el temps i les rehabilitacions no es produïen, va ser arran de la Guerra Civil, quan van quedar pràcticament en ruïnes, que Marès va rebre l'encàrrec de reconstruir les imatges jacs dels monarques. En el cas de Poblet, les obres van començar el 1944 i van acabar el 1949, tot i que no es va inaugurar fins el 1952. Uns anys abans, el 1945,¹⁰⁵ s'havia celebrat una exposició de les tombes reials a Madrid, que es va poder visitar als salons del Museo de Arte Moderno¹⁰⁶ del 24 de novembre¹⁰⁷ fins a finals del mes de desembre. Aquesta exposició va itinerar per diverses ciutats espanyoles, després de Madrid va anar a Saragossa, a Barcelona (1946),¹⁰⁸ després a València, Mallorca, Tarragona i finalment a Poblet.¹⁰⁹ Així ho narrava un article de l'època:

«(...) en las que se encuentran las estatuas yacentes de Jaime I, el Conquistador, revestido con los atributos de la realeza; Alfonso el Casto I de Catalunya y II de Aragón, Juan I, el amador de la gentileza; doña María de Navarra; Pedro el Ceremonioso, III de Catalunya y IV de Aragón; Marta de Armagnac, primera esposa de Juan I y Leonor de Portugal. En una de las capillas laterales se exhiben los restos, sin restaurar, de la estatua de Juan II, la última que se cinceló por encargo de Fernando el Católico a últimos de siglo XV, y en la

---

¹⁰³ MIQUEL, Maria Àngels. «El restaurador Joan Sutrà Viñas (1898-1981) i la seva aportació a la conservació del patrimoni artístic». Tesi Doctoral, Girona: Universitat de Girona, 2019, pàg. 114.

¹⁰⁴ «Pro monestirs de Poblet i Santes Creus». *La Veu de Catalunya*, Barcelona, 26 de novembre de 1926, pàg. 6.

¹⁰⁵ «Exposición de las tumbas reales del Monasterio de Poblet, reconstruidas». *La Vanguardia*, 25 de novembre de 1945, pàg. 5.

¹⁰⁶ «La reconstrucción del Monasterio de Poblet». *La Vanguardia*, 18 de novembre de 1945, pàg. 17.

¹⁰⁷ «Proposiciones». *Gaceta Municipal de Barcelona*, 25 de febrer de 1946, Núm. 7-8, pàg. 112.

¹⁰⁸ «Exposición de las tumbas reales del Monasterio de Poblet». *ABC Madrid*, 25 de novembre de 1945, pàg. 36.

¹⁰⁹ DEL ARCO, Manuel. «Cinco minutos con... Federico Marés». *Destino*, 9 de febrer de 1946, pàg. 3.

que puede apreciarse la ingente obra llevada a cabo por el escultor Marés en la restauración de las restantes.»¹¹⁰

Així doncs, Marès va crear unes disset estàtues reaprofitant les restes de les antigues escultures medievals. No obstant, segons una carta conservada que Marès envià a José Ibáñez Martín el 1950, l'escultor considerava que l'obra encara no estava acabada i proposava la realització d'unes 180 figuretes per un import que ascendia 389.500 ptes., també diu que si no fos possible, es podrien acabar els laterals., fet que reduiria el pressupost a la meitat.¹¹¹ Finalment, val la pena comentar que gràcies a aquest projecte va rebre la Gran Cruz de Alfonso X el Sabio.¹¹²

Malgrat que la línia general de la seva producció de la dècada dels anys quaranta era d'obres de caràcter més espiritual, també va realitzar peces laiques, com ara el fris decoratiu de la façana del desaparegut Banco Zaragozano de Madrid.¹¹³ D'aquest període també és la restauració de l'església de Sant Esteve de Parets del Vallès,¹¹⁴ impulsada i subvencionada per l'empresari Josep Feliu Prats (?-1953).¹¹⁵ Per a aquest projecte, Marès es va encarregar de la decoració escultòrica del retaule de l'altar major i la creu d'aquest, el timpà de la porta major, els frisos i capitells de la portada i la porta del sagrari, amb tot d'imatges cristianes i en especial del patró, Sant Esteve. Fruit d'aquesta dedicació va reprendre la participació a les exposicions de Belles Arts que es tornaven a celebrar al territori. El 1941 es va celebrar a Madrid l'Exposición Nacional de Bellas Artes i va rebre una medalla per *Nu*, anys més tard, a l'octubre de 1949, va col·laborar a l'Exposición Nacional de Escultura, celebrada amb motiu del 3r centenari de la mort de l'escultor Juan Martínez Montañés (Alcalá la Real, 1568-Sevilla, 1649).

D'altra banda, és interessant esmentar alguns dels encàrrecs que va rebre d'escultura pública, principalment d'ajuntaments, però també alguns d'iniciativa privada. És el cas dels bustos d'Antoni Capmany (1947), el de Narcís Monturiol (1959) i a Ignasi Barraquer

---

¹¹⁰ «Exposición de las estatuas reales de Poblet». *La Vanguardia*, Barcelona, 02 de juny de 1946, pàg. 19.

¹¹¹ Carta de Frederic Marès a Antonio Gallego Burí, 12 de noviembre de 1955 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 3460).

¹¹² El 18 de juliol de 1951.

¹¹³ Situat al carrer Alcalà, núm. 10 de Madrid. Es va inaugurar el 12 d'octubre de 1941.

¹¹⁴ «Bendición del nuevo templo de Parets del Vallés». *La Vanguardia*, 5 de novembre de 1946, pàg. 11. L'església es va beneir el 3 de novembre de 1946.

¹¹⁵ Per a més informació, vegeu: BENET, Rafael. «Jardines y estatuas». *Cobalto: Arte Antiguo y Moderno*, 1947, Vol. 1, pàg. 61.

(1967) a Barcelona o dels monuments d'Alfons III (1948) i del metge Mateu Bonaventura Orfilia (1952) a Maó; del Timbaler del Bruc (1951) i el de Joan Maragall (1958) a Montserrat; a Jaume I (1968) i Ramon Muntaner (1969) a Figueres; i els de Segundo Ruiz Belvis (1965) i José Salvador Brau (1970) a Puerto Rico, entre d'altres. Paral·lelament a la realització d'aquestes escultures commemoratives, també va rebre nombrosos encàrrecs d'escultura decorativa. D'una banda, per embellir edificis d'entitats bancàries, com ara el Banco Español de Crédito (1947),¹¹⁶ pel qual Marès va dissenyar dues figures al·legòriques del Mar i de la Terra; els del Banco Vizcaya (1954) i el Banco Hispano Americano (1957), amb escenes relacionades amb la indústria i l'agricultura. I per l'altra, els espais urbans, com ara el la decoració del jardí del polígon Barcelona-2, encarregada per la immobiliària Colonial i per la qual va dissenyar diversos grups que representaven la fauna ibèrica (1966-1967) o el grup dels senglars (1970) de Figueres. També val la pena comentar la seva participació al nou edifici del Museu de l'Empordà a Figueres, que projectà la façana principal entre 1947 i 1989.

A la dècada dels anys vuitanta Marès ja era octogenari, però l'edat no el va aturar pas alhora de continuar la seva activitat escultòrica i el que això implicava. El 1985 té lloc a Madrid l'Exposició *Escultura Española de 1900-1936*, i Marès va exposar una obra.¹¹⁷ Tanmateix, amb motiu de l'exposició individual i homenatge celebrat a la Caixa d'Estalvis de Manresa,¹¹⁸ l'Ajuntament li va encarregar un monument commemoratiu de Pere III. Dos anys més tard l'alcalde de Figueres li va encomanar un monument en honor a la sardana, que va batejar amb el nom de *Pas de dansa* i que mai no es va arribar a erigir. El desembre de 1989 va tenir lloc la seva última mostra, celebrada al Museu de l'Empordà de Figueres, es va poder visitar fins al febrer de 1990.

Tanmateix, val la pena comentar una altra branca de la producció escultòrica de Marès: la medalla, una peça de metall amb una imatge que commemora un personatge il·lustre o que es concedeix com guardó en alguns concursos, exposicions, actes o mèrits. Des de finals dels anys vint i fins gairebé el seu decés, Marès va realitzar nombroses medalles, principalment encarregades pel Govern d'Espanya, la Generalitat de Catalunya, l'Ajuntament de Barcelona i entitats com el Foment de les Arts Decoratives. Per a aquesta

---

¹¹⁶ Situat a la Plaça de Catalunya de Barcelona.

¹¹⁷ Invitació a la inauguració de l'exposició «Escultura Española de 1900-1936», 22 d'abril de 1985 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8457).

¹¹⁸ Celebrada entre el 19 de setembre de 1986 i el 6 de gener de 1987.

última va dissenyar el 1927 una medalla amb figures femenines i infants d'inspiració clàssica. Deu anys més tard va modelar per a la Biblioteca de Catalunya la medalla del Premi Bonsoms (1947). Alguns dels motlles es troben al Museu Marès de Barcelona. El gruix més important d'aquesta producció va tenir lloc al llarg dels anys quaranta.

En darrer lloc, és important destacar que en certes ocasions, quan Marès rebia encàrrecs per reemplaçar obres religioses danyades per la guerra o el pas del temps, a esglésies i comunitats religioses, aquestes congregacions li regalaven o cedien l'obra original. Un exemple d'això és la Mare de Déu de la Dolorosa (MFM 3677) de la parròquia de Santa Anna a Barcelona, que participava a les processons del Divendres Sant i durant la resta de l'any estava protegida al Museu Frederic Marès.¹¹⁹

En resum, la producció escultòrica de Frederic Marès es pot dividir en diversos tipologies: independent, commemorativa, aplicada a l'arquitectura i decorativa urbana, i religiosa. L'escultura independent va ser reconeguda dins del panorama artístic nacional, encara que són poques les obres que es conserven pel fet que eren venudes directament als seus propietaris sense ser exposades en mostres d'art. Pel que fa a la commemorativa, va ser una constant aspiració de Marès des dels seus inicis. Al principi creava conjunts austers que evitaven la idealització tradicional, però amb el temps va evolucionar cap a la personificació del valor social del personatge representat, prescindint fins i tot de la seva presència física. En tant que a l'aplicació de l'escultura a l'arquitectura i a la decoració urbana, van ser un altre pilar important a la producció de Marès. Adaptava el seu estil depenent de qui en fos el client, però en general es mantenia dins d'unes línies figuratives poc experimentals. Aquestes obres estaven destinades a embellir els carrers i els edificis de Barcelona. Finalment, l'escultura religiosa, encara que menys evident, també va tenir lloc a l'obra de Marès. Es va sotmetre a una evolució que va implicar una pèrdua gradual de l'efectisme i la complexitat compositiva, i va donar pas a formes anguloses i rígides. Aquestes obres es caracteritzaven per rics detalls ornamentals i un estil arcaïtzant, mostrant un idealisme oposat al realisme i transmetent sobrietat, impassibilitat i absència de moviment.

És important destacar que al llarg de la seva vida, Marès va presentar molts projectes que no van arribar a materialitzar-se, com un monument en honor a Miguel de Cervantes

---

¹¹⁹ MARÈS, Frederic. «La Dolorosa no desapareció». *La Vanguardia*, 16 de maig de 1978, pàg. 5.

(1928) i un altre en honor al general Rafael Leónidas Trujillo (1935).¹²⁰ A més, la seva producció escultòrica era limitada i solia exhibir les mateixes obres en diferents exposicions d'art. En definitiva, l'obra de Frederic Marès va abastar diversos estils i temàtiques, reflectint-ne la versatilitat com a escultor i deixant un llegat artístic significatiu a la ciutat de Barcelona i a col·leccions particulars.

1.3.2. Docència

Frederic Marès va dedicar tota la seva a vida a la docència, primer a l'Escola d'Arts i Oficis Artístics i Belles Arts de Barcelona i després, amb la bifurcació d'aquesta l'any 1940, de l'Escola d'Arts i Oficis Artístics de Barcelona i de l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Jordi.

El setembre de 1915, el director de l'Escola d'Arts i Oficis Artístics i Belles Arts de Barcelona, l'escultor Manuel Fuxà i Leal (Barcelona, 1850-1927), el va designar ajudant meritori d'aquesta, adscrita al segon grup de la secció artística. El mes següent, Fuxà li va demanar que substituís temporalment al professor de l'assignatura de Modelatge i buidatge, el també escultor Pedro Carbonell i Huguet (Barcelona, 1850-1927). Cinc anys més tard, el recent nomenat director, l'arquitecte Manuel Vega i March (Granollers, 1871-Barcelona, 1931) el va anomenar ajudant meritori de la classe de Composició decorativa d'escultura durant el curs 1920-1921, sota la supervisió del professor auxiliar i escultor Ricardo Causarás Casaña (Valencia, 1875-Barcelona, 1953). Des de mitjans d'octubre d'aquell mateix any, va esdevenir professor auxiliar de la secció artística i escultura amb la gratificació anual de 1500 ptes. Els propers cursos acadèmics fins el de 1931-1932, va exercir com a professor auxiliar interí i ajudant meritori de Dibuix artístic de la tercera escola, impartida pel pintor, i director de l'Escola entre 1940 i 1946, Julio García Gutiérrez (París, 1882-Barcelona, 1966).

El novembre de 1933, el pintor Pedro Mayoral y Parracía (?, 1869-Barcelona, 1960) director de l'Escola des de 1932, el va designar transitòriament professor auxiliar numerari interí de Modelatge i buidatge, amb un sou anual de 2.000 ptes. Des d'aleshores i fins el 1940, va exercir aquest títol, que compaginava amb la catedràtic de Talla en pedra

---

¹²⁰ President de la República Dominicana entre 1930-1938 i 1942-1952.

i fusta. El setembre de 1941 Julio García Gutiérrez, el nou director, el va nomenar professor auxiliar de Modelatge i buidatge de l'assignatura per a senyoretetes durant aquell curs i va rebre un augment de sou. L'octubre de 1942, García Gutiérrez el va autoritzar a absentar-se durant un temps per participar als exercicis del concurs-oposició de la Càtedra d'Anatomia artística, vacant a l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Jordi i el 1943 va esdevenir Catedràtic de Modelat i composició,¹²¹ i el 1946, sotsdirector d'aquesta i director l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics. Un any més tard també fou nomenat director de la primera. El 1948, va rebre el títol de professor de terme d'escultura decorativa.

Durant els anys que Marès va estar al capdavant de les Escoles va promoure seccions noves, com ara el Conservatori de les Arts del Llibre, va sol·licitar nombroses subvencions i va millorar les relacions amb institucions homònimes. També, va formar part de diversos tribunals d'oposicions com a membre del jurat, va coordinar mostres d'art perquè els estudiants exposessin les seves creacions i va organitzar diversos viatges amb l'alumnat per facilitar l'intercanvi cultural i artístic entre països, com per exemple la visita a Portugal el 1949 o París l'any 1950, recollida a la carta que li va enviar al ministre d'Educació Nacional José Ibáñez Martín (Terol, 1896-Madrid, 1969):

«Mi muy respetable y querido amigo: De regreso de nuestro viaje a París, en el que tomaron parte los alumnos becarios y los de final de carrera, acompañados de algunos catedráticos, en total cincuenta y cinco, pláceme informarle que, durante los doce días de permanencia en París visitamos cuanto de interés artístico encierra la capital de Francia, siendo atendidos por el “Conseil Municipal de París”, por la Escuela de Bellas Artes y por el grupo de artistas de Montmartre, quedando establecida una cordial relación entre las dos Escuelas de Bellas Artes que, entiendo puede beneficiar a ambas.

Después visitamos las Catedrales de Francia y los Castillos del Loira.

En todos los sitios visitados tuvimos un recuerdo de simpatía y gratitud por nuestro Sr. Ministro que tanto empeño ha puesto en que nuestra Escuela Superior de Bellas Artes fuese una positiva realidad.

Permítame que, antes de terminar, le recomiende las dos subvenciones que con su autorización tenemos solicitadas y que solo falta su Orden de pago. La una, para liquidar la obra de ampliación de la Escuela de Bellas Artes (nuevas aulas

---

¹²¹ «Comisión Municipal Permanente». *Gaceta Municipal de Barcelona*, 10 de maig de 1943, Núm. 18-19, pàg. 1.

para pintura), la otra para el nuevo material de las sucursales de la Escuela de Artes y Oficios, que exige la reforma realizada. Una y otra, la ampliación y el nuevo material, está a punto de quedar terminados.

Con el afecto y la consideración de siempre, le saluda respetuosamente, su buen amigo y admirador.

Firmado Federico Marés.»¹²²

A mitjans de l'any 1963, Marès va demanar la seva jubilació al Ministerio de Educación y Ciencia, però les complicacions de les obres que s'estaven duent a terme a l'edifici de l'Escola i l'elaboració del nou pla de les escoles de Belles Arts, el van obligar a restar un any més. Així doncs, després de reiterades missives demanant al ministre Manuel Lora-Tamayo Martín (Jerez de la Frontera, 1904-Madrid, 2002) que busquessin un substitut, es va jubilar l'octubre del 1964. Aquell mateix any, fou designat per la Dirección General de Bellas Artes professor de terme jubilat i director honorífic de les escoles d'Arts Aplicades i Oficis Artístics de Barcelona i Superior de Belles Arts de Sant Jordi. D'aquesta última, va ser nomenat el 5 de desembre amb motiu del sopar-homenatge a per la seva jubilació. La seva última lliçó va tenir lloc el 17 d'aquell mateix mes a la Casa de la Llotja i duia per títol *Reflexiones sobre la enseñanza artística*. A lectura van assistir nombroses personalitats, entre els quals el ministre Lora-Tamayo (fig. 17). Amb aquestes paraules ho recollia *La Vanguardia*:

«(...) En el salón de actos de la Casa Lonja, a primera hora de la tarde de ayer, el ilustre artista que hasta ahora ha sido director de las Escuelas de Artes Aplicadas y Oficis Artísticos y Superior de Bellas Artes de San Jorge, don Federico Mares, que se jubila por cumplir la edad reglamentaria, pronunció la última lección magistral. El acto fue presidido por el ministro de Educación Nacional, acompañado del gobernador civil, director general de Bellas Artes, presidente de la Diputación, alcalde de la ciudad, rector de la Universidad, claustro de profesores y otras autoridades y representaciones. El salón de actos de la Escuela estaba totalmente ocupado por la mayoría de profesores de ambas Escuelas, gran número de personalidades relevantes en nuestro mundo artístico y muchos alumnos de los distintos cursos de ambas Escuelas. En primer término habló el profesor señor Subías Galter, que destacó la personalidad del director que ahora se jubilaba, y seguidamente don Federico Mares pronunció la lección magistral,

---

¹²² Carta de Frederic Marès a José Ibáñez Martín, 3 de juliol de 1950 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 3461).

en la que después de pasar lista al último siglo de la historia de la Escuela de Bellas Artes, estimuló a los alumnos para que se mantuvieran siempre en las normas que consideraba fundamentales para todo artista: modestia, estudio, tenacidad, sentido artístico y sentido moral. Terminó agradeciendo al ministro y autoridades su presencia en el acto y los desvelos que tienen para la enseñanza general y hacia las bellas artes en particular. Después de efectuarse la entrega de premios a los alumnos destacados de la Escuela de Artes Aplicadas y Oficios Artísticos, pronunció un discurso el ministro de Educación Nacional, señor Lora Tamayo (...). Afirmó que la lección del director que ahora se jubila no era la última, sino una más en esta Escuela, en la que seguirá prestando su magisterio a sus discípulos y alumnos. Refiriéndose a la nueva Escuela Superior de Bellas Artes, anunció que la subasta de las obras se efectuará a fines del corriente mes. El edificio permitirá alojar dignamente a todas las especialidades de tan importante manifestación cultural, aludiendo igualmente a las nuevas instalaciones que están en estudio, ya muy adelantado, de la Escuela de Artes Aplicadas y Oficios Artísticos.»¹²³

Tomàs Sayol Sala (Barcelona, 1908-¿?, 1992), pintor i secretari de l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics de Barcelona, va assumir la direcció de la institució l'octubre del 1964, succeint Frederic Marès, i va romandre en aquest càrrec fins a l'any 1975, exercint una important tasca en la gestió i el desenvolupament de l'escola.

1.3.3. Escriptor

Frederic Marès no es va limitar únicament a la seva tasca com a escultor i docent, sinó que també es va submergir al món de l'escriptura, plasmant-ne les reflexions i els coneixements en paper (fig. 18). El seu arxiu personal, custodiat al CDiR del MFM, revela un tresor d'escrits que comprenen diversos temes, des de l'art i la cultura fins a la història i la crítica. En aquest, hi trobem llibres publicats i articles que van ser difosos en diaris i revistes de l'època. Aquestes publicacions mostren la versatilitat de Marès com a escriptor, abordant temàtiques variades i oferint la seva particular visió sobre elles. Els

---

¹²³ «Última lección del professor don Federico Marés». *La Vanguardia*, 18 d'octubre de 1964, pàg. 29.

seus escrits reflecteixen el seu coneixement profund en els camps de l'art i la cultura, és per això que val la pena repassar-los breument.

Un dels primers llibres publicats per Marès va ser *Los artistas y los anatómicos* (1925), un tractat divulgatiu sobre anatomia. Sobre aquest mateix tema, també va editar *La anatomia en el arte. Su evolución histórica* (1932), un opuscle de 32 pàgines que resumia un cicle de conferències organitzades pels antics alumnes de l'Escola Superior de Belles Arts de Barcelona. Amb aquestes obres va explorar la relació entre l'anatomia i l'art, tot proporcionant una visió educativa i detallada sobre el tema.

El 1950, va publicar *Els Robinsons dels Llacs de Colomers. Dietari sentimental d'una excursió d'estiu a la Vall d'Aran*, un llibre de 148 pàgines que combinava elements d'humor amb il·lustracions i gravats. En aquesta obra, relatava una ruta d'estiu que va fer en companyia d'amics per la regió de la Vall d'Aran, compartint les seves experiències i reflexions en un to nostàlgic i emotiu.

Arran de la inauguració dels recent restaurats sepulcres de Santa Maria de Poblet, va editar *Las tumbas reales de los monarcas de Cataluña y Aragón del monasterio de Santa María de Poblet* (1952). Aquest llibre s'endinsava en la història dels sepulcres dels monarques catalanoaragonesos en aquest monestir, oferint una visió detallada d'aquests monuments històrics.

Dos anys més tard, quan va ser nomenat acadèmic de número a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, va pronunciar un discurs que duia per títol *La enseñanza artística en Barcelona* (1954), una reflexió sobre l'educació artística a la ciutat i la seva importància per al desenvolupament cultural i artístic, que va ser publicat posteriorment juntament amb la contestació del pintor Francisco Labarta i Planas (Barcelona, 1883-1963). El 1956, la mateixa institució va organitzar un homenatge a l'escultor Damià Campeny (Mataró, 1771-Barcelona, 1855) amb motiu del centenari de la seva mort. En aquest context, es va publicar *El escultor Damián Campeny Estrany*, la transcripció del discurs que Marès va pronunciar a la sessió pública el dia de la commemoració. El tribut a la figura de Campeny destacava la seva contribució al camp de l'escultura i el llegat artístic.

El 1964 va redactar *Dos siglos de enseñanza artística en el Principado*, un llibre d'unes 420 pàgines on abordava els orígens de l'ensenyament artístic a Catalunya. Aquesta obra

va ser ampliada notablement una dècada després, amb motiu del 125è aniversari de la creació de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi, mitjançant l'addició de 251 làmines. El llibre ofereix un estudi exhaustiu sobre el desenvolupament i l'evolució de l'educació artística a la regió. Un any més tard, el 1965, va publicar *La pequeña historia de mi Museo*, que consistia en la transcripció del seu discurs d'ingrés com a acadèmic numerari a la RABASF i era un preludi de la seva obra més coneguda, *El mundo fascinante del coleccionismo y de las antigüedades. Memorias de la vida de un coleccionista*, publicada el 1977. En aquest darrer llibre, d'aproximadament 400 pàgines, Marès relatava la seva trajectòria com a col·leccionista des de la infància i compartia les seves experiències i relacions amb altres protagonistes del món de l'art i les antiguitats. A través d'aquestes memòries, Marès ens submergeix a l'apassionant món del col·leccionisme i ens proporciona una visió íntima de la seva vida com a col·leccionista. L'obra es va reeditar el juny de l'any 2000 amb una selecció de la part iconogràfica.

Més tard, va escriure *Port de la Selva. Notas históricas*. (1971), un llibre d'unes 450 pàgines publicat per l'Institut d'Estudis Empordanesos. A través de les notes històriques, l'autor oferia una mirada detallada i enriquidora sobre el passat de Port de la Selva, compartint els seus descobriments i coneixements amb els lectors interessats en la història i la cultura de la ciutat. En relació a aquesta publicació, és rellevant comentar que molta de la informació emprada en la seva redacció procedia del seu arxiu personal, on conservava nombrosos documents històrics, fotografies i retalls de premsa, relacionats amb municipi. Alguns d'aquests documents havien estat recopilats pel seu pare, mentre que altres van ser adquirits per Marès al llarg de la vida. Aquests materials van proporcionar-li una valuosa font per explorar la història i l'evolució d'aquest municipi costaner. És important recordar que Marès tenia una relació estreta amb l'Empordà i, en particular, amb el Port de la Selva, d'on procedia la seva família paterna.

Finalment, el 1984 la RABASF va editar la darrera obra de Marès: *Informes sobre monumentos catalanes*. Aquest llibre és el resultat de l'estudi de la riquesa del patrimoni arquitectònic i artístic de Catalunya, que Marès havia dut a terme per a la *Comisión Provincial de Monumentos Histórico-Artístico de Barcelona* i presenta una exhaustiva selecció de 155 monuments catalans en aproximadament 250 pàgines.¹²⁴

---

¹²⁴ Targetó de José María de Azcárate a Frederic Marès, 21 de maig de 1982 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 459).

A més dels seus llibres, Marès també va escriure nombrosos articles per a diaris i revistes, on analitzava temes relacionats amb l'art, la cultura i la societat. Aquests escrits reflecteixen la seva perspicàcia crítica i el seu compromís profund amb la difusió del coneixement i la promoció de les arts. Per exemple, als anys 20 va contribuir a diaris com el *Dario de Barcelona*,¹²⁵ *La Publicitat*¹²⁶ o *La Veu de Catalunya*.¹²⁷ Posteriorment, entre 1948 i 1964, aprofitant la seva vinculació professional amb l'àmbit educatiu, va participar al *Boletín de la Escuela de Artes y Oficios de Barcelona*,¹²⁸ compartint els seus coneixements i reflexions sobre pedagogia artística.

Durant aquesta època i fins a la seva mort, també va publicar articles a *Canigó*,¹²⁹ *La Vanguardia*,¹³⁰ *Anales del Instituto de Estudios Ampurdaneses*¹³¹ o *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*,¹³² entre molts altres. La majoria dels articles eren monografies d'artistes catalans, principalment escultors; cròniques d'exposicions de Belles Arts; sobre el Monestir de Santa Maria de Poblet i la restauració que va realitzar; reflexions sobre pedagogia; i monuments arquitectònics catalans, sobretot edificis modernistes de Barcelona.

Marès va ser un prolífic escriptor que va abastar diversos gèneres literaris. Les seves obres i articles inclouen tractats d'anatomia, així com relats de viatges. A més, va explorar la història dels monuments catalans i va escriure sobre l'ensenyament artístic i els artistes catalans. Marès va deixar un llegat literari divers i enriquidor sobre art, cultura i història.

---

¹²⁵ MARÈS, Frederic. «Nuestros grandes artistas. Miguel Blay». *Diario de Barcelona. Notas de Arte*, 8 de març de 1923, s. p.

¹²⁶ MARÈS, Frederic. «L'Exposició Nacional de Belles Arts. Remerciament». *La Publicitat*, 4 de juliol de 1926, pàg. 6.

¹²⁷ MARÈS, Frederic. «De l'Exposició Nacional de Belles Arts. Un aclariment». *La Veu de Catalunya*, 15 de juny de 1926, pàg. 7.

¹²⁸ MARÈS, Frederic. «Glosario pedagógico. Meditemos sobre la marcha». *Ensayo*, 1959, núm. 11, Barcelona, pàgs. 5-6.

¹²⁹ MARÈS, Frederic. «José Francés y los artistas ampurdaneses». *Canigó*, juliol de 1964, s. p.

¹³⁰ MARÈS, Frederic. «El binomio d'Ors-Gaudí». *La Vanguardia*, 6 de desembre de 1966, pàg. 15.

¹³¹ MARÈS, Frederic. «El Museu de Figueres». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 1968, Núm. 7, pàgs. 67-73.

¹³² MARÈS, Frederic. «El hospital de la Santa Cruz y de San Pablo y su contorno, en Barcelona». *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 1977, Núm. 45, pàgs. 95-96.

1.4. Cercle social

Frederic Marès va participar activament en diversos cercles socials, formant part d'associacions i acadèmies relacionades amb l'art i la cultura. El compromís de Marès amb aquestes institucions va ser una mostra del suport i la dedicació a la comunitat artística en general. Pel que fa a les acadèmies, va pertànyer a la Real Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, la RABASF, l'Acadèmia Orsiana del Far de Sant Cristòfol, i altres institucions culturals importants a diferents ciutats d'Espanya com Còrdova, València, Sevilla, Valladolid, Saragossa.

A més, a l'àmbit de les associatiu, Marès va ser un soci rellevant del RCA de Barcelona, l'Ajut als artistes pintors i escultors de Catalunya i l'Institut d'Estudis Empordanesos. També va formar part de l'Associació Escolar Artística, el Foment de les Arts Decoratives, l'Institut Italià de Cultura de Barcelona, la Il·lustre Societat de Sant Federico i l'Hispanic Society de Nova York, entre d'altres que s'enumeraran més endavant.

La seva participació en aquestes institucions li va oferir l'oportunitat d'exercir un paper fonamental en l'impuls, el creixement i el reconeixement de l'àmbit artístic català. A través de la seva col·laboració en juntes i comissions, com el Saló de Barcelona, les exposicions de Primavera, la Junta de Museus de Barcelona i la Comissió Provincial de Monuments Historicoartístics de Barcelona, Marès va poder prendre decisions importants, impulsar iniciatives, programes i projectes que van fomentar la cultura del nostre país.

A banda del seu compromís amb aquestes organitzacions, la seva presència en exposicions oficials va ser una plataforma clau per difondre la seva obra i alhora li va permetre contribuir al desenvolupament i la promoció de l'art, en formar part de nombrosos jurats. Marès va destacar com un promotor de l'art actiu, i la seva dedicació a aquestes institucions i la seva participació en exposicions oficials van ser un testimoni del seu compromís amb la comunitat artística i el seu desig d'enriquir la vida cultural a Catalunya i més enllà. La seva tasca com a component de jurats en diferents esdeveniments artístics també va reflectir la seva passió per recolzar i reconèixer el talent d'altres artistes, així com la recerca constant de la perfecció a l'àmbit artístic.

1.4.1. Membre d'Acadèmies

A les línies que segueixen, explorarem les diferents acadèmies en què Frederic Marès va tenir un paper destacat, examinant els personatges amb qui va compartir la seva trajectòria i les diverses activitats en què es va involucrar. Aquest recorregut ens permetrà endinsar-nos en la profunda connexió amb el món acadèmic i el seu impacte en el desenvolupament artístic i cultural de la seva època.

Real Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi

El 23 de desembre de 1952 un grup format per dinou acadèmics numeraris van signar un informe mitjançant el qual es proposava Frederic Marès per a ocupar la vacant de la Secció d'Escultura que havia deixat Jaume Otero i Camps (Maó, 1888-Barcelona, 1945). La rellevància de la seva obra escultòrica, l'activitat que des de feia uns anys desenvolupava a les Escoles d'Arts i Oficis Artístics i Superior de Belles Arts de Sant Jordi, així com la donació de les seves col·leccions particulars a l'Ajuntament de Barcelona i la conseqüent creació del Museu Frederic Marès, a més dels diversos reconeixements que posseïa, van ser les raons que van exposar els acadèmics per a la seva elecció.

Aquests eren Antoni Vila i Arrufat (Sabadell, 1894-Barcelona, 1989), Joan Sedó i Peris-Mencheta (Barcelona, 1908-1966), Joan Colom i Agustí (Arenys de Mar, 1879-1969), Lluís Masriera i Rosés (Barcelona, 1872-1958), Antoni Griera i Gaja (Sant Bartomeu del Grau, 1887-Castellar del Vallès, 1973), Enric Monjo i Garriga (Vilassar de Mar, 1895-Barcelona, 1976), Francesc Labarta i Planas (Barcelona, 1883-1963), Josep Clarà i Ayats (Olot, 1878- Barcelona, 1959), Francesc de P. Nebot i Torrens (Barcelona, 1883-1966), Bonaventura Puig i Perucho (Barcelona, 1886-Sant Pere de Ribes, 1977), Josep Bonet del Rio (Barcelona, 1889-1965), Santiago Julià i Bernet (1886-1956), Amadeu Llopart i Vilalta (Barcelona, 1888-1970), Josep M. Vidal-Quadras i Villavecchia (Barcelona, 1891-1977), Antoni Ollé i Pinell (Barcelona 1897-1981), Miquel Farré i Albagés (Barcelona, 1901-1978), Pere Benavent de Barberà i Abelló (Barcelona, 1899-1974), Frederic Mompou i Dencausse (Barcelona, 1893- 1987) i Manuel Grau i Mas (Barcelona, 1892-1974).

A la Sessió Plenària del 23 de gener de 1953¹³³ es va donar lectura de la proposta i es va emplaçar l'exposició del document inicial a la reunió ordinària del 20 de febrer d'aquell any. A principis del mes de febrer es van avaluar els mèrits de Marès i es va acordar que reunia les condicions requerides per assumir el càrrec. Així doncs, a la Sessió Plenària ordinària del 20 de febrer el Ple de l'Acadèmia es va donar per entès de l'informe i va acceptar que la proposta fos sotmesa a votació al proper Ple ordinari. Un mes després,¹³⁴ a la Sessió Plenària ordinària, la candidatura es va sotmetre a votació entre els divuit acadèmics presents i va obtenir setze vots favorables i dos adversos. Al dia següent es va procedir a notificar el nomenament a Marès com a acadèmic numerari per la Secció d'Escultura. El 2 de juny de 1954 Marès va llegir el seu discurs d'ingrés, que duia per títol *La enseñanza artística en Barcelona*, amb la contestació de Francesc Labarta i va rebre la medalla de número XXVI.

Des del seu nomenament Marès es va implicar seriosament amb l'Acadèmia, i sempre que les seves tasques li permetien, assistia a les sessions i reunions. De fet, a finals de l'any 1962 hi va haver diferències amb el Patronat de la Fundació Güell i, l'aleshores President, Miquel Mateu i Pla (Barcelona, 1898-1972), va decidir presentar la seva dimissió. A la primera Sessió Plenària de l'any 1963 va reiterar la renúncia, que va comunicar finalment al Ministre d'Educación Nacional. Marès va lamentar la decisió, però va assenyalar la necessitat de reconstituir la Junta de govern. A la reunió del mes següent Marès, que era el consiliari segon, va esdevenir president accidental. En aquesta també va sorgir una proposta de junta¹³⁵ encapçalada per Marès que es va posar a votació i es va aprovar per unanimitat, abans de presentar al Ministre d'Educació Nacional les propostes de President i Consiliaris. Així doncs, la primera sessió presidida per Marès va ser la Sessió Plenària ordinària del 19 de juny de 1963.

---

¹³³ Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. *Llibre d'actes de sessions plenàries de la Real Acadèmia Catalana de Belles Artes de Sant Jordi, any 1933*. Pàg. 31. Arxiu de la RACBASJ.

¹³⁴ Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. *Llibre d'actes de sessions plenàries de la Real Acadèmia Catalana de Belles Artes de Sant Jordi, any 1953*. Pàg. 33. Arxiu de la RACBASJ.

¹³⁵ President: Frederic Marès i Deulovol; Consiliari 1r: Joaquim Folch i Torres; Consiliari 2n: Joan Rebull i Torroja; Consiliari 3r: Antoni Vila i Arrufat; Consiliari 4t: Frederic Mompou i Dencausse; Consiliari 5è: Antoni Griera i Gaja; Tresorer: Amadeu Llopart i Vilalta; Bibliotecari: Joan Subias i Galter; Secretari general: Antoni Ollé i Pinell.

Frederic Marès va renunciar al seu càrrec de President a la Sessió Plenària ordinària del 18 d'octubre del 1989, després de 26 anys al capdavant de l'Acadèmia, per motius de salut. No obstant això, es va acordar crear, i incloure als Estatuts, el càrrec de President Honorari perquè Marès l'ocupés. El desembre d'aquell mateix any es va sotmetre la proposta a votació i Marès obtingué 29 vots a favor. Des de llavors i fins a la seva defunció va ser el President Honorari de l'Acadèmia.

Academia General de Ciencias, Bellas Letras y Nobles Artes de Córdoba

El 4 de desembre de 1954 els acadèmics numeraris Vicente Ortí Belmonte (Córdoba, 1888-1984), professor i historiador; Rafael Aguilar Priego (Córdoba, 1910-1967), investigador i escriptor; i Manuel Enríquez Barrios (Córdoba, 1877-1956), director de l'acadèmia, advocat i polític, van proposar Frederic Marès com a acadèmic corresponent per Barcelona. Però no va ser fins uns dies més tard, l'onze de desembre, que fou designat.¹³⁶ Aquesta informació coincideix amb una carta que Vicente Ortí va enviar a Marès el 18 de desembre de 1954, i que deia el següent: «Mi querido amigo y compañero. Le incluyo el nombramiento de correspondiente de nuestra Academia que fue acogido y votado por una unanimidad. Es un modesto homenaje de mi parte al mecenas, al artista y a la gran persona de Ud.»¹³⁷

Marès va enviar l'acceptació del càrrec el gener de 1955, adjuntada a una carta dirigida a Ortí en la què d'una banda, mostrava la seva sorpresa pel nomenament, i de l'altra, agraiïa amb honor el mateix. També li va enviar per correu postal algunes publicacions per a ell i per a la biblioteca de l'Acadèmia.¹³⁸

Vicente Ortí i Frederic Marès compartien professió i ambdós estaven compromesos amb les tasques implícites de les escoles d'arts i oficis, com ara la participació en els jurats de les oposicions. De fet, el 1954 van coincidir en el tribunal de les oposicions de dues places de "Nociones generales de arte" de l'Escola de Barcelona, i del qual Marès va ser nomenat

---

¹³⁶ «Crónica Académica», *Boletín de la Real Academia de Córdoba, de Ciencias, Bellas Letras y Nobles Artes*, 1955, Núm. 72, pàg. 151.

¹³⁷ Carta de Vicente Orti Belmonte a Frederic Marès, 18 de desembre de 1954 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 5196).

¹³⁸ Carta de Frederic Marès a Vicente Orti Belmonte, 3 de gener de 1955 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 5197).

President i Ortí vocal propietari.¹³⁹ Aquesta relació, que es va mantenir via epistolar durant els anys cinquanta, es va enfortir amb el nomenament d'Ortí com a corresponent de Còrdova a la RACBASJ¹⁴⁰ el 21 d'octubre 1959: «Querido amigo y compañero: no se como agradecerle y darle a Ud. Las gracias por su intervención en el nombramiento de correspondiente en Córdoba de esa Academia de San Jorge.»¹⁴¹

Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles de València

L'1 de desembre de 1955, sota la presidència de l'arquitecte Francisco Mora i Berenguer (Sagunt, 1875-Castelló, 1961), Frederic Marès va ser nomenat acadèmic corresponent per Barcelona, tal i com ho demostren les següent línies:

«Ésta, aumentó la lista de sus correspondientes nombrando (...) en Barcelona, a don Federico Marés Deulovol, escultor y Director de la Escuela Superior de Bellas Artes de San Jorge, todos muy destacados en sus respectivas actividades artísticas.»¹⁴²

Marès tenia molt bona relació amb alguns acadèmics de València, com ara amb l'escultor català Roberto Rubio Rosell (Barcelona, 1886-?, 1962), resident a la capital del Túria. Rubio era acadèmic de número des del 1950 i membre de la secció escultura i secretari de l'Escola d'Arts i Oficis Artístics de València. Així com amb els pintors i membres de la secció de pintura Rafael Sanchis Yago Castelló, 1891-1974), director l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Carles de València, i Francisco Lozano Sanchis (Antella, 1912-Valencia, 2000), professor de l'Escola de Sant Carles. Però sobretot amb el pintor Genaro Lahuerta López (València, 1905-1985) i l'historiador de l'art Felipe María Garín Ortiz de Taranco (València, 1908-2005).

És interessant destacar que Lahuerta, a més dels seus rols com a professor i director de l'Escola de Belles Arts de València i de l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics de

---

¹³⁹ Carta de Vicente Orti Belmonte a Frederic Marès, 19 de maig de 1954 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 5195).

¹⁴⁰ Cal recordar que Marès va ingressar en aquesta el 1954 com a acadèmic de número.

¹⁴¹ Carta de Vicente Orti Belmonte a Frederic Marès, 2 de noviembre de 1959 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 5201).

¹⁴² GARÍN Ortiz, Felipe Ma. «Crónica Académica». *Archivo de Arte Valenciano*, 1956, Núm. 27, pàg. 145.

València, també era membre actiu de la secció de pintura de l'Acadèmia i corresponent de la RACBASJ.¹⁴³ Durant la dècada de 1950, tots dos compartien un interès mutu en els plans de reforma de les Escoles de Belles Arts, i sovint intercanviaven cartes amb consells i opinions sobre això. També és rellevant esmentar que Lahuerta va participar en algun jurat d'oposicions presidit per Marès, fet que ressalta la influència i la xarxa de contactes de Marès en l'àmbit artístic i acadèmic. Un episodi particularment interessant va tenir lloc el 1966, quan Lahuerta va proposar a Marès fer una conferència en el cicle organitzat per l'Escola d'Arts i Oficis de València. La conferència tenia com a tema la imatgeria al Museu Marès, i Marès va acceptar la invitació amb entusiasme. Tot i això, per raons que desconeixem, finalment no va poder assistir.¹⁴⁴ Així mateix, cal afegir que durant un període de temps, tant Marès com Lahuerta van coincidir com a directors de les Escoles de Belles Arts i Oficis Artístics, cosa que podria haver fomentat la seva relació i col·laboració en l'àmbit educatiu i cultural. A més, l'octubre de 1974, a la mort del gravador Teodoro Miciano Becerra (Jerez de la Frontera, 1903-1974), va demanar suport a Marès per esdevenir numerari per a la Secció de Pintura a la RACBASJ,¹⁴⁵ càrrec que va aconseguir el desembre d'aquell mateix any, però no en va prendre possessió fins el gener de 1976.

La relació entre Marès i Garín va ser igualment significativa, tant a nivell acadèmic com cultural. Garín va iniciar la seva carrera com a professor a l'Escola de Belles Arts de València i posteriorment va esdevenir catedràtic d'Història de l'Art a la Universitat de València, així com membre de la secció de no professionals de les nobles arts. Va ser acadèmic numerari i president de l'Acadèmia de València, i director del Museu de Belles Arts d'aquesta ciutat. De la correspondència que va intercanviar amb Marès, es desprenen temes relacionats amb les Escoles, així com el suport a la proposta de Marès com a conseller suplent d'Educació i representant de les Escoles Superiors. Un exemple de la seva col·laboració data del 1957, quan Garín va sol·licitar el suport de Marès per abordar un problema estructural a l'edifici de l'Escola de Belles Arts (Edifici del Carme) que havia sorgit a causa d'inundacions, i que havia interromput l'activitat educativa. Més tard, l'abril del 1972, Garín va expressar el seu interès a ocupar la vacant de corresponent de la

---

¹⁴³ Nomenat el 19 d'abril de 1967.

¹⁴⁴ Carta de Genaro Lahuerta a Frederic Marès, 4 de març de 1966 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 3832).

¹⁴⁵ Carta de Genaro Lahuerta a Frederic Marès, 8 d'octubre de 1974 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 3819).

RACBASJ, que havia quedat buida després de la mort de Francisco Javier Goerlich León (València, 1886-1972). Un mes després, va ser nomenat acadèmic corresponent.¹⁴⁶

La col·laboració entre Marès i Garín també es va manifestar a la instal·lació de la Sala Montserratina al Museu de Marès el 1972, amb l'ofertament de la seva ajuda en la recerca d'objectes relacionats amb la Mare de Déu de Montserrat. De fet, la seva dona va trobar una medalla en una botiga d'antiguitats i li va enviar a Marès.¹⁴⁷ Sis anys després, el 1978, va regalar un gravat de Nostra Senyora de Montserrat d'Orihuela: «No sé si entrará en el posible contenido de la Sala Montserratina lo que le envío, pero, por si acaso, ahí va, con el único interés de la identidad de nombre y la común devoción a la "Moreneta", por mi promovida en este Monserrat valenciano desde 1962».¹⁴⁸

Real Academia de Bellas Artes de Santa Isabel de Hungría de Sevilla

El 1956, Frederic Marès va ser designat acadèmic corresponent de Barcelona, gràcies a una proposta presentada per l'escultor i professor Juan Luis Vassallo Parodi (Cádiz, 1908-Madrid, 1986), la qual va comptar amb el suport del President i historiador de l'art José Hernández Díaz (Sevilla, 1906-1998) i del secretari i historiador Antonio Sancho Corbacho (Sevilla, 1909-1982), així com altres distingits col·legues.¹⁴⁹

La relació entre Juan Luis Vassallo i Frederic Marès es caracteritzava per compartir no només la professió d'escultors i docents, sinó també la seva participació als tribunals d'oposicions de les Escoles Superiors de Belles Arts i al procés de reforma i funcionament d'aquestes institucions. A més, tots dos eren membres RABASF, i el 1984, com a gest de reconeixement i amistat, Frederic Marès va proposar i va aconseguir que Juan Luis Vassallo fos nomenat corresponent de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. Aquest gest subratlla l'estreta relació i l'estima mutu que compartien.

---

¹⁴⁶ Nomenat el 21 de juny de 1972.

¹⁴⁷ Carta de Felipe Maria Garín Ortiz de Taranco a Frederic Marès, octubre de 1978 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 2631).

¹⁴⁸ Carta de Felipe Maria Garín Ortiz de Taranco a Frederic Marès, 17 d'octubre de 1972 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 2628).

¹⁴⁹ Carta de Juan Luis Vassallo Parodi a Frederic Marès, 1 de noviembre de 1956 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7305).

Amb motiu del 90è aniversari de Frederic Marès i en homenatge al seu llegat el 1983, Juan Luis Vassallo va enviar una valuosa talla de fusta policromada del Nen Jesús, que datada del segle XVI, com una mostra de la seva admiració i afecte cap a Marès.¹⁵⁰

José Hernández Díaz, per la seva banda, també formava part dels tribunals d'oposicions de les Escoles Superiors de Belles Arts i estava involucrat en qüestions relacionades amb la reforma i el funcionament d'aquestes institucions, cosa que va enfortir encara més els lligams professionals i personals Frederic Marès.

Real Academia de Bellas Artes de la Purísima Concepción de Valladolid

El novembre del 1958, Frederic Marès va ser nomenat acadèmic corresponent de Barcelona per la RABAPCV, en un gest de reconeixement a la seva destacada tasca a favor de l'escultura i l'art castellans: «(...) como homenaje a su gran labor en pro de la escultura y el arte castellanos.»¹⁵¹ Aquest nomenament es va realitzar gràcies a la proposta presentada per Nicomedes Sanz i Ruiz de la Peña (Valladolid, 1905-1998), president de la RABAPCV, i per Esteban García Chico (Medina de Rioseco, 1892-?, 1969), acadèmic i historiador de l'art.

D'aquest període, es conserva al CDiR del MFM un conjunt de cartes que daten de principis de la dècada de 1950, en les quals se situa Esteban García Chico com a intermediari entre particulars i antiquaris que disposaven d'obres d'interès per a Frederic Marès: «No olvido su encargo, cuando en mis excursiones por los pueblos encuentre algo de interés, no lo dude que será para su maravilloso Museo».¹⁵² A banda, d'aquesta correspondència també és després com en diverses ocasions, García Chico havia sol·licitat a Marès fotografies d'escultures de Valladolid que formaven part del Museu Frederic Marès per estudiar-les.¹⁵³ Aquesta col·laboració i amistat entre tots dos van contribuir a l'enriquiment de les dues col·leccions i van enfortir els llaços entre Marès i

---

¹⁵⁰ Carta de Juan Luis Vassallo Parodi a Frederic Marès, 19 d'octubre de 1983 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7329).

¹⁵¹ Carta de Nicomedes Sanz y Ruiz de la Peña a Frederic Marès, 15 de noviembre de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 6649).

¹⁵² Carta d'Esteban Garcia Chico a Frederic Marès, 23 d'octubre de 1950 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 2559).

¹⁵³ Carta d'Esteban Garcia Chico a Frederic Marès, 8 de maig de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 2567).

la comunitat artística i intel·lectual de Valladolid i van propiciar que García Chico fos elegit acadèmic corresponent de la RABASJ per Valladolid el 17 de juny de 1959.

D'altra banda, també és important destacar la relació entre Marès i José Luis Medina de Castro (Sierra, 1909-2003), un escultor, pintor i dibuixant, acadèmic de la RABAPCV, què va oferir a Marès algunes obres escultòriques, tal i com evidencien les missives entre ambdós personatges, conservades al CDiR del MFM.¹⁵⁴

Academia de Nobles y Bellas Artes de San Luis de Zaragoza

Frederic Marès va rebre el nomenament com a acadèmic corresponent per Barcelona de l'Academia de Nobles y Bellas Artes de San Luis de Zaragoza a la sessió celebrada el 15 de setembre de 1984. Un parell de mesos després es va procedir a la confecció del títol.¹⁵⁵ Aquesta distinció va ser atorgada sota la direcció de l'historiador Ángel Canellas López (Saragossa, 1913-1991), a proposta de l'acadèmic, Francisco Oliván Baile (1912-?), historiador i professor i suggerida a la sessió del 18 de novembre de 1983.¹⁵⁶ Altres acadèmics que van donar suport a Oliván van ser els escultors Jorge Albareda Agüeras (Saragossa, 1926-2021) i Armando Ruiz Lorda (Saragossa, 1904-1991).¹⁵⁷

En relació al nomenament de Marès, és rellevant esmentar que Oliván havia estat nomenat acadèmic corresponent per Saragossa de la RABASJ el 23 de febrer de 1972, i que al llarg de la dècada de 1970, havia enviat exemplars de les seves obres per a la Biblioteca de la RABASJ, fet que demostrava el seu compromís amb la institució. A part, segons es desprèn d'una carta d'Oliván a Marès, conservada al CDiR del MFM, ambdós personatges es van conèixer durant l'exposició el 1946 de les tombes de Poblet (restaurades per Marès) a la capital aragonesa: «Hace unos años (cuando estuvieron las esculturas de Poblet restauradas por V.) le conocí en Zaragoza. En aquella hermosa reunión de la Lonja (...)».¹⁵⁸

---

¹⁵⁴Carta de José Luis Medina a Frederic Marès, 17 de gener de 1961 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4578).

¹⁵⁵ Archivo de la Real Academia de Nobles y Bellas Artes de San Luis de Zaragoza, *Libro de Actas de Juntas Ordinarias del 15 de noviembre de 1984*, f. 58 r.

¹⁵⁶ Carta de Francisco Oliván Baile a Frederic Marès, 21 de novembre de 1983 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 5088).

¹⁵⁷ Archivo de la Real Academia de Nobles y Bellas Artes de San Luis de Zaragoza, *Oficio de nombramiento de académico correspondiente*, 15 de setembre de 1984.

¹⁵⁸ Carta de Francisco Oliván Baile a Frederic Marès, 27 d'agost de 1959 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 5076).

Pel que fa als altres dos acadèmics que van secundar la proposta, cal destacar la figura de Jorge Albareda, fill de Joaquín Albareda Piazuolo (Zaragoza, 1893-1968)¹⁵⁹ i germà del també artista, Miguel Ángel Albareda (?-?), que havia estudiat a l'Escola Superior de Belles Arts de Barcelona. La família Albareda regentava l'estudi i taller El Arte Cristiano des de finals del segle XX, i en alguna ocasió havien intercanviat cartes relacionades amb la venda d'antiguitats amb Marès:

«Pasando a otro asunto le diré, que de las antigüedades que vimos en casa de Emilio Alfaro, no las pierdo de vista, y si en estos días no he podido hacer gestión alguna, es debido a que este amigo ha salido de viaje por unos días, y por lo tanto no he podido verlo. Le mando estas fotos, de dos pinturas en cobre de gran tamaño 53 por 70 centímetros, que están en venta, pero lo más notable de ellos son los marcos, hechos en concha, ébano, marfil, y bronce. Son de una suntuosidad excepcional, y supera a todo cuanto se ve en este género. Si le interesara este asunto tendría mucho gusto en servirle.»¹⁶⁰

Acadèmia Orsiana del Far de Sant Cristòfol

L'Acadèmia Orsiana del Far de Sant Cristòfol va ser fundada cap al 1946 per l'escriptor i filòsof català Eugeni d'Ors i Rovira (Barcelona, 1881-Vilanova i la Geltrú, 1954), amb el propòsit de fomentar un moviment d'opinió al voltant de la seva figura. El 1944, Xènius, pseudònim amb el qual signava els seus articles, va adquirir el santuari de Sant Cristòfol, situat a Vilanova i la Geltrú,¹⁶¹ i al costat de l'ermita, va fer construir una casa d'estiu on residiria fins als seus últims dies, i on a més, va fundar l'Acadèmia del Far de Sant Cristòfol, nomenada així en honor a la torre lluminosa propera. D'Ors va ser col·laborador habitual en publicacions com *Pèl i Ploma*, *El Poble Català* i *La Veu de Catalunya*. En aquesta darrera, entre el 1906 i el 1920, va escriure el «Glosari», una secció diària on tractava temes relacionats amb l'art i la cultura d'actualitat.

Pel que fa al vincle entre Marès i d'Ors, cal destacar que mantenien una estreta relació des de feia anys, ja que l'escriptor havia estat client del pare de Marès. De fet, d'Ors va ser un

---

¹⁵⁹ Acadèmic corresponent per Saragossa de la RACBASJ el 18 d'octubre de 1961.

¹⁶⁰ Carta de Miguel Ángel Albareda a Frederic Marès, 11 de maig de 1945 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 150).

¹⁶¹ VV. AA. *Inventari del patrimoni històric, arquitectura ambiental*. Diputació de Barcelona, Servei del Patrimoni arquitectònic Local, Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, VILANOVA I LA GELTRÚ I. AR / IP / A-108 / 152-1. [<https://www.diba.cat/documents/429042/167ef9c0-4466-42e9-8553-d25f95a50642>] (Consulta 12 de juny de 2022). Pàgs. 1-10.

dels intel·lectuals que, a l'hora de fundar-se l'MFM,¹⁶² va sol·licitar a l'alcalde que el museu portés el nom del donant, en referència a Frederic Marès. A més, Marès va ser un dels primers membres de l'Acadèmia, juntament amb altres destacades personalitats com el científic Miquel Masriera i Rubió (Barcelona, 1901-1981), el psiquiatre Ramon Sarró i Burbano (Barcelona, 1900-1993) i l'escriptora Anna Maria de Saavedra i Macià (Vilafranca del Penedès, 1905-Barcelona, 2001).

Bé doncs, malgrat que l'Acadèmia Orsiana del Far de Sant Cristòfol s'havia fundat a la dècada de 1940, no va ser fins a 1959 que es va constituir oficialment,¹⁶³ un any després de la redacció dels seus primers estatuts al juny de 1958. Durant el primer any de funcionament, Marès no va ocupar cap càrrec a la junta directiva de l'organització, aquesta situació va canviar febrer de 1960, quan va ser elegit membre i vicepresident. Un any més tard, el 3 de febrer de 1961, va assumir la presidència, càrrec que va mantenir almenys fins al 1981, data a partir de la qual el CDiR del MFM no conserva cap més document de la institució. Les reunions de la junta es duïen a terme amb més o menys assiduitat, de vegades a l'edifici de la Diputació Provincial, d'altres al MFM i també a l'Hotel Colón de Barcelona.

A més d'exercir la presidència, Marès es va involucrar activament a l'Acadèmia, aportant el seu talent com a escultor. Va ser l'encarregat de dissenyar les medalles dels acadèmics i també va crear altres peces especials per a ocasions destacades. Un exemple notable és el relleu en bronze i marbre que es va instal·lar al vestíbul de l'ermita de Sant Cristòfol el 15 de novembre de 1966 (fig. 19), amb motiu del 40è aniversari del «Glosari». Durant l'acte, Marès va llegir la *Glosa Autumnal* un text que va escriure en honor a Eugeni d'Ors. Aquell mateix dia, es va batejar la plaça de l'ermita amb el nom d'Eugeni d'Ors i el passeig de Sant Cristòfol com a avinguda de l'Acadèmia de Sant Cristòfol. És rellevant esmentar que Marès també havia esculpit la figura de l'Àngel Custodi,¹⁶⁴ que un grup d'intel·lectuals havia ofert a Eugeni d'Ors el 1945.¹⁶⁵

---

¹⁶² Carta d'Eugeni d'Ors a l'Alcalde de Barcelona, 24 de juliol de 1946 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 5148).

¹⁶³ «La Academia El Faro». *Revista*, 25 d'abril de 1959, pàg. 4.

¹⁶⁴ «Àngel custodi». *Altres lectures, altres mirades MFM 4368*. Museu Frederic Marès. [<https://www.barcelona.cat/museufredericmares/sites/default/files/mfm.ngelcustodicast.305.pdf>] (Consulta 25 de juny de 2022).

¹⁶⁵ «Exposición del "Ángel Custodio" que los intelectuales ofrecen a don Eugenio d'Ors». *El Correo Catalán*, 8 d'abril de 1945, s.p.

Entre les múltiples responsabilitats que Marès va assumir com a president, hi havia la de respondre als discursos dels nous acadèmics. Per exemple, el 24 d'octubre del 1967, Pere Pruna va llegir el seu discurs d'ingrés a l'Acadèmia, titulat «Dels Àngels a la pintura».¹⁶⁶ També va promoure, tres anys més tard, el 1970,¹⁶⁷ la redacció dels nous estatus, que establien l'Acadèmia com a una corporació jurídica amb seu provisional al carrer Anglí, núm. 62., formada per 33 acadèmics de número, residents a Barcelona, vinculats amb el món de la cultura i de la ciència, i que haguessin mostrat interès pel fundador. En tant que als acadèmics corresponents i d'honor no s'especificava nombre però sí que havien de residir fora de Barcelona.

Un dels darrers esdeveniments que Marès va presidir va ser el del centenari del naixement d'Eugeni d'Ors, promogut pel Museu de Vilafranca i l'Acadèmia del Far de Sant Cristòfol,¹⁶⁸ i celebrat el 28 de setembre de 1981 en aquesta localitat. Aquest acte commemoratiu va ser una ocasió especial per retre homenatge a la vida i l'obra d'Eugeni d'Ors, una celebració en reconeixement al llegat de l'il·lustre escriptor i filòsof català.

Real Academia de Bellas Artes de San Fernando

A la sessió ordinària del 15 de març de 1943, sota la presidència d'Álvaro Figueroa y Torres (Madrid, 1863-1950), van ser nomenats acadèmics corresponents de la RABASF, el pintor José Cruz Herrera (La Línea de la Concepción, 1890-Casablanca, 1972), l'arquitecte Lorenzo González Iglesias (Ávila, 1906-Salamanca, 1964), el músic Bonifacio Gil García (Santo Domingo de la Calzada, 1898-Madrid, 1964), el polític Pedro Armero y Manjón (Sevilla, 1886-1967) i l'escultor Frederic Marès. Un mes abans, el 5 de febrer, els acadèmics Luís Bellido González (Logroño, 1869-Madrid, 1955), Mariano Benlliure Gil (València, 1864-Madrid, 1947) i Marceliano Santa María Sedano (Burgos, 1866-Madrid, 1952)¹⁶⁹ van presentar la proposta perquè Marès fos acadèmic corresponent. El 19 de març, Marès va acceptar el nomenament i, quatre dies després, va

---

¹⁶⁶ Targetó d'invitació a la lectura del discurs d'ingrés a l'Acadèmia del Far de Sant Cristòfol, 24 d'octubre de 1967 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 89).

¹⁶⁷ Estatuts de l'Acadèmia del Far de Sant Cristòfol, juny de 1970 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 82).

¹⁶⁸ Targetó d'invitació a la celebració del centenari del naixement d'Eugeni d'Ors, 28 de setembre de 1981 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 89).

¹⁶⁹ Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. *Libros de actas de las sesiones particulares, ordinarias, generales, extraordinarias, públicas y solemnes*, 15 de març de 1943, fol. 246r. Arxiu de la RABASF.

assistir al primer acte oficial: el lliurament de la medalla d'honor al pintor José Gutiérrez Solana (fig. 20). Cal destacar que la medalla en si va ser creada per Marès. Posteriorment, el 5 d'abril, va participar a la primera sessió ordinària en qualitat d'acadèmic corresponent per Barcelona, consolidant la seva vinculació amb la RABASF.

Des de llavors, ja fos de forma voluntària o involuntària, Marès es va convertir en el representant destacat de la institució en nombrosos esdeveniments realitzats a Catalunya, tal i com es desprèn de la nota informativa sobre el decés i enterrament de Pere Gil Moreno de Mora, president del Reial Patronat de Poblet, publicada per *La Vanguardia* del 3 d'abril de 1945: (...) el laureado escultor, don Federico Mares, que representaba a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando (...).¹⁷⁰ Paral·lelament, el mes de novembre d'aquell any, l'Ajuntament de Barcelona va rebre la Medalla d'Honor de l'Academia, una distinció que es concedia a una persona o institució que hagués contribuït en la promoció i difusió del patrimoni artístic en qualsevol de les seves manifestacions. En el cas del govern local barceloní, això va coincidir amb la donació de les col·leccions de Marès i la posada en marxa d'un pla per millorar les infraestructures culturals de la ciutat. Més tard, el 1957, la RABASF va atorgar la mateixa medalla al Museu Frederic Marès.

Gairebé 20 anys després, l'11 de gener de 1965, va ser nomenat acadèmic numerari per a la secció d'Escultura per majoria absoluta, a proposta de l'arquitecte José Yáñez Larroca (Pamplona, 1884-Madrid, 1966), el pintor Juan Adsuara Ramos (Castellò. 1893-1973) i l'escultor José Planes Peñalver (Espinardo, 1891-Mazarrón, 1974).¹⁷¹ Va ocupar la vacant de l'escultor José Capuz Mamano (Valencia, 1884 - Madrid, 1964) i va prendre possessió el 24 d'octubre d'aquell mateix any amb el discurs *La pequeña historia de mi museo*,¹⁷² amb contestació del Marquès de Lozoya.¹⁷³ En el seu parlament, el Marquès de Lozoya ressaltava la tasca de Marès com a fundador del MFM i recuperador d'obres artístiques que, si no hagués estat per ell, haurien desaparegut. Tot i això, segons es dedueix de la carta que li va enviar a Marès, no va poder detallar completament els seus mèrits, ja que les contestacions havien de ser concises:

---

¹⁷⁰ «Ha fallecido don Pedro Gil Moreno de Mora, presidente del Real Patronato de Poblet». *La Vanguardia*, 3 d'abril de 1945, pàg. 11.

¹⁷¹ Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. *Comunicado de la Sesión extraordinaria el día 16 de enero de 1965*. Llig. 7-88-3. Arxiu de la RABASF.

¹⁷² Com s'ha comentat anteriorment, aquest discurs es va publicar el 1965 en format llibre.

¹⁷³ Contesta del Marquès de Lozoya al discurs de Frederic Marès en ser elegit acadèmic numerari de Sant Fernando, 14 d'agost de 1965 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4353/2).

«Le envié mi discurso de contestación, escrito con el mayor cariño. Desgraciadamente, no he podido hacer resaltar debidamente sus méritos innumerables, pues la contestación ha de ser siempre breve. Me parece que es preciso que el discurso pase inmediatamente al Censor de la Real Academia, Don Diego Angulo Iniguez, para obtener su aprobación. Por temor de ser pesado, no he insertado su currículum vitae. Puede ir al final en letra más pequeña.»¹⁷⁴

En el període comprès entre el 1966 i el 1967, Marès va ser seleccionat per formar part tant de la Comissió d'Administració com de la Comissió del Museu de l'Acadèmia.¹⁷⁵ Dins d'aquestes comissions, les seves responsabilitats abastaven des de la renovació i la selecció de càrrecs fins a la seva participació com a membre del jurat en exposicions organitzades per l'Acadèmia. En particular, en tant que a les funcions esmentades, va tenir un paper crucial en la campanya dirigida a convèncer el pintor Joan Miró i Ferrà (Barcelona, 1893-Palma de Mallorca, 1983) perquè acceptés la posició d'acadèmic de número per a la vacant a la Secció de Pintura. Sembla que no va ser fàcil persuadir Miró, segons es desprèn de la correspondència entre ambdós personatges, el pintor considerava que primer havien de nomenar Pablo Picasso¹⁷⁶ però finalment va acceptar. No obstant, el 1968 va demanar que aplacessin la data de la presa de possessió del títol perquè no tenia cap obra per entregar a la institució, però mai no va lliurar cap peça i el 1971 la seva plaça es va declarar vacant. En relació amb aquest afer, el desembre de 1972, l'alcalde de Figueres, Ramon Guardiola i Rovira (Girona, 1920-Figueres, 1991), va suggerir a Marès que Salvador Dalí i Domènech (Figueres, 1904-1989) ocupés la vacant de pintura¹⁷⁷ que Miró no havia acceptat: «De acuerdo con lo desagradable que resultó que Miró ni tomara posesión, muy al contrario de lo que haría Salvador Dalí.»¹⁷⁸ Finalment, Dalí va ser nomenat acadèmic d'honor l'abril de 1973.

Com a membre destacat de l'Acadèmia, Marès va exercir un paper de gran rellevància a la Comisión de Monumentos Históricos Artísticos de la RABASF, formant-ne part almenys des de 1943. Com ja s'ha esmentat, el seu compromís en la preservació dels

---

¹⁷⁴ Carta del Marquès de Lozoya a Frederic Marès, 14 d'agost de 1965 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4353/1).

¹⁷⁵ Carta de Francisco de Cossio a Frederic Marès, 21 de gener de 1967 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 1467).

¹⁷⁶ Carta de Joan Miró a Frederic Marès, 8 de març de 1966 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4671).

¹⁷⁷ Carta de Ramón Guardiola i Rovira a Frederic Marès, 5 de desembre de 1972 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 3245).

¹⁷⁸ Carta de Ramón Guardiola i Rovira a Frederic Marès, 13 de desembre de 1972 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 3246).

monuments a Catalunya va ser notable. Això va culminar el 1984 quan l'Acadèmia va decidir publicar els informes que Marès havia redactat al llarg dels anys.

Pel que fa la vessant més social, i tenint en compte que Marès no residia a Madrid, va mantenir una relació molt propera amb els acadèmics de la RABASF, ja fos a través de correspondència o comunicació telefònica. És ben coneguda, per exemple, l'amistat que compartia amb el crític d'art José Francés i Sánchez-Heredero (Madrid, 1883-Arenys d'Empordà, 1964) i la seva segona esposa, la ballarina catalana Àurea Serra i Adrià (Barcelona, 1889-Arenys d'Empordà, 1974). Francés col·laborava amb la revista *La Esfera*, on freqüentment signava amb el pseudònim Silvio Lago.¹⁷⁹ A través d'aquesta revista, va escriure diversos articles sobre Marès, el primer d'ells el 1924, coincidint amb l'Exposició Nacional de Belles Arts, i sobre la qual explicava el següent: «(...) del relieve *Entierro de Cristo*, de Federico Marés, uno de los mejores escultores decoradores de nuestros días (...)».¹⁸⁰ Francés, com Marès, va tenir un paper fonamental com a defensor i promotor de l'Empordà, on tenia una residència a la qual solia passar-hi llargues temporades.

Marès també va tenir molta afinitat amb l'escultor Juan Adsuara Ramos (Castelló, 1893-1973),¹⁸¹ els arquitectes Luis Blanco-Soler Pérez (Madrid, 1894-1988) i Luis Cervera Vera (Madrid, 1914-1998),¹⁸² així com amb el musicòleg Federico Sopena Ibáñez (Valladolid, 1917-Madrid, 1991)¹⁸³ i l'historiador de l'art José María de Azcárate Ristori (Vigo, 1919-Madrid, 2001),¹⁸⁴ a qui va recolzar en les seves respectives trajectòries a l'Acadèmia. En particular, a Blanco-Soler li va oferir el seu suport el 1971 quan es va postular com a candidat per ser membre numerari de la Secció d'Arquitectura de la RABASF, tal i com demostra la següent missiva: «Deseo expresar a V. mi profunda gratitud tanto por el apoyo que ha prestado a mi candidatura para la Academia, como su atenta felicitación

---

¹⁷⁹ En honor a un personatge de *La Quimera*, una novel·la d'Emilia Pardo-Bazán y de la Rúa-Figueroa (La Coruña, 1851-Madrid, 1921).

¹⁸⁰ LAGO, Sílvio. «Exposición Nacional de Bellas Artes». *La Esfera*, 28 de juny de 1924, Núm. 547, pàg. 19.

¹⁸¹ Juan Adsuara va ser acadèmic de número de la RABASF per a la Secció de Pintura entre 1947 i 1973.

¹⁸² Luis Cervera va ser nomenat acadèmic de número de la RABASF per a la Secció d'Arquitectura el 1975 i el 1977 va ser designat censor de la institució, càrrec que va ocupar fins el 1989. A la RABASF, el censor s'encarrega principalment de vetllar pel compliment dels Estatuts, entre d'altres funcions.

¹⁸³ Federico Sopena va ser elegit acadèmic de número de la RABASF per a la Secció de Música el 1958 i entre 1988 i 1990 va exercir de director de la mateixa.

¹⁸⁴ José María de Azcárate va ser escollit acadèmic de número de la RABASF per a la Secció de Pintura el 1973 i el 1974 va ser nomenat delegat del Museu, càrrec que va ocupar fins el 1995, data en què va ser designat conservador emèrit.

que me ha comunicado Pascual Bravo.»¹⁸⁵ Més endavant, durant el període 1983-1987, Blanco-Soler va assumir la direcció de la RABASF i, el 1986, gràcies a la seva amistat amb Marès, va ser designat acadèmic corresponent per Madrid a la RACBASJ.

La implicació de Marès per l'Acadèmia va ser constant i incondicional. A més de les nombroses responsabilitats prèviament esmentades, durant els darrers anys de la seva vida, va prendre la decisió de llegar al Museu una part substancial de la seva col·lecció personal. Aquesta col·lecció estava composta principalment per obres de punta de coixí, una donació que explorarem detalladament més endavant. Aquest acte no només va reflectir la seva devoció contínua a l'Acadèmia, sinó que també va afegir un valuós enriquiment al patrimoni artístic i cultural de la institució.

El 1992, després de la mort de Marès, l'escultor Gustavo Torner de la Fuente (Cuenca, 1925) va ocupar el seu lloc com a acadèmic de número a la RABASF.

1.4.2. Membre d'associacions

A més de les acadèmies ja esmentades en paràgrafs previs, és fonamental ressaltar altres institucions en les quals Frederic Marès va tenir un paper significatiu: les associacions. Aquestes entitats, caracteritzades per la seva naturalesa sense ànim de lucre, van ser àrees d'interacció i col·laboració essencials a la vida de Marès. La primera de la qual va formar part va ser l'Associació Escolar Artística, a la què es va unir el 1912 mentre era estudiant a la Llotja, primer, com a membre fundador, i més tard, com a vocal bibliotecari.¹⁸⁶ Aquesta associació també promovia una revista: Portaveu. Bé, el compromís de Marès amb aquesta agrupació mostra el seu interès primerenc en el món artístic i el desig de contribuir al desenvolupament cultural i literari de la comunitat estudiantil.

Posteriorment, a l'edat adulta, la seva participació en diverses associacions arreu del país va augmentar significativament. De fet, el 1926, va ser nomenat delegat del Foment de les Arts Decoratives, assumint la representació d'aquesta entitat a l'àmbit de l'escultura dins la secció de Belles Arts de l'Exposició de Barcelona. També, va destacar com a

---

¹⁸⁵ Carta de Luis Blanco Soler a Frederic Marès, 14 d'abril de 1971 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 870).

¹⁸⁶ Nota del tresorer de l'Associació Escolar Artística a Frederic Marès, juliol de 1912 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 19).

membre actiu dels Amics dels Museus de Catalunya (AMC), una afiliació que hauria iniciat abans de l'esclat de la Guerra Civil, i en què va exercir un paper crucial a la junta, organitzant múltiples exposicions. Amb el pas del temps, la seva influència va créixer, arribant a ser elegit vicepresident i, finalment, vicepresident d'honor el 1976.

Paral·lelament, i a mesura que avançava en la seva carrera i es consolidava com a escultor i col·leccionista, Marès va comprendre la importància de contribuir a l'enfortiment i l'enriquiment de les associacions i organitzacions que compartien els seus mateixos interessos. Aleshores, va estendre el seu suport a altres organitzacions com Amics de la Ciutat,¹⁸⁷ l'Associació de Bibliòfils¹⁸⁸ i la Il·lustre Societat de Sant Federico.¹⁸⁹ En relació amb aquestes últimes, el CDiR del MFM preserva tres rebuts datats entre el 1970 i el 1971 corresponents a la quota d'associat. Aquests documents també revelen que el mateix Museu cobria aquestes despeses en nom de Marès. Més tard, entre els anys 1980 i 1988, Marès va rebre el reconeixement de soci honorífic per part de l'Institut Italià di Cultura de Barcelona, una institució a la que pertanyia des de feia anys i a la qual va impartir diverses conferències.

D'altra banda, a més de les associacions ja comentades, a les quals es va unir de manera voluntària, també n'hi ha d'altres en què va ser convidat a formar part per iniciativa dels membres ja existents. Aquestes invitacions van representar un reconeixement a la seva destacada trajectòria professional, que de no haver estat tan prolífica, és probable que no hagués tingut l'oportunitat de formar-ne part. Algunes d'aquestes institucions van ser la Germandat de Benefactors de santa Maria de Poblet, de la qual va esdevenir membre el 1945, gràcies a la seva implicació en la restauració de les tombes reials. L'Hispanic Society of America és una associació amb seu a Nova York fundada el 1904 pel filantrop americà Archer Milton Huntington (1870-1955), amb l'objectiu de promoure l'estudi de l'art i de la cultura hispana. L'octubre de 1959 el *Board of Trustees* de la societat,¹⁹⁰ va elegir per unanimitat Marès com a membre corresponent. Més tard, el 1971 va ser nomenat soci d'honor de la Societat Coral Erato de Figueres, el 1975 constava com a membre de la Fundació Güell; el 1978 constava com a soci d'honor dels Amics de l'Art Romànic i el 1979, com a membre del Patronat de la Fundació Pau Casals. El 1984 va ser

---

¹⁸⁷ Rebut d'Amigos de la Ciudad, octubre 1970 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 78).

¹⁸⁸ Rebut anual de l'Associació de Bibliòfils, octubre 1970 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 78).

¹⁸⁹ Rebut de la Il·lustre Societat de Sant Federico, abril 1971 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 78).

¹⁹⁰ Carta de A. Hyatt Mayor, nebot del fundador i president de la societat a Frederic Marès, 30 d'octubre de 1959 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 3441).

nomenat soci d'honor del Cercle Artístic de Sant Lluç. Desconeixem la data exacta en la qual ingressaria en aquestes.

A continuació, s'aprofundeix en l'anàlisi de tres de les associacions on Frederic Marès va participar de manera especialment activa.

Reial Cercle Artístic de Barcelona

Frederic Marès va ser admès al RCA de Barcelona el 22 de gener de 1915 com a soci de classe,¹⁹¹ d'acord amb els estatuts d'aleshores, que no permetien a menors de 23 anys ser socis de número o propietari. Segons les actes de l'any 1917, el 26 de febrer d'aquell any es va donar de baixa com a soci de classe, però no hi ha cap dada de l'alta com a soci de número, tot i que a la fitxa de soci s'indicà el 16 de febrer com a data d'inici de soci de número. Un parell d'anys més tard, el 16 de febrer de 1919 va esdevenir soci propietari amb domicili al carrer Àngels, núm. 1. El 1936, durant la presidència de Francesc d'Assís Doria va ser vicepresident. D'acord amb les *Actes Generals 1944-1983*, el soci Pedro Casas Abarca va proposar el febrer de 1948 el nomenament dels artistes José Bonet del Río, Francesc d'Assís Planas Doria i Frederic Marès com a Socis de Mèrit de l'entitat. Finalment, el març de 1948 fou nomenat Soci d'Honor coincidint amb l'entrega de la Medalla de la Ciutat a Marès per part de l'Ajuntament. La baixa es va cursar el 16 d'agost de 1991, dia de la seva mort.

L'activitat de Marès al RCA va ser prou fructífera. Pel que fa a la seva participació a exposicions i conferències, val comentar que la primera mostra documentada en la que va participar, amb altres membres del Cercle, va ser l'Exposición San Francisco de California, el 1916. Un any més tard va figurar a l'Exposición Nacional de Bellas Artes, i el 1918 a l'Exposición Internacional de Arte, celebrada al Palau de Belles Arts de Barcelona. D'aquesta última el Cercle va adquirir diverses obres, entre les qual es trobava *L'hort* de Joaquim Mir i adjudicà diversos premis a l'estímul a alguns participants de la mostra. Marès va obtenir 800 ptes. pel *Retrat del compositor Pahissa*. En aquesta línia, el 1967 va intervenir en l'exposició d'escultures dels socis artistes de l'entitat (del 20 de febrer de 1967 al 7 de gener de 1968). De xerrades només es va registrar la del 17 de

---

¹⁹¹ Reial Cercle Artístic. *Actes Directives anys 1914-1916*. Pàg. 22. Arxiu de la RCA.

desembre de 1956, que duia per títol "Rusiñol, l'artista col·leccionista" (fig. 21), conferida amb motiu de la commemoració del XXV aniversari de la mort de l'artista.

En tant que la part més institucional, Marès va ser jurat de diversos concursos des del 1923, data en que d'acord amb l'arxiu, va ser membre del jurat del concurs de cartells per l'anunci de l'aigua de taula Sterling i delegat a l'Exposició d'Art de Barcelona, celebrada a la Fira de Mostres. Com a vocal de la junta també es va encarregar d'entregar al director general de Belles Arts un document signat per diverses associacions barcelonines, que exposava la necessitat de restaurar els monestirs de Poblet i Santes Creus.¹⁹² Així com de representar la institució a esdeveniments com ara l'homenatge al pintor Joaquim Mir, celebrat el 29 de juny de 1926 a Vilanova i la Geltrú.

El 8 de gener de 1927 el RCA li va organitzar un homenatge a la seu social de l'entitat per l'èxit que havia rebut a la seva recent exposició a Madrid i de la qual l'Estat va adquirir una peça. Aquell mateix any, va ser designat bibliotecari a la sessió del 17 d'octubre, substituint Josep Maria Jordà, que va renunciar al càrrec, i va ser escollit delegat de la secció d'escultura.

El 1944 va formar part del jurat de qualificació i adquisicions de l'Exposición Nacional de Bellas Artes, organitzada per l'Ajuntament de Barcelona i el 1966 del concurs de fornícules del saló de lectura de la 1a planta del Cercle.

Ajut als artistes pintors i escultors de Catalunya

L'hivern de 1935 es va fundar l'entitat *Ajut als artistes pintors i escultors de Catalunya*¹⁹³ amb l'objectiu d'auxiliar els artistes que haguessin caigut en la indigència o malalts sense recursos, així com per facilitar els mitjans necessaris per atendre amb decència i dignitat les obligacions morals i materials per defunció en cas de pobresa. L'entitat era una fundació que s'havia de nodrir de donatius d'institucions oficials, llegats particulars, quotes voluntàries dels artistes i no artistes, de les aportacions anuals de les entitats membres, així com un tant per cent de les exposicions d'art organitzades per la Generalitat

---

¹⁹² «Campaña pro monumentos». *La Vanguardia*, 26 de noviembre de 1926, pàg. 6.

¹⁹³ «Ajut als artistes pintors i escultors de Catalunya». *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, 1935, Núm. 55, pàg. 388.

i per l'Ajuntament de Barcelona i de les subhastes públiques de particulars als museus catalans.

Per establir unes regles i unes garanties legals, es van elaborar uns estatuts, que definien a més, les corporacions que en formaven part. Aquestes eren la RACBASJ, el Cercle Artístic de Sant Lluc, el RCA, l'Associació Literària i Artística de Catalunya, Les Arts i els Artistes, l'Associació d'Aquarel·listes, el Saló de Montjuïc i el Saló de Barcelona, amb un total de vint-i-quatre membres, nou dels quals van conformar la Junta Directiva.¹⁹⁴ Joan Antoni Güell i López fou designat president i Manuel Rodríguez Codolá, vice-president (ambdós de la RACBASJ); Frederic Marès (Saló de Barcelona), secretari; Manuel Humbert i Esteve (Saló de Montjuïc), vice-secretari; Francesc d'Assis Planas Doria (RCA), tresorer; Pau Sabaté (Associació d'Aquarel·listes de Catalunya), comptador; i Dàrius Vilàs (Cercle Artístic de Sant Lluc), Enric Casanovas (Les Arts i els Artistes), Bonaventura Puig Perucho (Societat Literària i Artística de Catalunya), vocals.¹⁹⁵

La primera activitat que es va celebrar per recaptar fons per a la nova entitat va ser la de d'imatgeria policroma dels segles XVI-XIX.¹⁹⁶ Organitzada pel comte Güell al seu palau de la Rambla,¹⁹⁷ es va inaugurar el 14 de desembre de 1935 i es va poder visitar fins el 19 de gener de 1936.¹⁹⁸ Va ser una mostra singular, ja que fins aleshores Barcelona no havia gaudit d'un esdeveniment com aquell (fig. 22).

El juliol de 1936 va tenir lloc la darrera activitat registrada de l'entitat, una revetlla per als associats celebrada al Poble Espanyol.¹⁹⁹ Amb l'esclat de la Guerra Civil la vida de l'entitat va quedar dissipada, no obstant això, val la pena reconèixer la feina duta a terme

---

¹⁹⁴ CAPDEVILA, Carles. «L'Ajut als artistes pintors i escultors de Catalunya». *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, 1936, Vol. 3, p. 37-39.

¹⁹⁵ MARTINELL, Cèsar. «Exposició d'imatgeria policroma al Palau Güell-Comillas». *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, 1936, Vol. 6, pàgs. 73-81.

¹⁹⁶ Per a més informació, vegeu: BASSEGODA, Bonaventura. *Visitar les arts del passat*. Bellaterra: Edicions i publicacions de la Universitat de Lleida, 2022, pàgs. 229-232.

¹⁹⁷ FOLCH i Torres, Joaquim. «La exposició de escultura barroca, del Palacio Comillas-Güell, a beneficio del Ajut als artistes pintors i escultors de Catalunya». *La Vanguardia*, 2 de gener de 1936, pàg. 10.

¹⁹⁸ BASSEGODA, Bonaventura. «Joan Antoni Güell i López». *Repertori de Col·leccionistes i Col·leccions d'Art i Arqueologia de Catalunya*. Institut d'Estudis Catalanas. https://taller.iec.cat/rcic/fitxa_una.asp?id_fitxa=25 [Consulta 2 de juny de 2023].

¹⁹⁹ «Verbena "Ajut als artistes pintors i escultors de Catalunya"». *La Vanguardia*, 4 de juliol de 1936, p. 12.

pels seus components, en especial de Frederic Marès i Manel Humbert, ideòlegs i fermos defensors de l'entitat.

Institut d'Estudis Empordanesos

Feia anys que existia la voluntat de gran part dels intel·lectuals empordanesos, de crear un centre d'estudis com aquest. Així doncs, el grup format per Joan Galter i Sala, Ramon Guardiola i Frederic Marès, entre d'altres, es van reunir per elaborar els nomenats estatuts, que es basaven en els de l'Institut d'Estudis Gironins. El paper de Marès va ser clau, aconseguint exposar la proposta oficialment a través dels vincles que tenia amb Madrid. El 14 de febrer de 1957 el Ministerio de la Gobernación va aprovar els estatuts de l'Institut d'Estudis Empordanesos. Uns mesos abans, el 8 de juny de 1956, es va constituït una comissió organitzadora, apadrinada per l'Ajuntament de Figueres, que va redactar els reglaments pels quals s'havia de regir la institució. Els seus objectius principals foren promoure la investigació i divulgar la cultura empordanesa mitjançant la publicació d'uns annals.

La Junta Directiva estava formada pels següents càrrecs i noms: president, Frederic Marès; secretari,²⁰⁰ Ramon Guardiola, advocat i polític; sotspresident,²⁰¹ Eduard Rodeja i Galter (Figueres, 1896-1963), cronista i director de l'Escola d'Arts i Oficis; tresorer,²⁰² Xavier Dalfó i Hors (Figueres, 1933-2016), fundador i director la Revista Canigó;²⁰³ bibliotecari,²⁰⁴ Rafel Torrent i Orri (Olot, 1915-Figueres, 1992), historiador i fundador de la Revista Pyrene;²⁰⁵ i vocals, Joaquim Gironella i Garañana, director de la revista *Ampurdán*, i Ramon Reig i Corominas (Manila, 1903-Figueres, 1963), arquitecte i pintor. El metge i tinent d'alcalde, Joan Galter,²⁰⁶ representà l'Ajuntament de Figueres. El domicili social de l'Institut es va situar al tercer pis de les Cases Consistorials, espai compartit amb altres gabinets municipals, i els documents es conservaven a casa del secretari. Amb la inauguració del Museu de l'Empordà, el 1971, les trobades es

---

²⁰⁰ Secretari fins el 1960, quan esdevé alcalde de Figueres. President entre 1986 i 1991.

²⁰¹ Sotsdirector fins el 1963, any de la seva defunció. El substitueix Albert Compte i Freixenet (Castelló d'Empúries, 1919-Figueres, 2014).

²⁰² Tresorer fins el 1960. El substitueix Joan Galter.

²⁰³ Revista editada a Figueres entre 1954 i 1983.

²⁰⁴ Bibliotecari fins el 1976. El substitueix Montserrat Vayreda i Trullol (Lledó d'Empordà, 1924-Figueres, 2006).

²⁰⁵ Revista editada a Olot entre 1949 i ca. 1955.

²⁰⁶ Vocal per representació municipal fins el 1958. El substitueix Francesc Garre i Corominas.

celebraven en aquest indret, i des del 2006, al número 29 de l'avinguda Pirineus de Figueres.

El 1959, dos anys després de la seva fundació, l'IEE va aconseguir una altra fita important en publicar el primer volum dels *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. La publicació d'aquests anals no només emfatitza el compromís de l'IEE amb l'estudi i la promoció de la cultura empordanesa, sinó que també destaca la col·laboració de professionals destacats en aquesta tasca. El delegat encarregat de supervisar aquesta publicació va ser Joan Sutrà i Viñás (Figueres, 1898-1981).²⁰⁷ Respecte dels *Annals*, convé destacar que acollien principalment textos sobre arqueologia, història, història de l'art i literatura, és a dir, relacionats amb les humanitats, tot i que també n'hi havia algun de ciència. Inicialment es publicaven cada dos anys, però el 1966 es va acordar l'edició anual. És aleshores, i fins el 1971, quan Marès hi va participar més activament, amb articles en els què dissertava sobre la ciutat de Figueres²⁰⁸ o el Port de la Selva. Aquets articles no sempre els redactava exclusivament per als *Annals*, sinó que podien ser discursos que després resumia per a aquests. És el cas de «Labor de los Institutos Comarcales», una conferència que va pronunciar a la sessió acadèmica del patronat de cultura Francisco Eiximenis el maig de 1964 a Girona, que posteriorment es va publicar als *Annals*.²⁰⁹ La finalitat de la qual era justificar la importància que tenen aquest tipus d'institucions per a «(...) profundizar el conocimiento e intensificar la divulgación del ingente tesoro que la Providencia deparó a esta provincia privilegiada. Que no quede un solo monumento arqueológico, ningún documento histórico, ninguna obra de arte, sin la vigilancia y la protección debida. La catalogación de todas ellas que garantice su control y permanencia y evite su dispersión o expoliación a manos de la codicia mercenaria.»²¹⁰

Aquests anals, al llarg dels anys, han esdevingut una valuosa font de recerca i coneixement sobre la història, l'art i la cultura de l'Empordà, contribuint significativament a l'enriquiment de l'entesa d'aquesta regió a Catalunya. A més de la publicació d'aquests

---

²⁰⁷ MIQUEL, Àngels. «Joan Sutrà i Viñás (1898-1981). Una vida dedicada a la salvaguarda del patrimonio artístic». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 2020, Núm. 51, pàgs. 549-560.

²⁰⁸ MARÈS, Frederic. «De mi archivo notas sobre Figueras». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 1966-1967, Núm. 6, pàgs. 109-105.

²⁰⁹ MARÈS, Frederic. «Labor de los Institutos Comarcales». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 1964-1965, Núm. 5, pàgs. 9-17.

²¹⁰ MARÈS, Frederic. «Labor de los Institutos Comarcales». *Resumen de la conferencia pronunciada en la sesión académica del patronato de cultura "Francisco Eiximenis"*, Girona, 23 de maig de 1964, pàg. 15.

anals, l'IEE també va tenir un paper destacat en la promoció de la cultura i la història de la regió mitjançant l'organització d'esdeveniments i activitats culturals.

Una de les primeres activitats significatives realitzades per aquesta entitat va ser l'organització d'una exposició d'art medieval l'any 1957, coincidint amb les festes de la Santa Creu. Aquesta exposició va ser un esdeveniment destacat que va comptar amb la col·laboració de diverses institucions i col·leccionistes que van cedir algunes de les seves peces valuoses per a la seva exhibició. Entre els col·laboradors destacats hi havia el Museu Diocesà, el Museu Arqueològic Provincial i també particulars notables com Frederic Marès i l'advocat i genealogista vocacional, Ferran Viader i Gustà (Vilademuls, 1916-Girona, 2006).²¹¹

En aquest sentit, el 1960, l'IEE va celebrar el seu primer Certamen Històric Literari, un esdeveniment que buscava fomentar l'interès i la investigació en la història i la literatura relacionades amb l'Empordà. Aquest certamen va brindar una plataforma perquè escriptors, historiadors i estudiosos presentessin els seus treballs i estudis relacionats amb la regió. En aquesta primera edició, es va premiar l'obra *Figueras. Noticias históricas. Prehistoria-1386*²¹² d'Eduard Rodeja, un treball destacat que va contribuir significativament a la comprensió de la història de Figueres i els seus voltants. Frederic Marès va exercir un paper fonamental en aquest esdeveniment, ja que va ocupar el càrrec de president del jurat i a més d'escriure el pròleg per a aquesta obra.²¹³

En un altre ordre de coses, val la pena esmentar el paper de la revista *Canigó, revista literaria, cultural y deportiva*, en la constitució de l'IEE, ja que alguns dels membres de la Junta de l'Institut col·laboraven periòdicament amb aquesta publicació, que a més, va esdevenir un mitjà de transmissió d'idees i reflexions relacionades amb la necessitat de l'existència d'una institució que promogués l'estudi de la comarca. Pel que fa a Marès, va estar estretament lligat a la revista des dels seus inicis, d'una banda, impulsant la seva

---

²¹¹ Per a més informació, vegeu: ADROER, Ma. Àngels. «La casa Viader de Parets d'Empordà», *Revista de Girona*, novembre-desembre de 1997, Núm. 185, pàgs. 97-102.

²¹² RODEJA, Eduard. «Figueras Notas Históricas. Prehistoria-1386». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 1960, Núm. 2, pàgs. 9-183,

²¹³ MARÈS, Frederic. «Prólogo». A RODEJA, Eduard: *Figueras. Notas históricas. Prehistoria-1386*. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 1958, pàgs. 13-15. Vegeu apèndix II. Marès, Frederic. «Prólogo». A Rodeja, Eduard: *Figueras. Notas históricas. Prehistoria-1386*. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 1958, pàgs. 13-15, pàg. 316-318.

creació,²¹⁴ i per l'altra, participant a nombrosos números. De fet, el primer article de Marès es va publicar el 1954, any de la fundació, i duia per títol «El real monasterio de Santa María de Poblet».²¹⁵ Tres anys més tard, coincidint amb la creació de l'IEE, va escriure «Instituto de Estudios Ampurdaneses»,²¹⁶ en el qual tractava d'establir unes normes per a la difusió dels estudis i activitats que s'havien de dur a terme al recent inaugurat Institut així com la creació «(...) de un autentico museo del Ampurdán(...)»²¹⁷

El pas de Frederic Marès per l'IEE va resultar molt fructífer, tant per a la institució com per a ell mateix. La seva destacada xarxa de contactes i relacions personals amb figures influents de l'època va permetre a l'IEE obtenir subvencions i altres beneficis que van ser de gran ajuda per dur a terme la tasca cultural i de recerca. Marès va tenir un paper clau en la gestió d'aquests recursos i en la consecució de suport financer per a l'institut. Una mostra de la seva influència i capacitat per aconseguir suport es pot observar en una carta en què s'esmenta l'enviament de fons per part de l'ambaixador d'Espanya a Lisboa, José Ibáñez Martín: «Vaig rebre la vostra molt apreciada carta del dia 12, adjuntant la de l'Ambaixador d'Espanya a Lisboa, Exim. Sr. D. Josep Ibáñez Martín, en la que promet enviar-nos quelcom per aquest Institut d'Estudis Empordanesos, que ens anirà molt be per anar desenrotllant la nostra tasca. Gràcies à vos podrem anar tirant una temporada més. Moltes gracies.»²¹⁸

A més de la tasca de gestió i recerca de recursos, Marès també va contribuir des de la seva posició com a director de l'Escola d'Arts i Oficis Artístics. En aquesta funció, va proporcionar publicacions de l'Escola per enriquir la biblioteca de l'IEE.

No obstant, durant els dinou anys en què Frederic Marès va estar al capdavant de l'Institut d'Estudis Empordanesos (IEE), es van produir algunes desavinences que van posar a prova la relació amb la institució. Un dels incidents notables va tenir lloc el 1959 quan José María Martínez-Hidalgo i Terán (Sama, 1913-Barcelona, 2005), director del Museu Marítim de Barcelona, va pronunciar una conferència sobre Narcís Monturiol. Aquesta

---

²¹⁴ CRUZ, Miquel A. «La revista Canigó (1954-1983), un referent cultural i literari dels Països Catalans». Tesi doctoral, Alacant: Universidad de Alicante, 2017, pàg. 36.

²¹⁵ MARÈS, Frederic. «El real monasterio de Santa María de Poblet», *Canigó*, maig de 1954, s. p.

²¹⁶ MARÈS, Frederic. «Instituto de Estudios Ampurdaneses», *Canigó*, febrer de 1957, s. p.

²¹⁷ PADROSA, Inés. «Història de l'Institut d'Estudis Empordanesos». A VV. AA.: *Institut d'Estudis Empordanesos. 50 anys d'història*. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 2006, pàg. 36.

²¹⁸ Carta de Eduardo Rodeja i Galter a Frederic Marès, 17 de gener de 1962 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 6226).

conferència es va dur a terme amb motiu de la instal·lació d'un bust de Monturiol, realitzat per Marès, a l'esmentat museu. Es va acordar que la conferència es publicaria als *Annals* de d'aquell any. Però la conferència es va enviar prèviament a la revista *Canigó* abans de ser publicada als *Annals*, fet que va generar malestar a la Junta Directiva de l'IEE. Aquest incident va portar Frederic Marès a presentar la seva renúncia al càrrec de president el juny del mateix any. La Junta Directiva, conscient de la importància de Marès per a la institució, va reaccionar ràpidament i va enviar una carta aclaridora a Marès, explicant els motius que havien causat el malestar i demanant-li que reconsiderés la seva dimissió.²¹⁹ Gràcies a la bona voluntat de tots els membres implicats, es va poder resoldre l'incident i Marès va decidir no renunciar-hi.²²⁰

El maig del 1976, a causa de motius de salut, Marès va presentar la seva dimissió com a president de l'IEE i va proposar l'advocat Andreu Brugués i Llobera, (Fortià, 1916-Madrid, 2001),²²¹ com el seu successor. Tot i la seva renúncia oficial, el vincle entre Marès i l'IEE mai no es va trencar del tot (fig. 23). Marès va continuar la seva relació amb la institució en qualitat de president honorífic i fins i tot després de la seva renúncia formal, a la reunió de la Junta del primer trimestre del 1990 es va acordar dedicar un número monogràfic a la figura de Marès i la seva connexió amb la regió empordanesa. Per dur a terme aquest projecte, es va sol·licitar documentació i testimonis a aquells que havien estat part del seu cercle més íntim.²²²

En definitiva, la contribució de Marès a l'IEE va ser de gran importància. Com a president durant gairebé dues dècades, va tenir un paper fonamental en la promoció de la cultura i la investigació a la regió de l'Empordà. La seva capacitat per establir connexions, el compromís amb la difusió del coneixement i la seva influència en l'obtenció de recursos per a la institució el van convertir en una figura clau. Tot i que la seva salut el va portar a renunciar al càrrec, el seu llegat va perdurar com a president honorífic. Frederic Marès va ser i serà una part integral de la història cultural de l'Empordà.

---

²¹⁹ Carta de la junta de l'Institut d'Estudis Empordanesos a Frederic Marès, 19 de juny de 1959 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 6217).

²²⁰ Carta de Ramon Guardiola i Rovira a Frederic Marès, 10 de març de 1960 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 3049).

²²¹ President fins el 1986.

²²² Carta de Ramón Guardiola i Rovira a Frederic Marès, 6 de març de 1990 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 3197).

2. COL·LECCIONISTA ATÍPIC

Món de Frederic Marès

En ordre ja, tresors

Salvats de la follia.

Al recer, uns lents ulls

Amb amor els esguarden.

Salvador Espriu. Barcelona, 26 de juny de 1982.

2.1. Frederic Marès col·leccionista

Frederic Marès i Deulovol va ser un col·leccionista atípic, tenaç i sensible, que es va interessar per moltes tipologies de peces, però sobretot per l'objecte artístic i l'escultura hispana. El seu interès per col·leccionar va començar quan era menut i vivia amb la seva família a Portbou. De fet, a les seves memòries²²³ comentava l'important paper que va tenir el seu pare, Pere Marès, en el desenvolupament d'aquesta passió. D'una banda, per la seva feina, ja que al ser funcionari de duana estava en contacte directe amb alguns intel·lectuals de l'època, així com amb els productes que s'exportaven i importaven. A vegades, aconseguia objectes interessants que regalava al seu fill Frederic, com cromos francesos, alemanys i estampes japoneses. I per l'altre, perquè era amant de la bibliofília, afecció que va acabar convertint en el seu negoci posteriorment, quan es va traslladar a Barcelona amb la seva muller i els seus tres fills. És en aquest context que es va anar despertant el deliri de Frederic Marès pel món del col·leccionisme, va créixer quan es va instal·lar a la Ciutat Comtal amb la seva família, es va consolidar arran de les seves estades d'estudis a l'estranger i va culminar amb les diverses donacions que va realitzar al llarg del territori, d'entre les quals destaca la de Ajuntament de Barcelona. Per a Marès, ser col·leccionista implicava el següent:

«La vida de coleccionista tiene, como la propia vida, sus etapas de nacimiento y desarrollo. Se ha dicho que se nace coleccionista, como se puede nacer poeta, músico, escultor o pintor, influyera o no en el ambiente y las circunstancias. Si uno repasa su propia vida de coleccionista, verá que hay mucha razón para creer en ello. De muy pequeño, tan pequeño que el recuerdo se nos pierde en la nebulosa de los años de nuestra más tierna infancia. Tan remoto su recuerdo, que se llega, efectivamente, a suponer se naciera ya con tal inclinación.»²²⁴

Així doncs, d'acord amb el propi Marès, podem diferenciar fins a quatre etapes de la seva vida de col·leccionista. La primera, Portbou, el seu pare i els seus coneguts; la segona, Barcelona, la bibliofília del progenitor i l'accés als estudis de Belles Arts; la tercera, França, Itàlia... Europa i les beques d'estudi; i la quarta, Barcelona i les donacions de les seves col·leccions. No obstant i això, si analitzem amb perspectiva la vida de Marès, hauríem d'afegir una cinquena etapa: la Guerra Civil espanyola i la Postguerra, períodes

---

²²³ MARÈS: *op. cit.*, 2006.

²²⁴ MARÈS: *op. cit.*, 2006, p. 19.

en els quals va aconseguir formar el gruix principal de la seva col·lecció, especialment la d'escultura hispànica.

2.1.1. La formació d'un col·leccionista

Si bé Frederic Marès va néixer col·leccionista o no, és un tema difícil de desxifrar, ja que les úniques notícies conservades d'aquella època provenen de les memòries que el propi Marès va escriure i per tant, és molt probable que les magnifiqués. Tot i això, és cert que el seu pare es relacionava amb els intel·lectuals de l'època, fins i tot, abans del trasllat a Barcelona i de l'obertura de la primera botiga de llibre d'antic. Al CDiR del MFM es conserva molta documentació de Pere Marès i Oriol, entre les quals hi ha cartes amb polítics, escriptors i bibliòfils de l'època, així com alguns exemplars de la revista que editava: *El corresponsal del coleccionista*. Assumir que Marès va créixer en aquest ambient és indiscutible, però esbrinar fins a quin punt aquesta conjuntura el va influenciar durant els primers anys, és pràcticament impossible. És per aquest motiu, que només podem explicar les seves primeres passes com a col·leccionista a partir dels escrits que ell mateix va deixar, i en especial per les seves memòries: *El mundo fascinante del coleccionismo y de las antigüedades* (1977).

Així doncs, segons explicava a les seves memòries, el primer objecte que conscientment va col·leccionar són les taulettes de xocolata que la mare li donava cada dia per berenar. Primer va guardar només l'embolcall perquè era la part més vistosa i acolorida, però aviat va considerar que sense la xocolata perdia el seu encant. Malauradament, un dia d'estiu es van desfer i es va quedar sense el seu preuat tresor. Més endavant, quan algun familiar o amic del seu pare li regalava una joguina, la custodiava com si d'una joia és tractés. Poc a poc, va arribar a arreplegar soldadets de plom, trencaclosques, ninots de música... d'orígens diversos. El pare, admirat per la situació, va voler incentivar les aptituds del fill amb cromos i d'altres objectes que corrien per la frontera entre França i Espanya. I així, segons Marès, es va batejar en el món del col·leccionisme.

2.1.2. La Ciutat Comtal

L'any 1905, amb el trasllat de la família a Barcelona, el pare va obrir una llibreria especialitzada en bibliofília a la Ronda Universitat. El negoci no va ser molt pròsper, malgrat les connexions amb literats com Pío Baroja y Nessi (San Sebastià, 1872-Madrid, 1956) o Marcelino Menéndez Pelayo (Santander, 1856-1912), entre d'altres. Tot i això,

aquest ambient va ser molt enriquidor per Marès, que va aprofitar per observar des de dins el col·leccionisme de llibres. A més, alguns dels amics del seu pare que participaven activament del panorama artístic i intel·lectual del moment, van veure en el jove Marès aptituds per ingressar en a la Llotja. Quan va tenir l'edat requerida, es va matricular a l'Escola i un cop a dins, el 1910, va presentar una escultura a un concurs i va guanyar un premi de 500 ptes. Amb aquest import, va adquirir la seva primera obra: un retaule amb el suposat retrat de Ramon Llull.²²⁵ És interessant advertir com la primera obra que Marès va comprar és pictòrica i no escultòrica.

2.1.3. Europa i les Belles Arts

Els seus dies com a estudiant, plens de motivació i bones referències, arribaven al final. Just començava a recollir els fruits de la constància, quan va ser seleccionat per realitzar una borsa d'estudis a l'estranger, un viatge, que va realitzar fins a dos cops, que l'havia de dur a diverses capitals europees per consolidar els seus coneixements en escultura. Marès, a diferència dels altres estudiants, preferia recórrer museus, galeries d'art, mercats d'antiguitats i cases de subhastes i va ser gràcies a això, que va entrar en contacte amb persones que es movien per aquests ambients i que, posteriorment, va plasmar al seu llibre.

El capítol que Marès va dedicar a aquest tema és prou interessant, tot i que hi ha alguns detalls que no s'han pogut corroborar. Per exemple, quan parlava de la seva estada a París, explicava que havia conegut l'escultor francès Auguste Rodin, el qual feia pocs anys que havia traslladat el seu estudi del carrer de la Universitat al de Varenne, a l'Hôtel Biron i estava considerant cedir tota la seva obra i col·leccions a l'Estat, a condició de que fossin degudament instal·lades al Biron.²²⁶ Si bé és probable que algú li presentés Rodin i que tota la història de la donació a l'Estat francès li servís d'inspiració per a la creació del seu museu, és dubtós que haguessin mantingut una relació més enllà d'aquesta cordialitat. En relació a aquesta estada, també comentava que als capvespres caminava pels *bouquinistes* de les ribes del Sena, un gran mercat de llibres d'antic a l'aire lliure, on també afirmava haver adquirit per encàrrec de clients del seu pare exemplars de bibliòfils. A vegades,

---

²²⁵ Per a més informació, vegeu 2.3.7. Museu del Llibre, pàg. 276-284.

²²⁶ El govern francès va acceptar la donació el 1916, però el museu no va obrir les seves portes fins el 1919.

també passejava per carrers coneguts per acollir botigues d'antiguitats com la *Rue du Fabourg Saint-Honoré, des Saint-Pères, de Chateaudun, de Rennes, Bonaparte* o *du Bac*.

A París, entre 1912 i 1914 també hauria conegut a alguns antiquaris i marxants d'art de renom, com Joseph Duveen (1869-1939); Nathan Wildenstein (1851-1934); Édouard Larcade (1871-1945); els germans Arnold (1870-1932) i Jacques (1858-1923) Seligmann i el fill d'aquest darrer, André (?-1945); Fernand Schutz (?-1929);²²⁷ Nicolas Brimo (1887-1953); Georges-Joseph Demotte (1877-1923); Stora (?-?) i M. Fabre (?-?). A banda d'aquests antiquaris, la ciutat de la llum també n'acollia alguns d'origen espanyol, d'entre els quals Marès afirmava haver coincidit amb Generoso González García; Eduardo Lucas Moreno, pare i fill;²²⁸ José Manuel de Arteche, pare i fill; José Cruz; Manuel Cobo; Pepe Tabardillo; i Francisco Cervantes. Hem d'assumir que això és cert, perquè no es conserva cap carta que confirmi la relació entre Marès i aquests antiquaris. No obstant això, s'ha de tenir en compte que molts d'ells ja havien mort quan Marès es va immersir en la compra d'obres d'art. De l'únic antiquari que hi ha documents que indiquen que sí podria haver conegut és Generoso González, ja que Marès es cartejava amb el seu nebot, Manuel González. De fet, una de les cartes que González va enviar a Marès, tractava de la història del seu oncle i de com va arribar a ser el millor antiquari d'Espanya d'art francès.²²⁹ És molt probable que Marès li demanés aquesta informació quan es va plantejar escriure les seves memòries.

Al seu retorn a Barcelona i en acabar el servei militar, va decidir estabilitzar la seva situació econòmica amb la participació a diverses exposicions arreu del món, que li van procurar cert reconeixement en el sector de l'escultura: «Durante mi periodo militar, mis colecciones, salvo uno que otro objeto modesto puede decirse que en realidad no prosperaron. Al no poder ausentarme de Barcelona, mi radio de acción quedaba muy limitado. (...) Cuando volvieron a incrementarse fue en el año 1918, ya cumplido mi servicio militar, en que por una circunstancia curiosa mi taller empezó a funcionar (...).»²³⁰ Va ser en aquesta època quan va començar també la seva carrera professional com a docent, activitat que alternava amb la

---

²²⁷ Targeta de les Galeries Schutz, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 83).

²²⁸ Aquest antiquari també va tenir relació amb Ignacio Zuloaga. Per a més informació, vegeu: GÓMEZ DE CASO, Mariano. *Correspondencia de Ignacio Zuloaga con su tío Daniel*. Segòvia: Diputación Provincial de Segovia, 2002.

²²⁹ Carta de Manuel González a Frederic Marès, 20 de desembre de 1965 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7932).

²³⁰ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 75.

d'escultor i com una formiga, va anar estalviant per poder comprar les obres que li interessaven i es podia permetre.

És també en aquest període quan va aconseguir les primeres armes: dues ballestes del segle XVI, un arcabús del segle XVII i dos morrions del segle XV. Va ser gràcies a la gestió que va realitzar per a un dels seus amics antiquaris de París (del qual desconeixem el nom). Tot just havia acabat la primera guerra mundial i Europa es trobava destruïda, exceptuant les dues potències no bel·ligerants: Espanya i Suïssa. En aquest darrer país, a la ciutat de Ginebra, se celebrava una subhasta d'una col·lecció d'armes, i un dels millors clients de l'amic de Marès estava interessat en adquirir un lot. Marès hi va anar i com a mostra d'agraïment, el col·leccionista li va regalar les peces mencionades, que a més, després van formar part del dipòsit que va fer al Museu de Montjuïc el 1962. Arribats a aquest punt, és interessant incorporar una altra font que ens permet contrastar la informació donada: *La pequeña historia de mi Museo* (1965), el discurs d'ingrés a la RABASF de Marès. En aquest text, Marès comentava que el 1918 va ser requerit per un amic col·leccionista que li va demanar que assistís a dues subhastes, una a Brussel·les i l'altra a Londres. Va ser a la capital belga on confirmava haver adquirit un lot d'armes pel seu amic, i que aquest li havia regalat: una ballesta del segle XVI, un arcabús del segle XVII i un morrió del segle XV. És curiós com la tipologia d'arma i la cronologia coincideixen amb les que afirmava haver adquirit a Ginebra. En qualsevol cas, és més probable que assistís a la subhasta de Suïssa el 1924 que a la de Brussel·les, ja que aquesta darrera ciutat es trobava ocupada per l'exèrcit alemany el 1918, en el context de la I Guerra Mundial (1914-1918). De tota manera, el que està clar és que aquestes van ser les primeres armes que va replegar i per tant, l'inici de la seva col·lecció d'aquestes peces.

En aquesta línia, pel que fa a la subhasta de Londres, val la pena esmentar el que a les seves memòries explicava que havia comprat un lot de botons de casaca de Lluís XIV-XVI, de Teniers i Fragonard, però al discurs de la RABASF, va revelar que el seu amic li havia regalat dos lots de botons, un de Teniers i l'altre de Fragonard.

D'aquesta etapa només hi ha una història que coincideix en ambdós textos: la del col·leccionista de Dijon monsieur Pamies, a qui va comprar unes sivelles. I que quan es va jubilar, es va traslladar a París, on va obrir una botiga d'antiguitats regentada per la seva muller i la seva filla. Segons Marès, van arribar a ser un dels millors col·laboradors

del seu museu: «Cuando en el mercado de París salía alguna pieza que podía interesarme (...), me avisaban y si me interesaba la adquirían.»²³¹

Durant aquest període i fins a inicis dels anys trenta, Europa es trobava en ruïnes i era relativament fàcil aconseguir bones peces. És ben sabut que col·leccionistes d'arreu del món van aprofitar aquesta situació per comprar obres d'art i emportar-se-les als seus països. Per la seva banda, Marès no va poder aprofitar aquesta conjuntura internacional perquè la seva economia no li permetia, però això no el va aturar i durant les seves vacances d'estiu recorria pobles i congregacions religioses al llarg del territori espanyol en la recerca d'objectes rellevants, sovint, oblidats pels seus propietaris. En aquest sentit, Marès considerava que estava salvant aquestes peces i que quan les adquiria, les protegia i les hi donava un refugi. Aviat, va començar a rebre ofertes d'antiquaris, convents, monestirs i esglésies, que solien acabar en transaccions que afavorien ambdues bandes. I així, gradualment, els objectes van envair la seva llar, començant pel menjador, passadissos i dormitoris. El menjador acollia les piles d'aigua beneïda, unes 361; la biblioteca, al voltant de 678 claus; el saló i el passadís, l'escultura que ja havia començat a reunir: «Y así, poco a poco, fui llenando mi casa de náufragos de la vida, que pude salvar y que adopté como miembros de mi familia, de mi gran familia espiritual.»²³² El seu pis cada vegada era més ple, per això va decidir traslladar al seu taller del carrer de Mallorca (fig. 24) totes aquelles peces no relacionades amb la Fe i que, per mida, no cabien a casa.

2.1.4. L'Espanya despullada

A les darreries dels anys vint, Barcelona es preparava per acollir l'Exposició Internacional de 1929, i Marès, va ser escollit per l'Ajuntament de Barcelona per realitzar diversos conjunts escultòrics que havien d'embellir la ciutat. Aquests encàrrecs li van permetre consolidar un cop més la seva posició social i econòmica, però la bonança no va durar gaire perquè s'estava gestant la Guerra Civil espanyola i el país es trobava en una situació d'instabilitat política, que va culminar el 1936 amb l'esclat de la guerra. És sabut que Marès va ajudar a la salvaguarda d'obres d'art, com bé s'ha comentat al primer capítol, però malgrat la bona voluntat de molts ciutadans que, com Marès, van participar en aquestes recuperacions, algunes col·leccions no van tenir tanta sort i van acabar

---

²³¹ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 83.

²³² MARÈS, Frederic. *La Pequeña historia de mi museo*. Madrid: s. ed., 1965, pàg. 95.

desmembrades i venudes per lots a mercats com el dels Encants de Barcelona:²³³ «En Barcelona se establecieron varias tiendas dedicadas a la venta de pisos enteros y colecciones procedentes de las requisas, llevadas a cabo por patrullas incontroladas que se dedicaban, no a otra cosa, que al robo y al saqueo.».²³⁴ El públic interessat en aquestes peces era divers, però segons Marès, poc selecte,²³⁵ per això en un parell d'ocasions va decidir visitar la fira per "salvar" alguna col·lecció, sense èxit. En tant que els saquejos, no eren casos aïllats i el propi Marès en va viure un al seu estudi. Un matí va trobar la porta forçada, tots els mobles remenats i les col·leccions per terra, ho va recollir tot i a poc a poc, les va continuar estudiant i ordenant en el seu temps lliure.

En aquest context tan tràgic, Marès va aconseguir alguns moments de delit gràcies a les reunions, que dos dies a la setmana durant dos anys, dimarts i divendres, celebrava amb un grup de vuit col·leccionistes. Sembla que primer es trobaven a l'estudi de Marès i després, per torns, a les residències de cadascun dels membres, on aprofitaven per explicar la seves col·leccions, on, com i quan les havien adquirit. Després es generava una tertúlia que podia durar hores i a vegades, inclús s'intercanviaven peces. Un dia, mentre sopaven a casa d'un d'ells, va caure una bomba molt a prop i va destruir, entre d'altres edificis adjacents, part del pis i la col·lecció de vidres del col·leccionista en qüestió. Amb el transcurs de la guerra, els membres del grup van anar desapareixent, alguns per mort natural i d'altres per qüestions polítiques, també les col·leccions. De fet, només va perdurar la de Marès, i segons aquest, una altra que va ser venuda a una subhasta a Londres, les peces de la qual van acabar al Metropolitan Museum of Art de Nova York. Malauradament, Marès no va revelar mai el nom d'aquests col·leccionistes, i tampoc es conserva cap carta o document que es desveli les seves identitats. De la col·lecció que va ser subhastada a Londres tampoc se sap de quines peces estava formada ni el nom del seu propietari.

Frederic Marès mai no es va exiliar, per això, quan va acabar la guerra es trobava a Barcelona. Amb el país en ruïnes, els anys quaranta van ser clau per al desenvolupament de la seva col·lecció escultòrica, ja que va poder continuar adquirint obres d'institucions religioses que es trobaven totalment empobrides. Les necessitats de supervivència de les congregacions i de reconstrucció dels edificis malmesos per la guerra, van afavorir que

---

²³³ També conegut com a Mercat dels Encants de Bellcaire.

²³⁴ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 115.

²³⁵ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 114.

haguessin de vendre el que tenien. En aquest sentit, els bisbats van haver d'activar mecanismes perquè les congregacions religioses poguessin sobreviure, entre els quals es trobava l'alienació d'obres d'art. En aquest punt, val dir que els béns eclesiàstics gaudeixen d'una protecció especial, en tant que a la seva funció dins del món de l'Església, i estan protegits pel Dret Canònic.²³⁶ Així doncs, els bisbats havien d'autoritzar aquestes operacions per mitjà d'un peritatge previ. A vegades, eren les pròpies comunitats qui oferien les peces, però d'altres, antiquaris o particulars, com Marès, recorrien el món rural en busca d'obres. Aquestes paraules de Martínez Ruiz resumeixen prou bé el s'acaba de comentar:

«Durante la postguerra se vendió todo, pues las necesidades obviamente eran muchas y las posibilidades de obtener dinero rápido no tantas. Federico Marès narra en sus memorias sus periplos veraniegos por los pueblos castellanos, donde con extrema facilidad era posible hacerse con ejemplos muy notables de nuestra historia del arte. No en vano, el Museo Marès de Barcelona habla por sí solo, pues aún una de las mejores colecciones de escultura castellana, que se gestó en buena medida en estos años. Además, a esto hay que añadir los movimientos de obras que tuvieron lugar entonces, sobre todo dentro del ámbito eclesiástico, pues se trasladaron piezas de unos templos a otros, incluso entre distintas diócesis, con el fin de paliar las pérdidas producidas durante el conflicto.»²³⁷

Com s'ha dit, amb l'autorització de la venda del patrimoni eclesiàstic a particulars es van enriquir moltes col·leccions. En el cas de Marès, a més, cal afegir el fet que també era escultor i per tant, a vegades intercanviava obres religioses fetes per ell per Verges o Crists antics i malmesos. Així, les esglésies no perdien del tot el seu patrimoni, ja que el substituïen per peces noves que podien continuar venerant. També, havia arribat a apadrinar escultures, que va retirar dels seus emplaçaments originals quan va inaugurar el seu Museu de Barcelona el 1948: «Llegué a tener en depósito, repartidas por conventos e iglesias de toda España, más de ciento cincuenta esculturas, digamos las de mayor tamaño.»²³⁸

---

²³⁶ El codi actual data del 1983, però a l'època en que Marès va adquirir les peces, era vigent el de 1917. Per a més informació, vegeu: TRIBUNAL ECLESIASTIC DE BARCELONA. *El web del Tribunal Eclesiàstic de Barcelona*: <http://www.tribunaleclesiasticbarcelona.org/ca/codi>, 4 de juny de 2023.

²³⁷ MARTÍNEZ, María José. *La enajenación del patrimonio en Castilla y León*. Valladolid: Junta de Castilla y León, 2008, pàg. 33.

²³⁸ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 176.

Aquestes pràctiques de Marès es van fer prou conegudes al món eclesiàstic, per això, no era estrany que de tant en tant rebés cartes d'abats i abadesses oferint objectes. En aquest sentit, el CDiR del MFM conserva nombroses missives d'aquesta naturalesa, no només de la postguerra, sinó posteriors. La major part d'aquestes cartes eren autèntiques, però hi ha algunes escrites a mà, la cal·ligrafia de les quals s'assembla molt a la del propi Marès. És el cas de la carta de l'abadessa Sor María A. de Jesús a Frederic Marès,²³⁹ que si la comparem amb qualsevol missiva manuscrita de Marès,²⁴⁰ és evident la similitud de la lletra. (fig. 25)

I així, recorrent terres castellanès, va arribar a col·leccionar un ingent nombre de peces, que ja no tenien cabuda ni al seu estudi ni al seu domicili. Aleshores, es va plantejar la possibilitat d'adquirir un espai on pogués guarda-les i exposar-les a tota la ciutadania. En altres paraules, havia arribat el moment de compartir tot allò que havia anat agrupant: «Y llegaron las horas de inquietud y de angustia, una fuerza interior me impulsaba a desprenderme de lo que, a mi entender, no me correspondía usufructuar por más tiempo, lo que por derecho debía pertenecer al patrimonio de todos. Mi misión de salvaguarda ya había terminado.»²⁴¹

2.1.5. La col·lecció i el col·leccionisme a l'abast

Mentre Marès cercava un lloc que acollís les seves col·leccions, el 1944 li va sorgir la oportunitat de prestar-les per a una mostra a l'Arxiu Històric de Barcelona (fig. 26). L'exposició no només va ser un èxit per a la Ciutat, sinó, que sense voler, va determinar el futur de la col·lecció, quan Marès va decidir comprar una de les cases de la Baixada de la Canonja, molt a prop de l'AHB. Finalment, i com s'explicarà més detalladament al capítol que tracta sobre el Museu Frederic Marès de Barcelona,²⁴² va ser l'Ajuntament d'aquesta ciutat qui va adquirir l'edifici amb l'objectiu de convertir-lo en el Museu Frederic Marès. Paral·lelament, i durant el mandat de l'alcalde Josep Maria Albert i Despujols (Barcelona, 1886-1952),²⁴³ es van iniciar les gestions administratives pertinents per emplaçar les peces al seu nou destí: el 1946 va tenir lloc la signatura de la cessió de les col·leccions de Marès a l'Ajuntament de Barcelona i el 1948 es va inaugurar

---

²³⁹ Carta de Sor María A. de Jesús a Frederic Marès, 25 de d'agost de 1935 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7268).

²⁴⁰ Per exemple: Carta de Frederic Marès a E.P. Comendador, 6 de desembre de 1964 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 5380).

²⁴¹ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 183.

²⁴² Per a més informació, vegeu: 2.3.1. Museu Frederic Marès de Barcelona, pàgs. 155-223.

²⁴³ També conegut com a Baró de Terrades, va ser alcalde de Barcelona entre el 1945 i el 1951.

el Museu. Amb el suport del consistori, Marès es va trobar vers un ventall, gairebé infinit, de possibilitats, en tant que a l'augment de les seves col·leccions. No em refereixo només a les peces que va poder adquirir el consistori amb partides de pressupost municipal, sinó a aquelles que amics, coneguts i altres institucions van donar al Museu. Aquestes últimes confegeixen un gruix molt important del MFM, així com d'altres museus amb els que Marès va col·laborar i s'analitzaran més endavant.

Cal destacar també que Marès va ser un col·leccionista apassionat per la història del col·leccionisme, i va dedicar gran part de la seva vida adulta a divulgar sobre aquest tema. Primer, amb el discurs d'acadèmic de número de la RABASF, el 1965, al qual dissertava sobre com va formar el seu museu;²⁴⁴ seguidament, amb la participació a diverses conferències com la que va pronunciar l'octubre de 1966 a la Casa de Madrid en Barcelona i que tractava sobre el món de les antiguitats a Madrid els anys vint,²⁴⁵ o la del Centre d'Antiquaris de Barcelona el 1984, entorn a les seves experiències i anècdotes viscudes al llarg de la seva vida com a col·leccionista; però sobretot, amb la publicació de les seves memòries el 1977.²⁴⁶

Marès va ser molt estimat al món de l'antiquariat, tant a Barcelona com a la resta d'Espanya, per això des del 1965 va ser soci honorari del gremi d'Antiquaris de Barcelona²⁴⁷ i va rebre diversos homenatges promoguts per associacions d'antiquaris, com per exemple el que va organitzar el 31 de gener de 1966 Anticuarios y Almonedistas de Madrid;²⁴⁸ o els organitzats pels Antiquaris de Barcelona el 1978 i el 1987. A la primera, es va organitzar també una exposició d'art antic que va acollir alguns dels antiquaris més coneguts de Barcelona: P. Canyas, Las Ninfas, Germán Sanz, Sala Parés i Establiments Maragall, entre d'altres.²⁴⁹ I a la segona, li van concedir una placa commemorativa del Saló d'Antiquaris de Barcelona,²⁵⁰ com a mostra del reconeixement

---

²⁴⁴ MARÈS: *op. cit.*, 1965.

²⁴⁵ Invitació de la Casa de Madrid en Barcelona, octubre de 1966 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 6638).

²⁴⁶ MARÈS: *op. cit.*, 2006.

²⁴⁷ Document del Gremi d'Antiquaris de Barcelona i Província, 16 de novembre de 1965 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 55).

²⁴⁸ Expedient Homenatge dels Antiquaris de Madrid, febrer de 1966 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 55).

²⁴⁹ Programa d'actes Art Antic al Tinell, homenatge a Frederic Marès del 14 al 21 de juny, juny de 1978 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 55).

²⁵⁰ Document del Saló d'Antiquaris de Barcelona, 2 de març de 1987 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 55).

de tota una vida dedicada al col·leccionisme. A banda, però en relació amb els Antiquaris de Barcelona, va ser escollit membre del comitè d'honor de l'Exposició d'Antiquaris que va tenir lloc el 1975 a Barcelona.²⁵¹

No hem d'oblidar que Marès era escultor i de vegades, quan adquiria una peça mutilada o malmesa, la restaurava sense més contemplacions. Algunes d'aquestes intervencions van ser criticades per la invasió que suposava en les peces.

Darrerament, val la pena comentar que va ser membre de l'Associació Empordanesa de Col·leccionistes (1985) i, malgrat que no va arribar a bon port, el 1954 va donar suport a la creació d'una associació de col·leccionistes de Barcelona,²⁵² promoguda per Lluís Monreal i Tejada i altres col·leccionistes com Felip Bertrán i Güell (Barcelona, 1901-1965), Marià Espinal i Armengol (Terrassa, 1897-Cunit, 1974) o Fèlix Millet Maristrnay (Barcelona, 1903-1967).

---

²⁵¹ Document de l'Exposició d'Antiquaris a Barcelona, 12 de febrer de 1975 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 55).

²⁵² Carta de Luis Monreal Tejada a Frederic Marès, juliol de 1954 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 414).

2.2. Mercat de l'art i de les antiguitats

Frederic Marès va ser un dels protagonistes del món del mercat de l'art i de les antiguitats del segle XX a Espanya, tal i com es desprèn de les seves memòries. En aquestes, a més de repassar els personatges que va conèixer, va teoritzar sobre la tipologia i el tarannà de cadascun d'ells. D'acord amb Marès, en aquest ambient es podien definir dos grups, els «personajes» i els «personajillos». Als primers els considerava antiquaris, als segons no, i aquests darrers eren els que més abundaven. En aquest sentit, Marès creia que un antiquari havia de ser especialista i responsable, ja que malauradament, qualsevol persona podia moure's pel món de les antiguitats i comerciar amb elles. A més, la majoria no tenien una oferta ben definida, és a dir, un mateix «antiquari» podia oferir tapissos i monedes. A aquests no antiquaris o «personajillos», els anomenava «chamarileros», «ropavejeros», «traperos», i en va conèixer uns quants al llarg de la seva vida, com ara el Metales de Segòvia o Santiaguillo de Madrid.

En aquella època, i a l'actualitat també, el sector de l'antiquariat era principalment masculí. Marès, però, va dedicar un capítol de les seves memòries a tractar les dones corredores, senyores que es dedicaven a la compra-venda d'antiguitats i que «Si bien la mayoría no pasaran de vulgares traficantes, con más astucia que talento y buenas maneras, hemos de reconocer que también las hubo (...) con buenas formas y no faltas de cierta intuición y talento natural que les permitiera parangonarse con los propios anticuarios.»²⁵³ Aquestes dones solien freqüentar espais com el Rastro o els Encants i molt poques van arribar a tenir botiga pròpia. Més endavant, es fa menció d'algunes antiquàries amb les quals Marès va fer tractes.

Abans de començar, però, val la pena comentar un personatge amb qui Marès va tenir tractes abans de la Guerra Civil i no es conserva cap documentació més enllà del que va explicar Marès a les seves memòries. No obstant, la història és suficientment interessant com per tractar-la breument en aquesta breu introducció perquè està estretament lligada amb el mercat d'antiguitats. Es tracta de l'home que, un cop l'any, es trobava amb Marès a la Posada de la Sangre, una fonda de Toledo destruïda per la guerra, freqüentada per personatges de tota mena. En qualsevol cas, el suposat senyor, del qual es desconeix la identitat però segons Marès, duia una capa marró i anava acompanyat d'un galgo,

---

²⁵³ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 265.

l'ajudava a adquirir peces d'orfebreria de la zona. Era un personatge pintoresc que hauria treballat com a orfebre i per tant, coneixia el material que acollien les esglésies de zona, per això, quan a la primera trobada, Marès li va explicar que buscava peces d'orfebreria per completar la seva col·lecció, no va dubtar en ajudar-lo: «Y durante el año mi viejo maestro platero iba seleccionando cuanto encontraba en su peregrinar por las iglesias y conventos y lo guardaba en su cofre, arca perfumada de recuerdos. Al florecer la primavera o al correr el otoño, me escribía participándome su próxima llegada a Toledo.»²⁵⁴

Els següents paràgrafs tracten sobre el mercat de l'art que Frederic Marès va freqüentar, i es fa menció específica a alguns antiquaris i intermediaris amb els quals es va relacionar al llarg de la seva vida. El procediment que gairebé tots seguien alhora de proposar una adquisició a Marès, era normalment per carta, a la qual adjuntaven les imatges de les peces que oferien i el preu d'aquestes. De vegades, Marès solia regatejar algunes pessetes, i d'altres, eren els propis antiquaris els que li feien descomptes si comprava moltes peces, sobretot de petites dimensions. Aquest recorregut s'ha pogut estructurar gràcies a la documentació, sobretot epistolar, conservada al CDiR del MFM i al document «Antiquaris, intermediaris i col·leccionistes»,²⁵⁵ un informe absolutament essencial per a aquesta secció de la meua investigació. Aquest document ha estat de gran importància ja que m'ha permès desentranyar i aportar informació crucial sobre les identifications de les peces. Va ser redactat per l'antiga conservadora del Museu Frederic Marès, Silvia Llonch, i es va elaborar a partir d'anys de investigació minuciosa. Així com per la informació aportada pel propi Marès als seus escrits. La majoria són d'adquisicions o ofertes posteriors a la Guerra Civil a establiments de Madrid, Valladolid o Barcelona.

2.2.1. Madrid

A inicis del segle XX, Madrid va esdevenir un dels epicentres més importants per al comerç nacional i internacional d'antiguitats, gràcies als corredors que resseguien la geografia de la Península a la recerca de gènere atractiu, que posteriorment portaven a la capital. La ciutat estava plena d'establiments d'aquesta índole, que es repartien pel Barrio de las Letras, concretament pel carrer del Prado, i per la zona d'Embajadores, sobretot a la Ribera de Curtidores (el Rastro). En aquest darrer carrer, hi havia (encara a l'actualitat) les famoses Galeries Piquer, un espai inaugurat el 1950, que agrupava botigues

---

²⁵⁴ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 193.

²⁵⁵ LLONCH, Sílvia. Antiquaris, intermediaris i col·leccionistes, 2014 (Barcelona, CDiR-MFM).

d'antiguitats. Alguns dels antiquaris que radicaven en aquests dos centres eren: Juan Lafora, Emiliano Torres, Rafael García Palencia o Miguel Borondo. D'aquests, Marès va arribar a conèixer Lafora, amb botiga a la Carrera de San Jerónimo, núm. 51, i a García Palencia, que feia servir el seu pis del carrer de Don Pedro, núm. 8 com a tenda. És en aquest període, també, quan Marès hauria adquirit les primeres escultures. Era l'any 1917 quan va viatjar a Madrid amb motiu d'unes oposicions per a la Llotja, quan tenia una estona lliure, la dedicava a passejar per botigues d'antiguitats. Així, hauria comprat una talla de sant Joan del segle XIII per 1.000 ptes., un Crist del XII per 2.000 ptes., un relleu atribuït a Juan de Ancheta (Azpeitia, ca.1533-Pamplona, 1588) per 800 ptes., deu beneiteres, tres plats de Puente del Arzobispo (Toledo),²⁵⁶ cinc pots de farmàcia i dotze especieres per 800 ptes.²⁵⁷ Hem de suposar que Marès realment va adquirir les peces, però el CDiR del MFM no conserva cap carta o factura d'aquesta data. A més, la descripció és bastant escarida, fet que tampoc ajuda a identificar les peces amb les de la col·lecció.

En qualsevol cas, l'objectiu d'aquest apartat no és identificar les peces sinó anomenar, per ordre alfabètic, els antiquaris establerts a Madrid amb els que Marès va mantenir relació epistolar.

Barriopedro, J.

J. Barriopedro tenia botiga a les Galerías Piquer, botiga núm. 21. Marès li va adquirir el 1966 un àngel de pedra i cinc capitells, per 30.000 ptes.²⁵⁸

Caballero Alcaraz, Juan

Juan Caballero Alcaraz tenia el seu establiment, conegut amb el nom de Los Andes, a les Galerías Piquer, botiga núm. 24. Segons la documentació conservada al CDiR del MFM,²⁵⁹ aquest li hauria venut, en data desconeguda, un parell de relleus de ceràmica atribuïts a l'escultor italià Luca della Robbia (Florència, c.1400-1482), per 300.000 ptes. A banda, l'arxiu del MFM també custodia un parell de cartes que Caballero va escriure a

---

²⁵⁶ El Museu Frederic Marès conserva diversos plats procedents d'aquesta localitat de Toledo, alguns d'ells corresponen als números d'inventari MFM S-9156, 9160 i del 9172 al 9176.

²⁵⁷ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 209.

²⁵⁸ Targeta de visita de J. Barriopedro, 30 de gener de 1966 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7804).

²⁵⁹ Carta de Juan Caballero a Frederic Marès, 21 de juny de 19?? (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7814).

Marès l'any 1966 «por si le valen para su anecdotario»,²⁶⁰ a les quals aportava informació sobre Romualdo Nogués, autor del llibre *Ropavejeros, anticuarios y coleccionistas*,²⁶¹ i el seu net, l'antiquari Manuel Nogués. Marès va fer servir aquestes anotacions per a les seves memòries, on a més explicava que Caballero havia sigut l'home de confiança de Manuel Nogués.²⁶² Nogués estava casat amb Concepción García de Nogués, resident a Borja (Saragossa), que el 1959 va oferir una espasa trobada a Poblet a Marès,²⁶³ però no sabem si la va arribar a comprar.

Campos, José

José Campos tenia botiga al carrer de Concepción Arenal, núm. 4, de Madrid. No hi ha molta informació sobre aquest antiquari, però al CDiR del MFM es conserven fins a vint-i-cinc cartes d'ell amb Marès. La majoria corresponen a una mateixa peça escultòrica d'un crucificat (MFM 640) que Marès va adquirir el 1954. La primera carta que es conserva era l'oferiment de l'obra, que venia amb algunes esquerdes, per 25.000 ptes.²⁶⁴ A la segona, Campos afegia més informació sobre l'època, li explicava que era romànica i que li deixava per 20.000 ptes. La tercera, feia referència a un rebut de Campos al mossèn de San Julián de Toro per l'alienació d'una efígie d'un crucificat per la que aquest primer hauria pagat 12.000 ptes.²⁶⁵ Campos enviaria aquest document a Marès per justificar la seva propietat, però no sabem si correspondria al mateix Crist que va comprar o a un altre. I a la quarta carta, Campos es disculpava perquè el crucifix s'havia trencat durant el trasllat de Toro a Madrid i proposava a Marès descomptar l'import que ell cregués necessari per cobrir les despeses de la restauració.²⁶⁶ Aquestes quatre cartes comentades serien les més interessants perquè permeten reconstruir el recorregut d'una peça, però

---

²⁶⁰ Carta de Juan Caballero a Frederic Marès, 8 de febrer de 1966 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7814).

²⁶¹ MARÈS: *op. cit.*, 1965.

²⁶² MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàgs. 374-376

²⁶³ Carta de Concepción García de Nogués a Frederic Marès, 24 d'octubre de 1959 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7923).

²⁶⁴ Carta de José Campos al Frederic Marès, 11 de desembre de 1954 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7858).

²⁶⁵ Rebut de José Campos al rector de San Julián de Toro, 18 de desembre de 1954 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7854).

²⁶⁶ Carta de José Campos a Frederic Marès, 29 de desembre de 1954 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7860).

també hi alguna altra en la què Campos ofereix altres tipus de peces, com ara la que per mitjà dels germans Torres, proposava l'adquisició de deu bancs antics per 32.000 ptes.²⁶⁷

Cortés Enseñat, Florencio Nicolás

Nicolás Cortés Enseñat era originari de Mallorca i tenia botiga al carrer del Prado, núm. 10. Malgrat que al CDiR del MFM es conserven només dues cartes entre Cortés i Marès. De la primera es desprèn que li va vendre la peça MFM 3620,²⁶⁸ i de la segona, que li va oferir un Calvari de tres peces per 800.000 ptes. i un Crist per 175.000 ptes., que va descomptar a 600.000 ptes. el primer i a 125.000 ptes. el segon, per ser pel MFM.²⁶⁹

García Calles, Eutiquiano

Eutiquiano García Calles vivia al carrer d'Alfons XII, núm. 36, de Madrid i l'any 1951 va comprar un apartament a la plaça de Santa Ana, núm. 7, que havia pertangut a Generoso González. Estava especialitzat en joies, blondes i brodats, però també tenia algunes peces d'escultura i ceràmica, que solia vendre en lots. Solia freqüentar les subhastes europees i la seva clientela estava formada principalment per personatges públics, entre els quals es trobava Carmen Polo. Va estar associat amb Etelvina García de Arribas i gran part de la col·lecció d'aquesta senyora va ser adquirida per Marès.²⁷⁰ Va morir el 1960. En relació amb Marès, cal dir que aquest li va adquirir diverses peces, tal i com indiquen les factures conservades al CDiR del MFM. Per exemple, el 1951 li va adquirir un lot de blondes, ventalls, rellotges i tres Verges de talla per 366.000 ptes.²⁷¹ D'acord amb la documentació,²⁷² Marès hauria abonat 200.000 ptes. en efectiu i la resta en lletres de canvi repartides en dos mesos. Més tard, el 1954, va comprar un altre lot, aquesta vegada d'esmalts de Llemotges, ceràmica i un parell de sants de talla romànics

---

²⁶⁷ Carta de José Campos a Frederic Marès, 20 de desembre de 1954 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7856).

²⁶⁸ Carta de Nicolás Cortés a Frederic Marès, 11 de gener de 1962 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7881).

²⁶⁹ Carta de Nicolás Cortés a Frederic Marès, 11 de gener de 1962 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7882).

²⁷⁰ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 262.

²⁷¹ Factura d'Eutiquiano García a Frederic Marès, 9 de març de 1951 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7917/2).

²⁷² Factura d'Eutiquiano García a Frederic Marès, 9 de març de 1951 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7917/1).

per 225.100 ptes., import que García va rebair a 210.000 ptes.²⁷³ Posteriorment, el 1955, García li va oferir un lot de ceràmica diversa per 77.200 ptes., un parell de plafons de pistoles per 6.000 ptes., i una talla de sant Joan.²⁷⁴ Marès va suggerir que el preu del lot fos 28.000 ptes. i per les pistoles 3.000 ptes., xifres que García va acceptar de bon grat.²⁷⁵

González García, Generoso i González López García, Manuel

Generoso González era oriünd de Lazado (Lleó), però vora els anys 10 del segle XX es trobava instal·lat a París i amb un establiment a la Rue de Paix, al centre d'aquesta ciutat. A inicis dels anys vint va tornar a Madrid i va obrir una botiga a la Carrera de San Jerónimo, núm. 36, especialitzada en mobles, porcellana, catifes, vidres i gravats dels segles XVIII-XIX. Durant els darrers anys de la seva vida es va centrar en venda de moble francès. Va morir a Madrid el 1940. El CDiR del MFM no conserva cap missiva entre ambdós personatges, però sí amb al seu nebot, Manuel González, que els anys seixanta tenia tres botigues a Madrid: la Galería Velázquez (c/ Velázquez, núm. 40), la Galería el Viaducto (c/ Bailén, núm. 12) i la Galería el Prado (c/ Prado, núm. 10). A Manuel González li va adquirir un Crist per 250.000 ptes.²⁷⁶ procedent de la casa que els senyors de Ménéndez de Luarda tenien a Setienes (Astúries), que va ser venut per la neboda d'un dels descendents, casada amb l'arquitecte Pérez del Pulgar. A més, Manuel González va actuar com a intermediari, juntament amb Manuel García Rodríguez, en la venda d'una Mare de Déu amb el Nen (MFM 1408) del segle XII, propietat de Maria Lluïsa Gobero. En relació a aquesta peça, Marès va anotar en bolígraf al rebut el següent: «La escultura costó 2.000.000 ptes., el más alto precio que se pagó por una escultura en España hasta 1974. Esta escultura de una Virgen sedente con el Niño, del siglo XII, fue adquirida inicialmente en 25000, en Madrid se vendió en 35000, en 1930. en 1974 se vendió en 2.000.000 ptes.»²⁷⁷

A mode d'incís, val la pena comentar breument l'antiquari Manuel García Rodríguez, amb el qual Marès no hauria tingut una relació molt estreta. Al CDiR del MFM només es

---

²⁷³ Factura d'Eutiquiano García a Frederic Marès, 26 de juny de 1954 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7920).

²⁷⁴ Factura d'Eutiquiano García a Frederic Marès, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7912).

²⁷⁵ Carta d'Eutiquiano García a Frederic Marès, 6 de desembre de 1955 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7912).

²⁷⁶ Carta de Manuel González a Frederic Marès, 20 de desembre de 1965 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7932).

²⁷⁷ Rebut de Manuel García a Frederic Marès, 28 de setembre de 1971 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7935).

conserva una carta d'ofertament a Marès del 1952,²⁷⁸ corresponent a un relleu policromat de Gregorio Hernández amb un sant Joan molt semblant a la del Museu de Valladolid del mateix escultor, segons explicava García Rodríguez a Marès. Malauradament, desconeixem si Marès va adquirir la peça.

D'altra banda, i reprenent el fil de la carta en què González ofería el Crist esmentat anteriorment, procedent dels senyors Méndez de Lueca, és interessant comentar que també li parlava de la vida seu oncle, Generoso González. Segurament, Marès li demanés aquesta informació per completar l'apartat dedicat a González García a les seves memòries.

Herrán Rucabado, Estanislao

Estanislao Herrán Rucabado no era antiquari, sinó enginyer de camins, però li apassionava el col·leccionisme i va aconseguir reunir bones peces. És probable que en estar dins del món de les antiguitats, actués en ocasions com a venedor d'alguna de les obres que comprava. De fet, al CDiR del MFM es conserva una carta que reafirma aquesta hipòtesi. És del 1955, i Herrán li deia a Marès que no tenia cap informació dels Crist que es va endur, però que el romànic devia ser italià i procedent de Medina de Rioseco (MFM 649), i l'altre de la província de Lleó, segurament un Crist salmantí per les reduïdes mides del cap.²⁷⁹

Hidalgo, Jesús

Jesús Hidalgo tenia dues tendes, una a les Galerías Piquer, botiga núm. 23 i l'altra al carrer del General Castaños, núm. 3. Estava especialitzat en mobles, quadres, porcellana i objectes d'art en general. El 1981, Marès li va adquirir un lot de 101 objectes, la majoria de ferro forjat, compost per navalles d'afaitar, tises, culleres, planxes, etc., per 160.000 ptes.²⁸⁰

Jordán, José

---

²⁷⁸ Carta Manuel García Rodríguez a Frederic Marès, 9 de ? de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7926).

²⁷⁹ Carta d'Estanislao Herrán a Frederic Marès, 22 de juliol de 1955 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7938).

²⁸⁰ Rebut de Jesús Hidalgo a Frederic Marès, 22 de desembre de 1981 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7939).

José Jordán tenia el seu establiment al carrer del Marqués de Hoyos, núm. 4. Era conegut pels seus pocs escrúpols, tal i com es desprèn d'una carta que l'antiquari José Luís Medina²⁸¹ va enviar a Marès en relació amb un políptic que Medina havia vist a la venda a Madrid: «Su propietario Sr. Jordán, (...) me parece bastante gitano. (...) Igual le indiqué el proveedor de esta gran pieza, el cual creo no se merece atenciones.»²⁸² És probable que la peça a la què Medina es referia fos el tabernacle de l'ermita de Santa María la Real de Campo de Castilldelgado (MFM 814).²⁸³

Linares, Ángel i Arturo

Ángel i Arturo Linares eren descendents d'Abelardo Linares García (Granada, 1870-Madrid, 1938) i regentaven la botiga Galerías de Antigüedades Abelardo Linares, a la Carrera de San Jerónimo, núm. 48 i a la Plaza de las Cortes, núm. 11. Era un establiment familiar que va arribar a tenir diverses botigues arreu el territori espanyol, d'entre les quals val la pena destacar-ne tres: a Granada, al carrer de l'Alhambra núm. 66-68; a Toledo, al carrer del Comercio, núm. 56-58; i a Sevilla, a la plaça del Triunfo, núm. 4. Estaven especialitzats en quadres, tapissos, joies, mobles i brocats antics. Van tenir molt tracte amb Marès, sobretot Ángel, i constantment li oferien peces, que aquest acabava comprant. El 1952 els hi va adquirir una corona de bronze daurada a foc i vuit gerros de llauna per 5.500 ptes.,²⁸⁴ el 1957, amb el descompte del 20%, nou draps brodats per cobrir lleixes 7.288 ptes.²⁸⁵ i una col·lecció d'armes amb incrustacions del segle XVII, composta per dinou peces alemanyes i italianes,²⁸⁶ assegurades per la companyia de transport per 375.000 ptes.²⁸⁷ Un any més tard, el 1958,²⁸⁸ un retaule de l'Adoració dels

---

²⁸¹ Per a més informació, vegeu: 2.2.2. Castella i Lleó i Toledo, pàgs. 216-228.

²⁸² Carta de José Luis Medina a Frederic Marès, 2 de març de 1956 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4575).

²⁸³ Per a més informació, vegeu: Les donacions de Frederic Marès i les adquisicions de l'Ajuntament de Barcelona, pàgs. 206-210.

²⁸⁴ Carta d'Ángel Linares a Frederic Marès, 31 de març de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7946).

²⁸⁵ Carta d'Ángel Linares a Frederic Marès, 1 de març de 1957 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7947).

²⁸⁶ Carta d'Ángel Linares a Frederic Marès, 13 de juny de 1957 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7950/1).

²⁸⁷ Rebut de l'Agencia Técnica de Seguros Gil y Carvajal a Abelardo Linares, 11 de juny de 1957 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7950/2).

²⁸⁸ Carta d'Ángel Linares a Frederic Marès, 3 de febrer de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7952).

pastors (MFM 1087) de Juan Martínez Montañés (Alcalá la Real, 1568-Sevilla, 1649), per 1.000.000 ptes.²⁸⁹

Com a dada curiosa, en un viatge que Ángel Linares va realitzar als Estats Units,²⁹⁰ va conèixer un senyor que residia a Nova York i es deia Frank Smith. Era un personatge particular, però estaria interessat en donar uns documents al MFM, alguns dels quals eren sobre els Reis Catòlics. Linares li demanava a Marès que en cas que l'interessessin, li enviés una carta. No sabem si finalment Marès li va escriure, ja que la importància d'aquesta carta recau, d'una banda, en corroborar la bona relació que mantenia amb Linares, i per l'altra, com a mostra de que Marès era molt conegut en el món del col·leccionisme i inclús persones d'altres països s'interessaven pel seu museu.

Llorente, Félix i Magdalena, José

Félix Llorente tenia una botiga a les Galerías Piquer, núm. 54, i era especialista en escultura i mobiliari, i va vendre algunes peces a Marès, com ara un relleu de pedra amb diverses figures antigues,²⁹¹ procedent del Convent de Santo Domingo de Salamanca per 45.000 ptes., el 1958; o un arc de pedra romànic (MFM 95),²⁹² procedent de Segòvia per 400.000 ptes., el 1965. La peça va ser adquirida per l'Ajuntament de Barcelona el gener de 1966 al nebot de Frederic Marès, Josep Ma. Salrach Marès per 487.000 ptes.²⁹³

A finals dels anys setanta es va ajuntar amb José Magdalena, que havia tingut botigues a la Carrera de San Jerónimo, núm. 34 i al carrer de Ventura de la Vega, núm. 1. Plegats, van obrir un establiment al carrer del Prado, núm. 8, on Marès els hi va adquirir un Tors

---

²⁸⁹ Per a més informació, vegeu: Les donacions de Frederic Marès i les adquisicions de l'Ajuntament de Barcelona, pàgs. 206-210.

²⁹⁰ Carta d'Ángel Linares a Frederic Marès, 25 d'octubre de 1962 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7960).

²⁹¹ Carta d'Hermanos Llorente a Frederic Marès, 4 de febrer de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7977).

²⁹² Carta d'Hermanos Llorente a Frederic Marès, 4 de febrer de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7978).

²⁹³ Per a més informació, vegeu: Les donacions de Frederic Marès i les adquisicions de l'Ajuntament de Barcelona, pàgs. 206-210.

de Dionysos del segle II dC (MFM 1687) per 600.000 ptes.,²⁹⁴ amb el Fons del premi *Barón de Forna*,²⁹⁵ atorgat a Marès per la RABASF el 1978.

Lucas Villar, Ángel

Ángel Lucas Villar va néixer a Madrid i va morir a la mateixa ciutat el 1998. Va tenir una botiga a les Galerías Piquer, i posteriorment, al carrer de Jorge Juan, núm. 11. També va ser col·leccionista d'escultura, mobiliari i ceràmica, i les peces es van subhastar a Christie's de Londres un any després del seu decés. Marès li va adquirir algunes peces en data desconeguda, entre les quals es trobava un Calvari per 750.000 ptes.²⁹⁶ i un relleu, un sant i Crist per 43.000 ptes.²⁹⁷

Martín Franco, Manuel

Manuel Martín Franco era hereu de l'Antigua Casa Moreno. Primer va tenir botiga al carrer de Santa Catalina, núm. 4, i després al carrer del Prado, núm. 10. Va vendre diverses obres a Marès entre el 1965 i el 1966: un sant Sebastià (MFM 1056) (fig. 27) del segle XV-XVI del taller d'Alejo de Vahía, per 120.000 ptes.,²⁹⁸ i un Crist a la columna per 20.000 ptes.;²⁹⁹ un Crist de grans dimensions, tres peces de ceràmica i un relleu per 230.000 ptes.³⁰⁰ En aquesta mateixa factura també hi ha anotat en bolígraf: «7 piezas de arqueología 5.000 ptes.». No se sap si les van afegir posteriorment a la factura ni si Marès les hauria adquirit, perquè val al pena recordar que aquesta documentació pertanyia al seu arxiu personal i hem trobat que a vegades feia anotacions als documents conservats que no tenien res a veure amb el contingut dels mateixos.

Parra Corregidor, Luciano

---

²⁹⁴ Targeta de visita de José Magdalena a Frederic Marès, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7987).

²⁹⁵ Document intern del MFM signat per Sílvia Llonch, antiga conservadora d'escultura del museu, 4 de juny de 1996 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7988).

²⁹⁶ Targeta de visita d'Ángel Lucas a Frederic Marès, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7981).

²⁹⁷ Targeta de visita d'Ángel Lucas a Frederic Marès, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7982).

²⁹⁸ Per a més informació, vegeu: Vélez, Pilar i Yarza, Joaquín. *Alejo de Vahía, mestre d'imatges. Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 16*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2001.

²⁹⁹ Targeta de visita de Manuel Martín a Frederic Marès, abril de 1965 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7989).

³⁰⁰ Targeta de visita de Manuel Martín a Frederic Marès, 20 de desembre de 1966 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7990).

Luciano Parra Corregidor tenia una botiga a les Galerías Piquer, al Rastro de Madrid i on va començar venent brodats de Lagartera (Toledo). Posteriorment, va afegir al seu catàleg escultures i d'altres peces com indumentària o mobiliari. En data desconeguda, Marès li va adquirir quatre casulles, cinc tires i una capa per 100.000 ptes.³⁰¹ Més endavant, el 1943, una Verge amb el nen en fusta policromada del segle XIII per 25.000 ptes.;³⁰² el 1955, Parra li va oferir un fragment de Sant Joan i la Verge i una pila de marbre verd per 33.000 ptes.;³⁰³ i el 1961, Marès li va comprar quatre escultures d'un calvari de talla sense policromia per 400.000 ptes.,³⁰⁴ compost per Crist crucificat (MFM 768), sant Joan (MFM 769), la Verge (MFM 767) i un fragment de Crist (MFM 766), procedents del Palau d'Astorga (Lleó).

Romero Fernández, Rafael

Rafael Romero Fernández tenia botiga al carrer del Prado núm. 23. També va regentar El Partenón, al número 25 del mateix carrer.³⁰⁵ Al CDiR del MFM es conserven diverses cartes, una de les quals, datada al 1962, és una proposta de Romero a Marès, d'intercanviar una talla gran per dues més petites.³⁰⁶ La resta són rebuts a Marès per l'adquisició d'obres: el 1979, una Bíblia bizantina per 85.000 ptes.³⁰⁷ l'any següent, el 1980, un pany desfilat de lli del segle XVIII, per 22.000 ptes.,³⁰⁸ i en data desconeguda, un lot d'armes per 62.750 ptes.³⁰⁹ A més, d'acord amb la llibreta d'objectes adquirits pel Museu, el 1963 va vendre a Marès set monedes de plata per 2.000 ptes.,³¹⁰ deu planxes de ferro antigues per 3.000 ptes., quatre bronzes petits romans per 1.200 ptes. i una creu

---

³⁰¹ Factura de Luciano Parra Corregidor a Frederic Marès, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8040).

³⁰² Factura de Luciano Parra Corregidor a Frederic Marès, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8041).

³⁰³ Factura de Luciano Parra Corregidor a Frederic Marès, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8043).

³⁰⁴ Factura de Luciano Parra Corregidor a Frederic Marès, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8046).

³⁰⁵ Targeta de visita de Rafael Romero, s. d. 1962 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8070).

³⁰⁶ Carta de Rafael Romero a Frederic Marès, 10 de febrer de 1962 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8072).

³⁰⁷ Rebut de Rafael Romero a Frederic Marès, 25 de juny de 1979 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8075).

³⁰⁸ Rebut de Rafael Romero a Frederic Marès, 28 de juny de 1980 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8076).

³⁰⁹ Factura de Rafael Romero a Frederic Marès, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8070).

³¹⁰ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 10 de juny de 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

de fusta daurada per 1.200 ptes.³¹¹ i sis llànties de ceràmica romana per 2.400 ptes.³¹²; el 1966 dotze peces hebrees de plata i ivori per 27.500 ptes.,³¹³ i dos capitells de pedra per 3.000 ptes.;³¹⁴ i el 1979, una creu parroquial per 65.000 ptes.³¹⁵

Ruiz Ruiz, Raimundo

Raimundo Ruiz Ruiz³¹⁶ era originari de Vitòria, però feia molts anys que estava instal·lat a Madrid, al carrer de Barquillo, núm 8. Mai no va tenir botiga i venia el seu gènere al mercat nord-americà, de fet, va ser un dels primers en exportar art espanyol a l'estranger. Tenia un germà, Luís, que també era marxant i tenia una botiga a la Carrera de San Jerónimo. A banda d'antiquari, va ser col·leccionista i va prestar les seves col·leccions a diverses mostres, com ara l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929 i va morir a Madrid el 1954. Pel que fa a la seva relació amb Marès, li hauria adquirit diverses peces, d'algunes es conserva la correspondència i d'altres no, però sabem que les va adquirir a aquest antiquari perquè ho va explicar a les seves memòries. Pel que fa al primer grup, ens referiríem a unes portes de Burgos (MFM 94?) que va comprar per 100.000 ptes.,³¹⁷ i a set tapes de sarcòfag (MFM 37, 38, 93, 912, 915, 916 i 1913) per 12.000 ptes.³¹⁸ En tant que al segon, un Crist d'ivori del segle XIII, un retaule burgalès de talla policromada, dues Verges de pedra i tres capitells de marbre.³¹⁹ En total, el CDiR del MFM conserva vuit cartes de Marès amb aquest antiquari.

Salzedo, Alberto i Andrés

Alberto i Andrés Salzedo, avi i net d'origen francès però establerts a Madrid. L'avi, Alberto, tenia una botiga a la Carrera de San Jerónimo, damunt de la de Generoso

---

³¹¹ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 3 de desembre de 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

³¹² Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 27 de desembre de 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

³¹³ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 12 de gener de 1966 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

³¹⁴ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 27 de juliol de 1966 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

³¹⁵ Llibreta Caja (des del 01 de abril de 1969). (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 78).

³¹⁶ Per a més informació, vegeu: MARTÍNEZ Ruiz, María José, «Raimundo y Luis Ruiz: pioneros del mercado de antigüedades españolas en EE UU», *Berceo*, núm. 161, Logronyo, 2011, p.49-87.

³¹⁷ Carta Raimundo Ruiz Ruiz a Frederic Marès, 1 de febrer de 1950 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8083).

³¹⁸ Carta Raimundo Ruiz Ruiz a Frederic Marès, 28 de d'octubre de 1951 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8086).

³¹⁹ MARÈS: *op. cit.*, 2006, p. 249.

González. Es relacionava sobretot amb antiquaris francesos com Seligmann, pels quals actuava com a intermediari,³²⁰ a més, comptava amb bones peces. Andrés, el net, va començar amb un establiment al carrer del Prado, núm. 29, després la Carrera de San Jerónimo i finalment, a la Plaza del Cordón, núm. 1, on també hi residia. No se sap del cert si Marès els hi va adquirir alguna peça, perquè no es conserva cap document que verifiqui la relació amb els antiquaris.

Sampedro, Alfonso

Alfonso Sampedro regentava una botiga del carrer de la Ribera de Curtidores, núm. 29. D'acord amb la documentació conservada al CDiR del MFM, aquest darrer li va comprar algunes peces: el 1957, una Verge sedent amb el Nen del segle XV, de fusta, per 30.000 ptes.;³²¹ el 1958, un Crist de talla de mida natural, del segle XIX, per 14.000 ptes.;³²² el 1965, uns ferros per 95.000 ptes.;³²³ i el 1979, alguna peça que no es detalla, per 240.000 ptes.³²⁴

Sánchez-Villalva, Apolinar

Apolinar Sánchez-Villalva³²⁵ estava establert a Madrid, on tenia una botiga a una de les zones més cèntriques de la capital, al carrer de Santa Catalina, núm. 3-5. Al seu decés l'any 1958, la seva germana, Juana Sánchez-Villalva, va continuar amb el negoci fins a inicis dels anys seixanta, data en que el va traspasar al seu nebot polític, Leoncio Sastre Maroto. Al principi estava especialitzat en tapissos i poc a poc va canviar els seus interessos i es va centrar en pintura, escultura, ceràmica i vidre. El seu públic era divers, des de col·leccionistes particulars a institucions públiques com el Museo del Prado. A

---

³²⁰ Per a més informació, vegeu: BELTRÁN, Clara. «Celestino Dupont (1859-1940) y el comercio de antigüedades en Cataluña: de la esfera privada al ámbito internacional». Treball de final de Màster: Estudis avançats en Història de l'Art, Universitat de Barcelona: Departament d'Història de l'Art, 2014, pàgs. 173-175.

³²¹ Rebut d'Alfonso Sampedro a Frederic Marès, 20 de desembre de 1957 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8100).

³²² Rebut d'Alfonso Sampedro a Frederic Marès, 9 de maig de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8101).

³²³ Carta d'Alfonso Sampedro a Frederic Marès, 8 de maig de 1965 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8102).

³²⁴ Rebut d'Alfonso Sampedro a Frederic Marès, 22 de juny de 1979 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8103).

³²⁵ Per a més informació, vegeu: SÁNCHEZ, Sebastià. «Apolinar Sánchez y el coleccionismo público y privado en España (1900-1950)». A VV.AA.: *Coleccionismo, Mecenazgo y Mercado Artístico: Orbis Terrarum*. Sevilla: Universidad de Sevilla, 2019, pàgs. 554-568.

més, també era col·leccionista, i segurament per això, compartia molts interessos a Marès. Van mantenir un vincle estret durant molts anys, no només d'amistat, sinó també comercial. Marès li va adquirir moltes peces, tal i com es desprèn de la carta que Sánchez-Villalva li va enviar l'any 1944: «Yo por mi parte me siento aunque en el anonimato como es natural, un poco orgulloso de haber contribuido con una pequeña parte a que la pieza hermosísima la adquiriese V.»³²⁶ Al CDiR del MFM es conserven fins a vint-i-cinc cartes amb aquests antiquaris, tretze d'Apolinar, tres de Juana i divuit de Sastre. D'entre les quals, només hi ha cinc a les que es confirma la compra, i correspondrien a un tapís,³²⁷ una taula,³²⁸ una estàtua,³²⁹ el lot de la vídua i de la filla de Raimundo Ruiz per 330.000 ptes.³³⁰ i dos setials de cor renaixentistes provinents d'Oriola per 50.000 ptes.³³¹ La resta són principalment oferiments d'escultura religiosa. També, gràcies a les memòries, sabem que Sánchez-Villalva va vendre la Mare de Déu amb el nen (MFM 941) del segle XV d'alabastre, a Marès als anys 30.³³² Aquesta peça havia pertangut al marxant d'art alemany Jacques Seligmann, qui l'havia adquirit a l'antiquari madrileny Alberto Salzedo.

Torres Martín, Víctor i Nicasio

Víctor Torres Martín tenia el seu negoci entre Valladolid i Madrid i venia tot tipus de peces,³³³ estava especialitzat en escultura de les províncies de Castella. En nombroses ocasions, va col·laborar amb el seu germà, Arcadio,³³⁴ que estava establert a Palència. Tenia un altre germà, Nicasio, que tenia botiga al carrer de Sant Domingo, núm. 3 de Madrid, però no va tenir tanta relació amb Marès com els seus dos germans. Segons es desprèn de la documentació conservada al CDiR del MFM, va tenir molta relació epistolar amb Marès, fins a vint-i-cinc cartes entre oferiments de peces i rebuts de transferències

---

³²⁶ Carta d'Apolinar Sánchez-Villalva a Frederic Marès, 14 de desembre de 1944 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8108).

³²⁷ Carta d'Apolinar Sánchez-Villalva a Frederic Marès, 14 de març de 1949 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8112).

³²⁸ Carta d'Apolinar Sánchez-Villalva a Frederic Marès, 12 de novembre de 1954 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8115).

³²⁹ Carta d'Apolinar Sánchez-Villalva a Frederic Marès, 10 de gener de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8117).

³³⁰ Carta de Sastre a Frederic Marès, 10 de gener de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8125).

³³¹ Carta de Sastre a Frederic Marès, 4 de desembre de 1967 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8133).

³³² MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 251.

³³³ MARTÍNEZ, María José. «Arcadio Torres Martín y sus negocios al servicio del tráfico de obras de arte desde España a Estados Unidos», *Archivo Español de Arte*, 2021, núm. 374, pàg. 145.

³³⁴ Aquest personatge es tractarà més endavant, al capítol de l'antiquariat a Castella i Lleó.

bancàries. Algunes es van enviar des de Valladolid, sobretot de l'any 1949, mentre que a partir dels anys cinquanta, l'adreça que hi figura és de Madrid. Així doncs, Marès li va adquirir diverses escultures entre els anys 40 i 50, tal i com demostra una de les cartes conservades, en la que Torres li comentava que aviat visitaria Barcelona i aniria al seu museu a veure les obres que li havia venut.³³⁵ En aquesta línia, el 1949, Marès li va comprar un Relleu d'un Calvari i un Sant Sebastià, per 25.000 ptes.;³³⁶ i unes escultures de San Bernabé i San Antolín (MFM 1109).³³⁷ El 1951, una Verge sedent per 75.000 ptes.;³³⁸ i una Verge i un sant Joan, daurats i de grans dimensions, i un sant Joaquim i una santa Anna.³³⁹ I el 1953, cinc escultures: una Dolorosa, un sant Joan, sant gòtic, una Verge gòtica i un angelet de pedra, per 9.350 ptes.³⁴⁰

Turrero, Manuel

Manuel Turrero tenia botiga al carrer de la Ribera de Curtidores, núm. 12. Va vendre diverses peces de ferro a Marès l'any 1981, per 63.950 ptes.³⁴¹

2.2.2. Castella i Lleó i Toledo

Malgrat que gran part dels antiquaris esmentats en aquest capítol residien a Valladolid, aquest apartat també agrupa alguns personatges que residien a altres províncies de la comunitat autònoma actual de Castella i Lleó, és per això, que aquesta secció du aquest nom i no el de la ciutat més representativa. D'altra banda, a diferència de Madrid o Barcelona, Frederic Marès no va deixar cap escrit en el qual es fes referència als antiquaris d'aquesta zona ni al mercat d'antiguitats, ara bé, en nombroses ocasions va explicar que solia freqüentar les terres de Castella en la recerca d'obres d'art, que trobava en comunitats religioses i adquiria allà mateix. En aquest sentit, també són àmpliament

---

³³⁵ Carta de Víctor Torres a Frederic Marès, 9 de febrer de 1949 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8156).

³³⁶ Carta de Víctor Torres a Frederic Marès, 18 de febrer de 1949 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8158).

³³⁷ Carta de Víctor Torres a Frederic Marès, 18 de juliol de 1949 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8161).

³³⁸ Carta de Víctor Torres a Frederic Marès, 4 de novembre de 1951 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8167).

³³⁹ Carta de Víctor Torres a Frederic Marès, 15 de desembre de 1951 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8169).

³⁴⁰ Carta de Víctor Torres a Frederic Marès, 28 d'octubre de 1953 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8170).

³⁴¹ Factura de Manuel Turrero a Frederic Marès, 30 de novembre de 1981 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8152).

conegudes les ofertes que representants d'ordres religioses presentaven directament a Marès. De fet, a les seves memòries se'n mencionen unes quantes i el CDiR del MFM en conserva alguna més. Són sobretot d'aquesta zona d'Espanya i de Toledo (fig. 28). Pel que fa a aquesta darrera província, sabem que Marès va adquirir moltes obres que procedien de convents i monestirs de la regió, però no tenia tracte amb cap antiquari establert a la ciutat, segurament perquè no li calia, ja que tenia contacte directe amb les congregacions. Certament, gran part d'aquest tipus d'ofers provenien de Toledo i hem pogut resseguir-los gràcies a la correspondència

En aquest sentit, i aprofitant aquesta breu introducció (no val la pena dedicar un capítol sencer a aquest afer perquè el volum de cartes conservades és baix en relació a altres interventors), es mencionaran breument les adquisicions i ofertes d'aquesta naturalesa que Marès va dur a terme a la província de Toledo. Abans però, cal comentar que a banda d'ofers, les monges solien demanar ajuda a Marès per a la reconstrucció de parts dels seus convents, monestirs o esglésies,³⁴² així com per sufragar les factures i d'altres despeses quotidianes. Marès solia contribuir activament fent almoines.³⁴³

Bé, comencem pel convent de Santo Domingo el Real de Toledo, amb el qual Marès va intercanviar cartes entre el 1945 i 1952 amb sor Catalina de la Cruz, la Priora; sor María del Carmen Bouzá, la seva predecessora; i sor María Patrocinio Gómez Román,³⁴⁴ la mare superiora. Aquestes monges li van oferir el 1945³⁴⁵ un sarcòfag del segle IV taxat en 60.000 ptes., pel qual Marès ja s'hauria interessat, i una talla del segle XVI.³⁴⁶ El gener de 1951,³⁴⁷ la Priora li va fer arribar el rebut de l'adquisició, que va costar 54.000 ptes., més 6.000 ptes. de despeses de transport. La peça correspon al número d'inventari MFM 157 i es tracta del Sarcòfag paleocristià de Layos, que va ser traslladat a la sagristia del convent de Santo Domingo de Toledo a la primera meitat del segle XIX.³⁴⁸

---

³⁴² Carta de sor Maria Gloria de Jesús a Frederic Marès, 22 de març de 1966 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4291).

³⁴³ Carta de sor María Jesús Albizu a Frederic Marès, 18 de desembre de 1951 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7071).

³⁴⁴ Carta de sor María Patrocinio Gómez Román a Frederic Marès, 18 de desembre de 1951 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 1392).

³⁴⁵ Carta de sor Catalina de la Cruz a Frederic Marès, 28 de desembre de 1945 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7064).

³⁴⁶ MARÈS: *op. cit.*, 2006, p. 175.

³⁴⁷ Carta de sor Catalina de la Cruz a Frederic Marès, 25 de gener de 1951 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7066).

³⁴⁸ *Catàleg d'escultura i col·leccions... op. cit.*, 2010, pàg. 87.

També del 1951,³⁴⁹ es conserva una carta de la qual es desprèn que Víctor Torres feia d'intermediari en la venda a Marès, d'una peça que desconeixem. Més tard, el 1952, sor María del Carmen Bouzá va passar a ser la Priora i per tant, la interlocutora del convent amb Marès. Només es conserven una carta d'ella i està relacionada amb la venda d'un retaule, segurament del segle XIV, que es trobava a la capella de Sant Tomàs d'Aquino. A la missiva, sor María del Carmen demanava ajuda a Marès: «Como las cosas están para no poder vivir queremos vender uno de los retablos de la iglesia. (...) V. podría influir ahí para que nos lo compraran (...).»³⁵⁰ Una altra abadessa que va contactar amb Marès va ser sor María Jesús Albizu, del monestir Santo Domingo de Silos el Antiguo,³⁵¹ la qual va oferir-li una Verge el 1952. De la carta d'oferiment es desprèn que Marès no estaria d'acord amb el preu, però no li podien rebaixar perquè no ho decidien elles. Deu anys més tard, el 1962, sor María Elena de la Asunción, priora del convent de Talavera de Reina però que estava ajudant a les germanes del monestir Real de Santa Úrsula de Toledo, va escriure a Marès³⁵² que les monges de la Real volien vendre's un retaule de Berruguete: «El precio del mismo sería sobre los cuatro millones y medio. Para fraccionarle, nos gustaría saber la voluntad de V. para exponérselo a (...) el S. Cardenal.» Desconeixem que va succeir posteriorment perquè no hi ha més correspondència amb aquestes dues monges, però en qualsevol cas, aquesta correspondència posa de manifest el paper protector de Marès amb aquestes congregacions.

Ara si, a continuació es detallen per ordre alfabètic els antiquaris i algun particular i intel·lectual interessat en la compra-venda d'obres d'art, establerts a Castella i Lleó, amb els que Marès va tenir relació.

Díez Monsalve, Eufemio

Eufemio Díez Monsalve va ser un antiquari de Valladolid que va tenir fins a tres botigues al centre històric d'aquesta ciutat: al carrer de Cascajares, núm. 1; a la Plaça Cánovas del Castillo, núm. 5.; i al carrer de Claudio Moyano, 24. El seu negoci va obrir el 1914 i duia

---

³⁴⁹ Carta de sor Catalina de la Cruz a Frederic Marès, 7 de gener de 1951 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7065).

³⁵⁰ Carta de sor María Jesús Albizu a Frederic Marès, 7 d'abril de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7073).

³⁵¹ Carta de sor María del Carmen Bouzá a Frederic Marès, 4 de març de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7068).

³⁵² Carta de or María Elena de la Asunción a Frederic Marès, 4 de maig de 1962 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7075).

per nom Antiguades Eufemio Díez Monsalve i estava especialitzat en escultura i pintura dels segles XVI-XVIII. El seu pare, Mauro Díez Piernavieja, era llibreter de vell i havia tingut establiments a Valladolid i a Madrid. Va vendre moltes peces a Marès a partir del 1950, algunes força polèmiques. El CDiR del MFM guarda diverses cartes entre ambdós personatges, relacionades amb l'ofertament i venda de peces antigues. Del primer grup, destaquen les propostes de Díez a Marès d'un grup escultòric format per una talla de la Verge sedent i un Crucifix gran dels segles XII-XIII, el 1950,³⁵³ i d'un altre Crucifix gòtic de 5 m i d'un jacent de 7 m en molt bon estat de conservació, exacte al que hi havia al Museo de Valladolid, obra de Gregorio Fernández,³⁵⁴ i un sarcòfag, pel qual Marès hauria ofert 85.000 ptes., totes tres peces el 1952.³⁵⁵

Pel que fa al segon, val la pena comentar la venda d'uns capitells de pedra (MFM 13, 14, 15, 20, 21, 22, 24 i 75),³⁵⁶ del segle XIII, procedents del claustre de l'església de San Juan Bautista de Barbalos (Salamanca). A la missiva de Díez es mencionava que els capitells eren d'un antic monestir desaparegut de Salamanca, però posteriorment gràcies a la investigació de l'historiador de l'art Antonio Ledesma, que va culminar el 2014 amb la publicació de l'article «Apogeo Tardorrománico en la orden del Hospital: el primitivo claustro de San Juan de Barbalos (Salamanca)»,³⁵⁷ s'ha conegut que provenien de Barbalos. Així com del retaule de la Mare de Déu de la Misericòrdia entre sant Pere i sant Pau (MFM 1147), del segle XVI. L'obra formava part del retaule major de l'església de San Facundo i San Primitivo de Medina del Campo (Valladolid).³⁵⁸

El seu fill, Eufemio Díez-Monsalve Giménez (1946-2009), també va ser antiquari i es va iniciar al món de les antiguitats de la mà del seu pare, amb qui treballava a les botigues

---

³⁵³ Carta d'Eufemio Díez Monsalve a Frederic Marès, 14 d'abril de 1950 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7886).

³⁵⁴ Carta d'Eufemio Díez Monsalve a Frederic Marès, 20 de març de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7887).

³⁵⁵ Carta d'Eufemio Díez Monsalve a Frederic Marès, 14 de març de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7888).

³⁵⁶ Carta d'Eufemio Díez Monsalve a Frederic Marès, 1 de juliol de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7890); Carta d'Eufemio Díez Monsalve a Frederic Marès, 12 de juliol de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7891); Carta d'Eufemio Díez Monsalve a Frederic Marès, 24 de juliol de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7892).

³⁵⁷ LEDESMA, Antonio, «Apogeo Tardorrománico en la orden del Hospital: el primitivo claustro de San Juan de Barbalos (Salamanca)», *Codex Aquilarensis*, Palència, 2014, núm. 30, p. 198-208.

³⁵⁸ LLONCH, Sílvia. «Una aproximació al retaule major de l'església de San Martín de Villaverde de Peñahorada (Burgos)». A VV. AA.: *Viatges a la bellesa, miscel·lània homenatge a Maria Rosa Manote i Clivilles. Retrotabulum maior I*. Barcelona: s. ed., 2015, pàg. 224.

de Valladolid. El 1968 es va establir a Madrid, on va obrir una botiga al carrer del Prado, núm. 28. Posteriorment es va traslladar al carrer de San Agustín, núm. 4. Va formar part de la Junta directiva de la Federación Española de Anticuarios i al seu decés, la seva filla, Alejandra Díez-Monsalve va continuar amb el negoci. D'acord amb la documentació conservada a l'arxiu del MFM, Díez-Monsalve Giménez va vendre el 1971 a Marès una escultura de Jesús a la columna (MFM 1414). La peça, una talla policromada del segle XVI, procedia de l'església de Santa María de la Mayor de Coca (Segòvia). Per gestionar l'enviament de l'obra, Díez-Monsalve Giménez va enviar una carta a Marès per anunciar-li que l'havia embalat i assegurat per 400.000 ptes.³⁵⁹

Fernández de Velasco, José A. M.

José A. M. Fernández de Velasco, des de Valladolid, va oferir el 1978³⁶⁰ a Marès un bust femení en fang policromat signat per Campeny, de mida natural; un crucificat en agonia presumptament de Gregorio Hernández, de 35 cm.; i una verge d'un calvari del segle XVI, de l'estil de Juan de Juni, de 40 cm. Desconeixem qui era aquest personatge i si era antiquari, perquè el CDiR del MFM només conserva un document d'aquest senyor i és aquesta proposta d'adquisició.

García Chico, Esteban

Esteban García Chico (1892-1969) va ser un historiador de l'art, subdirector del Museu Nacional d'Escultura i acadèmic numerari de la Real Academia de Bellas Artes de la Purísima Concepción de Valladolid (1948), ciutat on residia. També va ocupar el càrrec de corresponent a la RACBASJ (1959) i a la RABASF (1967). Va publicar nombrosos articles d'art i d'història de la província de Valladolid, així com el *Catálogo monumental de la provincia de Valladolid. Medina de Ríoseco*, entre altres llibres.

El seu perfil s'ha inclòs en aquest apartat perquè a pesar de no ser antiquari, va tenir un paper molt important en les adquisicions que Marès va realitzar a la província de Valladolid. D'una banda, va intervenir com a mediador i informador: quan alguna peça interessant sortia al mercat, escrivia a Marès per si era del seu interès. I per l'altra, gràcies

---

³⁵⁹ Carta d'Eufemio Díez-Monsalve a Frederic Marès, 8 de novembre de 1971 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7900).

³⁶⁰ Carta de José A. M. Fernández de Velasco a Frederic Marès, 6 de novembre de 1978 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7907).

a la seva formació i estudi de la història de la seva província, coneixia molt bé les obres d'art que hi circulaven, és per aquest motiu que Marès hauria confiat en els seus oferiments.

D'acord amb la documentació conservada al CDiR del MFM, podem afirmar que la relació entre ambdós personatges era molt fluïda, atès que compartien el mateix interès per l'art, i en especial per l'escultura. Aquest vincle va ser molt beneficiós per Marès, sobretot en tant que la incorporació de noves peces pel seu museu. En aquest sentit, García Chico va proposar l'adquisició de diverses peces a Marès entre el 1950 i el 1960. Per exemple, el 1950 li va enviar una carta³⁶¹ per comentar-li que li faria arribar una fotografia d'un Crucifix que considerava adient pel museu. Més tard, el 1951, li va trametre dues imatges d'un relleu de l'Adoració dels Reis (MFM 1106) que es conservava a un mas proper al poble de San Martín de Valvení (Valladolid) i afegia que: «Es una obra de cierto interés de la escuela vallisoletana, de finales del siglo XVI, posiblemente del círculo de Adrián Álvarez y Pedro de la Cuadra. No he iniciado ninguna gestión hasta tanto, una vez vista las fotografías cuente con el visto bueno de usted.»³⁶² Dos mesos més tard, García Chico va comunicar a Marès que havia estat a Palència, i que els taxadors del bisbat havien fixat el preu del relleu a 30.000 ptes.³⁶³ Finalment, però, les gestions de García Chico van ser fallides i no va aconseguir la peça:

«(...) por cierto hablamos del gran relieve de la Adoración de los Reyes atribuido a Pedro de la Cuadra, cuantas gestiones hice por adquirirle para su magnífico Museo, fracasaron por la actitud un tanto extraña del tasador diocesano Torres,³⁶⁴ que le valoró en treinta mil pesetas, cantidad a mi juicio demasiado alta. Creo que si trata usted directamente con Torres -como parece ser deseo de dicho señor-, tal vez pueda adquirir algo más bajo de la tasación. Siento en el alma, asunto que tanto le interesa no le haya podido ser útil.»³⁶⁵

Malgrat que aquest primer intent d'adquisició no va ser fructífer, Marès va escriure el taxador de la diòcesis, que era Arcadio Torres i va gestionar la compra del relleu (MFM

---

³⁶¹ Carta d'Esteban García a Frederic Marès, 13 d'octubre de 1950 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 2558).

³⁶² Carta d'Esteban García a Frederic Marès, 31 d'octubre de 1951 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 2563).

³⁶³ Carta d'Esteban García a Frederic Marès, 23 de desembre de 1951 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 2564).

³⁶⁴ García Chico es referia a Arcadio Torres Martín.

³⁶⁵ Carta d'Esteban García a Frederic Marès, 16 d'octubre de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 2569).

1106),³⁶⁶ que posteriorment es va atribuir a Esteban Jordán (? , c.1530-Valladolid, 1598). Més endavant, quan es comenta l'antiquari Arcadio Torres, s'explicarà el desenllaç d'aquesta adquisició.

Encara que aquesta operació no es va materialitzar, García Chico va continuar suggerint obres a Marès, com demostra la correspondència conservada a l'arxiu del MFM. De fet, el 1953, van sortir a la venda dos retaules de taules de pinzell³⁶⁷ de l'església de Villamuriel del Cerrato (Palència), perquè el mossèn volia restaurar l'edifici.³⁶⁸ Desconeixem si Marès es va interessar per aquestes peces en concret, però si per dues escultures procedents del mateix poble, conservades al MFM: un políptic de la vida de santa Clara (MFM 1070)³⁶⁹ i una Mare de Déu amb el Nen (MFM 1079), ambdues del segle XVI i procedents del Monestir de Santa Clara de Calabazanos. Amb relació a les dues escultures, cal fer un incís i esmentar que l'abadessa del monestir, sor María Dolores de la Pasión de Jesús,³⁷⁰ va escriure una carta a Marès el 1976, arran d'un article publicat a la premsa, per expressar-li la seva disconformitat. L'abadessa explicava que si bé Marès havia pagat 350.000 ptes. per les dues obres, amb l'afegit de contribuir en la restauració del convent, elles només havien rebut 3.000 ptes. pel retaule i 5.000 ptes. per la Verge i que la resta s'ho havia quedat l'antiquari que havia mediat en la compra-venda. A banda, l'abadessa va demanar dues fotografies de les peces per tenir-les de record, prec que Marès va correspondre de bon grat.³⁷¹

Seguidament, el maig d'aquell mateix any,³⁷² García Chico va rebre una oferta de l'empresa Prodes, pel retaule major de l'antic monestir de monjos de Santa María de Retuerta i li deia a Marès que era una bona peça de final del segle XVI. Quatre mesos més tard, el setembre, el retaule seguia a la venda i el conseller de la Societat Prodes, el

---

³⁶⁶ *Catàleg d'escultura i pintura dels segles... op. cit.*, 1996, pàg. 137.

³⁶⁷ Per a més informació, vegeu: BRUQUETAS, Rocío. (16-19 de novembre de 2004). «Los tableros de pincel. Técnicas y materiales» [Conferència]. *Retablos: técnicas, materiales y procedimientos*, València, Espanya.

³⁶⁸ Carta d'Esteban García a Frederic Marès, 2 de març de 1953 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 2572).

³⁶⁹ LLONCH, Sílvia. *Antiquaris, intermediaris i col·leccionistes*, 2014 (Barcelona, CDiR-MFM).

³⁷⁰ Carta de sor María Dolores de la Pasión de Jesús, 27 d'agost de 1976 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 1393).

³⁷¹ Carta de sor María Dolores de la Pasión de Jesús, 3 de setembre de 1976 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 1395).

³⁷² Carta d'Esteban García a Frederic Marès, 10 de setembre de 1953 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 2573).

Sr. Maldonado, insistia en que Marès veies la peça abans de treure-la al mercat.³⁷³ Després d'aquesta missiva de García Chico, no es conserva cap altre fins el 1959, és per aquest motiu que no sabem si Marès va visitar la peça i tampoc si la va acabar adquirint.

Bé doncs, com s'acaba de comentar, les següents cartes entre ambdós personatges continuen al 1959, però no és fins l'any 1960 que García Chico va tornar a intervenir en la proposta d'una obra. El 22 de juny de 1960,³⁷⁴ García Chico va escriure a Marès que el mossèn de Villavellid (Valladolid) volia vendre a una imatge de santa Anna. L'escultura estava atribuïda a Juan de Juni, però García Chico no hi estava d'acord, l'historiador creia que era posterior, feta probablement per Melchor de la Peña. També afegia que la peça estava publicada a la seva monografia de Juan de Juni, editada per l'Escola d'Arts i Oficis el 1949.³⁷⁵ Tres dies després, el 25,³⁷⁶ el senyor Vicente Aragón Soria es va posar en contacte amb Marès per oferir-li la mateixa peça i afirmava que la peça estava recollida al llibre de García Chico, però dubtava de l'autor. A més, li deia que no trigués en anar-la a veure perquè hi havia més interessats i afegia que l'arquebisbat no tindria cap inconvenient en vendre-la si Marès era «esplendido». Seguidament, el 6 de juliol,³⁷⁷ García Chico va escriure a Marès per explicar-li que la peça era de mida natural i que algú havia ofert 60.000 ptes. al mossèn per ella, però que li havia donat la direcció de Marès perquè es posés en contacte amb ell. L'octubre d'aquell any,³⁷⁸ Marès es va torna a interessar per l'escultura i García Chico li va respondre que ell considerava que no era de Juni, sinó de Melchor de la Peña, però que no li podia assegurar. A més, creia que podia ser una bona obra per completar els escultors de principis del segle XVII del MFM. Per últim, li garantia que el mossèn tenia l'autorització eclesiàstica i que l'objectiu de la venda era per restaurar l'església. Per desgracia, és pràcticament impossible saber si Marès va arribar a adquirir l'obra, ja que com anteriorment, el CDiR del MFM no conserva cap carta en la que es confirmi la transacció. No obstant això, la correspondència

---

³⁷³ Carta d'Esteban García a Frederic Marès, 10 de maig de 1953 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 2577).

³⁷⁴ Carta d'Esteban García a Frederic Marès, 22 de juny de 1960 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 2583).

³⁷⁵ GARCÍA Chico, Esteban. Juan de *Juni*. Valladolid: Escuela de artes y oficios artísticos de Valladolid, 1949.

³⁷⁶ Carta de Vicente Aragón a Frederic Marès, 25 de juny de 1960 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7797).

³⁷⁷ Carta d'Esteban García a Frederic Marès, 6 de juliol de 1960 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 2584).

³⁷⁸ Carta d'Esteban García a Frederic Marès, 1 d'octubre de 1960 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 2585).

amb García Chico resulta molt interessant perquè evidencia la sensibilitat de l'historiador alhora de suggerir peces que ajudaven a completar la col·lecció amb finalitats didàctiques.

García Mediavilla, Ricardo

Ricardo García Mediavilla era un col·leccionista de Segovia que, segons la documentació conservada al CDiR del MFM,³⁷⁹ va oferir el 1952 alguns objectes de la seva col·lecció particular a Marès, al·legant que era gran i la seva família la volia vendre. No sabem quina tipologia d'objectes formaven la col·lecció, ni si Marès es va interessar per ells, perquè a l'arxiu del MFM no és conserva més documentació relacionada amb aquest.

Inclán, Julián

Julián Inclán, de Valladolid, va oferir a Marès el juliol de 1953,³⁸⁰ una talla policromada de Crist a la creu, atribuïda a Pedro de Mena. Tres mesos després,³⁸¹ Inclán va tornar a escriure a Marès per discutir sobre el preu de la peça. Malauradament, al CDiR del MFM no hi ha cap altra carta d'Inclán, i per tant, no podem esclarir si Marès va adquirir la obra.

Medina de Castro, José Luís

José Luís Medina de Castro (1909-2003) era escultor i professor de l'Escola de Belles Arts i Oficis Artístics de Valladolid, ciutat on va residir fins que es va traslladar a Madrid a mitjans dels anys quaranta. Va ser membre numerari de la Real Academia de Bellas Artes de la Purísima Concepción de Valladolid (1959) i va rebre diversos premis d'escultura.³⁸² A més, també era col·leccionista, afició que compartia amb Marès i sobre la qual intercanviaven impressions assíduament: «¿Cuando irá Vd. por Valladolid? De nuestra común afición siempre hay algo. Aunque me causa tristeza el que sea difícilísimo el encontrar la pieza de verdadera calidad.»³⁸³ Aquesta cita està extreta d'una carta que Medina va enviar a Marès el 1957 i que es conserva al CDiR del MFM, juntament amb dinou

---

³⁷⁹ Carta de Ricardo García a Frederic Marès, 24 de març de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7921).

³⁸⁰ Carta de Julián Inclán a Frederic Marès, 27 de juliol de 1953 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7943).

³⁸¹ Carta de Julián Inclán a Frederic Marès, 4 d'octubre de 1953 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7943).

³⁸² Per a més informació, vegeu: REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, *Diccionario Biográfico electrónico*, <https://dbe.rah.es/biografias/29309/jose-luis-medina-castro>, 13 de maig de 2023.

³⁸³ Carta de José Luís Medina a Frederic Marès, 29 d'abril de 1957 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4572).

missives més. Algunes són d'ofertaments de peces mentre que a d'altres es tracten temes relacionats amb la seva amistat, mitjançant les quals Medina demanava consells per tractar la fusta corcada,³⁸⁴ la recomanació per alguna exposició d'escultura,³⁸⁵ o el suport per a la seva candidatura com a acadèmic de la RABASF (no va arribar mai a ser escollit).³⁸⁶

En tant que a la correspondència relacionada amb els ofertaments, val la pena destacar l'oferta, que el 1948 va realitzar a Marès, de la seva col·lecció de catorze Crucifixos medievals i dels segles XVI-XIII de petites dimensions, per 12.000 ptes. cadascun.³⁸⁷ Més tard, el 1954, Marès li va adquirir un gran Crist gòtic³⁸⁸ pel qual Medina demanava 20.000 ptes.³⁸⁹ Seguidament, el 1956, Medina li va oferir el políptic ja esmentat, propietat de José Jordán, d'1,50 m aproximadament.³⁹⁰ I el 1961,³⁹¹ va escriure a Marès per comentar-li que tenia diverses talles, segons el seu parer, la qualitat de les quals no era suficient per ser exposades al MFM, tot i això, li parla d'una Verge sedent del segle XV hispano-flamenca, per la qual li havien ofert 40.000 ptes., de dos Cristos del segle XIII que en data desconeguda havia proposat a Marès, però no havien arribat a cap acord, i d'un sant Sebastià gòtic flamenc d'1,60 m., que pensava vendre per 250.000 ptes. A més, li explicava que aviat havia d'adquirir un Crist de Juan de Juni de 85 cm., que també valoraria en 250.000 ptes. i que si estava interessat per qualsevol de les peces, li rebaixaria el preu: «(..) serà Vd. Siempre preferido.». Per últim, responia a una demanda de Marès sobre els antiquaris: amb els de Valladolid no hi tenia relació i dels de Madrid deia que tenien una actitud pessimista vers el negoci: «Si antes pensaban que las tallas no se acabarían nunca

---

³⁸⁴ Carta de José Luís Medina a Frederic Marès, 4 de juny de 1956 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4571).

³⁸⁵ Carta de José Luís Medina a Frederic Marès, 26 d'abril de 1957 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4572).

³⁸⁶ Carta de José Luís Medina a Frederic Marès, 17 de juny de 1981 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4577).

³⁸⁷ Carta de José Luís Medina a Frederic Marès, 26 de març de 1948 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7993).

³⁸⁸ Carta de José Luís Medina a Frederic Marès, 11 de juny de 1954 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7996).

³⁸⁹ Carta de José Luís Medina a Frederic Marès, 7 de març de 1954 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7995).

³⁹⁰ Carta de José Luís Medina a Frederic Marès, 2 de maig de 1956 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4575).

³⁹¹ Carta de José Luís Medina a Frederic Marès, 17 de gener de 1961 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4578).

por pasar de unos a otros, ahora dicen que sale mucho fuera, que vienen por los extranjeros y que lógicamente al salir mucho fuera se terminarán pronto.»

Uns anys més tard, el 1965,³⁹² Medina va escriure a Marès informant sobre l'origen d'uns Crists que li havia venut, no sabem si un d'ells era la peça que acabem d'esmentar, però en qualsevol cas, deia que el del segle XIII i l'hispanoflamenc eren de la Parròquia de Santa María la Antigua. També, afegia que el Sant Sebastià que Marès havia adquirit a Martin Franco provenia del traster de l'església de Santa Maria de Becerril de Campos (Palència). Si Medina es referia a la peça MFM 1056, ja comentada, procedeix de l'església de Santa Eugenia de Palència, no pas de Becerril de Campos.

Finalment, l'arxiu del MFM guarda tres cartes sense data què, per la seva naturalesa, cal mencionar. A la primera, Medina oferia unes escultures religioses a Marès, pel seu Museu, d'entre les quals destacava un Crist per 85.000 ptes.³⁹³ A la segona,³⁹⁴ Medina feia referència a un amic seu, Eduardo Martínez, que volia vendre una talla de la Verge amb el Nen. I a la tercera,³⁹⁵ Medina explicava que Martínez i el seu cunyat, els dos propietaris d'un Crucifix que es disposava a vendre, li havien donat poders per tancar el tracte i havien acordat acceptar les 35.000 ptes. ofertes per Marès. De nou, desconeixem si finalment Marès va adquirir alguna de les peces referides.

Moretón Soriano, Francisco

Francisco Moretón Soriano tenia tres botigues a Valladolid de mobles i objectes d'art antic, situades al carrer de Cantarranas, núm. 23, Arribas núm. 8. I de Cascacajares, núm. 2. Va vendre el 1953 un Calvari i una escultura de la Verge amb el Nen del segle XII a Marès, per 60.000 ptes.³⁹⁶ Un dies després d'aquest tracte,³⁹⁷ Moretón escriu a Marès que intentarà esbrinar quina és la història d'uns objectes que va comprar a la botiga però que no és fàcil perquè els venedors no solen donar aquestes dades i li ofereix noves obres que ha adquirit. Tot i que en aquest cas el CDiR del MFM conserva la carta amb l'import

---

³⁹² Carta de José Luís Medina a Frederic Marès, 20 de maig de 1965 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8002).

³⁹³ Carta de José Luís Medina a Frederic Marès, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7992).

³⁹⁴ Carta de José Luís Medina a Frederic Marès, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7994).

³⁹⁵ Carta de José Luís Medina a Frederic Marès, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4576).

³⁹⁶ Carta de Francisco Moretón a Frederic Marès, 24 de setembre de 1953 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8005).

³⁹⁷ Carta de Francisco Moretón a Frederic Marès, 4 de novembre de 1953 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8006).

abonat per Marès, resulta molt complicat esbrinar a quines peces del MFM corresponen. D'altra banda, aquestes dues cartes són les úniques que l'arxiu guarda amb aquest antiquari, relacionades amb obres concretes.

Torres Martín, Arcadio

Arcadio Torres Martín³⁹⁸ estava establert a Palència, al carrer Mayor, núm. 16 i al carrer de Calderón, núm. 5. Va ser un dels acadèmics fundadors de la Institución Tello Téllez de Meneses, l'acadèmia d'Història, Lletres i Belles Arts de Palència, creada el 1949 amb l'objectiu de promoure els valors històrics artístics i literaris de la ciutat i província de Palència. La seva ocupació principal era la de funcionari de Correus,³⁹⁹ feina que l'havia portat a Palència el 1912 quan va aprovar les oposicions per aquest cos. Aviat, però, es va desvincular d'aquesta professió per dedicar-se exclusivament al món de l'antiquariat, del qual va participar sobretot en l'exportació d'obres d'art als Estats Units. El seu interès per l'art i les antiguitats anava més enllà de la comercialització de peces, també l'estudiava i escrivia sobre aquests temes, sovint a les publicacions de la institució ja mencionada.⁴⁰⁰ També va ser taxador del bisbat de Palència, al menys durant l'any 1952, d'acord amb la carta de Garcia Chico a Marès,⁴⁰¹ esmentada anteriorment. Va morir el 1998.

Quant a la seva relació amb Marès, val la pena esmentar que el CDiR del MFM conserva aproximadament quinze cartes de Torres al nostre col·leccionista, la majoria vinculades amb l'oferiment de peces i datades entre finals dels anys quaranta i principis dels cinquanta. D'aquest oferiments s'haurien arribat a materialitzar quatre: el 1948⁴⁰² Marès va adquirir quatre capitells florals (MFM 34, 35, 36 i 54) i dos relleus procedents de l'església d'Espinosa de Villagonzalo (Palència), un de sant Marc (MFM 635) i un altre de sant Pere (MFM 636). Uns anys més tard, i reprenent el fil del relleu de l'Adoració dels Reis (MFM 1106) de San Martín de Valvení, sabem que García Chico havia proposat

---

³⁹⁸ Per a més informació, vegeu: MARTÍNEZ: *art. cit.*, 2021.

³⁹⁹ MARTÍNEZ: *art. cit.*, 2021, pàgs. 143-162.

⁴⁰⁰ Per a més informació sobre els articles publicats per Arcadio Torres Martín a la Institución Tello Téllez de Meneses, vegeu: RODRÍGUEZ, María Pilar (dir.). *Catálogo de publicaciones 1999*, Palència, 1999. [<https://www.tellotellez.com/wp-content/uploads/catalogo.pdf>] (Consulta 9 d'abril de 2023).

⁴⁰¹ Carta d'Esteban García a Frederic Marès, 16 d'octubre de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 2569).

⁴⁰² Carta Arcadio Torres a Frederic Marès, 11 de gener de 1948 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8182).

la seva adquisició a Marès a principis del mes d'octubre del 1951 i li havia indicat que tractés directament amb Torres, el qual estava gestionant la venda de la peça amb el Bisbat de Palència. Sembla que Marès hauria contactat amb ell, perquè a finals d'octubre de l'any següent, Torres li va enviar una carta oferint l'obra per 30.000 ptes., preu que havia establert el Palau Episcopal però que era negociable.⁴⁰³ Finalment, Marès va adquirir el relleu per aquest import,⁴⁰⁴ el mateix que García Chico havia comentat un any abans.

Arribats a aquest punt, val la pena relacionar aquesta adquisició amb una història que Marès va explicar a les seves memòries.⁴⁰⁵ Era el desembre de 1958, quan el Bisbat de la Diòcesi de Palència es va posar en contacte amb Marès per oferir-li una peça que aspirava a vendre. Aquesta, era el relleu de l'Adoració dels Reis de Juan de la Cuadra i es custodiava al Priorat de Bernardo de San Andrés, a San Martín de Valvení, localitat on Marès es va desplaçar de seguida. Un cop allà, no va tenir una bona acollida, ni per part de la gent del poble ni pel nou rector, què, al contrari que l'anterior rector, qui havia demanat l'autorització del Bisbat de Palència anys abans, no estaven d'acord en que el relleu sortís de la província. En qualsevol cas, segons Marès, el vell rector hauria volgut vendre'l i destinar l'import recollit per a restaurar l'església. Sembla que el nou rector també estava d'acord en què l'església necessitava una reparació, però considerava que els diners s'havien d'extreure d'un altre lloc. Al final, Marès va decidir reunir-se amb el bisbe, qui va mantenir l'autorització de l'alienació i la peça va ser venuda per 36.000 ptes., per recomanació de l'assessor del bisbat: «Aquel día, de diciembre de 1958, se rebasaba el récord anterior de precio en la adjudicación de una talla del siglo XVI-XVIII, que era de 30.000 ptes.»⁴⁰⁶ És evident que estem davant de la mateixa obra i que el rebut i la correspondència conservada al CDiR del MFM confirmen que es va adquirir el 1952 per 30.000 ptes., i no pas el 1958 per 36.000 ptes. Ara bé, desconeixem el motiu pel qual Marès hauria canviat les dates i l'import abonat, tot i que el més probable és que a l'hora d'escriure les seves memòries no recordés els detalls de la compra.

---

⁴⁰³ Carta Arcadio Torres a Frederic Marès, 29 d'octubre de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8187).

⁴⁰⁴ Rebut de la Caja Diocesana, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8187).

⁴⁰⁵ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàgs. 177-178.

⁴⁰⁶ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 178.

2.2.3. Barcelona

Més limitat, més realista i interessat pels segles XII, XIII, XIV i XV, però sobretot per l'art romànic. Així definia Frederic Marès l'antiquariat a Barcelona, en comparació amb el de Madrid, un món que coneixia prou bé des de feia anys, gràcies, en part, a la professió del seu pare: llibreter-antiquari. Com s'ha comentat anteriorment, el progenitor havia tingut diverses botigues a la ciutat, la darrera al carrer Comtal (1912), al Barri Gòtic. És també en aquesta zona, on els antiquaris instal·lats a la capital catalana van començar a obrir les seves botigues, que es trobaven repartides pels carrers pròxims a la catedral, però sobretot pel carrer de la Palla. Marès considerava que la qualitat de les peces que es podien trobar a Barcelona era superior a les de la capital d'Espanya.

Aquest capítol no pretén ser una història de l'antiquariat a Barcelona,⁴⁰⁷ sinó un itinerari dels antiquaris establerts a Barcelona amb els quals Marès va tractar al llarg de la seva vida. El punt de partida d'aquest estudi és l'article «Col·leccionistes i antiquaris catalans presents al Museu Frederic Marès», publicat el 2002 amb motiu de l'exposició *La col·lecció Somiada: Escultura medieval a les col·leccions catalanes*, celebrada entre el 4 d'abril i el 23 de juny de 2002 i comissariada per Jaume Barrachina. Aquest text és el resultat de la investigació duta a terme per l'anterior conservadora d'escultura del MFM, Sílvia Llonch, i recull la història d'algunes de les peces de la col·lecció medieval que procedien de col·leccionistes o antiquaris catalans o establerts a Catalunya, seguint un ordre alfabètic. A diferència de l'article de Llonch, que posa en valor la identificació de les peces escultòriques del MFM amb els antics propietaris i/o venedors de les obres, l'estudi que ve a continuació es basa en el buidatge de la correspondència conservada al CDiR del MFM, és a dir, amb la divulgació dels noms i cognoms dels qui en algun moment van vendre peces a Marès, però sense necessàriament relacionar-les amb la col·lecció.

Abans de començar, cal comentar alguns antiquaris instal·lats a Barcelona que Marès va mencionar a les seves memòries, però dels quals el CDiR del MFM no conserva cap carta

---

⁴⁰⁷ Per a més informació, vegeu: RAMON, Artur i BELTRÁN, Clara. «Una aproximació a l'antiquariat modern a Barcelona (1939-2012)». A BASSEGODA, Bonaventura i DOMÈNECH, Ignasi (eds.): *Antiquaris, experts, col·leccionistes i museus. El comerç, l'estudi i la salvaguarda de l'art a la Catalunya del segle XX*, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2013, pàgs. 137-149.

vinculada amb la col·lecció. Em refereixo a l'escenògraf i col·leccionista Oleguer Junyent,⁴⁰⁸ que era un gran aficionat a les antiguitats i havia aconseguit reunir obres selectes, sobretot arques dels segles XII-XVI. Va participar, juntament amb Costa, en la liquidació del patrimoni de les cases nobles de Palma i quan va morir, part de la seva col·lecció va passar a formar part del palau March de Palma.⁴⁰⁹ També, algunes obres es van integrar al MFM, com ara les escultures catalanes de la Mare de Déu amb el Nen (MFM 655) del segle XII-XIII, la Verge amb el Nen (MFM 847) del segle XV i el sant Pere (MFM 968) del segle XIV-XV.⁴¹⁰ En aquest grup també tenim els germans Sebastià (Castelló d'Empúries, 1878-Barcelona, 1966) i Carles Junyer Vidal (Castelló d'Empúries, 1881-Barcelona, 1962), el primer era pintor i el segon escriptor, però els unia la seva passió per les antiguitats. Van aconseguir reunir una bona col·lecció d'art medieval, que van emplaçar al seus domicilis de Vallcarca. També es dedicaven a la compravenda d'obres d'art, però mai no van tenir botiga.⁴¹¹ A més, gràcies a estudis recents com el discurs d'ingrés a la RACBASJ de l'acadèmic electe Alberto Velasco, titulat «Les falsificacions d'art medieval a Catalunya», s'ha pogut corroborar que eren uns grans falsificadors de pintura medieval.⁴¹² El MFM custodia un sant Andreu (MFM 979) castellà i un sant (MFM 1184), ambdós del segle XIV,⁴¹³ una Mare de Déu (MFM 667) del segle XIII i un Cap de Crist crucificat (MFM 1198) del segle XVI,⁴¹⁴ procedents de la col·lecció Junyer.

Un altre integrant d'aquest conjunt és Agustín Mendoza, un antiquari especialitzat en escultura castellana dels segles XVI-XVII que tenia botiga al carrer de la Palla núm. 21. Era un home pintoresc, que adquiria peces intuïtivament i s'havia proposat ajudar a Marès a enriquir el MFM,⁴¹⁵ un desig que només va assolir en una ocasió, el 1959, quan li va

---

⁴⁰⁸ Per a més informació, vegeu: ORTOLL, Ernest i TORRAS, Montse. «Oleguer Junyent i Frederic Marès. Dos artistes i dues col·leccions». A VV. AA.: *Oleguer Junyent. Col·leccionista i fotògraf. Roda el món i torna al Born. Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 21*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2017, pàgs. 29-51.

⁴⁰⁹ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 227.

⁴¹⁰ VV.AA. *La col·lecció somiada. Escultura medieval a les col·leccions catalanes. Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 7*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2002, pàgs. 95-96.

⁴¹¹ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàgs. 225-226.

⁴¹² VELASCO, Alberto. *Les falsificacions d'art medieval a Catalunya*. Discurs d'ingrés de l'acadèmic electe Il·lm. Sr. Dr. Alberto Velasco González, llegit a la sala d'actes de l'Acadèmia el 16 de març de 2022, RACBASJ, Barcelona, 2022.

⁴¹³ *La col·lecció somiada... op. cit.*, 2002, pàgs. 97-98.

⁴¹⁴ LLONCH, Sílvia. *Antiquaris, intermediaris i col·leccionistes*, 2014 (Barcelona, CDiR-MFM).

⁴¹⁵ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 239-240.

vendre un nen Jesús per 2.000 ptes.⁴¹⁶ En relació a aquest afany de col·laboració amb el Museu, Marès va comentar el següent: «En sus últimos años se le vieron transcurrir las horas por el museo admirando "sus" obras, sentado en un sillón frailuno, aguardando a que el visitante se parara para, con su lenguaje pintoresco, informarle, como el mejor cicerone, de su procedencia, escuela, autor y siglo.»⁴¹⁷

També, el pintor i col·leccionista de tèxtil Josep Moragas i Pomar (1873-1945), que durant la seva estada de formació a París, es va iniciar en el món de les antiguitats i quan va tornar a Barcelona, va obrir una botiga la plaça de la Catedral, núm. 2, centrada en l'objecte petit com rellotges o capsetes que importava de França.⁴¹⁸ Moragas era molt amic de José Valenciano (es comentarà més endavant) i de Francesc Quer i Farrés (Barcelona, ca. 1892-1941). Aquest últim tenia un establiment al carrer de la Palla núm. 27, especialitzat en ceràmica i passamaneria gòtica.⁴¹⁹ Un altre antiquari al que feia referència era Paul Tachard (Marsella, ca. 1870-ca. 1936),⁴²⁰ d'origen francès però establert a Barcelona que vivia al carrer de la Reina Cristina núm. 2. Tachard era un home culte, entès en ceràmica i teixits que va passar els darrers anys de la seva vida a València.⁴²¹

Finalment, cal fer menció específica a la Sala Parés i als Establiments Maragall, en tant que exemple d'establiment barceloní on se celebraven «(...) las más importantes subastas de obras de arte y antigüedades que se llevaron a cabo en la Barcelona de los años 1926-32».⁴²² La mítica sala va obrir les seves portes el 1840 de la mà del col·leccionista Joan Baptista Parés (Barcelona 1847-1926) i estava situada al carrer Petritxol núm. 5 i 8. Més tard, el 1925 va ser adquirida per Joan Antoni

Maragall, qui va inaugurar la seva gerència amb la celebració de la subhasta de la col·lecció de taules, mobles i antiguitats de Josep Estuch. Si bé no hi ha certesa de que Marès hi adquirís peces en aquella època, l'Ajuntament de Barcelona va comprar el

---

⁴¹⁶ Libreta 1959-60 de 6 diciembre al 12 de marzo, 21 d'abril de 1959 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 76).

⁴¹⁷ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 240.

⁴¹⁸ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 222.

⁴¹⁹ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 228.

⁴²⁰ Per a més informació, vegeu: BELTRÁN, Clara i DE LA FUENTE, Vicente. «Paul Tachard: antiquari i col·leccionista de teixits i ceràmica». A VV. AA.: *Mercat de l'art, col·leccionisme i museus*. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona, 2021, pàgs. 51-102.

⁴²¹ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 230.

⁴²² MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 245.

1963⁴²³ un lot d'escultures procedents de la col·lecció Plandiura que es detallarà més endavant.

Seguidament, s'esmenten, seguint un ordre alfabètic, els agents amb els quals Marès va interactuar en el transcurs de la seva vida.

Añés, Generoso

Generoso Añés treballava a la borsa abans de ser antiquari. Suposem que aquest canvi de professió va estar motivat pel fet que el seu pare fos col·leccionista. De fet la taula de Sant Jordi conservada al MNAC (015868-000),⁴²⁴ havia format part de la col·lecció del progenitor. Tenia botiga al carrer de la Portaferriça, núm. 6 i regentava, juntament amb Josep M. Jordà i Lafont (Barcelona, 1870-1936), *El Camarín*, una botiga d'antiguitats situada al desaparegut carrer de la Corribia⁴²⁵ en la que es duïen a terme subhastes i exposicions de pintura.⁴²⁶ Marès va descriure aquest establiment a les seves memòries i explicava que era una botiga reduïda on se subhastava una mica de tot, a preus aptes per a tots els públics. També va comentar els seus gerents, d'Añés deia que era un home molt correcte i pulcre, més o menys expert en quadres, i de Jordà que era tot el contrari: impulsiu i negligent a l'hora de vestir.⁴²⁷ Pel que fa a la seva relació amb Marès, sabem que li va vendre com a mínim disset peces al llarg dels anys, gràcies a una carta⁴²⁸ conservada al CDiR del MFM, a la qual Añés enumerava i descrivia breument les obres: un dibuix d'un nu d'home; tres miniatures sobre coure; set pintures d'escoles, temes i dates diverses; una creu de metall; un aplic de creu o llibre de sant Pere; dues figuretes; una Verge de terracota; i una col·lecció d'ídols procedent de la família del comte de San Juan. Al final del text, afegia el següent: «Tots aquests quadres i objectes son de procedència absolutament legal i adquirits en diferents dates, i venuts al senyor F. Marés per mediació de "El Camarin", Corribia 7.»

---

⁴²³ Adquisición Colección Plandiura de La Garriga a Establecimientos Maragall, S. A., any 1964 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁴²⁴ FOLCH i Torres, Joaquim. «El San Jorge patrón de Catalunya pintado por Jaime Huguet (1420-1492)», *Destino*, 23 d'abril de 1955, Núm. 924, pàg. 6.

⁴²⁵ Aquest carrer va desaparèixer a principis dels anys cinquanta i anava des del carrer de la Tapineria a la Plaça Nova.

⁴²⁶ «Selecta». *La Academia Calasancia*, 1 de gener de 1922, Núm. 754, pàg. 47.

⁴²⁷ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàgs. 241-242

⁴²⁸ Carta de Generoso Añés a Frederic Marès, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7795).

Resulta complicat establir a quin número d'inventari correspon cada peça, no obstant, per les descripcions donades per Añés, es poden relacionar algunes obres amb les conservades al MFM. Per exemple, el quadre anomenat *Sant Jeroni*, podria correspondre a *Penitència de sant Jeroni* (MFM 3010) i *Paisatge amb figures*, a l'oli sobre coure *Paisatge amb els pelegrins d'Emmaús* (MFM 3030), ambdós del segle XVII; *El Jove de la pipa i el gos*, podria ser *Xicot amb un gos* (MFM 3024) del segle XVIII.

Bardolet, Josep

Josep Bardolet (Vic, 1891-Barcelona, 1982) va ser un dels antiquaris més actius del segle XX en la compra-venda d'obres art a Catalunya i a Espanya. En nombroses ocasions va actuar com a intermediari entre venedors i col·leccionistes, tal i com es desprèn de l'article de Cano: «Tot i que se'l podria definir únicament com a antiquari, va ser com a comissionista o agent intermediari que va vendre les peces de més bona qualitat. (...) va viure principalment de les comissions que li pagava l'interessat, normalment un col·leccionista o un museu, per les negociacions i pel trasllat de les obres.»⁴²⁹ Tot i això, mai no va tenir cap botiga i es dedicava a voltar pel país a la recerca de peces interessants que pogués oferir. Quan en trobava alguna, escrivia una carta al col·leccionista que creia que podia estar més interessat en l'obra. És en aquest context que es consolidaria la seva relació Marès, iniciada durant els seus anys d'estudiant a la Llotja.⁴³⁰ Una mostra d'aquest vincle és la correspondència entre ambdós personatges conservada al CDiR del MFM, un conjunt de cinc cartes enviades des de diversos hotels del territori espanyol, mitjançant les quals Bardolet oferia peces a Marès. Resulta curiós, però, que les dates d'aquestes siguin 1942, 1953 i 1954, és a dir, que la comunicació no fos constant. En qualsevol cas, a la primera missiva conservada, del 6 de juny de 1942, Bardolet comentava a Marès que li havia estat impossible aconseguir la quantitat necessària de tela de domàs que li havia demanat, però que per contra, havia adquirit diversos quadres de temàtica religiosa i paisatges, dos dels quals van ser adquirits per Marès i es custodien al MFM. Es tracta de *Santa Gertrudis amb el Nen* (MFM 1932), de Juan Ruíz Soriano (Higuera de la Sierra, 1701-Sevilla, 1763) i *Aparició de Crist ressuscitat a la seva mare* (MFM 2271), la primera del segle XVIII i la segona del XVII i pels quals Marès hauria abonat 6.000 ptes. per cadascun.⁴³¹ El 5 de

---

⁴²⁹ CANO, Meritxell. «Josep Bardolet (1891-1982), un agent intermediari del comerç d'antiguitats a Catalunya», *AUSA*, 2015, Vol. 27, Núm. 175, pàg. 167.

⁴³⁰ CANO: *art. cit.*, 2015, pàg. 183.

⁴³¹ Carta de Josep Bardolet a Frederic Marès, 6 de juny de 1942 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7805).

novembre d'aquell mateix any, l'antiquari comunicava a Marès que la seva oferta d'unes escultures i uns quadres no havia estat acceptada i li demanava fins a quina quantitat podia arribar perquè fos més desitjable pel venedor. Alhora, li comentava els preus d'uns quadres semblants per tal que es fes una idea del que podia proposar.⁴³² El dia següent, li escrivia una altra carta per explicar-li que havia aconseguit un relleu per 3.000 ptes. i que havia vist a una casa una col·lecció de claus i fragments d'escultura dels segles XIV i XV que podrien interessar molt a Marès, però no havia pogut concretar preus perquè el Sr. no era a casa. Tot i això, Bardolet proposava que si li interessaven, li enviés els diners i intentaria aconseguir-les, en cas que no fos possible, els hi retornaria.⁴³³ Més tard, el 1953, Bardolet va enviar una carta a Marès per confirmar el que havien acordat a la darrera trobada: el dipòsit d'unes obres que el primer havia comprat i necessitava desar-les fins que arribés a Barcelona. Per això, havia demanat a Marès que les acollís al seu museu a canvi de que ell fos el primer en triar si li interessaven. També, li comentava que segurament no podria pagar els ports i li demanava que els abonés ell i tant bon punt es veiessin, li retornaria l'import.⁴³⁴ Aquesta situació es repeteix a la darrera missiva, del 1954, a la qual Bardolet l'avisava de que havia adquirit un relleu policromat del segle XVI que podia interessar-li i l'enviava a la seva adreça: «(...) com que crec que li pot interessar, l'enbio a la vostra direcció, podeu mentres obrir la caixa y mirarlo cuan vingui ja'n en parlem, potser també vos porten una Verge del s. XV de pedra, be ha ports deguts pagueu y ja vos faré l'abono cuan vingui, perdoneu-me aquesta llibertat ja sabey podeu manar el bostre amic Josep Bardolet [sic].»⁴³⁵ Probablement en algun d'aquests cops, Marès li va adquirir una talla policromada de la Mare de Déu (MFM 712) del segle XIII, apareix al catàleg de 1958.⁴³⁶

En última instància, convé destacar que a les seves memòries, Marès va mencionar una de les adquisicions de Bardolet, que per coses del destí, va acabar anys més tard al MFM. Em refereixo a un lot de peces que va comprar als anys vint al rector de l'església de Cubells per 15.000 ptes., compost per set taules atribuïdes a Serra que formaven part d'un mateix altar; dues més procedents de la predel·la d'un altre altar; una talla policromada

---

⁴³² Carta de Josep Bardolet a Frederic Marès, 5 de novembre de 1942 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7806).

⁴³³ Carta de Josep Bardolet a Frederic Marès, 6 de novembre de 1942 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7807).

⁴³⁴ Carta de Josep Bardolet a Frederic Marès, 9 de juny de 1953 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7808).

⁴³⁵ Carta de Josep Bardolet a Frederic Marès, 12 de juny de 1954 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7809).

⁴³⁶ *La col·lecció somiada... op. cit.*, 2002, pàg. 80.

de sant Pere; un sant de pedra; i uns baiards barrocs. Tot seguit, Bardolet va vendre el conjunt a l'antiquari Josep Costa per 20.000 ptes., el qual temps després, va vendre el sant Pere a José Valenciano per 7.000 ptes. Uns anys més tard, Manuel García Rodríguez li va comprar la talla per 9.000 ptes. i quan va acabar la guerra, la seva vídua la vendre. El sant Pere va tornar a Barcelona, aquesta vegada a la col·lecció Viñas, on va ser-hi fins els anys 60, data en que la Diputació de Barcelona la va adquirir i donar al MFM. La peça correspon al número d'inventari MFM 946 (fig. 29).

Carvajal, Lluís

Lluís Carvajal era d'origen castellà, però feia anys que estava establert a Barcelona, ciutat on va regentar diverses botigues d'antiguitats: als baixos del Palau Reial Major; cap al 1914, a la plaça del Teatre núm. 1; i des del 1916, al carrer dels Banys Nous, núm. 19.⁴³⁷ El 1920 es va aliar amb Josep Costa Ferrer⁴³⁸ (Eivissa, 1876-Palma, 1971) i plegats van obrir una botiga al carrer del Call, núm. 28. Posteriorment, es van separar i Costa es va establir al carrer dels Escudellers Blancs, núm. 2. El 1928 va tornar a les balears i va fundar les Galeries Costa, al carrer del Conquistador, núm. 30 de Palma.⁴³⁹ Sembla que Marès li va adquirir una talla policromada de Crist crucificat (MFM 1427) del segle XIII.⁴⁴⁰

Segons Marès, Carvajal no era un antiquari *per se* perquè estava especialitzat en filatèlia, no obstant això, va dedicar gran part de la seva vida a la compravenda d'antiguitats, sobretot ceràmica i alguna escultura.⁴⁴¹ Tenies bones peces i les solia vendre prou ràpid. Gràcies a la correspondència conservada al CDiR del MFM, sabem que el gener de 1935 va vendre tres peces a Marès:⁴⁴² una talla policromada d'una Verge del segle XII per 2.500 ptes.; una santa Anna amb la Verge i el nen sense policromar, del segle XIII per 2.750 ptes.; i un Crist (MFM 731) de mida natural procedent de Tàrrrega, del segle XIV,

---

⁴³⁷ *La col·lecció somiada... op. cit.*, 2002, pàg. 81.

⁴³⁸ A l'única carta de Costa que es conserva al CDiR-MFM, hi ha anotat a llapis: Picarol anticuario. Vegeu: Carta de Josep Costa a Frederic Marès, 2 de març de 1966 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 1482).

⁴³⁹ *La col·lecció somiada... op. cit.*, 2002, pàg. 82.

⁴⁴⁰ *La col·lecció somiada... op. cit.*, 2002, pàg. 83.

⁴⁴¹ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 232.

⁴⁴² Rebut de Lluís Carvajal a Frederic Marès, gener de 1935 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7853).

per 3.500 ptes. A banda, també hauria venut en data desconeguda dues talles policromades de la Mare de Déu amb el Nen (MFM 669 i 667) dels segles XII-XII.⁴⁴³

Cugat, Pere

Pere Cugat tenia botiga al carrer dels Banys Nous, núm. 20. El 1977 va vendre deu utensilis a Marès per 35.000 ptes., d'acord amb la correspondència conservada al CDiR del MFM.⁴⁴⁴

Cuyàs Sala, Joan

Joan Cuyàs (Barcelona, 1873-1958) era un home polifacètic en el sentit més ampli de la paraula: de jove s'havia dedicat al cant líric, més tard, a la decoració i dauradura de retaules, i, per últim, a la compravenda d'antiguitats. El seu taller estava situat al carrer de Casanova, núm. 31. Aquest espai, de la mateixa manera que ell va esdevenir antiquari, es va anar transformant poc a poc en botiga d'antiguitats: «Cuyás, amante como pocos de su oficio, sin pretenderlo, se encuentra cogido en las redes del negocio de antigüedades.»⁴⁴⁵ Aquestes referències sobre la vida de Cuyàs, així com algunes anècdotes del daurador, les va explicar Marès a les seves memòries.⁴⁴⁶ Això posa en evidència la bona relació que mantindrien, confirmada per la correspondència, entre ambdós personatges, conservada al CDiR del MFM. De fet, de la documentació es desprèn que Marès li hauria adquirit al menys una talla d'una reina amb un reliquiari (MFM 2963) per 25.000 ptes., el 1945.⁴⁴⁷ És cert, però, que quan Marès es trobava en l'apogeu d'adquisicions, Cuyàs ja havia deixat parcialment el comerç de les peces medievals.⁴⁴⁸

Esclasans i Batet, Maria

Maria Esclasans (Vilafranca del Penedès, 1875-Barcelona, 1947) va ser una de les poques dones antiquàries conegudes del país i estava especialitzada en mobles i escultures

---

⁴⁴³ *La col·lecció somiada... op. cit.*, 2002, pàg. 81.

⁴⁴⁴ Rebut de Pere Cugat a Frederic Marès, 23 de setembre de 1977 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7883).

⁴⁴⁵ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 236.

⁴⁴⁶ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 234-236.

⁴⁴⁷ Carta de Joan Cuyàs a Frederic Marès, 1 de març de 1945 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7830).

⁴⁴⁸ VELASCO, Alberto. «Una primera aproximació a l'activitat de Joan Cuyàs i Sala (1872-1958), decorador, restaurador i agent del mercat de l'art». A PÉREZ Carrasco, Yolanda (coord.): *Agents i comerç d'art: noves fronteres*. Barcelona: Trea, 2015, pag. 196.

medievals: «Y no fueron los bordados, los abanicos, las joyas, el género de su preferencia, como lo había sido siempre de las corredores dedicadas al negocio, sino el buen mueble, la escultura románica, el retablo gótico, en una palabra, las grandes piezas.»⁴⁴⁹ Va tenir diverses botigues, la primera al carrer de la Pietat, núm. 8 i 10, i més tard en va obrir un altre al carrer de Mallorca núm. 259. A la seva mort, les filles la van succeir en el negoci, que es va passar a anomenar Casa Maria Esclasans. És en aquesta segona gerència concretament el 1966, quan, d'acord amb la documentació conservada al CDiR del MFM, Marès va adquirir tres capitells de pedra a Maria Teresa Esclasans filla, els dos primers per 1.000 ptes.⁴⁵⁰ i el tercer per 6.000 ptes.⁴⁵¹ No obstant, segons Velasco, el nom de Marès apareix anotat en una fotografia de tres nen Jesús procedent de la col·lecció de Maria Esclasans, conservada a l'Institut Amatller d'Art Hispànic.⁴⁵² Aquesta nota indueix a pensar que Marès li hauria adquirit un dels nens Jesús, però com que no es conserva cap document que ho verifiqui, no es pot saber del cert.

Forcada, Rafael

Rafael Forcada va ser un escultor, restaurador, antiquari i col·leccionista català. La seva història és poc coneguda, les poques notícies que tenim d'ell és que va col·laborar com a restaurador ebenista amb l'arquitecte Josep Danés i Torras (Olot, 1891-1955).⁴⁵³ També, que conforme la documentació conservada al CDiR del MFM, va vendre el 1926 una talla de la Verge sedent del segle XV per 350 ptes.,⁴⁵⁴ dos plats catalans per 55 ptes. i deu rajoles d'Arts i Oficis per 10 ptes., les sis primeres del segle XVII i les quatre darreres del segle XVIII.⁴⁵⁵

---

⁴⁴⁹ MARÈS: *op. cit.*, 2006, p. 230.

⁴⁵⁰ Carta de Maria Teresa Esclasans a Frederic Marès, 25 de gener de 1966 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7836).

⁴⁵¹ Carta de Maria Teresa Esclasans a Frederic Marès, 25 de gener de 1966 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7837).

⁴⁵² VELASCO, Alberto. «L'antiquaria Maria Esclasans (1875-1947) i el comerç d'art antic a Barcelona». A BASSEGODA, Bonaventura i DOMÈNECH, Ignasi (eds.): *Agents del mercat artístic i col·leccionistes. Nous estudis sobre el patrimoni artístic de Catalunya als segles XIX i XX*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 2017, pàg. 221.

⁴⁵³ PUIGVERT, Joaquim M. «Josep Danés (1891-1955), arquitecto. Un estudio de caso al servicio de la historia social de las profesiones liberales en Cataluña», *Biblio 3W*, 25 de gener de 2011, Núm. 907, s. p.

⁴⁵⁴ Rebut de Rafael Forcada a Frederic Marès, 20 d'abril de 1926 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7909).

⁴⁵⁵ Rebut de Rafael Forcada a Frederic Marès, 15 de juny de 1926 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7910).

Martínez Hernández, Ignacio

Ignacio Martínez (Zamora, 1888-Santa Coloma de Gramanet, 1956) és conegut per ser l'antiquari que va promoure el famós claustre de Palamós. Va tenir un paper important en la compravenda d'obres d'art a partir dels anys vint i fins al seu decés, per les seves mans van passar peces que ara omplen museus arreu del territori espanyol. Va començar la seva activitat comercial a la seva ciutat natal, però aviat es va traslladar a Madrid. Després de la Guerra Civil es va instal·lar a Barcelona, al carrer de la Comtessa de Sobradiel, on a banda de viure, tenia el seu taller de restauració i una petita botiga d'antiguitats.⁴⁵⁶ És molt probable que Marès hagués visitat el seu establiment, ja que li va adquirir com a mínim una obra. Com a mínim, perquè el CDiR del MFM només conserva una carta de Martínez, es tracta d'un rebut de 1951 per l'adquisició del políptic flamenc (MFM 1070-1071) del segle XVI ja esmentat, compost per quinze quadres pintats, per 300.000 ptes.⁴⁵⁷ Tot i això, segons Llonch, hi ha un antiquari de cognom Martínez que apareix anotat al darrera d'algunes fotografies relacionades amb peces que formen part del MFM, conservades a l'IAA: «És difícil esbrinar si el cognom Martínez, que apareix repetidament en un bon nombre de fotografies conservades a l'Arxiu Mas de Barcelona es pot identificar amb el restaurador del mateix cognom establert al carrer del Call de Sant Domènec o amb l'antiquari Josep Martínez Pez, el qual va tenir la botiga al carrer de Sant Sever, núm. 3, de Barcelona i que era anomenat "el sord".»⁴⁵⁸ En qualsevol cas, les obres a les que es referia Llonch fan referència a les escultures següents: quatre Mare de Déu (MFM 729, 843, 842 i 790) dels segles XII, XIII, XIV i XV; una estructura lateral de retaule (MFM 2225) del segle XIV; dos sants bisbe (MFM 817 i 1139) dels segles XIV i XVI; dues santes Generació (MFM 998 i 980) del segle XIV i XV; una Mare de Déu de la llet (MFM XIV) del segle XIV; un Sant Miquel (MFM 925) del segle XV; i un sant Gregori (MFM 1141) del segle XIV.⁴⁵⁹

Noirjean-Viñals

Noirjean-Viñals era una botiga d'antiguitats fundada el 1977 per l'antiquària Ma. Carme Noirjean i Viñals, al carrer de Sant Sever, núm. 9. Noirjean era filla d'Alfred Noirjean

---

⁴⁵⁶ Per a més informació, vegeu: SADIA, José María. *El último claustro: los enigmas del caso Palamós*. Lleida: Milenio, 2017.

⁴⁵⁷ Rebut d'Ignacio Martínez a Frederic Marès, 13 de desembre de 1951 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7991).

⁴⁵⁸ *La col·lecció somiada... op. cit.*, 2002, pàg. 98.

⁴⁵⁹ *La col·lecció somiada... op. cit.*, 2002, pàgs. 98-102.

Mabilón (Barcelona, 1909-1977), d'origen Suís, i neta de Domingo Viñals i Amat (Igalada, 1877-Barcelona, 1950), ambdós també antiquaris. L'avi havia regentat les Galeries Viñals i el Museu Viñals a Igualada i a inicis dels anys vint es va traslladar a Barcelona, on va establir al carrer d'Enric Granados. Allà, a banda de ser el seu domicili habitual, el 1926 va obrir una galeria d'art antic al núm. 11 del mateix carrer.⁴⁶⁰ Posteriorment va inaugurar un local al carrer de Sant Domènec el Call.⁴⁶¹

Pel que respecta al vincle comercial d'aquesta família amb Marès, cal comentar que el CDiR del MFM només en conserva dues factures. Una és de l'any 1952 i està relacionada amb l'adquisició d'una pica baptismal de pedra (MFM 83) per 100.000 ptes., propietat de la germana de José Viñals. La dona estava malalta i la compra de Marès hauria ajudat a pal·liar les despeses de la clínica.⁴⁶² I una altra de 1980, per la compra d'una filadora antiga holandesa a l'establiment Noirjean-Viñals.⁴⁶³ No obstant això, d'acord amb l'article de Llonch esmentat anteriorment, Marès va adquirir diverses peces a Domingo Viñals: «Per tradició familiar i recollint els comentaris fets per Marès mateix als descendents directes de l'antiquari, sabem que una bona part de les peces d'en Viñals que avui són a la col·lecció del Museu Frederic Marès les adquirí directament a l'antiquari (...)»⁴⁶⁴ En qualsevol cas, el MFM conserva com a mínim quatre capitells (MFM 7, 8, 9 i 30),⁴⁶⁵ un sant diaca (MFM 924)⁴⁶⁶ i un Crist crucificat (MFM 1024),⁴⁶⁷ procedents de la col·lecció de Domingo Viñals.

Pironti di Campagna, Ernesto

Ernesto Pironti va iniciar la seva activitat comercial el 1952 al barri Gòtic. Estava especialitzat en arts decoratives i tenia la botiga al carrer de la Palla, núm. 3. Actualment els seus descendents continuen amb el negoci, ara anomenat Art Pironti. Gràcies a la documentació conservada al CDiR del MFM, sabem que en data desconeguda va vendre

---

⁴⁶⁰ «Nuevas galerías de arte antiguo». *El Diluvio*, 5 de març de 1926, pàg. 11.

⁴⁶¹ CUADRAS i Vidal, Mercè. «L'antiquari igualadí Domingo Viñals (1877-1950)», *Revista d'Igalada*, desembre de 2010, núm. 36, pàg. 29.

⁴⁶² Rebut de José Viñals a Frederic Marès, 7 de juliol de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7840).

⁴⁶³ Rebut de Noirjean-Viñals a Frederic Marès, 7 de juny de 1980 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7839).

⁴⁶⁴ *La col·lecció somiada... op. cit.*, 2002, pàg. 116.

⁴⁶⁵ *La col·lecció somiada... op. cit.*, 2002, pàg. 117-118.

⁴⁶⁶ *La col·lecció somiada... op. cit.*, 2002, pàg. 118.

⁴⁶⁷ *La col·lecció somiada... op. cit.*, 2002, pàg. 118-119.

a Marès alguns objectes quotidians com ara diverses culleretes i una balança, per valor de 6.000 ptes.⁴⁶⁸

Ramon, Artur

Artur Ramon és una galeria d'art que va obrir les seves portes el 1942 al carrer de la Palla, núm. 25. El seu fundador va ser Artur Ramon i Garriga (1907-1982) qui va ampliar el negoci familiar iniciat a Sitges pel seu pare, Artur Ramon i Vendrell, a Barcelona. Als anys seixanta, el seu fill, Artur Ramon i Picas (Barcelona, 1941), es va incorporar al negoci. Actualment, són els fills d'aquest últim, Artur (Barcelona, 1967) i Mónica Ramon Navarro (Barcelona, 1969), els que regenten l'establiment,⁴⁶⁹ que des del 2017, es troba al carrer de de Bailèn, núm. 19. Pel que fa al vincle que va tenir Marès amb aquesta nissaga d'antiquaris, cal comentar que el CDiR del MFM només conserva quatre cartes dels Ramon i són factures de finals del 1969 i principis del 1970, que corresponen a la compra de tres pintures i un relleu relacionats amb Montserrat i un sant Benet. La primera era una pintura sobre coure de la Verge de Montserrat amb el marc original, del segle XVII i adquirida per 15.000 ptes.;⁴⁷⁰ la segona, un oli representant una vista de Montserrat, del segle XVIII i comprada per 12.000 ptes.;⁴⁷¹ la tercera, un altre oli sobre tela representant la Verge de Montserrat, del segle XVIII, pel mateix import que l'anterior;⁴⁷² i el quart, un alt relleu de la Verge de Montserrat del segle XVIII, per 30.000 ptes. i una talla policromada en fusta de boig de sant Benet, del segle XVII, per 8.000 ptes.⁴⁷³ No obstant això, segur que Marès coneixia bé la família Ramon, ja que va dedicar un breu paràgraf de les seves memòries a comentar una anècdota del primer Ramon, sobre el qual opinava el següent: «El anticuario Artur Ramon, padre, hombre modesto però de gran honradez y simpatía (...)».⁴⁷⁴ Això ens indueix a pensar que, si bé no hi ha documentació que provi la relació durant aquests primers anys, es coneixerien prou bé.

---

⁴⁶⁸ Rebut d'Ernesto Pironti a Frederic Marès, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8050).

⁴⁶⁹ ARTUR RAMON ART. *El web d'Artur Ramon Art*: <https://www.arturamon.com/es/quiosom/historia/>, 4 de juny de 2023.

⁴⁷⁰ Factura d'Artur Ramon a Frederic Marès, 24 de desembre de 1969 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8052).

⁴⁷¹ Factura d'Artur Ramon a Frederic Marès, 10 de gener de 1970 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8053).

⁴⁷² Factura d'Artur Ramon a Frederic Marès, 27 de febrer de 1970 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8054).

⁴⁷³ Factura d'Artur Ramon a Frederic Marès, 21 de març de 1970 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8055).

⁴⁷⁴ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 217.

Rosenstingl, Arnaldo

Arnaldo i Rutta Rosenstingl era una parella jueva d'origen hongarès establerts a Catalunya.⁴⁷⁵ Tenien una botiga al carrer de la Palla, núm. 29, especialitzada en arqueologia. Marès els va definir com a antiquari erudits, una tipologia molt difícil de trobar al negoci de les antiguitats: «(...) tengo para mí que de haber dispuesto de mayores facilidades económicas, los Rosenstingl hubiesen sido unos verdaderos anticuarios, en su auténtico sentido del vocablo.»⁴⁷⁶ D'acord amb la documentació conservada al CDiR del MFM, Marès els hi va adquirir un esmalt de Llemotges del segle XIII per 40.000 ptes. el 1959,⁴⁷⁷ i un cap greco-persa i uns fragments el 1963 per 2.700 ptes.⁴⁷⁸

Roure i Brugulat, Alfons

Alfons Roure (Barcelona, 1889-1962) era un antiquari i col·leccionista que arran de la Guerra Civil havia hagut de fer un gir a la seva vida professional i deixar la seva antiga feina d'autor de comèdies per centrar-se en la venda de peces antigues, tasca que duia a terme amb l'ajuda de la seva muller, Carme Sabartés i Massaguer (1891-1980). El matrimoni va obrir la botiga al carrer de la Palla, núm. 21 el 1943, un espai que a més acollia tertúlies als vespres i a les quals Marès va assistir en alguna ocasió.⁴⁷⁹ Gràcies a la correspondència conservada al CDiR del MFM, podem saber que mantenia una relació fluida a Marès i que li havia ofert diverses peces, com ara una talla d'un Crist que tenia un amic de Madrid.⁴⁸⁰ Suposem que li hauria venut més obres perquè a una carta del mes de juliol de 1956 li comentava que adjuntava quatre factures, però desconeixem de quines es tractava,⁴⁸¹ perquè a la resta de missives conservades conversaven sobre l'estat de salut

---

⁴⁷⁵ MOYÀ Eduard. *Una estranya a la festa: Trobades amb Robert Graves*. Binissalem: s. eds., 2022, pàg. 12.

⁴⁷⁶ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 238.

⁴⁷⁷ Factura d'Arnaldo Rosenstingl a Frederic Marès, 5 de febrer de 1959 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8060).

⁴⁷⁸ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 20 d'abril de 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁴⁷⁹ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàgs. 236-238.

⁴⁸⁰ Carta d'Alfons Roure a Frederic Marès, 25 de novembre de 1950 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 6308).

⁴⁸¹ Carta d'Alfons Roure a Frederic Marès, 13 de juliol de 1956 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 6309).

de Roure i de les respectives famílies. No obstant, el 1963 Marès va adquirir a la seva vídua dotze àlbums i diverses col·leccions 15.900 ptes.⁴⁸²

Sanz, Germán

Germán Sanz tenia botiga al carrer de la Palla, núm. 10. Sembla que Marès li va comprar alguns objectes d'arts sumptuàries, com un plat català del segle XVII el 1963;⁴⁸³ una talla de santa Anna per 15.000 ptes., un rellotge per 6.000 ptes. i uns gerros per 15.000 ptes. el 1970;⁴⁸⁴ una figureta per 27.500 ptes.⁴⁸⁵ i tres àmfores de fang cuit per 100.000 ptes.⁴⁸⁶ el 1975, segons la documentació conservada al CDiR del MFM.

Selvaggio, Ruggiero

Ruggiero Selvaggio (Palerm, ?-Barcelona, 1976) va emigrar a Catalunya a inicis del segle XX, era il·lusionista i es dedicava a fer representacions de màgia en circs i teatres. Entre les seves aficions estava la de col·leccionar joguines.⁴⁸⁷ També construïa i reparava autòmats i tenia una parada de llibres al mercat de sant Antoni.⁴⁸⁸ També va actuar com agent del mercat d'antiguitats amb la venda d'objectes. Malgrat que el CDiR del MFM no conserva cap carta de Selvaggio, sabem que Marès li va adquirir algunes peces gràcies a les llibretes de comptabilitat del Museu. Així, d'acord amb aquestes, va vendre a Marès entre el 1957 i el 1963, cinc daguerrotips⁴⁸⁹ per 1.000 ptes.,⁴⁹⁰ cinc esferes de rellotge per 500 ptes.,⁴⁹¹ una cafetera isabelina per 200 ptes.,⁴⁹² una col·lecció de figures en forma de

---

⁴⁸² Llibreta *Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970*, 8 i 11 de maig de 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁴⁸³ Rebut de Germán Sanz a Frederic Marès, 25 d'abril de 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8140).

⁴⁸⁴ Llibreta *Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970*, 27 i 29 de juliol de 1970 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁴⁸⁵ Rebut de Germán Sanz a Frederic Marès, 15 de març de 1975 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8475).

⁴⁸⁶ Rebut de Germán Sanz a Frederic Marès, 30 de juliol de 1975 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8476).

⁴⁸⁷ CAPELLÀ, Pere. «El col·leccionisme de joguines en temps de Lola Anglada». A BASSEGODA, Bonaventura i DOMÈNECH, Ignasi (eds.): *Antics i nous col·leccionistes. materials per a la història del patrimoni artístic de Catalunya*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 2015, pàgs. 26-27.

⁴⁸⁸ Els seus descendents regenten la llibreria Selvaggio, al carrer de la Freneria, núm. 12.

⁴⁸⁹ GONZÁLEZ Aguilar, Óscar. *Traços de Llum. La col·lecció Duran de daguerrotips*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2017, pàg. 97.

⁴⁹⁰ Llibreta *Caja II*, 17 d'abril de 1957 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁴⁹¹ Llibreta *Caja II*, 16 de novembre de 1957 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁴⁹² Llibreta *Caja*, 3 de febrer de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

diorames per 1.000 ptes.,⁴⁹³ unes figuretes de plom per 750 ptes.,⁴⁹⁴ un aparell telefònic antic per 600 ptes.,⁴⁹⁵ una llot màgica d'art popular per 400 ptes.,⁴⁹⁶ un gravat sobre nacre per 13 ptes.,⁴⁹⁷ una joguina antiga de circ en miniatura per 650 ptes.,⁴⁹⁸ un billar romà⁴⁹⁹ per 400 ptes.⁵⁰⁰ i una tabaquera de fang cuit per 150 ptes.⁵⁰¹

Valenciano Planas, Josep

Josep Valenciano (Barcelona, 1881-1945) va iniciar la seva activitat comercial al desaparegut carrer de la Corribia, núm. 2, i després es va traslladar a la plaça Reial núm. 10. Quan es va jubilar, va mudar la botiga al seu domicili del passeig de Gràcia, núm. 24. Per les seves mans van passar obres escultòriques de gran qualitat, com el Sant Pere (MFM 946), i entre els seus clients figuraven dos dels col·leccionistes més importats del nostre país: Josep Plandiura i Maties Muntades. Marès, a les seves memòries, defenia Valenciano com una persona de «robusta humildad», que vestia correctament i duia bastó. Els unia una gran amistat i plegats van realitzar alguns viatges per comprar peces a preu de cost.

Aquesta relació no es fa palesa a la correspondència conservada al CDiR del MFM, segurament perquè Valenciano va morir el 1945, abans de que el museu s'inaugurés, i no hi ha molta documentació anterior a aquesta data. És més, de Valenciano només hi ha un rebut de 1937, sobre la venda d'una talla de la Verge amb l'infant (MFM 661?) del segle XIII, procedent del Pirineu català, per 3.000 ptes.⁵⁰² No obstant, d'acord amb Llonch, Marès li hauria adquirit més peces: una pica beneitera (MFM 60) del segle XI, uns permòdols (MFM 896) del segle XII-XIV, un Déu en majestat (MFM 755) del segle XIV, un sant Bisbe (MFM 106) del segle XIV, un relleu de la transfiguració (MFM 117) del segle XV i una santa Generació (MFM 989) del segle XV.⁵⁰³

---

⁴⁹³ Llibreta Caja, 19 de febrer de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁴⁹⁴ Llibreta Caja, 3 de juliol de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁴⁹⁵ Llibreta Caja, 5 d'agost de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁴⁹⁶ Llibreta Caja, 9 d'agost de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁴⁹⁷ Llibreta Caja, 25 d'agost de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁴⁹⁸ Llibreta Caja II, 25 de febrer de 1960 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁴⁹⁹ El billar romà és un joc tradicional molt semblant al de la petanca.

⁵⁰⁰ Llibreta Caja II, 14 de setembre de 1960 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁵⁰¹ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 24 d'abril de 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁵⁰² Rebut de José Valenciano a Frederic Marès, 1 d'octubre de 1937 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8192).

⁵⁰³ *La col·lecció somiada... op. cit.*, 2002, pàgs. 113-115.

Miscel·lània

A banda de tots aquests agents del mercat de l'art barceloní que acabem de referir, cal fer un breu esment a altres personatges i establiments de la Ciutat Comtal que van vendre algunes peces a Marès. S'inclouen en aquest apartat, bé perquè la seva activitat principal no era la venda d'obres d'art, perquè el seu paper en les adquisicions de Marès no era tan rellevant, o per ambdues. Els seus noms s'han extret de la correspondència conservada al CDiR del MFM i de l'article de Llonch, i s'inclouen per ordre alfabètic en aquest apartat.

Del primer grup, és a dir, particulars que van vendre obres a Marès, trobem Fernán Calvo que el 1938 li va vendre una talla policromada per 200 ptes., un relleu de representant la Pietat per 200 ptes. i dues copes de porcellana amb angelets per 100 ptes.;⁵⁰⁴ Pablo Calvell, que el 1956 li va vendre un retaule del Camí del Calvari, del segle XV, procedent de l'antiga col·lecció de Josep Carreras d'Argerich (Barcelona, ca.1790-1863), instal·lada al Palau de la Virreina, per 440.000 ptes.⁵⁰⁵ Aquesta obra representa a Jesús en el camí del Calvari i s'atribueix a Jaume Huguet (fig. 30), malgrat que durant molts anys es creia que era del pintor Albrecht Dürer (Nuremberg, 1471-1528). De fet, al catàleg de la col·lecció Carreras, editat el 1849, es classificava com a producció de l'artista alemany.⁵⁰⁶ És una de les millors peces que es conserven al MFM i procedeix de l'església de Sant Agustí de Barcelona.

Reprement l'enumeració dels particulars, el gerent de l'empresa Freixa Ubach, que el 1954 li va vendre un retaule de la investidura de Sant Ildefons per la Verge Maria per 12.000 ptes.;⁵⁰⁷ Luís Sabata, que el 1964 li va vendre dues talles policromades per 7.500 ptes. el 1954⁵⁰⁸ i tres figures policromades del segle XIII per 45.000 ptes.;⁵⁰⁹ Antoni Costa Vilanova (el Port de la Selva, 1904-Monterrey, 1985),⁵¹⁰ que el 1979 va intercanviar amb

---

⁵⁰⁴ Rebut de Fernán Calvo a Frederic Marès, 10 de gener de 1938 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7816).

⁵⁰⁵ Rebut de Pablo Calvell a Frederic Marès, 18 d'abril de 1956 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7817).

⁵⁰⁶ Per a més informació, vegeu: *Noticia de los objetos artísticos y bibliográficos que contienen las colecciones de José Carreras de Argerich*. Barcelona: D. J. M. de Grau, 1849, pàg. 12.

⁵⁰⁷ Rebut de Freixa Ubach a Frederic Marès, 23 de setembre de 1954 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7908).

⁵⁰⁸ Rebut de Luís Sabata a Frederic Marès, 25 de febrer de 1954 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8090).

⁵⁰⁹ Rebut de Luís Sabata a Frederic Marès, 26 de maig de 1964 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8091).

⁵¹⁰ *La col·lecció somiada... op. cit.*, 2002, pàg. 83.

Marès una fragment d'alabastre (MFM 1226) que tenia al Port de la Selva, per una obra de Marès que desconeixem. Sembla que la peça complementaria una que conservava el MFM;⁵¹¹ la vídua d'Antoni Farré París (Barcelona, 1891-1948), restaurador, pintor i antiquari que mai no va tenir botiga física, li va vendre el 1948 una col·lecció d'escultures medievals del seu marit,⁵¹² composta per divuit talles de la Mare de Déu amb el Nen (MFM 660, 671, 710, 685, 841, 657, 664, 672, 848, 808, 799, 976, 816, 846, 951, 792, 795) dels segles XII al XV, un Crist d'un davallament (MFM 650) del segle XII, una Mare de Déu i sant Joan d'un calvari (MFM 757 i 758) del segle XIV, una santa Caterina (MFM 1157) del segle XV, una santa Generació (MFM 1005) del segle XV, un sant Jordi (MFM 966) del segle XV i un sant Jordi o sant Miquel (MFM 978) del segle XV-XVI; Josep Gudiol i Ricart (Vic, 1904-Barcelona, 1985),

En relació als establiments, cal mencionar les botigues Arte Antigo, amb sucursal al carrer de la Palla núm. 3 i 5, carrer del Pi, núm. 6, i Rambla de Catalunya, núm. 82, on Marès va adquirir en data desconeguda dues figuretes de terracota i una pila beneitera antiga, ambdues per 450 ptes.;⁵¹³ Victoria-Imperio, on Marès hauria adquirit un Crist per 15.000 ptes. el 1951;⁵¹⁴ Hermanos Villa, als qui, juntament amb Cèsar Martinell (Valls, 1888-Barcelona, 1973), va adquirir uns models de Venanci Vallmitjana, Rafael Atché i J Mateo, per 3.916 ptes.. Marès s'hauria quedat amb set figures per 1.246 ptes.⁵¹⁵

2.2.4. Altres oferiments

En aquest apartat s'agrupen aquells antiquaris o personatges relacionats amb el món de les antiguitats, que van oferir o vendre peces a Frederic Marès, i que geogràficament no pertanyen a cap de les categories anteriors.

Buendía, José Rogelio

José Rogelio Buendía Muñoz (Huelva, 1928-Madrid, 2019) va ser professor d'Història de l'Art a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Navarra (1959-1967),

---

⁵¹¹ Carta d'Antoni Costa a Frederic Marès, 16 de febrer de 1979 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 1472).

⁵¹² *La col·lecció somiada... op. cit.*, 2002, pàgs. 85-94

⁵¹³ Rebut d'Arte Antigo a Frederic Marès, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7796).

⁵¹⁴ Rebut de Morell? a Frederic Marès, 21 de desembre de 1951 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8197).

⁵¹⁵ Rebut d'Hermanos Villa a Frederic Marès i Cèsar Martinell, 24 de juny de 1953 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8198).

catedràtic de la Universitat de Barcelona d'Art Antic (1976-1982) i posteriorment, d'Història de l'Art de la Universitat Autònoma de Madrid (1982-1996). L'any 1962, quan residia a Pamplona, va oferir una escultura de l'estil d'Alonso Berruguete, que era propietat d'un amic seu, a Marès. El propietari demanava 120.000 ptes. i Buendía es va comprometre a rebaixar el preu si era de l'interès del MFM. Al CDiR del MFM només es conserva aquesta carta de Buendía, fet que ens indicaria que Marès no hauria adquirit la peça.⁵¹⁶

Bermejo, Justo

Justo Bermejo era un mossèn instal·lat a Logronyo, que el 1952, per mitjà de Camil Bas,⁵¹⁷ va oferir catorze alts relleus amb figures de sants i santes, del segle XIV. El mossèn demanava 75.000 ptes.,⁵¹⁸ però estava disposat a reduir el preu i a vendre les peces per separat.

Fernández, Carolina

Carolina Fernández, de Sant Sebastià, va vendre una grup escultòric del segle XVI a Marès, per 12.000 ptes. el 1951.⁵¹⁹ Malauradament, al rebut no s'aportava més informació sobre la peça i per això és gairebé impossible relacionar-la amb les obres custodiades al MFM.

Hernández Calzada, Eloy i Osmundo

Eloy i Osmundo Hernández⁵²⁰ eren dos orfebres esmaltistes de Vigo, originaris de Valladolid. Coneguts de Díez-Monsalve, el 1956 van oferir algunes peces a Marès. A una carta conservada al CDiR del MFM, els germans Hernández comentaven a Marès que tenien algunes coses del seu interès i que quan Díez-Monsalve anés a Barcelona, li portaria les fotografies. També, li deien que tingués cura amb els preus perquè «estos

---

⁵¹⁶ Carta de Rogelio Buendía a Frederic Mares, 3 de maig de 1962 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7799).

⁵¹⁷ Carta de Justo Bermejo a Camil Bas, 16 de maig de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7801).

⁵¹⁸ Carta de Justo Bermejo a Frederic Marès, 16 de maig de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7802).

⁵¹⁹ Carta de Carolina Fernández a Frederic Marès, 17 de gener de 1951 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7906).

⁵²⁰ Per a més informació, vegeu: BRASAS, José Carlos. *Los hermanos Hernández. Orfebres y esmaltistas Art Déco*. Valladolid: Diputación Provincial de Valladolid, 2003.

fulanos chamarileros son unos desaprensivos y piden disparates.»⁵²¹ Desconeixem a qui es referien els Hernández amb el comentari dels preus i també si Marès va arribar a adquirir alguna de les peces proposades.

Montelongo, José Luís

José Luís Montelongo, de Sevilla, va oferir el 1962 una Verge a Marès. D'acord amb la correspondència conservada al CDiR del MFM, aquest últim no s'hauria interessat per la Verge, ja que no hi ha cap carta que ho confirmi.

Núñez Tello, Enrique

Enrique Núñez Tello, d'Alzira (València), va oferir a Marès el 1959 una talla policromada d'una verge. A l'única carta conservada al CDiR del MFM entre ambdós personatges,⁵²² Núñez li comentava que la Verge havia estat valorada per diversos intel·lectuals, entre els quals es trobava la propietària de la Sala Versalles de València, i de qui Marès ja tenia una magnífica talla de la Verge amb el Nen sobre la falda.

Ochoa Cerezo, Félix

Félix Ochoa eren un pastisser de Logronyo, propietari de l'establiment La Exquisita. El 1951 va vendre sis escultures a Marès: un Crist a la creu, tres Verges romàniques, un relleu d'alabastre i un Nen Jesús, per 40.000 ptes.⁵²³ No obstant això, de la correspondència conservada al CDiR del MFM es desprèn que Marès no estaria del tot d'acord amb aquest import, i li va oferir 37.500 ptes., però Ochoa no el va acceptar i finalment les va adquirir pel preu proposat inicialment.⁵²⁴ Anys més tard, el 1968, José Luís Ochoa Rioja, familiar de Félix, va oferir diverses escultures a Marès i va aprofitar l'avinentesa per comentar-li que tenia més peces i quadres. Malauradament, l'arxiu del MFM no guarda cap més carta amb Ochoa Rioja posterior a l'ofertament i per tant, desconeixem si Marès li va adquirir alguna peça.

---

⁵²¹ Carta d'Eloy i Osmundo Hernández a Frederic Marès, 14 de maig de 1946 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7936).

⁵²² Carta d'Enrique Núñez Tello a Frederic Marès, 5 d'octubre de 1959 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8029).

⁵²³ Carta de Félix Ochoa a Frederic Marès, 11 de novembre de 1951 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8030).

⁵²⁴ Carta de Félix Ochoa a Frederic Marès, 20 de novembre de 1951 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8031).

Ramos Asensio, Antonio

Antonio Ramos Asensio va ser president de la Sociedad Cultural Amigos del Arte de Baena i membre de la Real Academia de Córdoba,⁵²⁵ i va participar activament en la recuperació del patrimoni de la ciutat de Baena.⁵²⁶ El 1963 va oferir una Verge amb el Nen de pedra a Marès per 30.000 ptes.⁵²⁷

Ruíz Hoyos, Aurelio

Aurelio Ruíz Hoyos va ser un antiquari de Reinosa (Cantàbria), instal·lat al carrer del Capitán Huidobro, núm. 4, que feia negocis amb el Bisbat de Burgos i d'altres institucions religioses. Al CDiR del MFM es conserven dues cartes de 1968, la primera⁵²⁸ és un oferiment de Ruíz a Marès d'uns arcs i pedres romàniques i la segona,⁵²⁹ de l'antiquari acceptant la visita de Marès per veure les peces disponibles que tenia. A l'arxiu del MFM també guarden un parell de cartes de Roberto Ortiz Macho-Quevedo, col·laborador de Ruíz, relacionades amb unes peces de Tubilla del Agua, segurament aquestes que Ruíz volia vendre a Marès. D'aquesta correspondència es desprèn que Ruíz havia comprat la torre de l'església de Tubilla del Agua (Burgos)⁵³⁰ i havia venut a Marès una finestra (MFM 108) i uns fragments de capitells i mènsules amb figures antropomorfes i zoomorfes de pedra (MFM 109, 112, 113, 114, 1743, 1744, 1745, 1749, 1753, 1754 i 1755) del segle XIII, que es conservaven a l'interior. Més endavant, quan es tractin les adquisicions polèmiques, es reprendrà el fil d'aquesta història.

Terol de Solís, José Fernando

---

⁵²⁵ «Con los "Amigos del Arte", de Baena». *Adarve*, 3 de juliol de 1966, pàg. 1.

⁵²⁶ Per a més informació, vegeu: EXPÓSITO, Francisco. *Personajes baenenses del siglo XX. 10 años de Cancionero*. Baena: s. ed., 2007.

⁵²⁷ Carta d'Antonio Ramos a Frederic Marès, 12 de juny de 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8062).

⁵²⁸ Carta d'Aurelio Ruíz a Frederic Marès, 5 de juny de 1968 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8079).

⁵²⁹ Carta d'Aurelio Ruíz a Frederic Marès, 11 de juny de 1968 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8080).

⁵³⁰ Carta de Roberto Ortiz a Frederic Marès, 9 de setembre de 1968 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 5202).

José Fernando Terol de Solís de València, va oferir el 1961 a Marès diverses armes.⁵³¹ Desconeixem si Marès va adquirir les armes o alguna altra peça perquè al CDiR del MFM no conserven cap document que ho confirmi.

Vilanova Serra, Carmen

Carmen Vilanova era una col·leccionista de València que va participar a l'Exposició Internacional de 1929. El 1947 va vendre a Marès,⁵³² per mitjà de José Alamar Mocholí, un antiquari valencià, un altar policromat de la Verge amb el nen en braços, asseguda a una butaca ornamentada amb àngels, per 40.000 ptes.

2.2.5. Adquisicions que han estat objecte de polèmica

Un recorregut per les peripècies de Frederic Marès pel món de les antiguitats no pot concloure sense l'esment d'algunes adquisicions que han generat controvèrsies en el transcurs dels anys. L'objectiu d'aquest capítol es desvelar, sense desmerèixer la important tasca que Marès va realitzar, aquelles obres que el col·leccionista va comprar i que han estat subjectes a debat. Cal advertir, que sovint ha estat promogut pels medis de comunicació i al final, la documentació conservada sempre ha sostingut la legalitat del procediment d'adquisició.

Un dels primers exemples d'aquestes adquisicions que han estat objecte de polèmica el trobem a finals dels anys seixanta, data en què Marès va adquirir alguns fragments procedents de l'església de Santa Maria de Castelló de Farfanya (Lleida). El temple, que es troba situat al damunt d'un turó, a tocar del castell homònim, és un edifici gòtic d'una sola nau erigit entre 1340 i 1400. Es va secularitzar al segle XVI, però fins el XIX s'hi celebraven misses. Quan es va deixar d'utilitzar definitivament com a centre de culte, es va anar deteriorant, situació que va empitjorar el 1977 amb l'ensorrament parcial de l'edifici.⁵³³ La restauració del conjunt monumental es va dur a terme el 2010, trenta anys després. Alguns dels antics elements de l'església es conserven al MFM, adquirits per Frederic Marès a un antiquari de Madrid,⁵³⁴ el qual els havia comprat al mossèn de

---

⁵³¹ Carta de José Fernando Terol a Frederic Marès, 26 de setembre de 1961 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8144).

⁵³² Rebut de Carmen Vilanova a José Alamar, 17 d'octubre de 1947 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8199).

⁵³³ «Adiós al gòtico en Castelló de Farfanya». *La Vanguardia*, 24 de juny de 1977, pàg. 23.

⁵³⁴ VV.AA. *Catàleg d'escultura i pintures medievals. Fons del Museu Frederic Marès 1*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1991, pàg. 342.

l'església. Són: una mènsula (MFM 46),⁵³⁵ la part inferior del pinacle (MFM 48) del retaule de sant Andreu i la imatge principal d'aquest sant (MFM 1403)⁵³⁶ en pedra calcària amb restes de policromia, totes tres del taller de Bartomeu de Robió. Aquesta darrera obra, que va ingressar al MFM el 1969,⁵³⁷ va ser reclamada pel mateix mossèn el 1970. Aleshores, el MFM va acordar el retorn de l'obra si el capellà tornava l'import abonat a l'antiquari que havia intervingut en la venda, però no van tornar a rebre notícies del mossèn:

«(...) han transcurrido cinco meses desde la visita del Sr. Cura párroco de Castelló de Farfanya y en este Museo no se ha recibido noticia de que tales gestiones se hayan llevado a término. Mientas tanto, la escultura -que se halla en un lamentable estado de conservación- ha sido expuesta en el Museo con la consideración que merece toda obra de arte».⁵³⁸

La notícia va aparèixer a un article publicat a *La Vanguardia* el 21 de febrer de 1970, sota el títol «Se reclama la talla romànica vendida al Museo Marés por el párroco de Castelló de Farfanya»,⁵³⁹ a través del qual aquest medi explicava que la Comissió Diocesana d'Art Sacre del Bisbat de Lleida havia discrepat en la venda des de l'inici i que així ho havia comunicat a l'Ajuntament de Barcelona. El Consistori, després de dur a terme les accions corresponents, va mantenir la propietat de la peça, que segueix formant part del MFM.

Paral·lelament, el 1968 l'antiquari Aurelio Ruíz Hoyos havia adquirit per 300.000 ptes. la torre de l'església San Miguel de Tubilla del Agua (Burgos). Feia anys que no celebrava misses i es trobava parcialment abandonada, així doncs, el mossèn va pensar en posar-la a la venda i invertir l'import recaptat en la restauració d'una altra església del poble que sí estava en actiu. Per això, va demanar l'autorització al Bisbat de Burgos, el qual va acceptar la proposta. L'alienació de la torre no va rebre una bona acollida pels veïns del

---

⁵³⁵ Carpeta MFM 46, 48. 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁵³⁶ Per a més informació sobre el retaule, vegeu: RAMON, Artur. «Reflexions sobre el MNAC i els antiquaris: a propòsit del retaule de Bartomeu de Robió dedicat a sant Andreu, de santa Maria de Castelló de Farfanya (La Noguera, Lleida)». A VV. AA.: *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte*, Barcelona: Abadia de Montserrat, 1995, pàgs. 349-354.

⁵³⁷ BERLABIÉ, Carmen. «Una empresa artística dels Comtes d'Urgell: l'església de Santa Maria de Castelló de Farfanya (Noguera)», *Analecta Sacra Tarraconensia*, 1994, Vol. 67, Núm. 2, pàg. 11.

⁵³⁸ Esborrany sobre la polèmica de l'adquisició de l'escultura en pedra de l'església de Castelló de Farfanya per part del MFM, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁵³⁹ «Se reclama la talla romànica vendida al Museo Marés por el párroco de Castelló de Farfanya». *La Vanguardia*, 21 de febrer de 1970, pàg. 33.

poble,⁵⁴⁰ però no podien prendre accions legals perquè formava part del patrimoni de l'Església. Mentrestant, Ruíz es va dedicar a desmembrar l'edifici i a vendre'l per parts. A Marès, com s'ha comentat anteriorment, li va oferir uns arcs i unes pedres romàniques,⁵⁴¹ a la vegada que el convidava a visitar-lo per mostrar-li les demés peces disponibles que tenia.⁵⁴² Marès va acceptar la invitació i va anar a veure què subhastava. Sembla que el que va veure li va agradar, perquè va comprar la finestra (MFM 108) i els fragments MFM 109, 112, 113, 114, 1743, 1744, 1745, 1749, 1753, 1754 i 1755). A més, Ruíz el va deixar triar alguna cosa més que l'interessés sense cap cost extra i Marès va triar unes pintures. Un parell de mesos més tard, el Bisbe de Burgos es va assabentar per la premsa local del què Ruíz havia donat a Marès, i es va posar en contacte amb un col·laborador de Ruíz, Roberto Ortiz Macho-Quevedo,⁵⁴³ perquè traslladés a Marès la reclamació de les obres, al·legant que el bisbat havia autoritzat la venda de l'edifici, no pas del contingut i que si es volia quedar les peces, les havia de pagar. El que va succeir a continuació es desconeix, no obstant, tal i com es desprèn del *Catàleg d'escultura i pintura medieval*, el MFM conserva alguns fragments de decoració mural procedents d'aquesta església:

«El campanar de Tubilla era notable per la decoració escultòrica de les finestres, i part dels seus elements decoratius foren adquirits per Frederic Marès. amb aquest motiu, i cooperant amb ell, el Museu d'Art de Catalunya va trametre a Tubilla un equip tècnic dirigit per Lluís Iglésias, el qual va arrencar la segona capa, que es conservava encara *in situ*, i va realitzar una acurada prospecció a les restes de l'església. Com a resultat d'aquesta tasca, hom pogué verificar que l'església romànica corresponent al campanar devia haver estat destruïda per reedificar-n'hi una altra i que en aquesta reedificació foren aprofitades algunes pedres de l'antiga que conservaven restes de la decoració pictòrica. Aquestes foren arrencades i hom dugué a Barcelona una pedra que conserva les pintures adherides. Aquests elements foren incorporats al Museu Marès i seran enumerats a continuació: el fragment que es conserva amb el suport original de pedra, que és l'assignat amb el núm. d'inventari 116 i que conté el clàssic tema de la doble pelta; els fragments

---

⁵⁴⁰ «Una torre de una iglesia vendida por 300.000 ptes.», *Baleares: órgano de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.*, 20 de juliol de 1968, pàg. 3.

⁵⁴¹ Carta d'Aurelio Ruíz a Frederic Marès, 5 de juny de 1968 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8079).

⁵⁴² Carta d'Aurelio Ruíz a Frederic Marès, 11 de juny de 1968 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8080).

⁵⁴³ Carta de Roberto Ortiz a Frederic Marès, 9 de setembre de 1968 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 5203).

traspassats i exhibits que corresponen a temes geomètrics o vegetals -núm. 1955 i 1957- i potser restes d'alguns elements figurats -núm. 1956- i dos no estudiats -núm. 2865 i 2866-, amb una sanefa de temes vegetals en magrana damunt un fons blanc molt perdut (...). I, finalment, la composició formada per dos arcàngels i dos dracs; el de l'esquerra clavant la seva llança amb les dues mans a la boca d'un drac, mentre que el de la dreta ho fa amb la mà dreta i amb l'esquerra aguanta un gran escut apuntat.»⁵⁴⁴

La situació es va apaivagar, però a partir dels anys vuitanta publicacions periòdiques castellanes van començar a investigar sobre la ubicació del patrimoni de les seves províncies que no es conservava *in situ*. En aquest sentit, el maig de 1980, el *Diario de Burgos* va publicar un article titulat «El Museo Federico Marès o la vergüenza de Castilla y León»⁵⁴⁵, mitjançant el qual l'autor del text, l'escriptor Pablo Arribas Briones, explicava que durant la seva darrera estada a Barcelona havia visitat el MFM i s'havia sorprès de la quantitat d'escultures procedents de Castella i Lleó, però sobretot de Burgos, s'hi conservaven i agraïa a Marès la seva dedicació en la conservació d'aquestes peces. Seguint aquesta línia, el juliol de 1983, Cristina Fernández Maguregui, va escriure per aquest mateix diari. L'article, més ampli que el d'Arribas, duia per títol «Arte castellano fuera de Castilla» i repassava la història del MFM i de la salvaguarda de les seves peces, en especial aquelles provinents de Castella, tot admirant la comesa de Marès: «(...) lejos de condenar el trabajo y recopilador del mecenas Sr. Marés, nuestro único consuelo, como castellanos y burgaleses, radica en agradecer a este museo su contribución a evitar la desaparición de todos esos tesoros.»⁵⁴⁶

Però no tot eren lloances a la tasca recollidora de Marès, també van començar a sorgir crítiques de persones que no estaven d'acord amb Arribas i Fernández. De fet, amb motiu de la publicació d'aquesta última, el crític i escriptor Antonio L. Bouza (Venta de Baños, Palència, 1934-Burgos, 2020) va escriure un article en el que mostrava la seva disconformitat amb Fernández però principalment amb el concepte de salvaguarda, emprat per aquesta: «(...) es un eufemismo considerar "salvaguarda" a la apropiación de cerca de medio centenar de piezas (...) adquiridas de manera ilegal, pues la aquiescencia de un párroco necesitado (...) estaban tan fuera de la ley como quien se aprovechó de esas circunstancias para

---

⁵⁴⁴ *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàg. 179.

⁵⁴⁵ ARRIBAS, Pablo. «El Museo Federico Marès o la vergüenza de Castilla y León», *Diario de Burgos*, 21 de maig de 1980, pàg. 3.

⁵⁴⁶ FERNÁNDEZ, Cristina. «Arte castellano fuera de Castilla», *Diario de Burgos*, 31 de juliol de 1983, pàg. 23.

trasvasar nuestro tesoro a su tierra.» A la resta de la redacció també manté aquest to provocador, que barrejat amb sarcasme, perfila una caricatura d'un Marès sense criteri artístic, habituat a acumular peces privat de cap pauta. Bouza conclou el text amb la proposta de que mentre es tramités la devolució del les peces espoliades, segons ell, per Marès, s'emplacessin escultures de Marès a l'espai de cada peça arrabassada.⁵⁴⁷ El novembre d'aquell mateix any, Marès va enviar un escrit al *Diario de Burgos*,⁵⁴⁸ d'una banda per respondre a les acusacions de Bouza i, per l'altra, reafirmar les paraules de Fernández. A l'article, Marès al·legava que ell mai no havia adquirit cap peça de forma il·legal i que gràcies a la seva empresa, moltes obres no havien sortit d'Espanya. Per últim, convidava Bouza a re-visitat el museu.

Uns anys més tard, el 2006, l'escriptor i crític literari Gonzalo Santonja (Béjar, 1952) va escriure un article a *El Adelantado*⁵⁴⁹ en qual explicava que Marès s'havia endut el 1967 "por las bravas" la sinòpia d'un fresc de l'església de San Miguel, que representava dos arcàngels i dos dracs, extret deu anys abans per una "banda de esquiladores". Santonja afegia que el rebut conservat de la venda de la pintura, no era del tot fiable perquè només estava relacionat amb la torre. El document al que es referia és el rebut de la venda de la torre a Ruíz, signat pel Vicari General, Buenaventura Díezm⁵⁵⁰ i la preparació de fresc és la que s'esmenta al catàleg d'escultura i pintura medieval del MFM. Arran d'aquesta reivindicació de Santonja, el partit polític Tierra Comunera va reclamar l'any següent a la Generalitat de Catalunya el retorn de diverses pintures murals castellanoleonenses, entre les quals es trobaven les de l'església de San Miguel. Per tal de reforçar la demanda, un centenar de persones es van aplegar a les portes del MFM i van traslladar la petició al President de la Generalitat.⁵⁵¹

Arran de la reivindicació d'alguns partits polítics castellanistes, les reclamacions al MFM van incrementar. Continuem amb les mateixes peces de San Miguel de Tubilla del Agua,

---

⁵⁴⁷ BOUZA, Antonio L. «Un expolio castellano llamado Marès», *Diario de Burgos*, 7 d'agost de 1983, pàg. 3.

⁵⁴⁸ MARÈS, Frederic. «El Museo Federico Marès», *Diario de Burgos*, 30 de novembre de 1983, pàg. 8.

⁵⁴⁹ SANTONJA, Gonzalo. «Un fragmento», *El Adelantado de Segovia*, 3 de desembre de 2006, pàg. 26.

⁵⁵⁰ Rebut del Bisbat de Burgos a Aurelio Ruíz, 10 de maig de 1968 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 68).

⁵⁵¹ M.M.L. «TC exige a la Generalitat que devuelva el patrimonio regional», *El Adelantado de Segovia*, 5 de març de 2007, pàg. 23.

que el 2014 van tornar a ser reclamades per Tierra Comunera. El partit va presentar una demanda contra el museu per recuperar els elements romànics però no va poder comptar amb el suport de l'alcalde de la localitat, què es va desmarcar de la iniciativa argumentant que el que s'havia venut no es podia recuperar.⁵⁵² Des d'aleshores i fins a la finalització d'aquesta tesi, les peces segueixen custodiades al MFM.

A conseqüència del revolt que va suscitar la reclamació de les obres de San Miguel de Tubilla, les acusacions de què Marès havia estat un espoliador no van deixar de créixer, sobretot en terres castellanès. En aquest sentit, *El Norte de Castilla*, va publicar un seguit de notícies sobre peces de Salamanca i província, que Marès hauria obtingut de forma poc lícita. El 2016, per exemple, el periodista Francisco Gómez va insinuar el següent:

«(...) si hay un historial de adquisición de piezas que hoy suscita algunas reticencias por sus métodos es el de Frederic Marès. En el museo barcelonés hay otras tres piezas notables procedentes del patrimonio salmantino. Las tres llegaron oficialmente al museo a través de la donación del propio Marès: un excepcional sepulcro de alabastro de Juan de Vargas originario de Las Isabeles de Alba de Tormes, una Virgen de la Asunción de Juan de Juni y una Virgen con el Niño de Juan de Montejo, todas del siglo XVI.»⁵⁵³

Així, Gómez deixava entreveure que Marès hauria comprat il·lícitament el sepulcre de Juan de Vargas (MFM 136), una Verge de l'Assumpció (MFM 1161) i una Verge amb el Nen (MFM 1137). Pel que fa al sepulcre, procedent del convent de Santa Isabel d'Alba de Tormes, com es veurà més endavant, formava part de la col·lecció Plandiura i va ser adquirit per l'Ajuntament de Barcelona als Establiments Maragall el 1964. Per tant, Marès en aquest cas ni tan sols va intervenir en la compra de la peça. Cal afegir que cap institució ha reclamat cap peça fins a la data de terminació d'aquesta tesi.

---

⁵⁵² TRESPADERNE, T. «Tubilla del Agua no se sumará a la demanda contra el Museo Marés», *Diario de Burgos*, 7 d'octubre de 2014, s. p.

⁵⁵³ GÓMEZ, Francisco. «La diáspora de los dos últimos siglos desperdigó el arte salmantino por el mundo», *El norte de Castilla*, 31 de juliol de 2016, s. p.

2.3. Benefactor de les arts i la cultura catalana

2.3.1. Museu Frederic Marès de Barcelona, 1946

«Mi museo nació de una manera sencilla, espontánea. Nació cuando un día, después de largos años de peregrinar por el mundo de las "antigüedades", me di cuenta de que mi recopilación de objetos se había desorbitado. Una pieza hoy, otra mañana, una tras otra, llegaron a multiplicarse de tal manera que empezaron a florecer colecciones por doquier. Y al extenderse mi gran familia, fue invadiendo inexorablemente, paso a paso mi vivienda, mi taller-estudio, hasta que, absorbido mi espacio vital, ya no me quedaba ni un pequeño rincón para vivir ni trabajar. Pero hay más, siempre consideré que la obra del espíritu, su conocimiento y estudio, su contemplación y gozo, no debía pertenecer al dominio particular, ser privativo de uno ni de otro, sino de todos, patrimonio del mundo, de la humanidad entera.»⁵⁵⁴

Els orígens del Museu Frederic Marès (MFM) es remunten a la tardor de l'any 1944, data en que Frederic Marès va exposar una selecció de la seva col·lecció a l'Arxiu Històric de Barcelona, amb motiu dels actes de presentació de la recent restaurada urna de Sant Bernat Calbó.⁵⁵⁵ El sarcòfag, procedent de la Catedral de Vic, havia estat malmès durant la Guerra Civil i l'orfebre Ramón Sunyer i Clarà (Barcelona, 1889-1963) va ser l'encarregat de retornar-lo al seu estat original.⁵⁵⁶

Així doncs, les peces de Marès, que van romandre provisionalment en aquest espai fins a la seva instal·lació al MFM,⁵⁵⁷ van omplir una de les torres romanes de la Casa de l'Ardiaca:

«(...) para admirar las colecciones donadas por el escultor señor Marés a la Ciudad de Barcelona y entre las que destacan dos vírgenes góticas magníficas, que pueden considerarse ejemplares únicos en España. Dicha colección será instalada en dependencias contiguas al Salón del Tinell».⁵⁵⁸

---

⁵⁵⁴ Entrevista a Frederic Mares, s.d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 51).

⁵⁵⁵ DORICO, Carles. «La construcció de l'urna de sant Bernat Calbó i els models de Pere Costa, Salvador Gurri i Nicolau Traver», *Locvs Amoenus*, 2013-2014, núm. 12, pàgs. 131-155.

⁵⁵⁶ «Archivo Histórico de la Ciudad», *El Noticiero universal*, 4 d'octubre de 1944, pàg. 4.

⁵⁵⁷ MUNOY, José Maria. «Marés y su colección», *La Vanguardia*, 27 d'abril de 1946, pàg. 3.

⁵⁵⁸ «Visita al Archivo -Histórico de la Ciudad», *La Vanguardia*, 17 de novembre de 1944, pàg. 9.

Feia anys que Marès desitjava adquirir un edifici del Barri Gòtic per emplaçar la seva col·lecció, quan l'alcalde de Barcelona, Miquel Mateu i Pla (Barcelona, 1898-1972), li va oferir l'històric Palau Reial Major (que va ser la Casa de la Inquisició des de finals del segle XV fins a la seva abolició) per acollir el seu Museu. Marès va acceptar l'oferta de Mateu, perquè va creure adient per a les seves col·leccions tenir el suport de l'Ajuntament, així com un espai més ben condicionat del que segurament es podia permetre. Ben aviat, el consistori va començar a gestionar la proposta i a la sessió municipal del 31 d'octubre de 1944, va acordar adoptar les mesures urgents d'adaptació de les dependències contigües al Saló del Tinell per a la instal·lació de la col·lecció (fig. 31).⁵⁵⁹ Aquesta iniciativa formava part d'un projecte ambiciós promogut per l'Ajuntament, que tenia com a objectiu posar en valor el Barri Gòtic de la capital catalana.

Context

Museo Creado y Donado a la Ciudad por Federico Marès (1946-1950)

El 28 de maig de 1946 es va subscriure l'Acta de cessió de les col·leccions de Frederic Marès a l'Ajuntament de Barcelona. L'expedient de donació va ser aprovat per la Comissió Municipal Permanent a la sessió del 4 de juny del mateix any i l'Acta de donació⁵⁶⁰ es va signar 16 dies després per l'alcalde, Josep Ma. d'Albert Despujol (Barcelona, 1886-1952), el tinent d'alcalde i delegat de cultura, Tomás Carreras Artau (Girona, 1879- Barcelona, 1954), el secretari interí de la Corporació Municipal i advocat, Enric de Janer i de Duran (Barcelona, 1902-1990), i el donant.

«Que, deseando dar estado oficial a lo manifestado verbalmente al Excelentísimo Ayuntamiento con respecto a las colecciones que constituyen su museo particular, fruto de largos años de trabajo y sacrificios, tiene el honor de ofrecer y donar a la ciudad de Barcelona el total contenido de dichas colecciones. Al hacerlo así por su libre y espontáneo deseo, explícitamente reiterado en ocasiones diversas, suplica a la Corporación municipal se digne honorarle con su aceptación, para la que se permite formular las condiciones siguientes: 1.ª Que las colecciones de referencia y las que el propio compareciente pueda aportar en lo sucesivo no sean, en ocasión o circunstancia alguno, objeto de disgregación, es decir, que sean exhibidas siempre conjuntamente y en

---

⁵⁵⁹ «Comisión Municipal Permanente», *Gaceta Municipal de Barcelona*, 6 de novembre de 1944, pàg. 682.

⁵⁶⁰ Document de la donació de la col·lecció de Frederic Marès a l'Ajuntament de Barcelona, 1946 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 144).

un mismo edificio, dentro de las distintas clasificaciones por materias a que su variedad pueda dar origen. 2.ª Que se le conceda el derecho a establecer su estudio-taller y su vivienda particular en el local donde dicho museo quede instalado, al solo objeto de poder cuidar, con el máximo celo, de la conservación e incrementación del mismo, dándole forma y manteniendo el espíritu con el que fue creado. 3.ª Que es voluntad del compareciente que, para después de su muerte, se constituya un consejo asesor encargado de velar, conjuntamente con el Ayuntamiento de Barcelona, no sólo por el cumplimiento de la primera condición antedicha, sí que también porque perdure el espíritu de la donación. (...) A continuación, el excelentísimo señor Alcalde, después de expresar su gran satisfacción e inmensa gratitud por el gesto magnánimo de don Federico Marés, y haciendo uso de las facultades que le fueron concedidas por la Excelentísima Comisión Municipal Permanente en sesión del día 28 de mayo último, se honra en aceptar, en todos sus extremos y condiciones antes señaladas, la donación del compareciente, añadiendo, por su parte, las siguientes cláusulas: 1.ª Que el museo, integrado por las colecciones objeto de la donación de que se trata, se denomine “Museo-Taller Federico Marés”, el cual entrará a formar parte, con todos sus honores, de la organización de los Museos Municipales de Arte. 2.ª Que el estudio-taller del artista, que será instalado en dicho museo, quede, en el futuro, en la misma forma en que a su fallecimiento, lo dejare el generoso donante, para que sirva de perpetuo ejemplo y estímulo a las generaciones venideras, constituyendo parte integrante y complemento sentimental del repetido museo, fundado por un artista que, con el fruto de su trabajo profesional, lo ha dado todo a la ciudad. 3.ª Rogar a don Federico Marés se sirva ejercer en vida las funciones de Director-Conservador Honorífico del museo que lleva su nombre, es decir, no como otorgación de ningún cargo, sino como reconocimiento legítimo de su derecho a velar directamente por su propia obra y en la forma desinteresada que ha realizado la donación. (...)»⁵⁶¹

Paral·lelament, l'1 de juny de 1946, va tenir lloc l'obertura de la primera sala del Museo-Taller Federico Marés, convergint amb la inauguració de l'exposició de les tombes reials de Poblet, que es trobaven en procés de restauració per Marès, a la capella de Santa Àgata. Ambdós espais compartien accés i van romandre oberts fins al 28 de juliol, data en què es va clausurar l'exhibició de les figures jacents. Malgrat la curta durada de la mostra, els visitants van disposar de temps suficient per poder visitar una selecció de la col·lecció d'escultura de Marès, composta principalment per talles, però també d'alguns objectes

---

⁵⁶¹ «Comisión Municipal Permanente», *Gaceta Municipal de Barcelona*, 17 de juny de 1946, pàgs. 385-386.

singulars.⁵⁶² D'aquesta exhibició, el CDiR del Museu Frederic Marès conserva diversos documents que permeten reconstruir l'aparença de la sala i les peces que l'omplien. Un d'ells, és la transcripció⁵⁶³ del butlletí setmanal «Barcelona. Divulgación Histórica»,⁵⁶⁴ de l'1 de juny de 1946, que tractava sobre ambdues mostres, però amb especial èmfasi la col·lecció Marès. D'aquesta darrera, comentava que les parets estaven cobertes de vellut verd i que la disposició, encara que no era pas la definitiva perquè mancava la instal·lació de la totalitat de la col·lecció, seguia un ordre cronològic, des del romànic al barroc, amb representacions d'escultors castellans i andalusos.⁵⁶⁵ Un altre, és un inventari manuscrit⁵⁶⁶ de juliol de 1946, que consta de 15 pàgines i tracta sobre la primera sala d'escultura. Al text s'enumeren 175 obres, ubicades entre la sala d'escultura policroma i la galeria. També s'indica la tipologia, el material, la localització exacta i, en alguns casos, el nombre. Per exemple, el número 108 corresponia a un relleu *titulat El martiri dels Innocents*, es trobava a la paret i estava compost per tres quadres en un. Tot i que el gruix principal estava format per figures en fusta o pedra, també hi havia creus i crucifixos, relleus, arques, capitells i baguls, entre d'altres.

Com s'ha comentat anteriorment, l'Ajuntament havia iniciat les obres de rehabilitació de l'edifici el 1944 (fig. 32).⁵⁶⁷ Els encarregats de dur a terme el projecte van ser els arquitectes Joaquim Vilaseca i Rivera (Barcelona, 1885-1963), cap de l'Agrupació d'Edificis Municipals i Adolf Florensa i Ferrer (Lleida, 1889-Barcelona, 1968), del Servei d'Edificis Artístics i Arqueològics. El 1946 es va obrir la primera sala i la galeria, si bé la reforma avançava notablement, encara quedaven molts espais per rehabilitar. Els dos anys següents i fins a la seva inauguració, l'Ajuntament va decidir destinar-hi 10.000 ptes.⁵⁶⁸ del pressupost municipal, el primer any; i el segon, 48.429,91 ptes., per finalitzar

---

⁵⁶² «La exposición de las estatuas reales de Poblet», *La Vanguardia*, 1 de juny de 1946, pàg. 8.

⁵⁶³ «El Museo Marès y las estatuas Reales de Poblet», *Barcelona. Divulgación Histórica*, 1946 Núm. 30, pàg. 177.

⁵⁶⁴ Programa de divulgació històrica promogut per l'Institut Municipal d'Història de Barcelona que es va emetre entre el 1944 i el 1973 a Radio Barcelona, i del que posteriorment es van publicar 14 volums amb els programes més destacats.

⁵⁶⁵ Discurs d'Agustí Duran i Sanpere, sobre la inauguració del Museu Marès, 1 de juny de 1946 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 6893).

⁵⁶⁶ Museu Frederic Marès. Primera Sala-Escultura Polícroma. Inventari, juliol de 1946 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 144).

⁵⁶⁷ Per a més informació, vegeu: ORTOLL, Ernest. «Notes per a la història de l'edifici del Museu Frederic Marès (1948-1998)». A VV.AA.: *Estudis. Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 2*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 1999, pàgs. 65-122.

⁵⁶⁸ «Comisión Municipal Permanente», *Gaceta Municipal de Barcelona*, 20 de gener de 1947, pàg. 21.

el vestíbul de l'entrada i 50.000 ptes. per a despeses de construcció de vitrines i altres feines complementàries. També va aprovar el projecte definitiu dels tres edificis que el conformaven: el primer ja estava acabat i constava de tres pisos, els dos primers destinats a sales del Museu i el tercer a l'Estudi-Taller de Marès; i els altres dos, a noves sales, exceptuant el darrer cos del tercer, que havia d'acollir l'habitatge de Marès. A pesar de que no estava completament acabat, l'Ajuntament va decidir obrir el Museu:

«(...) hallándose ya instaladas dos de las salas del Museo-Taller “Federico Marés”, y atendido que los Trabajos de habilitación de otras dependencias del mismo se encuentran suficientemente avanzados respecto de su próxima terminación, se proceda a inaugurar oficialmente el citado Museo (...).»⁵⁶⁹

Més tard, entre el gener i el febrer del 1947, es va celebrar l'*Exposició de obras de arte e historia: legados, donativos, adquisiciones y restauraciones, 1939-1947*, al Palau Major. La mostra es dividia en set sales entorn a la Plaça del Rei, a través de les quals els espectadors podien observar pintures, objectes i retauls donats i/o restaurats recentment, així com la col·lecció d'escultures medievals cedida per Marès. Aquesta última estava instal·lada a la Galeria del pati interior del Palau i a l'ala de l'edifici del carrer dels Comtes.⁵⁷⁰

Finalment, el dijous 25 de novembre de 1948 es va inaugurar oficialment el «Museo-Taller Federico Marés», coincidint amb l'entrega de la Medalla d'Or de la ciutat de Barcelona a l'escultor, com a mostra d'agraïment per la donació de les seves col·leccions. L'esdeveniment va superar les expectatives dels organitzadors en tant que a nombre d'assistents, ja que va comptar amb la participació de diverses personalitats del món de la política i de la cultura nacional que van recórrer les sales del Museu tot seguint les explicacions de Marès.⁵⁷¹ L'endemà es van obrir les portes al públic.

Simultàniament, es va publicar el primer catàleg del MFM,⁵⁷² un document imprescindible per a promoure el Museu i les seves col·leccions, i que anys més tard ens

---

⁵⁶⁹ «Comisión Municipal Permanente», *Gaceta Municipal de Barcelona*, 1 de març de 1948, pàg. 20.

⁵⁷⁰ *Exposició de les obres d'art ingressades als museus i restaurades entre 1939 i 1947 al Palau Reial Major, 1946-1947* (Barcelona, ANC, ANC1-715-T-3083, pàg. 18).

⁵⁷¹ «Comisión Municipal Permanente», *Gaceta Municipal de Barcelona*, 6 de desembre de 1948, pàg. 1096.

⁵⁷² *Museo creado y donado a la ciudad por Federico Marés Deulovol*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1948.

permet resseguir la museografia d'aquella època. En aquest sentit, les obres s'exposaven al llarg de quatre sales distribuïdes en dues plantes, més el vestíbul. La col·lecció d'escultura es disposava entre la Sala I i el vestíbul, i estava formada per setanta-vuit peces cristianes dels segles XII-XVIII. La Sala II estava dedicada a "Arts menors" i era coneguda pel nom de Sales de la Fe per acollir exemplars de material litúrgic, com ara piles d'aigua beneïda o safates petitòries, per exemple, exposat al llarg de les trenta vitrines que contenia la sala. Pel que fa a la Sala III o sala Femenina, hi havia complements femenins: ventalls, ombrel·les, bosses, joies, mitges, etc. Finalment, a la Sala IV o sala de les Diversions (fig. 33), es podien trobar elements de l'àmbit recreatiu, com per exemple, teatrins, gravats, nines de música, pipes de fumar, cartes de joc o entre d'altres.

Tal com s'ha dit anteriorment, l'Ajuntament havia decidit inaugurar l'edifici malgrat que les obres no estaven acabades. És per això que durant el 1949, l'Ajuntament va continuar posant en solfa tota la infraestructura, destinant, en nombroses ocasions, partides del pressupost municipal. És aleshores, quan el consistori va començar a contractar personal del Museu, entre ells el funcionari i germà de Marès, Josep Marès i Deulovol, que hi va treballar com a auxiliar en les tasques d'organització i administració fins al seu decés el 1955. A més, va ser l'encarregat de gestionar les despeses del Museu, tal i com s'extreu de la *Gaceta Municipal de Barcelona* d'aquest període.

També, en el Ple de l'Ajuntament del 29 de gener de 1949,⁵⁷³ que establia el criteri d'actuació entre els conservadors dels museus municipals d'art davant la disparitat de criteris vers la inclusió de certes peces als museus, es va acordar que en el suposat cas de que algun dels conservadors no hi estigués d'acord, ho havia de reclamar i justificar per escrit al tinent d'alcalde. Per contra, el MFM quedava exempt de qualsevol reclamació, ja que l'acta constitucional prohibia la dispersió de les seves col·leccions, exceptuant aquells objectes que haguessin estat adquirits per l'Ajuntament. Aquesta darrera frase indueix a pensar que si bé el consistori no havia participat encara, ho faria aviat.

D'altra banda, i com a curiositat, val la pena dir que durant aquesta primera etapa el Museu tenia un horari d'obertura reduït: només es podia visitar els divendres i els dissabtes, a causa de les restriccions elèctriques que patien diversos equipaments culturals

---

⁵⁷³ «Ayuntamiento Pleno», *Gaceta Municipal de Barcelona*, 21 de març de 1949, pàg. 304

de la ciutat. La situació es va resoldre el gener de l'any següent, i així ho recollia el setmanari *Destino*:

«El momentáneo alivio en las restricciones eléctricas ha dado nueva vida a los museos de la Ciudad, libres ya de un parco horario de visitas. Hasta ahora, para ciertos museos, apenas si existían “días de recibo”. Hoy, en cambio, sus puertas se han franqueado nuevamente y el público ya puede extasiarse otra vez con las joyas que encierra la Virreina, el Museo de la Ciudad o éste de Marés (...).»⁵⁷⁴

Reprenent el fil de les obres, convé destacar que el febrer de 1951 l'Ajuntament va aprovar la quantitat de 160.290,98 ptes. amb l'objectiu d'ampliar les sales d'escultura antiga. Aquestes, s'havien d'ubicar a les estances de la quarta planta, situades al carrer Tapineria, núm. 33.⁵⁷⁵

Aquell mateix any, els Amic dels Museus van proposar a Marès aprofitar una de les dues sales que s'havien d'inaugurar properament, per acollir una exposició d'escultura de l'època dels Reis Catòlics, amb motiu del centenari d'aquest regnat.⁵⁷⁶ La mostra es va celebrar el mes de juny, tot i que no es va arribar a instal·lar a les sales del MFM perquè no estaven acabades. No obstant, Marès va oferir diverses peces escultòriques d'aquesta època, adquirides posteriorment a la inauguració del Museu, perquè hi figuressin:

«Formarán parte del material exhibido imágenes, esculturas, cuadros, tapices, libros, cerámica, vidrios y muebles principalmente. La parte más importante de la exposición será de material desconocido del gran público, propiedad del escultor don Federico Mares, pero serán también muy importantes las aportaciones de las colecciones privadas, tales como las Amatller, Mateu, Ricart y Gudiol.»⁵⁷⁷

Segona etapa (1952-1960)

El 1952 Barcelona es preparava per acollir el Congrés Eucarístic Internacional, un esdeveniment mundial entorn a la litúrgia i la teologia que es va celebrar del 27 de maig a l'1 de juny. Per això, l'Ajuntament va promoure diverses reformes a la ciutat, entre les

---

⁵⁷⁴ «Luz en los museos», *Destino*, 21 de gener de 1950, pàg. 9.

⁵⁷⁵ «Comisión Municipal Permanente», *Gaceta Municipal de Barcelona*, 19 de febrer de 1951, pàg. 169.

⁵⁷⁶ «Comisión Municipal Permanente», *Gaceta Municipal de Barcelona*, 16 de juliol de 1951, pàg. 654.

⁵⁷⁷ «El arte en tiempo de los Reyes Católicos», *La Vanguardia*, 24 de maig de 1951, pàg. 12.

quals es trobava la finalització de les noves sales del MFM, que no s'havien pogut inaugurar per a l'exposició dels Reis Catòlics. D'una banda, va invertir 125.000 ptes.,⁵⁷⁸ per a les despeses de finalització de les obres; i per l'altra, 27.000 ptes., per a la instal·lació de llums i reflectors. Tanmateix, va destinar 42.000 ptes. per a l'edició de 6.000 exemplars del catàleg il·lustrat del Museu, encarregats a Gràfiques Bachs.⁵⁷⁹ Aquest va ser el segon catàleg que es va publicar del MFM i constava de 37 pàgines i dotze gravats.⁵⁸⁰ La nova guia presentava les noves instal·lacions del Museu, que ara disposava de tres plantes: una dedicada a l'escultura, l'altra al Museu sentimental i la darrera a la residència de Marès.

La primera, acollia les sales de la I a la VII i un vestíbul i la segona, de la I a la VIII, quinze en total. Gràcies a la guia editada el maig d'aquell any, que incloïa làmines a la part posterior, podem conèixer com eren algunes de les sales i com s'exposaven les peces. A la Sala I es disposaven 46 talles de sants i creus; a la II, en vitrines, 158 peces entre verges, Planta II sales Museu sentimental-Arts Menors (femenina, diversions, masculina, de la fe) de la I a VIII. Pel que fa aquestes últimes, contrastaven amb la d'escultura per la tipologia d'objectes que les conformaven:

«Las salas sentimentales de Marès fuerzan la imaginación aunque no se quiera y trasladan a uno, como en sueños, sueños que se escalonan en forma de abanicos, encajes, sombrillas, pipas, librillos de papel de fumar, cajas de cerillas, cromos, bolsos, broches..., a cada uno de los mundos en donde fueron creados, o cada uno de los ambientes en que tuvieron mayor vigencia.»⁵⁸¹

Les sales es van inaugurar l'1 de juny, el darrer dia dels actes del Congrés. I, tot i que Marès va demanar a l'alcalde no celebrar cap cerimònia,⁵⁸² segons la *Gaceta Municipal de Barcelona*, l'acte va comptar amb la presència del governador civil, Felipe Acedo Colunga (Palma, 1896-Madrid, 1965); l'alcalde de Barcelona, Antoni Ma. Simarro i Puig

---

⁵⁷⁸ «Comisión Municipal Permanente», *Gaceta Municipal de Barcelona*, 4 de febrer de 1952, pàg. 174.

⁵⁷⁹ «Comisión Municipal Permanente», *Gaceta Municipal de Barcelona*, 19 de maig de 1952, pàg. 850.

⁵⁸⁰ *Museo creado y donado a la ciudad por Federico Marès Deulovol*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1952.

⁵⁸¹ MANEGAT, Julio. «El mundo evocador y sentimental del Museo», *El Noticiero Universal*, 19 de gener de 1953, pàg. 4.

⁵⁸² Carta de Frederic Marès a Antoni Ma. Simarro Puig, 5 de maig de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 6756).

(Barcelona 1896-1969)⁵⁸³ i altres personalitats com el bisbe Gregorio Modrego Casaus (El Buste, 1890-Barcelona, 1972), Miquel Mateu i Pla (Barcelona, 1898-1972), etc.

«(...) con la sala anterior inaugurada, pueden admirarse unas trescientas obras religiosas de los siglos XII al XVII, sobresaliendo el Cristo que preside la sala medieval, escultura de grandes dimensiones, pieza básica del arte románico; la sala del periodo de los Reyes Católicos, y el políptico de Santa Clara, del siglo XV, junto con numerosas esculturas sacras de las escuelas castellana, andaluza, navarra y catalana, formando todo ello un conjunto único por su variedad.»⁵⁸⁴

En definitiva, aquestes nous salons van permetre al visitant poder gaudir de més peces exposades, però no van suposar la finalització de totes les obres, ja que els anys següents, entre el 1953 i el 1954, el Museu seguia creixent i adaptant les seves estances a la nova museografia amb l'adquisició de noves vitrines.⁵⁸⁵ De fet, durant aquest període, es va iniciar una de les ampliacions més importants de la història del Museu,⁵⁸⁶ finalitzada el 1955. La millora consistia, d'una banda, en l'obertura de l'edifici al pati senyorial, amb la reconstrucció dels arcs del pati i de l'escala d'honor del segle XVI de l'antiga mansió barcelonina.⁵⁸⁷ I per l'altra, en la organització cronològica de l'exposició, tenint en compte que la visita s'iniciava al pati senyorial perquè encara no s'havia establert la topografia definitiva del Museu. Aquest canvi de distribució va quedar reflectit al nou catàleg, publicat el 1955.⁵⁸⁸

«Con estas nuevas Salas que inaugura oficialmente el Museo Marés, comienza una etapa de plenitud de esta fundación cultural, de una amplitud insospechada. Dan acceso a las mismas el patio señorial y la escalera de honor que fueron de una antigua mansión barcelonesa.»⁵⁸⁹

Restaven, però, les sales dels segles XVIII i XIX, que s'havien d'instal·lar al nou edifici i per això la visita començava al vestíbul, on hi havia quatre escultures, dos de fusta i dos

---

⁵⁸³ Alcalde de Barcelona des del març de 1951 al març de 1957.

⁵⁸⁴ «Las nuevas salas del Museo Marés», *Gaceta Municipal de Barcelona*, 2 de juny de 1952, pàg. 901.

⁵⁸⁵ «Comisión Municipal Permanente», *Gaceta Municipal de Barcelona*, 30 de març de 1953, pàg. 456.

⁵⁸⁶ «Anuncios Oficiales», *Gaceta Municipal de Barcelona*, 8 de febrer de 1954, pàg. 158.

⁵⁸⁷ «Comisión Municipal Permanente», *Gaceta Municipal de Barcelona*, 19 d'octubre de 1953, pàg. 1059.

⁵⁸⁸ *Catálogo de las nuevas salas del Museo Marés*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1955.

⁵⁸⁹ *Catálogo de las nuevas salas... op. cit.*, 1955, pàg. 5.

de pedra, dels segles XIII al XVIII. I continuava al patí, en el qual es disposaven vint-i-dos peces, principalment material arqueològic. A la Sala I, hi havia cinc talles d'imatgeria cristiana i una creu processional dels segles XII-XIV. Pel que fa a la Sala II, aquesta acollia vint-i-quatre obres, del mateix estil, material i cronologia que la sala anterior. Les Sales III i IV albergaven dinou i set peces respectivament, capitells i sarcòfags romànics, i escultura romana, totes elles en pedra. En tant que la Sala V i la VI, aixoplugaven quaranta i deu talles cristianes i crucifixos dels segles XII-XIII. La visita prosseguia a la Planta Primera, on hi havia cinquanta-i-una peces, exemplars de talles i relleus dels segles XII-XVII, els més petits dels quals disposats en vitrines. Per últim, la Planta Segona estava dividida per la Sala de Records i Evocació Romàntica i la Sala de Fotografia.⁵⁹⁰

Posteriorment, el febrer de 1956, l'Ajuntament va plantejar l'habilitació de la porteria i de les dependències del subsol del Museu i va publicar la licitació del concurs.⁵⁹¹ El projecte es va aprovar l'any següent. Per tal d'escollir l'empresa que havia de dur a terme les obres, es va anunciar un concurs públic, al qual es van presentar tres empreses. Va guanyar Peradejordi S.A. amb un pressupost de 231.000 ptes.⁵⁹² Paral·lelament, Marès va demanar al cap del Negociat de Belles Arts i Museus 15.000 ptes. per adquirir vitrines, pedestals i fornícules per poder exposar correctament les obres a les noves instal·lacions.⁵⁹³

Dos anys més tard, el 17 d'abril de 1958, la RABASF va lliurar la Medalla d'Honor del 1957 al MFM; la tercera d'aquesta tipologia atorgada a una entitat catalana, en reconeixement de l'activitat col·leccionista de Marès i amb l'objectiu de promoure el coneixement artístic. Com a mostra d'agraïment, Marès va oferir unes fotografies del MFM perquè fossin exposades a la RABASF.⁵⁹⁴

---

⁵⁹⁰ Al catàleg del Museu de l'any 1955 es comentà breument la tipologia de peces que s'exposaven en aquestes sales, però no s'esmentà el nombre.

⁵⁹¹ «Comisión Municipal Permanente», *Gaceta Municipal de Barcelona*, 20 de febrer de 1956, pàg. 112.

⁵⁹² Expediente relativo a la habilitación de las dependencias en el subsuelo y portería del Museo Federico Marés (Barcelona, AMCB, Expedient núm. 2530, any 1957. Fons Q143, Gestió Urbanística, Ajuntament de Barcelona).

⁵⁹³ Carta de Frederic Marès al cap del Negociat de Belles Arts i Museus, 18 de febrer de 1957. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 71).

⁵⁹⁴ «Entrega al Museo Mares de la medalla de honor de la Real Academia de San Fernando», *El Noticiero Universal*, 18 d'abril de 1958, pàg. 8.

Aquell mateix any es va publicar el quart catàleg del Museu, que incloïa les sales inaugurades l'octubre del 1957.⁵⁹⁵ Quant a la fisonomia del Museu, aquest ja tenia tres plantes com s'ha comentat anteriorment, però la tercera ara incloïa el Museu Sentimental. Així doncs, la primera es dividia en vuit sales principals, a més del vestíbul i del pati; la segona, en dotze més el vestíbul; i la tercera en catorze. La Sala I albergava aproximadament onze escultures clàssiques, d'època grega i romana. La resta de les sales de la primera planta (sales II-Pati) contenien unes cent-noranta escultures i elements d'edificis relacionats amb el cristianisme, dels segles XII-XIV, com ara capitells, finestral, creus, talles de Verges i d'altres personatges bíblics. Pel que fa a la segona sala, aquesta estava composta pel vestíbul i les sales de la IX a la XXII, i acollia el major exemple d'escultura cristiana dels segles XIII a la XVII del Museu, amb unes 370 peces. Finalment, la tercera planta se separava en catorze sales i estava dedicada a les arts sumptuàries. Es podia trobar des de piles d'aigua beneïda a plats, rajoles, medalles, rosaris, rellotges, botons, ulleres, elements de fotografia, pipes, claus, ventalls, tisores, joies, nines, etc. Cal destacar també, que a la guia d'aquell any va ser el primer cop que es van enumerar detalladament les peces d'arts sumptuàries.

Tercera etapa (1960-1979)

Recapitulant, el Museu evolucionava i es modernitzava amb la nova museografia i la publicació actualitzada de catàlegs, però també amb programació d'activitats. N'és un bon exemple el concert del violoncel·lista Gaspar Cassadó i Moreu (Barcelona, 1897-Madrid, 1966) i la seva muller, la pianista japonesa Chieko Hara (1914-2001),⁵⁹⁶ acollit pel MFM el 27 d'abril de 1960. L'audició va ser organitzada per l'associació Amigos de Música en Compostela i promoguda per José Miguel Ruiz Morales (Madrid, 1912-Berna, 1974), amb l'objectiu d'aconseguir més socis a Barcelona.⁵⁹⁷

Catorze dies més tard, l'11 de maig, el Museu celebrava els seus dotze anys de vida amb un homenatge al seu fundador. Feia un parell d'anys que els AMC, la RACBASJ, el RCA, el Cercle de Sant Lluc i l'Agrupació d'Aquarel·listes de Catalunya, estaven preparant la commemoració, a la qual s'hi van adherir la Diputació de Barcelona i el Ministerio de

---

⁵⁹⁵ *Catàleg d'escultura i medalles... op. cit.*, 2002, pàg. 240.

⁵⁹⁶ «Museo Mares- Concierto de violoncelo y piano», *La Vanguardia*, 29 d'abril de 1960, pàg. 34.

⁵⁹⁷ Carta de José Miguel Ruiz Morales a Frederic Marès, 18 de gener de 1960 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8467).

Educación Nacional. Aquestes dues darreres institucions, juntament amb els AMC, havien adquirit quatre obres pel Museu mitjançant una subscripció popular, com a mostra d'agraïment a Marès per haver donat les seves col·leccions a la ciutadania.⁵⁹⁸ Els AMC van entregar els relleus *Agnus Dei* (MFM 653) (fig. 34) i *Aparició de Jesús als seus deixebles al mar* (MFM 654) (fig. 35), ambdós procedents del monestir de Sant Pere de Rodes;⁵⁹⁹ la Diputació, una talla de Sant Pere (MFM 946); i el Ministerio, un relleu en alabastre de la Visitació (MFM 935) (fig. 36).⁶⁰⁰

Pel que fa als treballs de millora de les infraestructures, el 1961 tan sols quedaven per realitzar algunes ampliacions a la zona que hi ha entre la Baixada de la Canonja i el c/ Tapineria.⁶⁰¹ El projecte va ser adjudicat per concurs públic a Francisco Closa Allegret per 1.500.000 ptes.⁶⁰² i es va iniciar el mes de desembre.

D'altra banda, val la pena comentar que el març d'aquell any es va presentar el documental en color: *Museu Marès (secció d'Escultura)*, del cineasta amateur Enric Fité i Sala (Mataró, 1906-1988).⁶⁰³ El film es va començar a gravar al novembre del 1960 i estava narrat pel periodista Artur Llorens i Opisso (Barcelona, 1909-1968), més conegut com a Arturo Llopis. La pel·lícula mostrava un recorregut per les col·leccions d'escultura del MFM amb comentaris de les peces més emblemàtiques. El punt de partida era la sala clàssica i acabava davant del relleu de Juan Martínez Montañés (MFM 1087).⁶⁰⁴ Es va projectar per primera vegada a una de les sales del Museu en sessió íntima i posteriorment, diverses entitats van demanar permís a Fité per organitzar jornades de visionat de la mateixa. Per exemple, l'Agrupació Fotogràfica de Catalunya la va reproduir el mes de

---

⁵⁹⁸ FOLCH i Torres, Joaquim. «Homenaje a Marès porqué nos dio su Museo», *Destino*, 23 d'agost de 1958, pàgs. 11-12.

⁵⁹⁹ FOLCH i Torres, Joaquim. «Los veinticinco años de los Amigos de los Museos», *Destino*, 10 de gener de 1959, pàg. 8.

⁶⁰⁰ «Entrega de un donativo al Museo Marès», *El Noticiero Universal*, 11 de maig de 1960, pàg. 18.

⁶⁰¹ «Comisión Municipal Permanente», *Gaceta Municipal de Barcelona*, 8 de maig de 1961, pàg. 427.

⁶⁰² «Comisión Municipal Permanente», *Gaceta Municipal de Barcelona*, 25 de setembre de 1961, pàg. 689.

⁶⁰³ A la Fílmoteca de Catalunya conserven el Fons d'Enric Fité.

⁶⁰⁴ Guió del documental *Museu Marès (secció d'Escultura)*, s. d. (Barcelona, Fílmoteca de Catalunya, Fons Enric Fité, LL13_C1_10).

març;⁶⁰⁵ i els Amics dels Museus⁶⁰⁶ i el Museu d'Història de Sabadell durant el més d'abril.⁶⁰⁷

«Se trata de un film en color en el que, con visión atenta y sensible y una maestría técnica impecable, se recoge el valiosísimo tesoro escultórico reunido y donado a Barcelona, juntamente con los demás fondos del Museo, por el benemérito creador del mismo (...).».⁶⁰⁸

L'any següent, el març de 1962, el Museu va ser declarat monument històrico-artístic nacional per part del Ministerio d'Educación Nacional. El nomenament incloïa aproximadament 100 Museus arreu del territori espanyol, 34 dels quals eren catalans: «(...) los Museos que a continuación se relacionan, afectando también esta declaración a los edificios en que se hallan instalados en tanto se destinen a la expresada finalidad.».⁶⁰⁹ A l'abril va tenir lloc la donació de Marès amb destí al Museu Militar i l'Ajuntament de Barcelona, per agrair el gest, va destinar a la compra d'obres d'art pel Museu la quantitat de 3.000.000 ptes., a repartir en dos anys.⁶¹⁰ Amb les primeres 1.500.000 ptes. es van adquirir quatre peces: un relleu de la Misericòrdia de fusta policromada (MFM 1040); una lauda sepulcral en metall (MFM 974); i dos Crist de fusta,⁶¹¹ que van ingressar al MFM el 26 de juliol. Pel que fa a la segona part del pressupost, l'Ajuntament va comprar dos relleus de Santa Teresa de Jesús (MFM 1188 i 1189) per 750.000 ptes. cadascun. Les obres van entrar al MFM el 20 d'abril del 1963.⁶¹² El novembre d'aquell any, un dels espais del Museu va acollir la II Exposición de Numismática Catalana, promoguda pel Círculo Filatélico y Numismático de Barcelona (CFNB). En aquest sentit, val la pena

---

⁶⁰⁵ Invitació de l'Agrupació fotogràfica de Catalunya a la projecció del documental Museu Marès (secció d'Escultura), 10 de març de 1961 (Barcelona, Filmoteca de Catalunya, Fons Enric Fité, LL13_C1_10).

⁶⁰⁶ Carta de Camil Bas a Enric Fité, 5 d'abril de 1961 (Barcelona, Filmoteca de Catalunya, Fons Enric Fité, LL13_C1_10).

⁶⁰⁷ Invitació del Museu de la Ciutat de Sabadell a la presentació del documental Museu Marès (secció d'Escultura), 27 d'abril de 1961 (Barcelona, Filmoteca de Catalunya, Fons Enric Fité, LL13_C1_10).

⁶⁰⁸ «Proyección de un documental de Enrique Fité, sobre el Museo Marés», *El Noticiero Universal*, 1 de març de 1961, pàg. 18.

⁶⁰⁹ «Decreto 474/1962, de 1 de marzo, por el que determinados Museos son declarados monumentos histórico - artístico.», *B.O.E del E.* (núm. 59), Madrid, 9 de març de 1962, pàgs. 3311-3313.

⁶¹⁰ «Consejo pleno», *Gaceta Municipal de Barcelona*, Barcelona, 30 d'abril de 1962, pàg. 171.

⁶¹¹ Carta de Frederic Marès a l'alcalde de Barcelona, 26 de juliol de 1962 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁶¹² Document de Frederic Marès a l'Ajuntament de Barcelona, abril de 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

recordar que Marès va rebre nombrosos encàrrecs de medalles commemoratives al llarg de la seva vida professional i aquesta mostra va ser l'excusa perfecta per exposar algunes de les seves produccions. A més, per a aquesta ocasió, el CFNB va editar una medalla amb l'autoretrat de Marès.⁶¹³ El desembre d'aquell any, el MFM va patir el furt d'algunes peces escultòriques.⁶¹⁴

El dia quatre de gener del 1964 es van inaugurar noves sales del Museu, aprofitant la visita que el Ministre d'Educació Nacional, Manuel Lora-Tamayo Martín (Jerez de la Frontera, 1904-Madrid, 2002), va realitzar a Barcelona.⁶¹⁵ Aquesta remodelació implicava la reestructuració de les sales anteriors i l'habilitació de nous espais, com ara l'entrada a l'edifici, que des d'aleshores s'efectuava pel carrer dels Comtes, o la instal·lació d'una portalada romànica al soterrani.⁶¹⁶ El setembre d'aquell any, el Museu va acollir l'homenatge a Eugeni d'Ors en el desè aniversari de la seva mort.

El 21 d'abril de 1965, es va inaugurar la segona temporada de la Fira Mundial de Nova York 1964/65 (*New York World Fair*), que va romandre oberta fins el 17 d'octubre del mateix. Des del Ministeri d'Assumptes Exteriors es va promoure la construcció del Pavelló d'Espanya, projectat per l'arquitecte Francisco Javier Carvajal Ferrer (Barcelona, 1926-Madrid, 2013). L'espai estava compost per dos pisos, a través dels quals els visitants podien conèixer la història d'Espanya, mitjançant, per exemple, obres d'art, seleccionades pel propi ministre, així com pel comissari General d'Espanya per la Fira. En aquest sentit, Miguel García de Sáez y Tellechea (Pamplona 1920-Madrid 1982), el comissari, va demanar a Marès nou talles dels segles XII al XIV per exposar-les a la fira:⁶¹⁷ «Uno de los aciertos de García Sáez, en esta segunda etapa de la Feria, ha sido llevar al Pabellón de España una selección impresionante del Museo Marés de Barcelona, de los siglos doce y catorce.»⁶¹⁸ Les peces eren: el Crist crucificat de fusta policromada de Medina de Rioseco, del segle XIII. (MFM 649); el Crist crucificat de fusta policromada de Zamora, del segle XIV (MFM 823); dues Verges de les quals es desconeix el número d'inventari

---

⁶¹³ LLOPIS, Arturo. «II Exposición de Numismática Catalana», *Destino*, 9 de novembre de 1963, pàg. 57.

⁶¹⁴ *Acta de la sessió de la Junta de Museus de Barcelona del 28 de febrer de 1964*, 28 de febrer de 1964 (ANC, Barcelona, ANC1-715-T-873, pàg. 2).

⁶¹⁵ «El Ministro de Educación Nacional visitó las Escuelas Superior de Arquitectura y de Ingenieros industriales», *El Noticiero universal*, 4 de gener de 1964, pàg. 13.

⁶¹⁶ SANTOS Torroella, Rafael. «Las nuevas salas del Museo Marés», *El Noticiero universal*, 6 de gener de 1964, pàg. 19.

⁶¹⁷ Fira Mundial de Nova York, 1965 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 87).

⁶¹⁸ MASSIP, Josep Ma. «Federico Marés en Nueva York», *Destino*, 29 de maig de 1965, pàg. 36.

i la data, la primera procedent de Santa Maria de Taüll⁶¹⁹ i la segona de Segòvia;⁶²⁰ un Crist d'un descendiment del segle XIII, del Pirineu català, del qual es desconeix el número d'inventari;⁶²¹ una Verge de Navarra⁶²² i un Calvari format per Crist, la Verge i Sant Joan de Zamora, del segle XIV,⁶²³ també de número d'inventari desconegut. En aquest punt, és adient recuperar la primera condició del l'acta de donació del 1946: «Que las colecciones (...), no sean, en ocasión o circunstancia alguna, objeto de disgregación, es decir, que sean exhibidas siempre conjuntamente y en un mismo edificio, (...)»⁶²⁴ Ja que segons aquesta, les peces no es podien separar i per tant, tampoc cedir a altres institucions. Així doncs, sembla que aquesta seria la primera vegada que Marès decideix prestar-les, segurament perquè l'esdeveniment era suficientment important com perquè hi accedís. Altrament, el mes d'agost el Museu va acollir la presentació del *1er Catálogo de Anticuarios de España y Portugal*,⁶²⁵ una publicació promoguda pel Gremi d'Antiquaris de Barcelona i Província i del qual Marès n'era membre. De fet, el novembre d'aquell any Marès va ser nomenat soci d'honor.⁶²⁶

Com hem pogut observar, l'Ajuntament s'esforçava per mantenir el Museu a primera línia, tanmateix, el mes de gener de 1966, el *Noticiero universal*⁶²⁷ va publicar un article que narrava la situació en què aquest es trobava. D'una banda, el periodista es queixava de l'absència de rètols que indiquessin la ubicació del Museu, i ja un cop a dins, de que no totes les peces exposades anaven acompanyades de cartel·les i que no hi havia cap catàleg actualitzat, només el del 1952. Per contra, observava que estava molt net i que l'ordre de l'exhibició era molt encertat.

Entre el 1968 i el 1969, el consistori va publicar les bases pel concurs lliure d'una plaça de Conservador de Cultura pel MFM. La va guanyar Jaume Joan Arnal. D'altra banda,

---

⁶¹⁹ Segons documentació antiga conservada, seria el núm. 100.

⁶²⁰ Segons documentació antiga conservada, seria el núm. 67.

⁶²¹ Segons documentació antiga conservada, seria el núm. 94.

⁶²² Segons documentació antiga conservada, seria el núm. 211.

⁶²³ Segons documentació antiga conservada, serien els núms. 114, 115 i 116.

⁶²⁴ «Comisión Municipal Permanente», *Gaceta Municipal de Barcelona*, 17 de juny de 1946, pàg. 385-386.

⁶²⁵ «Lanzamiento del primer catálogo de anticuarios de España y Portugal», *El Noticiero universal*, 27 d'agost de 1965, pàg. 29.

⁶²⁶ Document del Gremio de Anticuarios de Barcelona y Província, 16 de noviembre de 1965 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 55).

⁶²⁷ «El Museo Marés», *El Noticiero universal*, 24 de gener de 1966, pàg. 20.

val la pena afegir que el MFM era el Museu municipal que més peces tenia exposades, un total de 27.0447; sis al magatzem; i dues en restauració.⁶²⁸

L'any 1970 es va publicar el cinquè catàleg,⁶²⁹ que mostra clarament l'augment de les col·leccions d'art antic al llarg dels anys seixanta. D'acord amb la guia, escrita pels conservadors del MFM Jaime J. Arnal i Luís Monreal i Agustí (Barcelona, 1942),⁶³⁰ la planta baixa es dividia en deu sales i des de la Sala I s'accedia a la cripta. En aquesta primera planta el recorregut presentava escultures ordenades cronològicament des dels ibers a l'Edat Mitjana. La Sala I contenia aproximadament vint-i-una peces: exvots, bronzes, talles i relleus de sants, entre d'altres. Quant a la cripta, en aquesta s'emplaçaven unes dotze peces, majoritàriament en pedra i dels segles IV-XVI, i d'entre les quals destacaven els capitells. Les sales II i III acollien talles dels segles XII-XIV i el nombre total de peces és desconegut, ja que a la Guia només es comenten set.⁶³¹ Les següents sales fins la XI exhibien escultura monumental, crucifixos o imatges marianes dels segles XIII-XVII. Pel que fa a la planta superior, acollia quinze sales amb talles, pintures i relleus d'escenes i personatges bíblics dels segles XIV-XVI. Finalment, a la segona i tercera planta s'exposaven les col·leccions d'arts sumptuàries i aplicades, també conegudes com a Museu Sentimental, peces quotidianes dels segles XVIII-XX. El mes d'octubre, un grup d'artistes soviètics que estaven de viatge per Espanya van visitar el MFM.⁶³²

Darrerament, entre el 1972 i el 1974, es van acabar les obres d'impermeabilització, decoració i habilitació del soterrani del MFM⁶³³ i coincidint amb la festivitat de la Verge de Montserrat, es va inaugurar una sala dedicada a la Moreneta, que acollia tot de peces

---

⁶²⁸ «b) Museos». *Estadística Municipal: cuarto trimestre de 1969*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, pàg. 87.

⁶²⁹ ARNAL, Jaime J.; i MONREAL i Agustí, Luís. *Guía del Museo Marés*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1970.

⁶³⁰ Luís Monreal i Agustí és fill de l'historiador de l'art Luís Monreal Tejada. Va ser conservador del MFM fins el 1974, any en què va nomenat secretari general de l'ICOM, a París.

⁶³¹ Les guies del Museu Frederic Marès consultades per a la redacció d'aquest apartat no inclouen totes les obres exposades a les sales, només les més interessants segons el punt de vista dels conservadors i director del Museu. És per aquest motiu que el nombre de peces estimat, basat en aquelles que si s'esmenten.

⁶³² «Artistas soviéticos en el Museo Marés de Barcelona», *La Vanguardia*, 16 d'octubre de 1970, pàg. 28.

⁶³³ «Anuncios oficiales», *Gaceta Municipal de Barcelona*, Barcelona, 10 de febrer de 1973, pàg. 67-68.

relacionades amb la verge.⁶³⁴ Marès tenia la voluntat de que aquestes peces s'exposessin en un futur a Montserrat, intenció que mai no es va arribar a materialitzar.⁶³⁵

Tercera etapa (1978-1991)

El 1978 alguns acadèmics de San Fernando, entre els quals es trobava l'escultor Enrique Pérez Comendador (Hervás, 1900-Madrid, 1981), van demanar al Ministeri d'Educació Nacional que declarés el MFM d'interès nacional:

«He hablado enseguida con el secretario Pardo Canalís sobre la declaración del Museo Marés como monumento Histórico Artístico de interés nacional. El lunes próximo se reúne la Comisión de Monumentos y formalizaremos la propuesta.»⁶³⁶

El govern es va negar, al·ludint que no hi havia legislació que permetés adjudicar aquest títol al Museu, i que a més, ja havien estat declarades Monument Històric-artístic l'edifici i les col·leccions (1962).⁶³⁷

Paral·lelament, el 27 de novembre del 1978, va tenir lloc un dels moments més importants de la història del Museu: l'Ajuntament va acceptar la segona donació de Marès de «(...) las colecciones y obras de arte adquiridas por el mismo con posterioridad al 1.º de junio de 1946 e instaladas en calidad de depósito en el Museo de su nombre.»⁶³⁸ La cessió s'havia començat a preparar a finals del 1976, tal i com recull el document d'oferiment signat per Marès de l'1 de desembre d'aquell any, què recull les condicions d'antuvi establertes.⁶³⁹ En aquest, Marès exposava, d'una banda, que les col·leccions s'havien quintuplicat respecte de la donació inicial i de l'altra, que les peces que les formaven havien anat ingressant en qualitat de dipòsit. Per aquest motiu, calia donar estat oficial al dipòsit mitjançant una nova donació. També comentava les vicissituds econòmiques que havia hagut de batre per adquirir més obres, havent de demanar en diverses ocasions, finançament. Per últim,

---

⁶³⁴ DOMENECH, Jordi. «Nueva sala dedicada a la Moreneta en el Museo Marés», *La Vanguardia*, 27 d'abril de 1974, pàg. 33.

⁶³⁵ Per a més informació, vegeu: 2.3.9. Donacions menors i fallides, pàgs. 93-95.

⁶³⁶ Carta d'Enrique Pérez Comendador a Frederic Marès, 23 de maig de 1978 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 5387).

⁶³⁷ Carta d'Enrique Pérez Comendador a Frederic Marès, 25 de setembre de 1978 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 5390).

⁶³⁸ «Comisión Municipal Ejecutiva», *Gaceta Municipal de Barcelona*, 20 de novembre de 1978, pàg. 655.

⁶³⁹ Document d'oferiment de les col·leccions de Frederic Marès a l'Ajuntament de Barcelona, 1 de desembre de 1976 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 144).

s'adjuntava un llistat amb algunes de les peces ingressades ens els darrers anys, organitzat d'acord amb la distribució museogràfica i que contenia aproximadament 1.143 peces.

La signatura oficial d'aquesta, la segona gran donació de Marès, es va produir el 27 de novembre del 1979,⁶⁴⁰ davant del notari Antoni Roldán i Rodríguez. El document⁶⁴¹ va ser subscrit per l'alcalde, Narcís Serra i Serra (Barcelona, 1943) i el donant, Frederic Marès. Uns mesos abans, amb l'objectiu de recollir i inventariar la major part possible de les obres donades i dipositades per Marès, es va publicar un nou catàleg.⁶⁴² D'acord amb la guia, la museografia del Museu lluaia de la següent manera: la Primera planta tenia tretze sales i contenia, *grosso modo*, mil tres-centes seixanta-cinc peces iberes, hel·lenístiques, romanes, paleocristianes i medievals. La Sala I acollia vitrines amb numismàtica, busts, terracotes o bronzes des dels ibers fins a l'època paleocristiana. A partir de la Sala II es podien observar exemples d'escultura hispànica d'entre els segles XII i el XVII, com ara crucifixos, creus processionals, Verges, capitells i relleus. La Segona planta estava composta per disset sales i albergava nou-centes vint-i-set obres aproximadament dels segles XIV-XIX, sobretot talles però també relleus o reliquiàries. Per últim, a la Tercera planta hi havia vint-i-quatre sales amb nombrosos exemplars d'arts sumptuàries, conegudes pel nom de Museu Sentimental. De fet, aquesta part del Museu començava a la última sala de la segona planta, que acollia peces relacionades amb la Verge de Montserrat.⁶⁴³ Pel que fa pròpiament a la Tercera planta, hi havia una sala dedicada a figures de pessebre i objectes diversos com escalfallits o morters. A les sales següents hi havia treballs de forja com claus i panys; accessoris femenins com ara ventalls, guants i joies; estris de mesura; material d'impremta i fotogràfic; i ceràmica.

El gener de 1982 es va inaugurar una exposició de jocs i joguines antigues, instal·lada a una de les noves sales. La mostra estava composta per jocs dels segles XVIII al XX, que Marès havia anat aplegant al llarg de la seva vida.⁶⁴⁴

---

⁶⁴⁰ «Generoso gesto de Federico Marés», *La Vanguardia*, 28 de novembre de 1979, pàg. 35.

⁶⁴¹ Còpia simple de l'Esriptura de donació de Frederic Marès a l'Ajuntament de Barcelona, 27 de novembre de 1976 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 144).

⁶⁴² *Catàleg del Museu Marés*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1979.

⁶⁴³ Per a més informació, vegeu: 2.3.9. Donacions menors i fallides, pàgs. 93-95.

⁶⁴⁴ P. B., J. M. «Juegos y juguetes antiguos en el Marés», *La Vanguardia*, 3 de gener de 1982, pàg. 19.

D'altra banda, el gener de 1986 el MFM va rebre la notícia de que el filòsof nord-americà Richard Milton Martin (Cleveland, 1916-Milton, 1985),⁶⁴⁵ havia expressat al seu testament⁶⁴⁶ la voluntat de donar 10.000 \$ a diverses institucions,⁶⁴⁷ entre les quals es trobava el MFM, amb la condició de que s'utilitzés per a fins educatius o culturals, en cap cas per a manteniment físic. Seguint aquest objectiu, el 1987 el Museu va emprendre un pla de documentació de les seves col·leccions d'art medieval, amb l'objectiu de publicar dos catàlegs raonats, el primer dedicat al romànic i el segon al gòtic. Aquest projecte comptava amb la subvenció de la Fundació Güell i del Banc de Bilbao, d'acord amb el conveni signat amb l'Ajuntament,⁶⁴⁸ i es va concloure cinc anys després, el 1991. Finalment, es va publicar un catàleg⁶⁴⁹ de 475 pàgines dirigit pels historiadors de l'art Francesca Español i Bertran (Vilallonga del Camp, 1956) i Joaquín Yarza Luaces (Ferrol, 1936-Barcelona, 2016), i amb la participació de diversos especialistes:

«Treinta y seis expertos españoles y extranjeros han participado en la catalogación y estudio de 450 piezas de escultura y pintura medieval del Museo Mares, con lo que buena parte de éstas han sido atribuidas por primera vez a sus autores, y otras han recibido atribuciones nuevas. Apenas de un diez por ciento de las obras fichadas, que datan de los siglos XI al XV, se tenían referencias históricas sobre su procedencia.»⁶⁵⁰

Durant els últims anys de la seva vida, Marès va voler deixar totes les seves col·leccions sota custòdia pública. Per això, el 29 de novembre de 1988 va efectuar la donació⁶⁵¹ de la seva obra escultòrica a l'Ajuntament. En aquesta ocasió, el notari també va ser el Sr. Roldán, que va assegurar que l'acord entre l'alcalde, Pasqual Maragall i Mira (Barcelona, 1941) i el donant, gaudís de totes les garanties legals, respectant les estipulades a les donacions de 1946 i 1979. D'aquesta manera, el consistori acceptava el conjunt de 170 peces escultòriques realitzades per l'escultor, annexat a l'acta de donació, així com el fons

---

⁶⁴⁵ Per a més informació sobre Richard M. Martin, vegeu: MEGUIRE, Philip. «Richard Milton Martin: American Logician», *The Review of Modern Logic*, 2004-2005, Vol. 10, Núm. 1-2, pàgs. 7-65.

⁶⁴⁶ Documentació testament Richard M. i Marianne W. Martin, de Milton, Massachusetts, gener de 1986 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 81).

⁶⁴⁷ Al seu decés i al de la seva muller, la historiadora de l'art austríaca Marianne Von Winter (1923-1989).

⁶⁴⁸ «El Museu Marés cataloga sus colecciones de arte medieval», *La Vanguardia*, 20 de desembre de 1987, pàgs. 61.

⁶⁴⁹ *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991.

⁶⁵⁰ «El Museo Mares reconstruye la historia de sus joyas en pintura y escultura medieval», *La Vanguardia*, 22 de febrer de 1991, pàg. 39.

⁶⁵¹ Còpia de l'Esclusiva de donació de Frederic Marès a l'Ajuntament de Barcelona, 29 de novembre de 1988. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 144).

bibliogràfic de Marès, integrat per 1.500 volums de la seva biblioteca. En aquesta ocasió, i de forma excepcional, Marès va acceptar que tres escultures en bronze realitzades per ell poguessin ser exhibides temporalment fora del Museu durant tres mesos, cada cinc anys.

Paral·lelament, el mes d'abril es va publicar un article a *La Vanguardia* que tractava sobre el futur del Museu d'Art de Catalunya (actual Museu Nacional d'Art de Catalunya) i de les col·leccions que havia d'acollir. Per la de Barroc, l'autor comentava que a les ja existents s'haurien d'afegir els fons de les col·leccions Cambó, Marés i Bertrán.⁶⁵² Unes setmanes després, Marès va comunicar que no cediria la seva col·lecció a través d'un altre article al mateix diari,⁶⁵³ en el qual manifestava la impossibilitat de que aquest es produís, ja que d'acord amb la segona clàusula de la donació signada entre ell mateix i l'Ajuntament de Barcelona el 27 de novembre de 1979, les obres del MFM no es podien separar, havent de restar conjuntament sense cap mena d'excepció.

El 1990, d'acord amb el decret del 26 de febrer de 1990 (NC-30) i complint amb les clàusules de la darrera donació de Marès, es va constituir el Consell Assessor del MFM, que estava format per tres representants de l'Ajuntament de Barcelona: Ferran Mascarell i Canalda (Sant Just Desvern, 1951), Lluís Hortet i Previ i Jordi Carrió i Figuerola (Barcelona, 1949-2018), i el Director del MFM. L'ordre deia el següent:

«Les donacions successives a l'Ajuntament de Barcelona del Sr. Frederic Marès i Deulovol que han constituït l'anomenat Museu Frederic Marés, han estat fetes sota unes condicions que l'Ajuntament va acceptar i que consten en les escriptures públiques, de 27 de novembre de 1978 i d'agost de 1988. D'acord amb aquestes escriptures s'ha de constituir un consell assessor, amb personalitats de la cultura barcelonina, presidit per l'Alcalde de Barcelona i en la qual s'integrin tres representants de l'Ajuntament, de la seva Àrea de Cultura i el propi Director del Museu.»⁶⁵⁴

Al decés de Frederic Marès l'any 1991, Dolors Farró i Fonalleres (Girona, 1948-Barcelona, 1998), que havia estat nomenada directora del MFM l'any anterior, es va fer

---

⁶⁵² DOMÈNECH i Grau, Lluís. «El futuro de un museo perfectamente desconocido», *La Vanguardia*, 19 de abril de 1988, pàg. 54.

⁶⁵³ MARÉS, Frederic. «A propósito del “Museo desconocido», *La Vanguardia*, 3 de març de 1988, pàg. 55.

⁶⁵⁴ «Disposicions generals: Decrets de l'Alcaldia», *Gasetta Municipal de Barcelona*, 20 de novembre de 1990, pàg. 228.

càrrec de la institució. Marès va designar hereu universal dels seus béns Pere Marès i Ibàñez, el seu nebot i la seva esposa, i en conseqüència, als seus fills, Frederic i Pere-Lluís. En relació al béns mobles compresos al seu domicili, serien propietat dels hereus, exceptuant aquells que la Direcció del Museu, d'acord amb aquests, consideressin d'interès pel patrimoni artístic del Museu. A més, el llegat dels objectes del seu estudi passarien a formar part del Museu.⁶⁵⁵

Els fons del Museu Frederic Marès

El fons del MFM ha anat augmentant al llarg dels anys: des de la primera donació realitzada per Frederic Marès el 1946, a la darrera, l'any 1988, nombroses peces, objectes i documents han ingressat al Museu. És més, arran de la seva inauguració, institucions i particulars han col·laborat en l'increment de les col·leccions, mitjançant donacions i dipòsits. També, per la seva part, l'Ajuntament de Barcelona ha anat contribuint amb la compra d'obres. Totes aquestes peces s'han anat agrupant segons la seva categoria, tasca sovint complicada, a causa de la varietat: Marès tenia una sensibilitat especial per a tot el que l'envoltava i per tant, qualsevol objecte, per molt petit o malmès que estigués, era apte per al seu Museu. Així doncs, el MFM aglutina la secció d'escultura, el Gabinet del col·leccionista, l'obra escultòrica de Frederic Marès i el seu fons documental i personal, aquests dos darrer es va afegir a les altres dues l'any 1988.⁶⁵⁶

La secció d'escultura es compon de les col·leccions homònimes, de pintura, d'orfebreria, d'indumentària i d'arts decoratives, iniciades per Marès als anys deu i continuada pel mateix fins a la seva mort, a més de per les peces donades i dipositades per altres, i les adquirides pel Consistori barceloní des de la seva obertura. La forquilla cronològica de les obres abraça des del món antic al segle XIX, i els seus orígens són diversos, però principalment de la península ibèrica. Actualment,⁶⁵⁷ està formada per uns 4.000 peces aproximadament, 3.000 dels quals serien pròpiament escultures.

El Gabinet del col·leccionista o Museu Sentimental està format per col·leccions diverses, organitzades per temes. Hi ha objectes des de l'època medieval al segle XX, exemplars generalment nacionals, tot i que hi ha alguns que provenen d'altres llocs del món. Són,

---

⁶⁵⁵ Testament de Frederic Marès, 9 de febrer de 1989. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 144).

⁶⁵⁶ Testament de Frederic Marès, 9 de febrer de 1989. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 144).

⁶⁵⁷ A la data de la finalització d'aquesta tesi, 2023.

més o menys, 50.000 objectes.⁶⁵⁸ Aquesta secció la va iniciar de menut, quan vivia a Portbou, tal i com narrava a les seves memòries:

«Fue cuando empecé a recoger y a guardar láminas y estampes, mis modelos, hasta que un día contemplándolas extendidas sobre la mesa, pensé en ordenarlas y las clasifiqué por series: hombres, mujeres, animales, flores, etc. Con los años comprendí que entonces despertaron mis primeros balbuceos como coleccionista.»⁶⁵⁹

Pel que fa a l'obra escultòrica de Frederic Marès, és va afegir al fons del Museu l'any 1988 i des del 1996, es pot visitar al seu estudi-biblioteca, situat a la segona planta de l'exposició permanent. Acull gairebé 300 escultures realitzades per Marès entre el 1914 i els anys setanta.

Finalment, la quarta pota del Museu, és el Centre de Documentació i Recerca (CDiR), que s'encarrega de custodiar el fons personal de Frederic Marès, el fons bibliogràfic, documental i d'imatge, cedits per Marès el 1988. Al fons podem trobar documents, publicacions i fotografies des del segle XVIII al XXI. La xifra aproximada és de 12.000. Gràcies a la documentació conservada en aquest fons documental, es pot resseguir la història de les peces que conformen les seccions del Museu: des de la forma d'ingrés a les persones o institucions que hi van intervenir directa o indirectament en l'adquisició. En aquest sentit, és convenient comentar el misteri que envolta el mercat d'antiguitats, ja que malauradament, molts col·leccionistes tenien (i tenen) el desig d'amagar el rastre de les peces. Marès formava part d'aquest grup, vist que coneixeria molta més informació de la que s'ha conservat.

La Secció d'escultura

La col·lecció d'escultura del MFM comprèn les obres escultòriques, pictòriques, mobiliari i dibuixos, donats per Marès al llarg de la seva vida i oficialitzades els anys 1946, 1979 i 1988; les donacions d'altres institucions i particulars; i les peces d'aquestes categories adquirides per l'Ajuntament de Barcelona, per mitjà (o no), de Marès.

Altrament, pel que fa a les escultures reunides per Marès durant els primers anys, i fins a la primera obertura d'algunes sales del Museu Frederic Marès el 1946, val dir que són de períodes i estils heterogenis, tot i que principalment medievals. Ja al catàleg del 1948

---

⁶⁵⁸ A la data de la finalització d'aquesta tesi, 2023.

⁶⁵⁹ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 20.

s'enumeraven unes seixanta d'aquestes èpoques, davant de les divuit dels segles successius. Aquesta diferència perdura fins al catàleg del 1955, data en què comencem a trobar exemplars que corresponen a una forquilla cronològica més àmplia, amb la incorporació, per exemple, de material arqueològic grec i romà, com torsos, bustos i sarcòfags. Així doncs, i com podem observar, des dels anys cinquanta, Marès va començar a treballar en la idea de constituir un museu d'escultura hispànica, centrat sobretot en la talla policromada del segle XII al XVIII. També, a partir d'aquest període i fins a principis dels anys vuitanta, el nombre de peces de la secció va augmentar considerablement, gràcies a la seva tasca com a director del Museu, càrrec que li va permetre involucrar a altres institucions i particulars, en la seva meta. Això, li va obrir un ventall de possibilitats molt més extens del que mai hagués pogut arribar a imaginar.

D'una altra banda, cal relacionar la tria d'aquesta tipologia d'obra, i no d'altres, amb el seu tarannà com a escultor. És per a tots sabut que molts artistes del segle XIX van formar col·leccions molt riques i variades, que a la vegada feien servir d'inspiració per a les seves creacions. Però també amb la situació social, com s'ha comentat anteriorment, moltes comunitats eclesiàstiques es trobaven en una situació precària després de la guerra i vendre els seus béns els permetia sobreviure. No obstant això, els col·leccionistes particulars acostumaven a preferir peces més petites, circumstància que va saber aprofitar Marès.

Darrerament, convé recordar que la major part de les obres escultòriques del museu provenien del mercat de l'art, del què Marès hi participava activament, com demostra la correspondència amb antiquaris, sobretot, de Valladolid, Madrid i Barcelona.

Les donacions de Frederic Marès i les adquisicions de l'Ajuntament de Barcelona

A l'hora d'analitzar les donacions de Frederic Marès a l'Ajuntament de Barcelona, cal tenir en compte la dificultat que presenta, d'una banda, establir la frontera entre les peces adquirides per Marès i les que va comprar el Consistori. Si bé és cert que Marès havia format una important col·lecció abans de cedir-la a l'Ajuntament, és inevitable assumir que des del moment en què es va oficialitzar la donació, hagués acordat amb al Consistori el suport d'aquest en la compra o dipòsit d'obres d'art. I per l'altra, la manca de documents conservats relacionats amb les peces, sobretot factures i correspondència amb antiquaris.

Pel que fa a les peces que formaven la col·lecció abans de la donació i les que va adquirir Marès mentre aquesta es formalitzava, hi ha, com s'ha comentat, una mancança considerable d'informació. De fet, el CDiR del Museu Frederic Marès, no conserva masses rebuts anteriors al 1949, bé perquè les transaccions eren verbals o perquè s'han perdut. A continuació, s'enumeren alguns: el de Rafael Forcada per una Verge sedent del segle XV, per l'import de 350 ptes.;⁶⁶⁰ el de Carvajal per la compra d'una imatge de la Verge asseguda amb el nen Jesús (s. XII) per 2.500 ptes., una santa Anna amb la Verge i el nen (s. XIII) per 2750 ptes. i un Crist (MFM 731)⁶⁶¹ (s. XIV) per 3.500 ptes.;⁶⁶² el de José Valenciano per una Verge amb el Nen (s. XIII) per 3.000 ptes.;⁶⁶³ el de Fernán Calvo per dues copes de porcellana amb angelets per 100 ptes., una imatge de talla policromada i un relleu de la Pietat per 200 ptes. cadascun;⁶⁶⁴ i el d'Hipólito Díez Rodríguez per dos cofres i una pinta de bronze i coral per 1.500 ptes.⁶⁶⁵

Així mateix, s'ha d'incloure en aquest grup una peça que, malgrat no es conserva cap document oficial sobre la seva adquisició, es coneix la seva procedència gràcies a altres fonts. És la *Mare de Déu amb el Nen* (MFM 1080), una talla policromada del segle XV procedent del retaule major de l'església de San Francisco de Cuéllar (Segòvia). Es creu que Marès l'hauria adquirit abans del 1944, ja que va aparèixer per primer cop referenciada a un article de *La Vanguardia* d'aquell any, que recollia la donació de Marès a l'Ajuntament:

«Una de ellas excede del tamaño natural, y procede de una antigua fundación de la más rancia nobleza. Adquirió resonancia universal a primeros del actual siglo por haberla comprado el más importante coleccionista inglés, quien la trasladó a Londres con el ánimo de venderla de nuevo. Su exposición suscitó numerosos comentarios de Prensa, disputándose la adquisición de la talla los principales Museos de Europa y de América. La intervención de unos buenos españoles determinó el retorno de la imagen a España,

---

⁶⁶⁰ Rebut de Rafael Forcada a Frederic Marès, 20 d'abril de 1926 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7909).

⁶⁶¹ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàg. 348-349.

⁶⁶² Rebut de Carvajal a Frederic Marès, gener de 1935 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7853).

⁶⁶³ Rebut de José Valenciano a Frederic Marès, 1 d'octubre de 1937 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8192).

⁶⁶⁴ Factura de Fernán Calvo a Frederic Marès, 10 de gener de 1938 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7816).

⁶⁶⁵ Rebut d'Hipólito Díez Rodríguez a Frederic Marès, 5 d'agost de 1946 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7904).

lamentándose con tal motivo del abandono en que los Gobiernos de la época tenían al patrimonio artístico nacional, tan codiciado en el extranjero.

Con la imagen habían sido sacados de España dos preciosos sarcófagos que formaban parte de la capilla donde era aquella venerada, y cuya restitución a la Patria no ha podido lograrse. Dichos sarcófagos figuran hoy en lugar preeminente del Museo de la Hispanic-Society, de Nueva York.»⁶⁶⁶

Segurament, els sarcòfags mencionats a l'article feien referència a les tombes de Doña Mencía Enríquez de Toledo (D275) i de Don Gutierre de la Cueva (bisbe de Palència), adquirides per l'Hispanic Society of America i conservades al seu museu de Nova York.⁶⁶⁷ De fet, el 1905 van ser adquirides per Lionel Harris, fundador de la galeria d'art The Spanish Art Gallery (Londres), el qual les havia comprat al duc de Sesto, propietari de l'església des de 1886. El 1906, Archer M. Huntington les va adquirir per a l'Hispanic Society of America⁶⁶⁸ És molt probable que la Verge del MFM formés part del mateix lot dels sarcòfags, adquirit per Harris. Aquesta hipòtesi es consolida si recuperem un article publicat al diari segovià *El adelantado* el 1979, què tractava sobre la dispersió del patrimoni cultural de Cuéllar:

«Dos grandes anticuarios, M. Harris y R. García Palencia, adquirieron a primeros de este siglo, distintas obras de arte, procedentes del extinguido convento de San Francisco, de Cuéllar. Correspondió a la Virgen a que venimos refiriéndonos, a M. Harris, quien la llevó a Londres y allí se encontraba en el año 1913. El señor Marés se interesó porque viniera de nuevo a España y en 1936 estaba de nuevo en Madrid, en casa de la viuda de García Palencia a quien se la compró don Federico Marés (...).»⁶⁶⁹

A més, al catàleg del 1948 corresponia al número 48 i es presentava de la següent manera: «Magnífica talla de nogal, ricamente policromada y dorada, de origen hispano-flamenco, atribuida a Gil de Siloé, de gran estilo y dimensiones. Representa a la Virgen, sentada, con el

---

⁶⁶⁶ «Las colecciones de arte donadas por el ilustre escultor Marés a la ciudad», *La Vanguardia*, 30 de noviembre de 1944, pàg. 10.

⁶⁶⁷ Per a més informació, vegeu: MARCOS Villán, Miguel Ángel. «Acerca de los sepulcros de alabastro de la iglesia del convento de San Francisco de Cuéllar (Segovia), panteón de Don Beltrán de la Cueva y Duque de Albuquerque», *Boletín del Museo Arqueológico Nacional*, 1998, Núms. 1 i 2, pàgs. 198-220.

⁶⁶⁸ HISPANIC SOCIETY OF AMERICA. *El web de Hispanic Society of America*, <http://hispanicsociety.emuseum.com/>, 25 d'abril de 2023.

⁶⁶⁹ VELASCO, B. «Una escultura de Cuéllar en Barcelona», *El Adelantado*, 10 de maig de 1979, pàg. 9.

Niño, y constituye una de las piezas capitales de la colección.»⁶⁷⁰ Com es pot observar, a la primera descripció oficial del MFM no es mencionava la procedència, dada que es va divulgar al del 1952.⁶⁷¹

Per concloure aquest punt, val la pena mencionar de nou l'inventari manuscrit del 1946,⁶⁷² en el que s'enumeraven 175 obres, ja que és l'únic document que descriu de forma molt breu les peces de la col·lecció inicial de Marès. Arran de l'obertura del Museu, els catàlegs permetran conèixer les obres que s'aniran incorporant, però no donaran detalls sobre a qui havia pertangut la peça abans d'ingressar-hi. Aquesta informació la trobarem, com s'ha dit, a la correspondència, factures i registres del Museu. En tant que a les obres adquirides amb posterioritat a la donació, cal diferenciar dos grups: aquelles adquirides per l'Ajuntament mitjançant partides especials i incloses al pressupost ordinari; i les readquisicions, és a dir, peces adquirides per Marès a través d'algun familiar o amic, el qual les venia posteriorment al Consistori. A continuació, es mencionen breument les adquisicions més ben documentades, extretes dels documents esmentats al paràgraf anterior.

Pel que fa al primer grup, és interessant ressaltar la col·laboració de l'Ajuntament en l'aportació d'obres al MFM ja des de la seva inauguració. Sense anar més lluny, el 1948 va adquirir un grup escultòric de la Pietat del segle XV, a Juan Rocaz per 7.500 ptes.;⁶⁷³ i un cap de fusta a Ignacio Martínez destí MFM. 115.000 ptes.⁶⁷⁴ De l'any següent, el CDiR conserva una factura dirigida a Marès, però no queda del tot clar si la va adquirir ell o el Consistori. És la referent a l'adquisició del *Retaule de sant Antolí i sant Bernabé* (MFM 1109)⁶⁷⁵ a Víctor Torres Martín.⁶⁷⁶

---

⁶⁷⁰ *Museo creado y donado... op. cit.*, 1948, pàg. 10.

⁶⁷¹ *Museo creado y donado... op. cit.*, 1952, pàg. 24.

⁶⁷² Museu Frederic Marès. Primera Sala-Escultura Polícroma. Inventari, juliol de 1946 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 144).

⁶⁷³ Factura de Juan Rocaz a l'Ajuntament de Barcelona, 8 d'abril de 1948 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁶⁷⁴ Factura d'Ignacio Martínez a l'Ajuntament de Barcelona, el 28 de juny de 1948 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁶⁷⁵ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintura dels segles... op. cit.*, 1996, pàgs. 121-122.

⁶⁷⁶ Carta de Víctor Torres Martín a Frederic Marès, 10 de juliol de 1949 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 8160).

Més endavant, el 18 de gener del 1960, va comprar un Nen Jesús a A. Mendoza per 2.000 ptes.,⁶⁷⁷ d'acord amb la llibreta de la comptabilitat dels anys 1959-1960. A l'anotació, només apareixia el nom de la peça, el del venedor i l'import, però no s'indicava a quin *Nen Jesús* de la col·lecció del MFM corresponia. La peça, com s'ha dit, constava al llibre comptable del MFM, a l'apartat de despeses, juntament amb càrrecs diversos com ara de material o electricitat. Seguidament, el maig, van ingressar els relleus en alabastre de l'*Anunciació* (MFM 1111), la *Visitació* (MFM 1112), la *Presentació de la Mare de Déu* (MFM 1113) i l'*Adoració dels pastors* (MFM 1114),⁶⁷⁸ procedents del retaule major de l'església del Monestir de la Santa Espina de Castromonte (Valladolid).

«De acuerdo, en principio, y con el beneplácito del Excmo. Sr. Alcalde, me permito proponer a V.I. la adquisición, con destino a este Museo, de cuatro altorrelieves en mármol, procedente del convento de "Las Espinas" y obra del escultor español Francisco Giralte (s. XVI-XVII), representando otros tantos episodios de la vida de la Virgen María (...).»⁶⁷⁹

Malgrat que inicialment es van atribuir a Francisco Giralte, van ser realitzades per l'escultor Manuel Álvarez (Palència, c. 1517-Valladolid?, c. 1587) a finals del segle XVI. A més, Marès va informar la Junta de Museus de l'adquisició de les peces, la qual va declarar que el preu abonat, 750.260,70 ptes., era correcte d'acord amb l'interès artístic de les mateixes.⁶⁸⁰ L'any següent, van comprar dues creus processionals per 7.000 ptes.;⁶⁸¹ dues piles d'aigua beneïda per 4.000 ptes.;⁶⁸² una talla policromada ja cent d'un bisbe (MFM 1164),⁶⁸³ dels segles XVI-XVII a Luís Monreal i Tejada per 17.000 ptes.;⁶⁸⁴ i dues talles de l'Escola de Pedro de Mena per 15.000 ptes. i una tercera del mateix autor

---

⁶⁷⁷ Llibre 1959-60 del 6 de desembre al 12 de març, (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 76).

⁶⁷⁸ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintura dels segles... op. cit.*, 1996, pàgs. 119-121.

⁶⁷⁹ Carta d Frederic Marès al Tinent d'alcade delegat de cultura, 25 d'abril de 1960 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁶⁸⁰ «Sesión del día 30 de Mayo de 1960», *Acta de la sessió de la Junta de Museus de Barcelona*, 30 de maig de 1960, (Barcelona, ANC, ANC1-715-T-841, p. 5).

⁶⁸¹ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo desde 1960-1970. Año 1961 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁶⁸² Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo desde 1960-1970. Año 1961 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁶⁸³ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintura dels segles... op. cit.*, 1996, pàgs. 234-235.

⁶⁸⁴ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo desde 1960-1970. Año 1961 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

per 5.000 ptes.⁶⁸⁵ a Francisco Vasco.⁶⁸⁶ És sabut que Leopoldo Ventura va restaurar una de les primeres figures de l'Escola de Pedro de Mena tan aviat va arribar al MFM per 250 ptes.⁶⁸⁷ També, entre 1961 i 1962,⁶⁸⁸ va adquirir una talla policromada de Crist en Majestat (MFM 648),⁶⁸⁹ del segle XV procedent d'Escola italiana.⁶⁹⁰

L'abril del 1962, d'acord amb el què s'ha esmentat a la primera part del capítol, l'Ajuntament va autoritzar l'import de 3.000.000 ptes. (a repartir en dos anys) per a l'adquisició de peces pel MFM. Amb la primera part del pressupost, van adquirir un relleu de la Misericòrdia de fusta policromada (MFM 1040);⁶⁹¹ una lauda sepulcral en metall (MFM 974),⁶⁹² i dos Crist de fusta. Pel que fa al relleu, una representació de la Mare de Déu de la Misericòrdia,⁶⁹³ va ser realitzat en fusta policromada al segle XVI i era originari de l'església de San Martín de Villaverde Peñahorada (Burgos).⁶⁹⁴ La peça va ser restaurada per Jesús Queral entre l'1 de juliol de 1962 i el 17 de novembre de 1964 per 1.680 ptes.⁶⁹⁵ En tant que la làpida, datada al segle XV, procedia de la Catedral de Tarragona i havia pertangut a l'arquebisbe de Tarragona Pere de Sagarriga.⁶⁹⁶ Finalment, dels dos Crist només es coneix la data (segle XIV) i la mida aproximada (1,85-2 m), però no s'han pogut relacionar amb els de la col·lecció.⁶⁹⁷ El 2 d'agost, va ingressar un relleu de fusta policromada de sant Pere del segle XIV, per 250.000 ptes.⁶⁹⁸ El 1963 es van adquirir diverses talles policromades del segle XIV, que suposadament formarien part d'un mateix calvari, a l'antiquari Ángel Lucas Villar⁶⁹⁹ per. 750.000 ptes. Oficialment,

---

⁶⁸⁵ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo desde 1960-1970. Año 1961 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁶⁸⁶ Llibreta Caja II. Maig 1961 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁶⁸⁷ Llibreta 1960-1962 de 13 marzo a 30 junio (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 76).

⁶⁸⁸ Carpeta MFM 648 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁶⁸⁹ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàgs. 185-186.

⁶⁹⁰ Llibreta 1960-1962 de 13 marzo a 30 junio (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 76).

⁶⁹¹ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintura dels segles... op. cit.*, 1996, pàgs. 91-92.

⁶⁹² Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàgs. 381-383.

⁶⁹³ LLONCH: *art. cit.*, 2015, pàgs. 239-245.

⁶⁹⁴ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàgs. 91-92.

⁶⁹⁵ Llibre 1962-1964 de 1 julio 1962 a 17 noviembre 1964 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 76).

⁶⁹⁶ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàgs. 381-382.

⁶⁹⁷ Carpeta MFM 1040, 1962 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁶⁹⁸ Carta de Frederic Marès a l'Ajuntament de Barcelona, 2 d'agost de 1962 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁶⁹⁹ Factura d'Ángel Lucas Villar a Frederic Marès, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7981).

però, figurava com a venedor Juan Parés Pujals, un veterinari de Barcelona.⁷⁰⁰ Es tractava d'un Crist crucificat amb Josep d'Arimatea abraçat (MFM 771); la Mare de Déu (MFM 770); i sant Joan (MFM 772).⁷⁰¹ Totes procedents de Porquera de Butrón (Burgos). Així com un cap petit greco-persa i uns fragments adquirits a Arnaldo Rosenstingl per 2.700 ptes.⁷⁰² El 3 de desembre, Rafael Romero va entregar al MFM quatre bronzes petits romans per 1.200 ptes.; una creu de fusta daurada per 1.200 ptes.; i sis llànties de ceràmica romana 2.400 ptes.⁷⁰³ La primavera del 1964, va ingressar un relleu gòtic amb la figura d'àngel, adquirida a Cristalerías Ambrosio, per 14.000 ptes;⁷⁰⁴ i una Puríssima Concepció del segle XIII a Luis Sabata, per 30.000 ptes.⁷⁰⁵

A partir del 1965, les adquisicions per part de l'Ajuntament van disminuir considerablement: de diverses a l'any van passar a una anualment fins el 1973. Així doncs, entre el 1965 i el 1973, es van adquirir les següents peces (per ordre cronològic): un Crist de fusta del segle XVII a Antigüedades E. López Ruíz (Madrid), per 17.000 ptes.;⁷⁰⁶ dos capitells de pedra a Rafael de Madrid per 3.000 ptes.;⁷⁰⁷ una talla de santa Anna del segle XIV, per 15.000 ptes. procedents de drets fotogràfics del MFM;⁷⁰⁸ una figureta de plata d'estil ibèric a Fernando Monjo per 8.000 ptes.;⁷⁰⁹ una talla d'un sant Bisbe (MFM 944)⁷¹⁰ de fusta policromada, procedent de Girona, del segle XIV a Casa G. Sanz (German Sanz Blanco), per 300.000 ptes.;⁷¹¹ un fragment d'alabastre a J. Massot per

---

⁷⁰⁰ Rebut de Juan Parés a l'Ajuntament de Barcelona, 5 de gener de 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁷⁰¹ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàgs. 221-222.

⁷⁰² Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁷⁰³ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁷⁰⁴ Llibre Caja II. Abril 1964, 1970 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁷⁰⁵ Llibre 1962-1964 de 1 julio 1962 a 17 noviembre 1964, (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 76).

⁷⁰⁶ Factura de E. López Ruíz a l'Ajuntament de Barcelona, 1965 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁷⁰⁷ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁷⁰⁸ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁷⁰⁹ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁷¹⁰ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàg. 380.

⁷¹¹ Factura de Casa G. Sanz a l'Ajuntament de Barcelona (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66)

2.500 ptes.;⁷¹² una talla de sant Jordi a Las dos Coronas, per 60.000 ptes.;⁷¹³ uns Ex-vots de plata a la Sra. Boutillier per 12.000 ptes.⁷¹⁴ una talla de santa Anna a G. Sanz per 15.000 ptes.;⁷¹⁵ un capitell de pedra a Ernesto Pironti, per 4.500 ptes.;⁷¹⁶ dues escultures del segle XIX a Rosa Tomas Roger per 2.000 ptes.;⁷¹⁷ tretze (?) Creus a Ángel Puerta per 5.000 ptes.;⁷¹⁸ i un Crist a la columna (MFM 1414)⁷¹⁹ del segle XVI, procedent de Santa Maria la Mayor de Coca (Segòvia) a Eufemio Díez Monsalve.⁷²⁰

Posteriorment a 1973 i fins a la finalització d'aquesta Tesi Doctoral, les compres per part del Consistori han decrescut substancialment: el juny de 1979, van adquirir una Creu parroquial a Rafael Romero Fernández, per 65.000 ptes., que va ser restaurada pel joier Iglesias per 16.350 ptes.;⁷²¹ el 27 de juliol de 1988, una talla d'un Crist crucificat d'un davallament amb restes de policromia, del segle XIII (MFM 2854),⁷²² a la Galeria d'Art Barbié per 8.806.000 ptes.⁷²³ Aquesta peça va ser un regal de l'Alcaldia de Barcelona durant la legislatura de Pascual Maragall, al MFM com a mostra d'agraïment a Marès per la donació de la seva obra personal. El 2001 es va descobrir que la obra era falsa i hauria estat falsificada el segle XX per Pepe de Argana;⁷²⁴ el 1992, un relleu de *La Flagel·lació* (MFM 3038) en alabastre, del segle XIV, procedent de l'església parroquial de Cornellà de Conflent (França) a Galerie Ratton-Ladrière (París), per 90.000 FF;⁷²⁵ i un fragment d'un bust femení (MFM 3037) en pedra amb restes de policromia, del segle XV-XV, a la

---

⁷¹² Llibreta Caja (des del 01 de abril de 1969). (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 78).

⁷¹³ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁷¹⁴ Llibreta Caja (des del 01 de abril de 1969). (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 78).

⁷¹⁵ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁷¹⁶ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁷¹⁷ Llibreta Caja (des del 01 de abril de 1969). (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 78).

⁷¹⁸ Llibreta Caja (des del 01 de abril de 1969). (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 78).

⁷¹⁹ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàgs. 90-91.

⁷²⁰ Carta d'Eufémio Díez Monsalve a Frederic Marès, 8 de novembre de 1971 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7900).

⁷²¹ Llibreta Caja (des del 01 de abril de 1969). (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 78).

⁷²² Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàg. 226.

⁷²³ Carta de Frederic Marès a Diana Garrigosa, 17 de juny de 1988 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁷²⁴ Fitxa tècnica del *Crist crucificat d'un devallament* (MFM 2854), s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta MFM 2854)

⁷²⁵ Carpeta 3038. 1991-1992. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

Galeria Barbié per 2.500.00 ptes.;⁷²⁶ i el 12 de març del 2009, el marbre *Nens jugant amb una papallona* (MFM 4423),⁷²⁷ d'Antoni Solà i Llansas (Barcelona, 1780-Roma, 1861)⁷²⁸ a la sala de subhastes Alcalá de Madrid.

Per últim, cal fer una especial referència a la compra que el 2008 va realitzar l'Institut de Cultura de Barcelona a Pere Marès, nebot de Frederic Marès, composta per diverses obres de l'herència del seu oncle que eren propietat de la família. Ens referim a: una còpia de la Mare de Déu de Trapani (MFM 4409) d'alabastre del segle XVIII, per 1.200 €; un davant de sagrari (MFM 4407) del segle XVII, per 1.500 €; una capsula de jocs italiana del segle XV (MFM 4408),⁷²⁹ un escriptori alemany del segle XVI-XVII, dos escriptoris catalans del segle XVI-XVII, una arqueta catalana del segle XVI (MFM 4386)⁷³⁰ i un escriptori (MFM 4400)⁷³¹ de fusta del segle XVII, procedent de Mèxic, totes sis per 7.600 €; una petita capsula d'os, per 600 €; 41 peces de manufactura anglesa del segle XIX (MFM 4410, et al.) per 1500 €; i una arqueta de fusta amb un relleu en talla de Frederic Marès (MFM 4406),⁷³² del segle XX, per 1.000 €. ⁷³³

En tant que el segon grup, cal advertir que les readquisicions (o peces adquirides per Marès a través d'algun familiar o amic, el qual les venia posteriorment al Consistori) també es donen amb altres institucions que es comentaran més endavant, com els AMC i el Ministerio de Educación Nacional. En relació amb les que ens ocupen en aquest paràgraf, convé fer esment específic a dos personatges que, malgrat haver intervingut de forma puntual en aquestes afers, interessaven pel vincle que tenien amb Marès: els seus nebots Felip Bach Mensa i Josep Ma. Salrach Marès. Tot i això, val la pena remarcar que va ser el propi Marès qui va afavorir més sovint aquestes transaccions. Així mateix, una d'aquestes primeres va tenir lloc el 7 de gener de 1957, data en que Marès va adquirir una pila d'aigua beneïda a Sr. Bacardi per 150 ptes.⁷³⁴ seguidament, el 25 de setembre d'aquell

---

⁷²⁶ Carpeta 3037. 1992 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁷²⁷ *Barcelona Cultura. Balanç 2009*, Barcelona: Institut de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, 2010, pàg. 92.

⁷²⁸ Per a més informació, vegeu: VV.AA. *La bella ideal. Antoni Solà (1780-1861). Escultor a Roma*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2009.

⁷²⁹ Per a més informació, vegeu: VV.AA. *Catàleg del moble. Fons del Museu Frederic Marès*, 6. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2022, pàgs. 60-61.

⁷³⁰ Per a més informació, vegeu: *Catàleg del moble... op. cit.*, 2022, pàgs. 216-217.

⁷³¹ Per a més informació, vegeu: *Catàleg del moble... op. cit.*, 2022, pàgs. 290-291.

⁷³² Per a més informació, vegeu: *Catàleg del moble... op. cit.*, 2022, pàgs. 502-503.

⁷³³ Carpeta Compra Sr. Pere Marès. 2008. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁷³⁴ Llibreta Caja II, gener 1957 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

mateix any, l'Ajuntament va adquirir un grup escultòric d'un Calvari del segle XIV per 168.325 ptes.⁷³⁵ Tanmateix, el rebut de la compra portava la signatura de Marès i no pas la de l'Ajuntament. D'altra banda, malgrat que a la descripció de l'expedient d'adquisició es menciona un Calvari, que en la tradició cristiana catòlica estaria format per tres peces: Crist flanquejat per la Verge i sant Joan, només es coneix amb exactitud la primera, una talla policromada d'un Crucificat de l'Escola Zamorana que correspon al número de registre MFM 746.⁷³⁶ Curiosament, al llarg dels anys, el Crist s'ha exposat amb diverses escultures de la Mare de Déu i sant Joan, com ara la Verge (MFM 745) i el sant Joan (MFM 747)⁷³⁷ del segle XIII, donats per Marès el 1979.⁷³⁸

Tot seguit, el 3 de febrer de 1958, Marès va adquirir un «Retablo de Martinez Montañés compuesto de dos cuerpos y que representa la adoración de los pastores»⁷³⁹ (MFM 1087)⁷⁴⁰ a les Galerías de Antigüedades Abelardo Linares per 1.000.000 ptes. Tres dies més tard, Linares li va comunicar que l'assegurança pel transport de la obra ascendia a 9.347 ptes., i que en cas de no rebre cap ordre de Marès, procedirien a realitzar l'enviament.⁷⁴¹ Tot i que la transacció es va realitzar a través de Marès, va ser l'Ajuntament qui va comprar la peça,⁷⁴² que era de finals del segle XVI i havia format part del compartiment central del retaule de l'Església parroquial de Nuestra Señora de la Consolación de Cazalla de la Sierra (Sevilla), obra de Juan Martínez Montañés (Alcalà la Real, 1568 - Sevilla, 1649) i Juan de Oviedo y de la Bandera, conegut amb el sobrenom de "El Mozo" (Sevilla, 1565-Salvador, Brasil, 1625). Aquell mateix any, Marès va comprar per 800.000 ptes. un tabernacle (MFM 814)⁷⁴³ de fusta policromada, procedent

---

⁷³⁵ Còpia de l'Expedient de l'Ajuntament de Barcelona, núm. 6512. C-I-46/ 1657-12, 25 de setembre de 1957 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁷³⁶ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàg. 397.

⁷³⁷ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàg. 418-419.

⁷³⁸ Còpia simple de l'Escriptura de donació de Marès a l'Ajuntament de Barcelona (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 144).

⁷³⁹ Factura de les Galerías de Antigüedades Abelardo Linares a Frederic Marès, 3 de febrer de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7952/2).

⁷⁴⁰ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintura dels segles... op. cit.*, 1996, pàgs. 237-239.

⁷⁴¹ Carta d'Àngel Linares a Frederic Marès, 7 de febrer de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7953).

⁷⁴² Còpia de l'Expedient de l'Ajuntament de Barcelona, núm. 7293. C-I-41/1958-8, 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁷⁴³ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàgs. 393-394.

de l'ermita de santa María de la Real del Campo de Castildelgado (Burgos).⁷⁴⁴ Es desconeix la identitat de l'antiquari, tot i que segons fonts del MFM, seria José Jordán.⁷⁴⁵

Més tard, el 1963 i atenent la segona part del pressupost autoritzat per l'Ajuntament el 1962, Felipe Bachs Mensa va vendre dos relleus d'escola catalana del segle XVII per 75.000 ptes. cadascun a l'Ajuntament.⁷⁴⁶ El primer representava a santa Teresa de Jesús i sant Joan de la Creu (MFM 1188) i el segon, a santa Teresa a la seva cel·la (MFM 1189).⁷⁴⁷ Les obres van entrar al MFM el 20 d'abril. Aquell mateix dia, van entrar més peces per mitjà de Bachs: un alt relleu de fusta tallada i policromada, d'escola burgalesa del segle XVI, per 150.000 ptes.;⁷⁴⁸ un relleu de sant Pere i els apòstols 175.650 ptes.;⁷⁴⁹ una mènsula decorada amb figures antropomorfes (MFM 46)⁷⁵⁰ i un fragment de pinacle (MFM 48)⁷⁵¹ del segle XV, ambdós de pedra i procedents de l'església de santa Maria de Castelló de Farfanya (Lleida), per 65.000 ptes.⁷⁵² Tres anys més tard, el 15 de gener de 1966, l'Ajuntament va adquirir a Josep Ma. Salrach una porta romànica (MFM 95)⁷⁵³ de pedra del segle XIII, procedent de Segòvia, per 487.000 ptes. D'aquesta peça es conserva un informe signat per Marès en el qual explicava que feia anys s'havia interessat per la portalada però que l'antiquari segovià que la conservava, conegut amb el sobrenom de «el metales», la venia per un preu molt superior al que ell considerava que costava. No va ser fins que va morir el propietari de la obra, que els hereus van decidir vendre tots els objectes de l'herència a un antiquari de Madrid, el qual gràcies a la relació que tenia amb Marès, va accedir a vendre-li la portalada pel preu indicat anteriorment, més l'entrega de dues escultures de la seva propietat.⁷⁵⁴

---

⁷⁴⁴ Còpia de l'Expedient de l'Ajuntament de Barcelona, núm. 512, 10 de març de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁷⁴⁵ Carpeta MFM 814, 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁷⁴⁶ Rebut a Felipe Bachs, juny de 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁷⁴⁷ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintura dels segles... op. cit.*, 1996, pàgs. 423-424.

⁷⁴⁸ Rebut de Felip Bach, abril de 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁷⁴⁹ Factura de Felip Bach a l'Ajuntament de Barcelona, abril de 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁷⁵⁰ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàgs. 342-343.

⁷⁵¹ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàgs. 341-342.

⁷⁵² Carpeta MFM 46, 48. 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁷⁵³ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàgs. 117-118.

⁷⁵⁴ Informe sobre MFM 95 signat per Frederic Marès, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

Darrerament, el 1980, l'Ajuntament va comprar a Erika Birk per 700.000 ptes., tres relleus (MFM 1691) del timpà de la porta meridional del Monestir de San Lorenzo de Carboeiro (Pontevedra), del segle XIII.⁷⁵⁵

Per concloure aquest apartat, i en relació amb diverses peces mencionades, és important afegir que algunes obres que havien estat adquirides per l'Ajuntament de Barcelona o donades per altres institucions o particulars, apareixien al document⁷⁵⁶ que Marès va redactar el 1976 com a preàmbul de la donació de 1979, com si les hagués adquirit ell. Un bon exemple n'és la Lauda sepulcral (MFM 974), comprada pel consistori barceloní l'abril del 1962, com a mostra d'agraïment per la donació de Marès al Museu Militar.

Les donacions d'institucions i particulars

Amics dels Museus de Catalunya

Una de les primeres donacions que va rebre el MFM va ser amb motiu de l'homenatge a Frederic Marès, promogut pels AMC el novembre de 1948. Aquesta institució, com a mostra d'agraïment a Marès per haver donat les seves col·leccions a l'Ajuntament de Barcelona, va donar una *Maiestas Domini* (MFM 639)⁷⁵⁷ de pedra calcària de finals del segle XII, que procedia de l'ermita de Nuestra Señora de Rocamador, Palència.⁷⁵⁸

«El acto se celebró en el Museo-Taller, fundado y creado por el esfuerzo personal de Marès y en él se hizo la entrega del donativo de la entidad, consistente en una notable escultura de piedra, representando el Pantocrátor, importante pieza catalogada como de fines del siglo XI o principios del XII.»⁷⁵⁹

En efecte, els AMC van col·laborar fins a set ocasions amb el Museu en l'adquisició de peces,⁷⁶⁰ ja fos intercedint en nom d'altres persones o per ella mateixa. Per exemple, el

---

⁷⁵⁵ Carta d'Erika Birk a Frederic Marès, 13 de març de 1980 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7800).

⁷⁵⁶ Document d'ofertament de les col·leccions de Frederic Marès a l'Ajuntament de Barcelona, 1 de desembre de 1976 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 144).

⁷⁵⁷ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàgs. 109-110.

⁷⁵⁸ Relación de Organismos, Entidades y personas particulares que han efectuado donativos, para las salas de escultura, a este museo, desde 1948 a 1962, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁷⁵⁹ «Amigos de los Museos: Homenaje a Federico Marés». *El Noticiero universal*, 22 de novembre de 1948, pàg. 7.

⁷⁶⁰ Per a més informació, vegeu: El Gabinet del col·leccionista, pàgs. 204-217.

1957, per mitjà dels AMC,⁷⁶¹ Emilia de Riquer i Palau⁷⁶² va donar dos àngels (MFM 89-90)⁷⁶³ de pedra calcària del segle XIV, procedents de la Col·legiata de sant Pere d'Àger, Lleida. Aquests àngels havien estat restaurats a finals del 1956 pels tallers dels Museus Municipals d'Art.⁷⁶⁴ Més tard, el 1960, amb motiu de la celebració de l'Acte d'homenatge Marès explicat més amunt i per subscripció popular, van donar el relleu de l'*Aparició de Jesús als seus deixebles al mar* (MFM 654)⁷⁶⁵ i una clau d'arquivolta de l'*Agnus Dei* (MFM 653),⁷⁶⁶ ambdós de marbre pirenaic del segle XII, procedents del Monestir de Sant Pere de Rodes, Girona, i realitzats pel taller del mestre Cabestany. Aquesta informació la coneixem gràcies a aquestes paraules d'Albert Comte:

«Sobre la procedència del relleu se'n sap poca cosa. És generalment admès que la persona que la vengué, a les entitats organitzadores de l'homenatge, fou el conegut poeta empordanès Carles Fages de Climent, a més de literat bon coneixedor del nostre patrimoni artístic i ell mateix amb vel·leïtats col·leccionistes en aquest camp.

Menys segura, però amb moltes probabilitats de certesa, caldria considerar l'adquisició per part de l'escriptor, els anys immediats de la postguerra civil, a la senyora Concepció Casademont, natural i veïna de Castelló d'Empúries on, com veurem, els seus ancestres s'establiren procedents de la Selva de Mar.

Quan la notícia de l'homenatge a Marès, amb la corresponent cessió de la pedra arribà al poble de Castelló i es comentaren de manera especial els entrejocs econòmics de les transaccions entre els dos primers possessors, per una banda, i el darrer i la comissió d'homenatge, per l'altra, recordo que la meva mare, íntima amiga de la senyora Casademont, ens comentà haver-la vista en la casa pairal que dita senyora posseïa al puig Salner, a la part de darrere que donava a un pati. Com que la mare no tingué mai ocasió de contemplar la peça exposada en el museu Marès, no puc assegurar si la pedra que

---

⁷⁶¹ Relación de Organismos, Entidades y personas particulares que han efectuado donativos, para las salas de escultura, a este museo, desde 1948 a 1962, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁷⁶² «Sesión del día 15 de Enero de 1957», *Acta de la sessió de la Junta de Museus de Barcelona*, 15 de gener de 1957, (Barcelona, ANC, ANC1-715-T-827, p. 3). Aquell mateix dia, de Riquer va donar dos quadres a l'oli (MNAC-063970-000 i 063971-000) de la col·lecció del seu pare, Alexandre de Riquer i Inglada (Calaf, 1856-Palma, 1920) al MNAC.

⁷⁶³ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàgs. 344-345.

⁷⁶⁴ Carta dels Amics dels Museus al Director dels Museus Municipals d'Art, 10 de desembre de 1956 (ANC, ANC1-715-T-7422).

⁷⁶⁵ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàgs. 127-128.

⁷⁶⁶ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàgs. 128-129.

afirmava haver vist s'identificava amb la famosa de la vocació de Pere i Mateu o corresponia a alguna altra resta escultòrica primitiva. En tot cas, però, es referia a una venda portada a cap per la senyora Concepció Casademont a Fages de Climent, operació per altra part confirmada per dues veïnes de Castelló indirectament relacionades amb el comprador.»⁷⁶⁷

L'obra hauria ingressat al Museu abans de la donació oficial, al voltant del 1955.⁷⁶⁸ De fet, ambdues peces apareixen al catàleg del 1958 amb els números 13 i 14,⁷⁶⁹ però sense indicar la procedència. Posteriorment, al catàleg de 1970 tornen a aparèixer, amb els números 21 i 22, i en aquesta ocasió si es va assenyalar que eren fruit d'una donació al museu per subscripció popular.⁷⁷⁰ En resum, la peça ja formava part de la col·lecció quan va ser donada el 1960, perquè Marès l'havia adquirit al poeta empordanès Carles Fages de Climent (Figueres, 1902-1968), qui a havia començat a moure's pel món del mercat de l'art no només com a col·leccionista,⁷⁷¹ sinó com a intermediari. Sense anar més lluny, el febrer de 1950 va proposar a la Junta de Museus de Catalunya la venda d'una predel·la gòtica i dos pinacles per 23.000 ptes.⁷⁷²

Aquell setembre, d'acord amb les últimes voluntats del president i fundador dels AMC, Pere Casas Abarca (Barcelona, 1875-1958) i a través dels AMC, van ingressar dues terracotes (MFM 1842 i 1845) i un guix pintat (MFM 1843) de Venanci Vallmitjana i Barbany (Barcelona, 1830-1919).⁷⁷³ Quatre anys més tard, el maig del 1964, van donar un *sant Jacint* (MFM 1023)⁷⁷⁴ del segle XVIII, procedent del convent de Sant Domènec

---

⁷⁶⁷ COMPTE, Albert. «Tríptic d'història agrària. Al voltant de la família Casademont, àlies Colomó». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Figueres, 1999, Núm. 32, pàgs. 147-149.

⁷⁶⁸ BARRACHINA, Jaume. «L'espòli de Sant Pere de Rodes. De la col·lecció al museu». A VV.AA.: *La fortuna d'unes obres. Sant Pere de Rodes, del monestir al museu. Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 12*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2006, pàg. 132.

⁷⁶⁹ *Catálogo del Museo Marés*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1958, pàgs. 34 i 35.

⁷⁷⁰ ARNAL i MONREAL: *op. cit.*, 1970, pàg. 10.

⁷⁷¹ Per a més informació, vegeu. SEGURANYES, Mariona. «Carles Fages de Climent i el món de l'art». A PASCUET, Rafael i PUJOL, Enric (coord.). *Carles Fages de Climent (1902-1968): Poètica i mítica de l'Empordà*. Figueres: Ajuntament de Figueres, 2002, pàg. 111-124. [catàleg d'exposició].

⁷⁷² *Adquisicions dobles destinades als museus. Any 1950, 1950* (Barcelona, ANC, ANC1-715-T-4729, pàgs. 24-29).

⁷⁷³ Relación de Organismos, Entidades y personas particulares que han efectuado donativos, para las salas de escultura, a este museo, desde 1948 a 1962, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁷⁷⁴ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintura dels segles... op. cit.*, 1996, pàgs. 433-434.

de Palma de Mallorca. I finalment, el març de 1966, Mary Rocamora Sallarés (Barcelona, 1928-2020),⁷⁷⁵ per mitjà de la institució, un relleu de *sant Joan Evangelista* (MFM 1228),⁷⁷⁶ del segle XVII, originari de Toro (Zamora). La peça va pertànyer al col·leccionista José Lázaro Galdiano (Beire, 1862-Madrid, 1947), qui l'hauria regalat al matrimoni format per l'industrial Santiago Rocamora i Moratonas (1898-1978) i Angelina Sallarés i Farré (Sabadell, 1903-?), pares de la donant.⁷⁷⁷

Ministerio de Educación Nacional

A continuació, al llarg dels anys seixanta el Ministerio de Educación Nacional (MEN) va donar un total de quatre escultures al Museu. La primera, una *Visitació* (MFM 935)⁷⁷⁸ d'alabastre del segle XV procedent de Santander,⁷⁷⁹ va ser donada arran de l'Acte d'homenatge a Marès, celebrat el 1960, comentat anteriorment (fig. 37). Aquesta peça havia estat dipositada al MFM el desembre de l'any anterior (1959), pel seu antic propietari: Felipe Bachs Mensa (1915-?).⁷⁸⁰ Tot i això, segons la documentació conservada al CDiR del MFM, la Dirección de Bellas Artes, que depenia del MEN, havia demanat prèviament a Marès que suggerís tres opcions perquè ells poguessin triar-ne una. Finalment, van determinar que la que s'ajustava més al pressupost era la que valia 58.000 ptes., la més econòmica de les proposades.⁷⁸¹

Seguidament, el març de 1965 i per commemorar els 20 anys de la cessió de la col·lecció Marès a l'Ajuntament de Barcelona,⁷⁸² el MNE va entregar un Calvari del segle XV procedent de Castella,⁷⁸³ compost per les escultures (MFM 707, 708 i 709),⁷⁸⁴ i pel qual

---

⁷⁷⁵ També coneguda com a Teresa Rocamora de Cantarell.

⁷⁷⁶ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintura dels segles... op. cit.*, 1996, pàgs. 205-206.

⁷⁷⁷ Donacions Museu d'Escultura, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁷⁷⁸ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàgs. 179-180.

⁷⁷⁹ Donacions Museu d'Escultura, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁷⁸⁰ Resposta a la resolució de l'aprovació de la proposta d'adquisició d'un relleu d'alabastre, 2 de desembre de 1959 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 70).

⁷⁸¹ Carta d'Antonio Gallego Burín a Frederic Marès, 6 de juny de 1959 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 70).

⁷⁸² Carta del Ministro de Educación nacional a Laureano López Rodó, 25 d'abril de 1965 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 70).

⁷⁸³ «Entrega de un Calvario al Museo Marés», *El Noticiero universal*, 11 de març de 1965, pàgs. 20.

⁷⁸⁴ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàgs. 211-212.

havia abonat la quantitat de 650.000 ptes.⁷⁸⁵ Per a dur a terme el lliurament, es va aprofitar el viatge a Barcelona del director general de Belles Arts Gratiniano Nieto Gallo, que era a la ciutat per assistir a la inauguració de l'exposició de Zurbarán,

«A las siete y media de la tarde, el señor Nieto se personó en el Museo Marés, para efectuar entrega en depósito al mismo de un Hermoso Calvario del siglo XIII, adquirido por el Ministerio de Educación Nacional con este fin.»⁷⁸⁶

Altres institucions

Pel que fa a les donacions puntuals d'altres institucions, cal destacar les dues produïdes arran de l'abans esmentat, homenatge a Marès (1960). Em refereixo a la dels Amics de Barcelona Històrica i Monumental de la Unió de Radiooients de Radio Barcelona, que van entregar el 28 de novembre tres fragments d'àngels (MFM 1204a, b i c)⁷⁸⁷ de mitjans del segle XIV, procedents de la Catedral de Girona. I a la de la Diputació Provincial de Barcelona, que va lliurar una talla policromada de *sant Pere* (MFM 946),⁷⁸⁸ del segle XIV, procedent de l'església parroquial Sant Pere de Cubells (Lleida).⁷⁸⁹

«(...) un acto dedicado a agasajar al Museo Marés haciéndole entrega de una escultura en talla, del siglo XIV, de la escuela de Pere Sanglada, procedente de Gerona, que se añadirá a los tesoros exhibidos en el museo.»⁷⁹⁰

Així com les dutes a terme el 1966, d'una banda, pel Gremi d'Antiquaris de Barcelona, que el 4 de gener en l'acte d'entrega a Marès del títol de Soci d'Honor de l'entitat, va disposar una creu processional (MFM 1211)⁷⁹¹ de fusta policromada, del segle XVII. I de l'altra, pel Grupo Nacional Sindical de Anticuarios, que en ocasió de l'Almuerzo-

---

⁷⁸⁵ Carta d'Onésimo Arranz Arranz, 14 d'octubre de 1964 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 70).

⁷⁸⁶ «Entrega de un Calvario del siglo XIII al Museo Marés», *La Vanguardia*, 11 de març de 1965, pàgs. 27.

⁷⁸⁷ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàgs. 330-331.

⁷⁸⁸ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàgs. 371.

⁷⁸⁹ Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos para las salas de escultura a este museo, desde 1948 a 1962, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁷⁹⁰ «Ofrenda al Museo Marés», *La Vanguardia*, 27 de novembre de 1960, pàg. 25.

⁷⁹¹ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintura dels segles... op. cit.*, 1996, pàgs. 355-356.

Homenaje a Marès, celebrat el 31 de gener, van regalar-li una talla policromada de sant Antoni Abat (MFM 1477)⁷⁹² del segle XVI.⁷⁹³

Particulars

En quant a les aportacions de particulars a la secció d'escultura, convé subratllar que no són tan nombroses com les del Gabinet del Col·leccionista i que es van començar a efectuar deu anys després de la cessió de la col·lecció Marès. Aquestes peces són de gran qualitat i evidencien l'interès que suscitava el Museu entre la població. N'és un bon exemple l'article de *La Vanguardia* del juliol de 1968, en el qual recollen les darreres donacions realitzades per la ciutadania al MFM. La crònica també incloïa una breu entrevista a Marès, a la qual mencionava l'entrega del *Crist dels Xiprers* (MFM S-257) per Lluïsa Miret Via, una professora de tall i confecció. La peça, de fusta policromada del segle XVII, va ingressar el 1957.⁷⁹⁴

«Un día -providencial para ella- visitando el Museo Marés, tuvo el claro presentimiento que aquel lugar y ambiente era el más propicio para depositar su tesoro. Habló con Federico Marés, de la que resultó ser antigua alumna en la Escuela de Artes y Oficios, en los años veinte. Al reconocerle no pudo contener la emoción.

- Desde aquel día -me contaba Marés- todos los meses no falta a la cita, para postrarse con fervor ante el Santo Cristo de los Cipreses y elevar una oración por el alma de sus antepasados. El museo es para ella el santuario de sus devociones, de sus recuerdos y de sus nostalgias...».⁷⁹⁵

Aquell mateix any 1957, Trinidad Sala, vídua d'Oliva (o Olivar, segons el document), va donar una escaparatada amb la Santíssima Trinitat (MFM 1231),⁷⁹⁶ de fusta policromada del segle XIX.⁷⁹⁷

---

⁷⁹² Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintura dels segles... op. cit.*, 1996, pàg. 206.

⁷⁹³ FLAQUER, J. Antonio. «Próximo homenaje del Grupo Nacional de Anticuarios a Don Federico Marés», *El Noticiero Universal*, 27 de gener de 1966, pàg. 10.

⁷⁹⁴ Relación de Organismos, Entidades y personas particulares que han efectuado donativos, para las salas de escultura, a este museo, desde 1948 a 1962, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁷⁹⁵ TARÍN Iglesias, Josep. «Valioso apoyo ciudadano en el enriquecimiento de nuestros museos», *La Vanguardia*, 21 de juliol de 1968, pàg. 41.

⁷⁹⁶ Per a més informació, vegeu: *Catàleg del moble... op. cit.*, 2022, pàgs. 422-423.

⁷⁹⁷ Registro de Donantes al Museo F. Marès, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

Durant els anys seixanta, el volum de la col·lecció va patir un increment considerable, gràcies a la col·laboració popular. El 1962, Joaquim de Sarriera i de Losada (?-1984) va regalar al Museu la *Dama de l'ermini* (MFM 139).⁷⁹⁸ Un relleu de marbre italià del segle XVI, procedent del palau dels Pinós, que havia pertangut a la col·lecció de Miquel Mai i Sa Rovira (Tremp, ca.1480-Madrid, 1546).⁷⁹⁹ Tot seguit, el 1963, Conchita Alonso vídua de Sánchez, va entregar un fíbula, un cap grec de marbre i fragments ibèrics procedents d'excavacions.⁸⁰⁰ Paral·lelament, el Museu va rebre el llegat de l'artista i escriptor Eveli Bulbena i Estrany (Barcelona, 1889-1960),⁸⁰¹ tot i que part del material havia arribat l'any abans,⁸⁰² que consistia en les seves col·leccions particulars, compostes per diversos objectes, entre els quals hi havia una escaparata (MFM 1213)⁸⁰³ de fusta amb la Mare de Déu del Carme a l'interior (MFM 1212) i quatre figures de pessebre de terracota de Ramon Amadeu i Grau (Barcelona, 1745-1821): un pastor (MFM S-785), un captaire (MFM S-786), un sant Josep (MFM S-787) i una Mare de Déu amb el Nen (MFM S-818); un arxiu documental i dues vitrines amb objectes relacionats amb la Santíssima Trinitat, a més d'una col·lecció de gravats i postals de reproduccions artístiques, llibres d'art, quadres, dibuixos i mobiliari. Aquest fons es va guardar a l'estudi-biblioteca del Museu fins a la seva obertura al públic, el 1996, a l'escriptori de fusta (MFM 4392)⁸⁰⁴ del segle XX, que Bulbena havia donat. Des d'aleshores, es conserva al Centre de Documentació i Recerca. En relació amb aquesta donació, val la pena comentar que al CDiR del MFM es conserva una carta del juny de 1961 del decorador i mestre vitraller, Román Bulbena,

---

⁷⁹⁸ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintura dels segles... op. cit.*, 1996, pàgs. 217-218.

⁷⁹⁹ Per a més informació, vegeu: GARRIGA, Joaquim. «Relleus renaixentistes amb bustos de Cèsars i de Virtuts de la "col·lecció" de Miquel Mai», *D'Art*, 1989, Núm. 15, Universitat de Barcelona, pàgs.135-166 / BELLSOLELL, Joan. «Miquel Mai (c. 1480-1546): Art i cultura a la cort de Carles V». Tesi Doctoral, Girona: Universitat de Girona, 2011. / BELLSOLELL, Joan. *Miquel Mai. Col·leccionisme artístic i bibliòfil a la Barcelona del cinc-cents*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2019.

⁸⁰⁰ Relación de Organismos, Entidades y personas particulares que han efectuado donativos, para las salas de escultura, a este museo, desde 1948 a 1962, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸⁰¹ Per a més informació, vegeu: MATEOS, Santos M. i YEGUAS, Joan. «Eveli Bulbena i la seva col·lecció d'art: orígens, Guerra Civil i actualitat». A VV.AA.: *Col·leccionistes que han fet museus*. Barcelona: Museu Nacional d'Art de Catalunya, 2022, pàgs. 96-119.

⁸⁰² Llibre 1960-1962, del 13 de març del 1962 al 20 de juny del 1964 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 76).

⁸⁰³ Per a més informació, vegeu: *Catàleg del moble... op. cit.*, 2022, pàgs. 450-451.

⁸⁰⁴ Per a més informació, vegeu: *Catàleg del moble... op. cit.*, 2022, pàgs. 570-571.

mitjançant la qual demanava a Marès que si hi havia cap objecte que no fos de l'interès del Museu, ho comunicués a la família:⁸⁰⁵

«(...) dentro de las fórmulas legales, la donación es correcta pero, en el orden moral no puede apreciarse así toda vez que, muchos objetos que constituyen el lote corresponden al patrimonio familiar de los Bulbena, es decir, que provienen por sucesión de nuestros abuelos paternos comunes de manera que, si Evelio los poseía era por razón de que su padre los heredó a título de “hereu” y que, si bien Evelio no tubo hijos, no por esto quedó extinguida la sucesión ya que quedamos 9 varones y 5 hembras con igual derecho moral que tuvo el mentado Evelio a la posesión de estos recuerdos familiares.

Ahora bien, del mal, el menos, en la lamentable disposición de mi difunto primo, mucho le agradecería que, en el caso de no tenerles utilidad práctica para su Museo algún objeto de este legado, aún que les pudiera parecer de poco valor, se sirviera comunicármelo antes que arrinconarlo, tirarlo o mal venderlo».

A posteriori, el 1965 l'escriptor Salvador Espriu i Castelló (Santa Coloma de Farners, 1913- Barcelona, 1985), va enviar una carta a Marès per encàrrec de la seva germana, la Sra. Bonet,⁸⁰⁶ oferint-li un crucifix de talla, diversos llibres i objectes religiosos, que eren propietat de la Srta. Izárbez, una amiga de la família. Marès va acceptar la donació uns dies després, d'acord amb la lletra d'agraïment d'Espriu, datada del dia 24 d'abril: «(...) pel seu generós acolliment dels objectes que li vàrem trametre.»⁸⁰⁷ Malauradament, es des coneix com eren exactament el crucifix i els objectes religiosos, perquè no es va documentar en el seu moment. La falta de descripcions més exhaustives tampoc permet relacionar-los amb les peces que hi ha a la col·lecció. Tot seguit, el 1966, Pilar Guitart va donar diverses parts escultòriques en fusta policromada d'una imatge de vestir de *sant Antoni de Pàdua* (MFM 2975, 1830, 1856, 1857, 1866, 1867, 1831 i 3611),⁸⁰⁸ de l'escultor val·lisoletà Gregorio Fernández, del segle XVII.

---

⁸⁰⁵ Carta de Román Bulbena a Frederic Marès, 26 de juny de 1961 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 954).

⁸⁰⁶ Carta de Salvador Espriu a Frederic Marès, 5 d'abril de 1965 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 1879).

⁸⁰⁷ Carta de Salvador Espriu a Frederic Marès, 25 d'abril de 1965 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 1875).

⁸⁰⁸ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintura dels segles... op. cit.*, 1996, pàgs. 297-298.

L'any 1967 la secció d'escultura va rebre nombroses donacions: el 13 d'abril, Francisco Miralles⁸⁰⁹ va donar una talla policromada catalana de petites dimensions de la Mare de Déu amb el Nen, dels segles XIII-XIV (MFM 791);⁸¹⁰ el 14 d'agost, Pilar López Pedrola,⁸¹¹ dos quadres petits, un representant el Pare Etern i l'altre, el Sagrat Cor de Jesús; el 19 de setembre, Francisco Vasco, una Sagrada Família de talla policromada, formada per *sant Joaquim* (MFM 2213), *santa Anna* (MFM 2214) i la Mare de Déu Nena (MFM 2215)⁸¹² del segle XVIII, procedents de la Comunitat Valenciana;⁸¹³ el 2 d'octubre, Ramon Manuel Petrus, una col·lecció d'objectes ibèrics, composta per fragments de fíbules, agulles, figuretes, animallets, etc.⁸¹⁴ Més tard, el 9 d'abril de 1968, la Srta. Maños⁸¹⁵ va donar una creu amb els símbols de la passió (MFM 900?).

Els anys setanta van continuar sent productius en tant que a donacions al MFM. El 6 de juny de 1970, Arturo Boronat, rector de Mas d'en Bosc va donar, de forma anònima i per mitjà de l'antiquari reusenc, Francisco Curt Martín,⁸¹⁶ un frontal de tabernacle de pedra (MFM 1402)⁸¹⁷ del segle XIV, obra de Jaume Cascalls, procedent de l'Ermita de Santa Maria del Mas d'en Bosc (Tarragona). Aquest mateix antiquari, va donar el 10 de maig de 1972 un Crist gòtic.⁸¹⁸ Uns mesos abans, el 5 de gener, el col·leccionista Fernando Rivière de Caralt⁸¹⁹ havia donat, de la seva col·lecció particular, un *Crist crucificat* (MFM

---

⁸⁰⁹ Relación de entidades y personas particulares donantes de objetos y piezas al museo desde su fundación en el año 1946, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸¹⁰ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàg. 311.

⁸¹¹ Relación de entidades y personas particulares donantes de objetos y piezas al museo desde su fundación en el año 1946, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸¹² Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintura dels segles... op. cit.*, 1996, pàg. 418.

⁸¹³ Carta del Museu Frederic Marès agraïnt la donació, 19 de setembre de 1967 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 87).

⁸¹⁴ Carta del Museu Frederic Marès agraïnt la donació, 3 d'octubre de 1967 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 87).

⁸¹⁵ Donatius secció d'escultura s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Arxivador: Obres Marès donades a altres museus).

⁸¹⁶ MONTE, Rosa M. «Restes d'un taernacle tarragoní del segle XIV, procedent de Vilafortuny», *Quaderns d'Història Tarraconense*, Tarragona, 1992, Núm. 11, pàg. 9.

⁸¹⁷ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàgs. 334-335.

⁸¹⁸ Document manuscrit de Frederic Marès certificant el lliurament de la Creu al MFM, 10 de maig de 1972 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸¹⁹ Per a més informació, vegeu: VILA, Sara. «*Fernando Rivière de Caralt (1904-1992): vida i llegat d'un col·leccionista d'art*». Tesis doctoral, Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, Departament d'Història de l'Art i Musicologia, 2022.

1382)⁸²⁰ de fusta policromada del segle XVII, un *sant Joan* d'un calvari (MFM 1415),⁸²¹ de segle XVI, ambdues peces procedents de Castella, i un *Toro Farnese* (MFM S-9520) de pisa esmaltada.⁸²² El 24 de març de 1973, els hereus de Doña Pilar Perales, un Crist crucificat de talla policromada. El 15 de juny Anna Marxuach Font, Maria Lluïsa Marxuach de Cabo i Francisco Cabo Cantó,⁸²³ una talla del Nen Jesús adormit sobre una calavera que simbolitza el Gòlgota (MFM 2768).⁸²⁴ El 9 d'agost, Vicente Bitran va donar una imatge de vestir de la Verge Dolorosa del segle XIX, emplaçada a una capella de fusta tancada per vidres.⁸²⁵ El 2 de desembre, Maria del Carmen i Pablo Casas Aixelà, van donar una altra Verge Dolorosa, de vestir del segle XIX, amb les seves corones de plata i el document d'indulgència signat per l'arquebisbe de Tarragona, Constantino Bonet i Zanuy (Tamarite de Litera, 1808-Tarragona, 1875).⁸²⁶ El 1974, Vicente Ramírez Caudet⁸²⁷ va donar un sant Antoni de Pàdua (MFM 1850). El 2 de febrer de 1977, Esperanza Moya de Soler va donar una imatge de la Verge del Carme, aixoplugada a una capella i dos petits objectes religiosos.⁸²⁸ I el 1979, Francisca Janses, va donar una imatge de vestir de sant Joan Baptista.⁸²⁹

En canvi, als anys vuitanta es va començar a notar el descens de les aportacions. El 26 de setembre de 1980, Francisca Traveria Simó,⁸³⁰ va donar una imatge de sant Joan Baptista (MFM 1700?). El 2 d'octubre, Rosa de Queixal, va donar una imatge de la Puríssima, cinc quadres pintats per la pintora Andrea Prieto Forgas (Barcelona, 1868-?)

---

⁸²⁰ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintura dels segles... op. cit.*, 1996, pàgs. 307-308.

⁸²¹ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintura dels segles... op. cit.*, 1996, pàg. 168.

⁸²² Carta de Frederic Marès agraïnt la donació, 5 de gener de 1972 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸²³ Fotocòpia de la carta d'agraïment del Museu Frederic Marès a Anna Marxuach Font i Maria Lluïsa Marxuach de Cabo, 15 de juny de 1973 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸²⁴ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintura dels segles... op. cit.*, 1996, pàg. 361.

⁸²⁵ Carta de Frederic Marès agraïnt la donació, 9 d'agost de 1973 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸²⁶ Carta de Frederic Marès agraïnt la donació, 2 de desembre de 1973 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸²⁷ Donacions Museu d'Escultura, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸²⁸ Carta de Frederic Marès agraïnt la donació, 2 de febrer de 1977 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸²⁹ Donatius secció d'escultura s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Arxivador: Obres Marès donades a altres museus).

⁸³⁰ Carta de Frederic Marès agraïnt la donació, 26 de setembre de 1980 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

(MFM 14406 i 14407) i tres quadres de fotografies.⁸³¹ El 31 de març de 1981, Ma. Carmen Gómez Coris i Montse de San German i Domènech, van donar una Verge.⁸³² El 30 d'abril, Dolores Lluelles Chapelier, una imatge de la Verge dels Dolors vestida.⁸³³ L'1 de desembre, Josefina Robert i Gual,⁸³⁴ un Nen Jesús (MFM 2686).⁸³⁵ El 14 de juny de 1985, Juan Junzà Navarro va donar una fíbula visigòtica.⁸³⁶ El 10 de juliol de 1986, Pedro Calbo Orts i Innocència Ortuño de Calbo, van donar dos quadres i una Mare de Déu dels Dolors.⁸³⁷ El 10 de novembre de 1987, Carme Tura Amorós, va donar una capella amb la imatge de sant Josep (MFM 4180),⁸³⁸ una piqueta d'aigua beneïda representant el sant Crist, un globus amb la imatge de la Verge dels Dolors, un Nen Jesús, una imatge de la Verge de Lourdes, una figureta de sant Daniel, i dos canelobres.⁸³⁹ El 30 de juny de 1988,⁸⁴⁰ l'escultora Lluïsa Granero i Sierra (Barcelona, 1924-2012),⁸⁴¹ va donar una talla del segle XVI policromada de la Mare de Déu amb el Nen (MFM 2902).⁸⁴² Aquell mateix any, va ingressar un Crist romànic del qual es desconeix el donant.⁸⁴³ El 14 de febrer de 1989, l'antiquari Artur Ramon i Picas (Barcelona, 1941),⁸⁴⁴ va donar un compartiment d'un bancal de retaule *Imago pietatis* (MFM 2867)⁸⁴⁵ del segle XIV, procedent de Castelló. El 12 de juny, els galeristes Juan Manuel i Lluís Barbié, van donar un Crist

---

⁸³¹ Carta de Frederic Marès agraint la donació, 2 d'octubre de 1980 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸³² Carta de Frederic Marès agraint la donació, 31 de març de 1981 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸³³ Carta de Frederic Marès agraint la donació, 30 d'abril de 1981 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸³⁴ Carta de Frederic Marès agraint la donació, 1 de desembre de 1981 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸³⁵ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintura dels segles... op. cit.*, 1996, pàg. 460.

⁸³⁶ Carta de Frederic Marès agraint la donació, 14 de juny de 1985 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸³⁷ Document de l'Ajuntament de Barcelona sobre la donació, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸³⁸ Per a més informació, vegeu: *Catàleg del moble... op. cit.*, 2022, pàgs. 558-559.

⁸³⁹ Document de l'Ajuntament de Barcelona sobre la donació, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸⁴⁰ Carta de Frederic Marès agraint la donació, 30 de juny de 1988 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸⁴¹ Lluïsa Granero va estudiar a l'Escola de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona i era doctora en Belles Arts. El 2005 va ser nomenada acadèmica de número de la RACBASJ.

⁸⁴² Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintura dels segles... op. cit.*, 1996, pàg. 105.

⁸⁴³ Llistat d'obres, 1989 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸⁴⁴ Donatius secció d'escultura s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Arxivador: Obres Marès donades a altres museus).

⁸⁴⁵ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàg. 415-416.

crucificat (MFM 2864)⁸⁴⁶ d'Alejo de Vahía del segle XV, procedent de Castella i uns mesos més tard, el 24 de novembre, una sinòpia del *Rei David* (MFM 2883) del segle XIV.⁸⁴⁷

El decreixement dels oferiments de particulars es va reforçar amb el decés de Marès, el 1991. Des d'aleshores, s'han dut a terme les donacions que s'esmenten a continuació, denades per dècades.

El 27 d'agost de 1991, Rosa Bultà i Aracil, va donar un *sant Antoni* (MFM 2939) del segle XX i dos gerrets.⁸⁴⁸ L'11 de maig de 1993, Manuel Trallero va donar un peu d'estàtua monumental (MFM 3040)⁸⁴⁹ de bronze del segle III aC (?).⁸⁵⁰ El 23 de gener de 1997, l'escultor Ricard Sala i Olivella (Barcelona, 1927-2009), va donar un bust en guix de Frederic Marès, realitzat pel mateix donant.⁸⁵¹ El 4 de juliol, Teòfila Albacete Lozano, va donar una creu de fusta amb incrustacions de nacre, del segle XIX.⁸⁵² El 25 de maig del 2000, Conxita Soler, filla de l'advocat i amic de Marès, Josep Soler i Poch,⁸⁵³ va donar un Crist crucificat de guix, propietat de la família.

L'abril de 2001, va ingressar una escaparata amb la Mare de Déu dels Desemparats i dos infants (MFM 3747) de Ramon Amadeu, del segle XIX, procedent del llegat de Francesca i Rosa Figuerola Codorniu. El febrer del 2002, Granero i Sierra va donar una Mare de Déu amb el Nen (MFM 3749) de Venanci Vallmitjana, de terracota del segle XX. L'obra procedia de la col·lecció particular de l'escultora, adquirida pel seu marit, el també escultor Enric Galceran, al mercat dels Encants de Barcelona entorn el 1950.⁸⁵⁴ El 17 de desembre, Roser Solanic i Serra (Barcelona, 1926-2022), va donar catorze obres del seu

---

⁸⁴⁶ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i pintures medievals... op. cit.*, 1991, pàg. 274.

⁸⁴⁷ Donatius secció d'escultura s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Arxivador: Obres Marès donades a altres museus).

⁸⁴⁸ Carta de l'Ajuntament de Barcelona agraint la donació, 27 d'agost de 1991 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸⁴⁹ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i col·leccions... op. cit.*, 2010, pàg. 260.

⁸⁵⁰ Carta de l'Ajuntament de Barcelona agraint la donació, 11 de maig de 1993 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸⁵¹ Carta de l'Ajuntament de Barcelona agraint la donació, 23 de gener de 1997 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸⁵² Carta de l'Ajuntament de Barcelona agraint la donació, 4 de juliol de 1997 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸⁵³ Carta de Josep Soler i Poch a Frederic Marès, 18 de gener de 1965 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 6811).

⁸⁵⁴ Document de la donació de Lluïsa Granero i Sierra al MFM, febrer de 2002 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

pare, Rafel Solanic i Bàlius (Barcelona, 1985-1990) i un Crist crucificat de guix de Frederic Marès (MFM 3721). Les obres de Solanic eren les escultures: *Cap de noia amb serrell* (MFM 3751), *Nen amb un peix a les mans* (MFM 3756), *Noia genoll a terra i un colom* (MFM 3763), *Dona del paner* (MFM 3750), *Noia sortint de l'estany* (MFM 3753), *Noia de la diadema* (MFM 3760); els relleus: *la família feliç* (MFM 3754), *Noia d'esquena* (MFM 3752), *Dona i nen del raïm* (MFM 3761), *Relleu de les Galeries Syra* (MFM 3757) i dos *Noia assegurada* (MFM 3759 i 3758); una fruitera de coure esmaltada (MFM 3762); i un vas de bronze esmaltat (MFM 3755).⁸⁵⁵ Aquell mateix any, Ramon Solé Valdivia (Cartagena, 1938 - Barcelona, 1997) per mitjà de Joan Ramon Canals i Campà,⁸⁵⁶ va donar quinze peces de terracota del món antic (MFM 4257-4272).⁸⁵⁷ El 21 de juliol de 2004, Josep Ma. Sánchez i Anglès i Jordi Lladó, van donar deu escultures (MFM 4295-4304), 818 dibuixos, deu àlbums i els fons documentals i topogràfics d'Ermenter Vélez Valls, Antonio Ramon González i Concepció Vélez Serra.⁸⁵⁸ El 2008, Mario Sala Castillejo⁸⁵⁹ va donar dos caps. El 2 de juliol de 2009, Pere Riera i Oriol va donar una creu amb els Tetramorfs del segle XX, d'Adolf Francolí.⁸⁶⁰

El 3 d'octubre de 2012, Lluís Maria Valls i Folch va donar un bust de bronze de Lluís Folch i Torres (MFM 5127) fet per Marès el 1919.⁸⁶¹ El 18 de desembre de 2014, Tomás Ramón Gómez Joy va donar una aquarel·la del monument a Salvador Brau Asencio (MFM 5851), de Frederic Marès (c. 1970).⁸⁶² El 31 de desembre, Francesc Fontbona de Vallescar,⁸⁶³ va donar dues escultures de bronze d'Emili Fontbona i Ventosa (Barcelona, 1879-1938): *Dona d'Amposta* (MFM 5853) i *Mariner de Tarragona* (MFM 5854),⁸⁶⁴ del 1902, editades el 2014. El 24 de febrer de 2015, Maria Montserrat Barenys i Busquets va

---

⁸⁵⁵ Document de la Junta de Govern de l'Institut de Cultura, 4 d'octubre de 2002 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸⁵⁶ «Figuretes de terracota», *Catàleg d'escultura i col·leccions... op. cit.*, 2010, pàg. 179.

⁸⁵⁷ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i col·leccions... op. cit.*, 2010, pàgs. 190, 198, 199, 201, 202, 203, 204,

⁸⁵⁸ Expedient de la donació de Josep Ma. Sánchez i Anglès i Jordi Lladó, 2004 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸⁵⁹ «Figuretes de terracota», *Catàleg d'escultura i col·leccions... op. cit.*, 2010, pàg. 179.

⁸⁶⁰ Document de l'Ajuntament de Barcelona sobre la donació de Pere Riera i Oriol, 2 de juliol de 2009 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸⁶¹ Document de la donació Valls-Folch, 2012 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁸⁶² Document de la donació de Tomás Ramón Gómez Joy, 18 de desembre de 2014 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 67).

⁸⁶³ Document de la donació de Francesc Fontbona, 31 de desembre de 2014 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 67).

⁸⁶⁴ Per a més informació, vegeu: VV.AA. *Emili Fontbona (1879-1938). Escultor. Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 7*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 1999.

donar un quadre amb composició de flors (MFM 5855), del segle XIX.⁸⁶⁵ El 4 de març, Asunción de Anzizu Furent va donar una escaparata amb l'Adoració dels pastors (MFM 5973), del segle XIX.⁸⁶⁶ El 10 d'abril, Teresa Granell i Carbonell va donar *Noblesa* (MFM 5967), d'Eusebi Arnau (1892).⁸⁶⁷ El 15 de gener de 2016 el MFM va rebre el llegat del col·leccionista Manuel Maria Bosch Puig (Barcelona, 1947-Sant Feliu de Guíxols, 2015),⁸⁶⁸ per mitjà dels seus hereus, Manuel Espiau, Luis Barcala i Tomás Pla. La donació estava formada per un tríptic d'un Calvari dels segles XV-XVI (MFM 6091); l'escultura de marbre de la *Maternitat* (MFM 6092), de Josep Llimona i Bruguera (Barcelona, 1863-1934); tres talles gòtiques amb restes de policromia del segle XIII, representant un Crist crucificat (MFM 6088), una Mare de Déu (MFM 6089) i un Sant (MFM 6090); i diversos objectes per al Gabinet del col·leccionista que es comenten al punt següent.⁸⁶⁹ El 18 de gener de 2017, Ferran Compte Puerto, va donar un àngel d'una Anunciació de pedra del segle XIV.⁸⁷⁰

Els dipòsits

Procedents de les col·leccions Muntadas i Plandiura

L'Ajuntament de Barcelona va adquirir el novembre de 1956 la col·lecció de l'industrial Maties Muntadas i Rovira⁸⁷¹ (Barcelona, 1853-1927) a les seves hereves.⁸⁷² Gran part de les peces van ingressar al Museu Nacional d'Art de Catalunya, però cinc es van dipositar al MFM entre el tres de desembre de 1958 i el dinou de gener de l'any següent.⁸⁷³ Es

---

⁸⁶⁵ Document de la donació Montserrat Barenys, 24 de febrer del 2015 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 67).

⁸⁶⁶ Document de la donació Asunción de Anzizu Furent, 13 d'abril de 2015 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 67).

⁸⁶⁷ Document de la donació Teresa Granell i Carbonell, 10 d'abril de 2015 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 67).

⁸⁶⁸ Per a més informació, vegeu: GARCIA-Portugués, Esther. «Part del llegat de Manuel Maria Bosch al Museu Nacional d'Art de Catalunya», *Emblecat*, 2017, Núm. 6, pàgs. 205-208.

⁸⁶⁹ Llegat testamentari de Manuel Maria Bosch Puig, 3 de març de 2016 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 67).

⁸⁷⁰ Document de la donació Compte, 2017 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 67).

⁸⁷¹ Per a més informació, vegeu: BARRACHINA, Jaume. «Maties Muntadas, Jaume Espona i Miquel Mateu: el col·leccionisme d'art antic i d'arts decoratives». A BASSEGODA, Bonaventura i DOMÈNECH, Ignasi (eds.): *Col·leccionistes, col·leccions i museus: Episodis de la història del patrimoni artístic de Catalunya*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2007.

⁸⁷² Per a més informació, vegeu: Adquisició de la Col·lecció de Maties Muntadas i Rovira exposada al Saló del Tinell a les seves filles, 1953-1959 (Barcelona, ANC, ANC1-715-T-3483).

⁸⁷³ Comprovants dels ingressos i sortides d'obres dels museus procedents de donacions, dipòsits, préstecs i propostes d'adquisició. Any 1958 (Barcelona, ANC, ANC1-715-T-3612, pàgs. 20-22).

tracta de les escultures: *Mare de Déu amb el Nen* (MFM 665 i 948); *Sant Pere* (MFM 975); i els relleus de *sant Joan Baptista* (MFM 964) i *El Naixement* (MFM 1051). Totes de fusta i realitzades entre el segle XII i el XVI.⁸⁷⁴

Set anys més tard, a finals del 1963, el Consistori va comprar diverses peces d'art que havien pertangut a la col·lecció de Lluís Plandiura i Pou (Barcelona, 1882-1956)⁸⁷⁵ als Establiments Maragall, per completar els fons municipals adquirits el 1932 al mateix col·leccionista.⁸⁷⁶ Les obres es van distribuir entre els museus d'art de la Ciutat, com ara el MFM,⁸⁷⁷ on el setembre d'aquell mateix any els Establiments Maragall van efectuar el dipòsit al MFM, a càrrec de que l'Ajuntament efectués el pagament.⁸⁷⁸ Aquest estava format per un lot d'escultures dels segles XIII al XVI, entre les quals es trobaven el *Sepulcre de don Juan de Vargas* (MFM 136), el *Crist crucificat* (MFM 647), la *Mare de Déu amb el Nen* (MFM 656), el *sant Bisbe* (MFM 673) i la *Mare de Déu* (MFM 952).⁸⁷⁹ Pel que fa a la valoració econòmica, val la pena comentar que el sepulcre es va adquirir per 375.000 ptes., el Crist per 125.000 ptes., la Verge amb el nen per 200.000 ptes., la Verge per 75.000 ptes. i el Bisbe per 150.000 ptes.⁸⁸⁰

Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi

Arran de la investigació duta a terme pels historiadors de l'art, Francesc Fontbona i Victoria Durá, que va culminar amb la publicació el 1999 del *Catàleg del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, I-Pintura*, es va revelar que el MFM conservava vint-i-dos olis sobre tela procedents del museu de l'antiga Junta de Comerç de Catalunya. Es desconeix la data exacta en que es van dipositar al MFM, però alguns ja apareixien al catàleg del 1979 (MFM S-751, MFM S-753, MFM S-754),

---

⁸⁷⁴ Carpeta Col·lecció Muntades 1959/1960 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁸⁷⁵ Per a més informació, vegeu: BERENGUER, Mireia. «Lluís Plandiura i Pou (1882-1956)». A VV.AA.: *Col·leccionistes que han fet museus*. Barcelona: Museu Nacional d'Art de Catalunya, 2017, pàgs. 8-28.

⁸⁷⁶ Per a més informació, vegeu: Adquisició de la col·lecció d'art de Lluís Plandiura i Pou, Junta de Museus de Barcelona, 1932-1950 (Barcelona, ANC, ANC1-715-T-2551).

⁸⁷⁷ GARRUT, Josep Ma. «Importante adquisición para los Museos Municipales de Barcelona». A VV. AA.: *Miscelánea Barcinonensia*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1964, Núm. VII, pàg. 161.

⁸⁷⁸ GARRUT: *art. cit.*, 1964, pàg. 162.

⁸⁷⁹ Adquisición Colección Plandiura de La Garriga a Establecimientos Maragall, S. A., any 1964 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

⁸⁸⁰ Rebut del MFM de les peces dipositades pels Establiments Maragall, 27 de setembre de 1963, *Adquisició d'obres procedents de la col·lecció Plandiura dipositades a la Garriga a Establecimientos Maragall. Any 1964* (Barcelona, ANC, ANC1-715-T-4680, p. 27).

moment en què també es van dipositar diverses obres al Museu Marès de Montblanc, tema que s'explicarà més endavant. La resta de quadres consten al catàleg del MFM de l'any 1996. El dipòsit estava compost per les peces següents: *Sant Francesc d'Assís en èxtasi* (MFM S-751);⁸⁸¹ *la Verge, sant Joaquim i santa Anna* (MFM 3020);⁸⁸² *Sant Pere Màrtir* (MFM 3011);⁸⁸³ *la Glorificació de sant Esteve* (MFM 3019);⁸⁸⁴ *Sant Nicolau repartint almoines* (MFM 3018);⁸⁸⁵ *Sant Pere Màrtir* (MFM 2940);⁸⁸⁶ *l'Eccehomo* (MFM 2996);⁸⁸⁷ *Cap de sant Josep* (MFM 2997);⁸⁸⁸ *Sant Joan de Mata i sant Félix de Valois inspirats per a la fundació de l'ordre trinitari de redempció de captius* (MFM 3021);⁸⁸⁹ *Noia* (MFM 3005); *Noia amb un cistell* (MFM 3006); *l'Àngel anuncia als pastors el naixement de Jesús* (MFM 3025);⁸⁹⁰ *la Còpia de la Verge, el nen Jesús i un àngel de Correggio* (MFM 3027);⁸⁹¹ *Retrat de sant Francesc de Sales* (MFM 2998);⁸⁹² *Santa Clara* (MFM 3008);⁸⁹³ *Còpia del sant Joan Evangelista d'Alonso Cano* (MFM S-752);⁸⁹⁴ *la Còpia de la Puríssima Concepció d'Aranjuez de Bartolomé Estéban Murillo* (MFM 3023);⁸⁹⁵ *el Martiri de santa Eulàlia* (MFM S-753);⁸⁹⁶ *Sant Antoni de Pàdua* (MFM 3009);⁸⁹⁷ *Judit mostrant el cap d'Holofernes* (MFM 3151);⁸⁹⁸ *Sant Joan Baptista i sant Joan Evangelista* (MFM 3152);⁸⁹⁹ *Crist crucificat* (MFM S-754);⁹⁰⁰ *Uns pastors* (MFM 3629).⁹⁰¹

---

⁸⁸¹ FONTBONA, Francesc i DURÁ, Victoria. *Catàleg del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. I-Pintura*. Barcelona: Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, 1999, pàg. 103.

⁸⁸² FONTBONA i DURÁ: *op. cit.*, 1999, pàgs. 54-55.

⁸⁸³ FONTBONA i DURÁ: *op. cit.*, 1999, pàg. 55.

⁸⁸⁴ FONTBONA i DURÁ: *op. cit.*, 1999, pàg. 55.

⁸⁸⁵ FONTBONA i DURÁ: *op. cit.*, 1999, pàg. 55.

⁸⁸⁶ FONTBONA i DURÁ: *op. cit.*, 1999, pàg. 101.

⁸⁸⁷ FONTBONA i DURÁ: *op. cit.*, 1999, pàg. 98.

⁸⁸⁸ FONTBONA i DURÁ: *op. cit.*, 1999, pàg. 95.

⁸⁸⁹ FONTBONA i DURÁ: *op. cit.*, 1999, pàg. 104.

⁸⁹⁰ FONTBONA i DURÁ: *op. cit.*, 1999, pàg. 66.

⁸⁹¹ FONTBONA i DURÁ: *op. cit.*, 1999, pàg. 98.

⁸⁹² FONTBONA i DURÁ: *op. cit.*, 1999, pàg. 108.

⁸⁹³ FONTBONA i DURÁ: *op. cit.*, 1999, pàg. 90.

⁸⁹⁴ FONTBONA i DURÁ: *op. cit.*, 1999, pàg. 62.

⁸⁹⁵ FONTBONA i DURÁ: *op. cit.*, 1999, pàg. 63.

⁸⁹⁶ FONTBONA i DURÁ: *op. cit.*, 1999, pàg. 97.

⁸⁹⁷ FONTBONA i DURÁ: *op. cit.*, 1999, pàg. 101.

⁸⁹⁸ FONTBONA i DURÁ: *op. cit.*, 1999, pàg. 103.

⁸⁹⁹ FONTBONA i DURÁ: *op. cit.*, 1999, pàg. 97.

⁹⁰⁰ FONTBONA i DURÁ: *op. cit.*, 1999, pàgs. 97-98.

⁹⁰¹ FONTBONA i DURÁ: *op. cit.*, 1999, pàg. 106.

Si estirem el fil de les obres de la RACBASJ que es van dipositar al MFM, és imprescindible comentar la següent anècdota, relacionada amb la col·lecció de dibuixos d'aquesta primera institució. Ens remuntem al 2009, quan el nebot i hereu de Frederic Marès va vendre el que quedava de la col·lecció del seu oncle a diversos museus públics i antiquaris. Una de les peces era un àlbum de dibuixos de Josep Planella i Coromina (Barcelona, 1804-1890) que contenia obres de Lluís Rigalt i Farriols (Barcelona, 1814-1894), així com d'altres artistes relacionats amb el grup dels nazarens catalans, com Pelegrí Clavé (Barcelona, 1811-1880) i que va ser adquirit per Artur Ramon i Albert Martí (Palau Antiguitats) a la família. Alguns dels dibuixos tenien al dors el segell del MFM, no obstant, es podia entreveure un altre, que havien tingut les peces de la seva procedència inicial. D'acord amb el catàleg de dibuixos de Lluís Rigalt,⁹⁰² publicat el 2002 per la RACBASJ, es tractaria dels dibuixos sense localitzar 1, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26 i 27.⁹⁰³ Finalment, Ramon i Martí els van retornar a l'Acadèmia el 5 d'octubre de 2009.

El Gabinet del col·leccionista

«En vitrinas, en estanterías apropiadas, el fundador y donante de este «Museo sentimental», agrupará sus objetos -depositados hoy, provisionalmente, en una de las salas del Archivo Histórico de la Ciudad- más emotivos y valiosos: sus series y colecciones especiales de polveras y de tabaqueras, de relicarios y de porta-paz (sedante y luminoso nombre), sus juegos de naipes típicamente, coloridos y estilizados, sus botones de casaca, miniados, algunos de ellos, tal vez, por artistas famosos: un Watteau, un Lancret, un David, un Prud'hon... ¿Cuándo veremos instalados definitivamente aquellos dijes o medallones colgantes —aquellos «pinjantes» de caballo— en metal labrado, la historia o la leyenda de los cuales nos contaba, no ha muchos días, Federico Mares, con el concentrado acento, con la poética vehemencia que le caracterizan?»⁹⁰⁴

El Gabinet del col·leccionista és la secció que millor representa el tarannà de Marès, perquè acull tots aquells objectes del petit art que va anar arreplegant al llarg de la seva vida i que, va batejar inicialment amb el nom de Museu Sentimental «(...) por su evocación y nostalgia (...)».⁹⁰⁵ El Gabinet acull 50.000 objectes aproximadament, procedents de les

---

⁹⁰² DURÁ, Victoria. *Catàleg del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. III-Dibuixos de Lluís Rigalt*. Barcelona: Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, 2002.

⁹⁰³ DURÁ: *op. cit.*, 2002, pàgs. 196-198.

⁹⁰⁴ MUNOY, José Maria. «Marés y su colección», *La Vanguardia*, 27 d'abril de 1946, pàg. 3.

⁹⁰⁵ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 188.

nombroses donacions de Marès i de particulars, així com de les adquisicions que l'Ajuntament va efectuar d'ençà de la inauguració del Museu. Per qüestions obvies, ja que es tractava majoritàriament de peces de petites dimensions i sovint quotidianes, superen en nombre i varietat a les de la secció d'escultura. Eren objectes heterogenis, aplegats i exposats per temes en disset sales i s'agrupen sota els següents noms: treballs de forja, de Montserrat, de les armes, femenina, del fumador, de les floreres de closques, de fotografia, dels rellotges, de la ceràmica i del vidre, de la fe, masculina i de les diversions. Algunes d'aquests nomenclatures van ser escollides pel propi Marès, mentre que d'altres corresponen a classificacions tipològiques,⁹⁰⁶ que han anat evolucionat amb el pas dels anys. És gràcies als catàlegs mencionats diverses vegades al llarg d'aquest capítol, que podem resseguir aquest canvi. Per exemple, al de 1949, hi havia tres seccions: arts menors amb les sales de la fe; la femenina, que contenia ventalls; i la de les diversions, que estava plena d'objectes relacionats amb el joc. En canvi, al de 1952, aquests espais no només van créixer a cinc: sinó que van rebre el nom de Museu sentimental. Es va crear la sala masculina, formada per botons de puny, rellotges, etc., mentre que les sales d'arts menors i de la fe es van bifurcar i es va mantenir la femenina i la de les diversions. Seguidament, al de 1955, arran de la reforma esmentada al context, la col·lecció es va agrupar entre la sala de records i evocació romàntica, i de la fotografia. Tres anys més tard, el 1958, es va editar un nou catàleg, en qual es reflectia l'augment del nombre de les peces amb la creació de noves categories, aixoplugades per sales temàtiques sota el paraigües de les arts sumptuàries. Algunes d'aquestes contenien piles d'aigua beneïda, plats, reliquiàries, medalles, rosaris, corones i diademes, rellotges, fotografia, records i evocació romàntica, fumador, femenina, de les diversions, etc. Més tard, als anys 70, es van publicar dos catàlegs: al primer, del 1970, es van dedicar només dues pàgines al que anomenaven «Otras col·lecciones del Museo Mares»,⁹⁰⁷ que segons el citat document, estaven organitzades per les seccions de ceràmica, art popular, orfebreria sacra, ferros, jocs i diversions, historia de la fotografia, indumentària i sala del fumador; per contra, al de 1979, la col·lecció pren una importància que no havia tingut fins aleshores, que es va fer palesa amb l'assignació de més de cinquanta pàgines i un capítol ben diferenciat de la part d'escultura, anomenat Museu Sentimental. També, les descripcions dels objectes i l'ordre de les seccions resultaven més curoses i detallades que als catàlegs anteriors. Pel

---

⁹⁰⁶ VV.AA. *Guia. Museu Frederic Marès*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2011, pàg. 152.

⁹⁰⁷ ARNAL i MONREAL: *op. cit.*, 1970, pàg. 28.

que fa a aquestes darreres, mantenien quasi totes les nomenclatures donades al del 1958. Finalment, al catàleg del 2011, es va canviar el nom a Gabinet del col·leccionista i les seccions van prendre els noms esmentats amb anterioritat.

En últim terme, i abans d'encetar el recorregut de la col·lecció, val la pena comentar breument les problemàtiques que presenta l'estudi d'aquesta secció, ja que és important tenir en compte que malgrat que el CDiR del Museu Frederic Marès conserva molta documentació relacionada amb les donacions i les adquisicions, la informació que aquesta aporta sobre els objectes és poc concreta. En altres paraules, és molt complicat relacionar les peces descrites a la documentació amb les conservades al Museu, ja que generalment s'enumeraven conjunts i no objectes concrets.

Seguidament, es procedirà a detallar per ordre cronològic i seguint el mateix esquema que la secció d'escultura, algunes de les peces que formen aquesta singular col·lecció. Per tant, el contingut d'aquest apartat es dividirà en dos grups: les donacions i adquisicions de Frederic Marès i/o de l'Ajuntament de Barcelona i les donacions i dipòsits de particulars i/o altres institucions.

Les donacions de Frederic Marès i les adquisicions de l'Ajuntament de Barcelona

Frederic Marès va anar formant la col·lecció que avui en dia coneixem a partir de la recol·lecció de petits objectes, aquells que el seu poder econòmic li permetia. La majoria eren peces de dimensions reduïdes que va anar allotjant al seu pis fins que les va donar a l'Ajuntament de Barcelona, juntament amb les obres escultòriques. Hem de suposar que la col·lecció inicial estava formada pels objectes que es descriuen a la guia del MFM de l'any 1949, ja que no s'ha conservat cap llistat de les peces que hi van ingressar en el moment de la cessió al Consistori. Malauradament, les enumeracions realitzades al catàleg són poc concretes en tant que al nombre de peces totals, però sí que ens ajuda a reconstruir la tipologia. La major part dels objectes estaven exposats en vitrines (setanta aproximadament), que acollien, *grosso modo*, piles d'aigua beneïta, creus, safates petitòries, capelletes portàtils, arquilles, veneres de confraries, portapaus, encensers, sonalls, reliquiariis, medalles, ventalls, ombrel·les, bosses, joies, bomboneres, botons, pintes, rellotges, sivelles, mitges, mocadors, gravats, nines musicals, pipes de fumar, caps de tabac i de mistos.

A partir de la donació, tal com succeeix amb la secció d'escultura, l'Ajuntament promovia les noves adquisicions del Museu. En aquest cas resultava encara més fàcil que amb les escultures perquè l'import de les peces era molt menor i es podia incloure sense gaires justificacions al pressupost ordinari. Aquest aspecte està estretament relacionat amb el fet que no hi hagi cap registre d'entrada d'objectes adquirits per l'Ajuntament amb destí al Museu Sentimental pràcticament fins als anys seixanta. Per tant, hem de tornar a dependre de les guies editades per conèixer l'evolució de les col·leccions. En aquest cas, s'afegeix una altra problemàtica, i és que des de la donació, no només va començar a intervenir el Consistori, sinó també particulars, per això és complicat discernir entre què aportava el primer i què el segons. En qualsevol cas, esmentarem les adquisicions registrades, tot i que s'ha de tenir en compte de que segurament n'hi va haver moltes més.

Les primeres compres anotades es van realitzar el 1957 i fan referència a una pila d'aigua beneita, adquirida al Sr. Bacardi per 150 ptes.;⁹⁰⁸ una pipa a un venedor desconegut per 300 ptes.;⁹⁰⁹ cinc daguerreotips per 1.000 ptes.⁹¹⁰ i cinc esferes de rellotge per 500 ptes.⁹¹¹. a Ruggiero Selvaggio; i tres rellotges al Sr. Bosch per 1.200 ptes.⁹¹²

Seguidament, el 1958, es va comprar una cafetera isabelina per 200 ptes.,⁹¹³ una col·lecció de figures en forma de diorames per 1.000 ptes.,⁹¹⁴ unes figuretes de plom per 750 ptes.,⁹¹⁵ un aparell telefònic antic per 600 ptes.,⁹¹⁶ una llot màgica d'art popular per 400 ptes.⁹¹⁷ i un gravat sobre nacre per 13 ptes.⁹¹⁸ a Ruggiero Selvaggio; un daguerreotip per 300 ptes.⁹¹⁹ a Juan Villén; uns diorames i un daguerreotip a Lluís Gallar per 1.4000 ptes.;⁹²⁰ i un estoig de la Guerra de Filipines per 100 ptes. a R. Padilla.⁹²¹

---

⁹⁰⁸ Llibreta Caja II, 7 de gener de 1957 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁹⁰⁹ Llibreta Caja II, 17 d'abril de 1957 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁹¹⁰ Llibreta Caja II, 17 d'abril de 1957 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁹¹¹ Llibreta Caja II, 16 de novembre de 1957 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁹¹² Llibreta Caja II, 18 de setembre de 1957 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁹¹³ Llibreta Caja, 3 de febrer de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁹¹⁴ Llibreta Caja, 19 de febrer de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁹¹⁵ Llibreta Caja, 3 de juliol de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁹¹⁶ Llibreta Caja, 5 d'agost de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁹¹⁷ Llibreta Caja, 9 d'agost de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁹¹⁸ Llibreta Caja, 25 d'agost de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁹¹⁹ Llibreta Caja II, 28 de febrer de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁹²⁰ Llibreta Caja II, 20 d'octubre de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁹²¹ Llibreta Caja II, 12 de desembre de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

Pel que fa al 1959, es van adquirir dos barrets a Enriqueta Pérez Pagés per 600 ptes.;⁹²² un rellotge Roskopf a Amparo Loto per 50 ptes.⁹²³ I el 1960, una joguina antiga de circ en miniatura a Ruggiero Selvaggio per 650 ptes.⁹²⁴ L'any següent, a un venedor desconegut, dues creus processionals per 7.000 ptes.,⁹²⁵ dues aiguabeneiteres per 4.000 ptes.,⁹²⁶ un mocador, un capsà i un brodat de record per 150 ptes.;⁹²⁷ dos ventalls a Alfredo Lorenzo per 1.500 ptes.;⁹²⁸ una bicicleta i dos daguerreotips a Juan Muñoz per 1.700 ptes.⁹²⁹ El 1962, van comprar un estereoscopi per 600 ptes.⁹³⁰ a un venedor desconegut i una col·lecció d'aplics a Joan Janer per 10.000 ptes.⁹³¹ El 1963, una tabaquera de fang cuit a Ruggiero Selvaggio per 150 ptes.;⁹³² dotze àlbums i diverses col·leccions a la vídua d'Alfons Roure per 15.900 ptes.;⁹³³ set conjunts de seda per a nines i un parell de sabates a l'establiment Modas Barrios per 1.955 ptes.;⁹³⁴ deu planxes de ferro antigues per 3.000 ptes. i una creu de fusta daurada per 1.200 ptes. a Rafael Romero;⁹³⁵ i 75 flanereres a Almacenes Capitolio per 512,50 ptes.⁹³⁶

---

⁹²² Llibreta Caja II, 17 de juny de 1959 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁹²³ Llibreta Caja II, 31 d'octubre de 1959 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁹²⁴ Llibreta Caja II, 25 de febrer de 1960 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 121).

⁹²⁵ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 30 de gener de 1961 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹²⁶ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 13 de febrer de 1961 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹²⁷ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 6 de juliol de 1961 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹²⁸ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 4 de març de 1961 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹²⁹ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 27 de març de 1961 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹³⁰ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 22 de gener de 1962 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹³¹ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 19 de juny de 1962 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹³² Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 24 d'abril de 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹³³ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 8 i 11 de maig de 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹³⁴ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 25 de juny de 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹³⁵ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 3 de desembre de 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹³⁶ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 27 de desembre de 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

El 1965 van comprar un rellotge de paret del segle XIX de la marca P. Garcon a R. M. Padilla per 1.000 ptes.;⁹³⁷ el 1966, dotze peces hebrees de plata i ivori a Rafael Romero per 27.500 ptes.,⁹³⁸ vuit nines del segle XIX a un venedor desconegut per 8.000 ptes.;⁹³⁹ el 1967, una col·lecció de soldadets de plom antics a Francisco Vasco per 35.000 ptes.;⁹⁴⁰ i una nina a J. Massot per 500 ptes.⁹⁴¹ El 1968, una figureta de plata d'estil ibèric a Fernando Monjo per 8.000 ptes.;⁹⁴² i tres mocadors a Enriqueta Pérez per 1.500 ptes.⁹⁴³ El 1969, a Joan Chinchó Campanero dos pallassos i una caputxa de vellut per 2.500 ptes., un davantal per 400 ptes., un coixinet vermell per 200 ptes., un mocador de lluentons i un de blanc per 800 ptes., tres coixinets per a mocadors per 10.000 ptes., tres mocadors i dos parells de guants per 600 ptes., una bossa per 100 ptes. una reixeta per 200 ptes. i un ventall de plomes per 400 ptes.⁹⁴⁴

L'any 1970, un fragment d'alabastre a J. Massot per 2.500 ptes.;⁹⁴⁵ tres rellotges per 12.000 ptes. i un gramòfon per 7.000 ptes. a l'establiment Las Dos Coronas;⁹⁴⁶ un rellotge amb la talla de sant Jordi per 4.000 ptes. a un venedor desconegut;⁹⁴⁷ uns rellotges a Trallero per 21.500 ptes.;⁹⁴⁸ uns ex-vots de plata per 12.000 ptes. i uns vidres romans a la

---

⁹³⁷ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 27 de febrer de 1965 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹³⁸ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 12 de gener de 1966 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹³⁹ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 27 de juny de 1966 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁴⁰ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 13 de març de 1967 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁴¹ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, abril de 1967 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁴² Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 23 de setembre 1968 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁴³ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 16 d'octubre de 1968 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁴⁴ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 4 de febrer i 6 de març de 1969 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁴⁵ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 26 de gener de 1970 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁴⁶ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 17 i 19 de febrer de 1970 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁴⁷ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 21 de febrer de 1970 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁴⁸ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 11 de març de 1970 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

Sra. Boutillier,⁹⁴⁹ tres vasos romàntics a un venedor desconegut per 15.000 ptes.;⁹⁵⁰ un rellotge per 6.000 ptes. i uns gerros per 15.000 ptes. a German Sanz;⁹⁵¹ dos marcs i dos rellotges per 7.600 ptes. a J. Massot.⁹⁵² El 1973, una litografia de Bethoveen per 1.000 ptes.⁹⁵³ a l'antiquari Madolell Rueda.

És curiós com, a diferència de les adquisicions de la secció d'escultura, de les quals el CDiR del MFM conserva molta més correspondència entre Marès i els antiquaris o agents del món de les antiguitats que van participar en la venda de les peces, del gabinet del col·leccionista n'hi ha molt poques, essent la font d'informació principal les llibretes d'adquisicions, que el Museu actualitzava periòdicament quan es comprava una peça. D'aquestes es desprenen noms com Joan Chinchó, Francisco Vasco o Ruggiero Selvaggio, dels quals no es conserva cap carta ni factura.

Les donacions d'institucions i particulars

L'apertura del MFM va ser molt ben acollida per la societat barcelonina, era el primer cop que un col·leccionista viu donava la seva col·lecció a l'Ajuntament i es creava un Museu municipal, dirigit pel mateix donant. Marès era un col·leccionista que feia apologia del col·leccionisme i creia molt fermament en la seva passió. Aquesta seguretat el va portar a convèncer amics i coneguts a col·laborar amb el seu Museu, i és gràcies a moltes d'aquestes persones que es van animar a participar-hi amb el que conservaven a casa, sobretot objectes quotidians dels seus avantpassats, que les col·leccions del Museu sentimental van anar creixent.

L'estudi d'aquestes donacions es pot dur a terme a partir de tres fons documentals conservats al CDiR del MFM. El primer són les cartes d'oferiment de peces, com per exemple la relativa a un broquet per a la sala del fumador, donat per Luís Monreal i Tejada el 1946:

---

⁹⁴⁹ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 31 de març i 2 d'abril de 1970 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁵⁰ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 10 d'abril de 1970 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁵¹ Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 29 de juliol de 1970 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁵² Llibreta Objetos Adquiridos para el Museo des de 1960-1970, 9 d'octubre de 1970 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁵³ Llibreta Caja des de 01/04/1969, desembre de 1973 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 78).

«Aunque Vd. No cumplió su compromiso de asistir al Sarao Romántico de anoche, yo cumplo muy gustoso al mío. Fue una fiesta magnífica y en ella utilicé por primera y última vez mi boquilla ochocentista. Ahora se la envió para la Sala del fumador de su Museo, donde espero verla pronto (...).»⁹⁵⁴

El segon es tracta de les cartes d'agraïment de Frederic Marès o de l'Ajuntament de Barcelona al donant. Aquest és un procediment formal que es va començar a emprar a partir dels anys setanta i ens permet conèixer el nom complert dels donants, la data en què van efectuar la cessió i les peces que van deixar, i se'n conserven moltes de les còpies al CDiR del MFM. I el tercer, serien els llistats de les donacions registrades pel Museu des de la seva fundació. Ara bé, malgrat que tots aquests documents són molt útils per reconstruir les col·leccions i conèixer el nom dels donants, alguns presenten problemàtiques entorn la identificació de les peces. De fet, si bé és cert que hi havia descripcions detallades, la majoria eren poc concretes i sovint trobem anotacions com "material para Sala fumador" o "material para las Salas femenines", sense més informació referent a la quantitat o al la tipologia d'objectes que formarien aquests conjunts. En algunes, es donava el nom genèric de la peça però no el nombre total. Tot això també planteja una altra problemàtica: establir el volum total dels objectes donats de cada secció o sala. Malgrat que no és possible saber aquest nombre, gràcies als llistats i a les cartes que hem comentat, podem establir quins són els temes que més donacions van rebre. L'ordre de les temàtiques seria el següent: femenina, diversions, fumador, fotografia, fe, rellotges, masculina, Montserrat, treballs de forja, florerades de closques i armes.

A continuació, es comentaran algunes de les donacions més importants, en tant que el gruix de les peces que les formaven, i es farà referència a aquells personatges que van aportar més objectes en el transcurs de la història del Museu, seguint sempre un ordre cronològic. Comencem pels anys cinquanta, una època en què el MFM va rebre nombroses donacions de material per a la sala del fumador, d'entre les quals destaquen les de les empreses de tabac F. Palicio i C.C.S.A de l'Habana,⁹⁵⁵ Tabacalera Cubana,⁹⁵⁶

---

⁹⁵⁴ Carta de Luís Monreal i Tejada a Frederic Marès, 5 de març de 1946 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4724).

⁹⁵⁵ Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, 5 d'abril de 1951 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁵⁶ Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, 4 d'abril de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

Compañía Tabacos de Filipinas,⁹⁵⁷ així com dels particulars Manuel Clavijo i Fernando Rodríguez Ocañade Santa Cruz de Tenerife;⁹⁵⁸ Carlos J. Rodríguez⁹⁵⁹ i Gavino Campos,⁹⁶⁰ de Cuba; Joan Casadvall,⁹⁶¹ Joaquim Ventalló,⁹⁶² José Francés.⁹⁶³ Més endavant, el 1986 trobem una donació de 69 pipes de diferents èpoques i països, de Joan Alavedra Estivill i José Antonio Cabal Valero.⁹⁶⁴

Als anys cinquanta, sobretot a mitjans, el Museu també va rebre aportacions per a les altres sales, però en menor nombre en relació a la del fumador. Per a la Sala masculina, el cònsol general d'argentina, Tito Livio Foppa, va donar un bastó,⁹⁶⁵ Josep Pujol uns botons de puny,⁹⁶⁶ i Agustí Duran i Sanpere, una petaca.⁹⁶⁷ Uns anys més tard, el 1976, Ricard Marti Badia també va donar un parell de bessons, però amb disseny modernista, una pipa amb efigie masculina i un rellotge de finals del segle XX.⁹⁶⁸

Si la dècada del 1950 havia estat productiva per a l'augment de les col·leccions relacionades amb la Sala del fumador, els anys seixanta i setanta ho van ser per a la Sala femenina. Per exemple, el 1963, Maria Ballester va donar un mocador brodat amb cabell, un brodat petit de forma ovalada representant un paisatge, un retrat de nena en color del segle XIX, una bosseta Isabelina de ganxet i granadures i quatre fragments d'ivori.⁹⁶⁹ Més

---

⁹⁵⁷ Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, 9 de gener de 1954 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁵⁸ Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, 8 de gener de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁵⁹ Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, juliol de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁶⁰ Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, 28 de juliol de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁶¹ Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, 30 de setembre de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁶² Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, 1 de desembre de 1953 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁶³ Carta de José Francés a Frederic Marès, 26 de gener de 1957 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 2343).

⁹⁶⁴ Carta d'agraïment del Museu Frederic Marès a Patrocinio Nofre, 15 d'abril de 1985 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁶⁵ Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, 26 de febrer de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁶⁶ Llibreta Registro de Donantes al Museo F. Marès, 2 de desembre de 1952 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁶⁷ Llibreta Registro de Donantes al Museo F. Marès, 3 de març de 1953 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁶⁸ Carta d'agraïment del Museu Frederic a Ricardo Marti Badia, 28 d'octubre de 1976 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁶⁹ Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, 23 de març de 1963 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

tard, el 1966, l'escultora Maria Llimona i Benet (Barcelona, 1894-1985),⁹⁷⁰ a la mort del seu marit, el pintor Domènec Carles i Rosich (Barcelona, 1888-Olot, 1962), va donar la seva col·lecció de sonalls de plata dels segles XVI-XIX amb les seves tres vitrines, sis ventalls i dos quadres a l'oli que complementaven la col·lecció de sonalls.⁹⁷¹

El 1969, Mercedes Bes, vídua de Josefresa, quatre ventalls, tres mocadors, dues mantellines, un braçalet, un mantó a més de dos objectes per a les sales de la fe, un llibre de missa i un pany de combregar.⁹⁷² Més endavant, el 1972, Josep Ma. Cornet Jaumandreu, va donar una col·lecció de ventalls amb els seus estoigs.⁹⁷³ L'any següent es va produir una de les més importants d'aquesta secció, Esperanza Albert va cedir quatre para-sols de seda, un de blanc, un de vermell i blau, un de verda amb la punta negra i un de blanc amb pany d'os; nou parells de mitges; una bossa decorada; quatre estovalles japoneses; una cotilla; dos buiracs de sastre brodats; un adorn de baldaquí de passamaneria; un ventall amb la inscripció de l'Hotel Savoy; un tapet de seda brodat de forma rodona; un guarda-mocadors de seda brodat; un mirallet circular decorat amb el paisatge de Londres; i una agulla d'adorn femení.⁹⁷⁴ Aquesta pluja de donacions va continuar durant els anys vuitanta, quan la secció va rebre la segona donació més important per part de Carmen Brosa Boada, que el 1982 va cedir cinc pintes, dues agulles de monyo o barret, dues mantellines, un crist a la creu d'ònix, un moneder, tres bosses de ras per a confits, dos parells d'ulleres amb muntura d'or, un rosari de plata i atzabeja, una jardinera en ceràmica decorada, una gerra petita de porcellana blanca, un got i un plat de comunió de vidre, un pot de porcellana decorada per a confitura, una gramola de la marca "La Voz de su amo" de principis del segle XX, dos gerros petits de plata i dos quadres, un sant Josep brodat i una santa Rosa en aquarel·la, ambdós de 1866.⁹⁷⁵ Sis anys més tard, el 1988, Joaquim Escayola, en nom de la seva mare va donar 298 sabates de materials i

---

⁹⁷⁰ Per a més informació sobre Maria Llimona i la col·lecció de sonalls, vegeu: BESA, Dolors. «Maria Llimona i Benet». *Repertori de col·leccionistes i col·leccions d'art i arqueologia de Catalunya* Instituts d'Estudis Catalans. [https://taller.iec.cat/rcic/fitxa_una.asp?id_fitxa=134] (Consulta 23 de juliol de 2023).

⁹⁷¹ Relación de entidades y personas particulares donantes de objetos y piezas al museo desde su fundación en el año 1946, 26 de maig de 1966 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁷² Carta d'agraïment del Museu Frederic Marès a Mercedes Bes, 12 de novembre de 1969 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁷³ Relación de objetos donados por Don José Ma. Cornet Jaumandreu, 22 de gener de 1972 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁷⁴ Carta d'agraïment del Museu Frederic Marès a Esperanza Albert, 12 de març de 1973 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁷⁵ Relación de objetos donados a este Museo por la Sra. CBB, 10 de desembre de 1982 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

mides diverses i una vitrina isabelina.⁹⁷⁶ Paral·lelament, Amèrica Cardunets i Tallada va donar dues ombrel·les d'època.⁹⁷⁷ Després del decés de Marès, les col·leccions van seguir creixent. El 1994, Josep Ma. Domingo i Abadia (fig. 38), home de confiança de Marès, va donar un ventall pai-pai;⁹⁷⁸ el 1995, Elisa i Francisca Jaures Maños, un parell d'arracades de cabell muntades amb or i quatre devocionaris d'ivori, os i pell;⁹⁷⁹ el 1996, Joan Barbara una ombrel·la d'organdí del segle XIX;⁹⁸⁰ el 2008, Emilia Arnalot, cinc parells de guants antics de senyora (MFM 15995-15999);⁹⁸¹ el 2011, Olga de Sandoval, una ombrel·la de roba del segle XIX;⁹⁸² i el 2016, Josefa Val Pernía, una bossa de de mà de punt del segle XIX.⁹⁸³

Pel que fa a les Sales de les diversions, les donacions van ser constants durant els anys que Marès va dirigir el Museu, sobretot de nines, cromos i cartes. Algunes donants de nines van ser Antonia Casas Boix,⁹⁸⁴ Carolina Grau, vídua de Badía,⁹⁸⁵ Josefa Cortada de Escutia, per mediació dels AMC,⁹⁸⁶ i Ana Ma Blasco.⁹⁸⁷ Pel que fa als cromos, trobem la d'Antonia Farré,⁹⁸⁸ Josep Cluet Vilá,⁹⁸⁹ i Jaume Arenas Torras.⁹⁹⁰ I en relació a les

---

⁹⁷⁶ Carpeta amb documents sobre la donació i imatges fotocopiades, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁷⁷ Document de l'Ajuntament de Barcelona sobre la donació, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁷⁸ Carta d'agraïment del Museu Frederic Marès a Jose Ma. Domingo i Abadia, 30 de maig de 1994 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁷⁹ Carta d'agraïment del Museu Frederic Marès a Elisa i Francisca Jaures Maños, 23 de maig de 1995 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁸⁰ Carta d'agraïment del Museu Frederic Marès a Joan Barbara, 27 d'agost de 1996 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁸¹ Document de l'Ajuntament de Barcelona sobre la donació, 7 d'octubre de 2008 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁸² Carpeta Donació Sandoval/2011-Donació de Arquer/2012 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁸³ Carpeta Donació Val Pernía 2016 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁸⁴ Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, 4 d'abril de 1955 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁸⁵ Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, 17 de juny de 1959 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁸⁶ Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, 22 de setembre de 1959 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁸⁷ Carta d'agraïment de Frederic Marès a Ana Ma Blasco, 12 de novembre de 1971 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁸⁸ Carta d'agraïment de Frederic Marès a Antonia Farré, 22 d'abril de 1968 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁸⁹ Carta d'agraïment de Frederic Marès a Jose Cluet Vilá, 23 de febrer de 1980 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁹⁰ Carta d'agraïment de Frederic Marès a Jaime Arenas Torras, 22 de desembre de 1981 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

cartes, les de Joaquín Cusi⁹⁹¹ i Salvador Tena.⁹⁹² També val la pena comentar altres donacions interessants d'aquesta sala, com ara el teatrí i col·lecció d'estampes pintades a mà, de Lluís Batlle Prats;⁹⁹³ la màquina de cinema Pathe Baby i diverses pel·lícules, d'Enriqueta de Irizar;⁹⁹⁴ o l'escenari de teatre de paper El Teatro de los Niños, d'Aitor Quiney.⁹⁹⁵

D'altra banda, en relació al material relacionat amb la fotografia, val la pena destacar les donacions d'objectius de Teresa Amatller i José Gudiol, el 1954;⁹⁹⁶ d'uns daguerreotips, unes fotografies i d'altres aportacions de Ramón Jove Gambrús el 1957,⁹⁹⁷ d'unes màquines fotogràfiques de Ramon Bas Jelabert, el 1960;⁹⁹⁸ i d'un trípede de maquina fotogràfica del 1860 aproximadament, de Francisco Ribero Colomer el 1993.⁹⁹⁹

Respecte de les donacions de rellotges, ens referirem a alguns dels donants, com ara M. Maceda que va donar una medalla i un rellotge de butxaca el 1954;¹⁰⁰⁰ Eduardo Alagrer, uns rellotges i unes col·leccions de cromos el 1957;¹⁰⁰¹ Maria Casamitjana Fortuny, un rellotge de butxaca, el 1983.¹⁰⁰²

Quant als objectes de la fe, cal assenyalar la donació d'una creu de caravaca d'Elena Ruy;¹⁰⁰³ la d'una creu de fusta d'art popular amb símbols de la passió, de la Srta.

---

⁹⁹¹ Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, 20 de gener de 1958 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁹² Carta d'agraïment de Frederic Marès a Salvador Tena, 8 de juliol de 1992 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁹³ Carta d'agraïment de Frederic Marès a Lluís Batlle Prats, 24 de novembre de 1981 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁹⁴ Carta d'agraïment de Frederic Marès a Enriqueta de Irizar, 29 de setembre de 1992 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁹⁵ Document Ajuntament de Barcelona amb dades donació, 16 de setembre de 2005 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁹⁶ Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, 1 de juny de 1954 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁹⁷ Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, 26 de març i 23 d'octubre de 1957 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁹⁸ Llibreta Registro de Donantes al Museo F. Marès, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

⁹⁹⁹ Carta d'agraïment del Museu Frederic Marès a Francisco Ribero Colomer, 15 de març de 1993 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

¹⁰⁰⁰ Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, 27 de juliol de 1954 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

¹⁰⁰¹ Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, 14 d'octubre de 1957 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

¹⁰⁰² Carta d'agraïment del Museu Frederic a Maria Casamitjana Fortuny, 29 de juny de 1983 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

¹⁰⁰³ Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, 21 de febrer de 1968 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

Muñoz;¹⁰⁰⁴ les tovalloles de combregar d'Adela Escuder Serra, vídua de Camps,¹⁰⁰⁵ de Montserrat Gorina, vídua de Tortras,¹⁰⁰⁶ de Matilde Pérez Mas;¹⁰⁰⁷ i el rosari de plata amb boletes de coral d'Aurora López Menguillón.¹⁰⁰⁸

Pel que fa a les altres seccions, convé ressaltar la donació de dues xilografies de tema montserratí per Felipe Mateu i Llopis el 1969;¹⁰⁰⁹ de les imatges de la Verge de Montserrat de María Roig Sabaté¹⁰¹⁰ i Montserrat Ripoll i Garolera el 1989;¹⁰¹¹ d'una col·lecció d'objectes de ferro de Manuel Sancristofol el juliol de 1970;¹⁰¹² i del grup de llosa vidriada representant el Bou Farnesio (MFM S-9520) de Fernando Rivière, el 1972.¹⁰¹³

Darrerament, val la pena comentar una de les últimes donacions que va rebre el Gabinet del col·leccionista:¹⁰¹⁴ el llegat de Manuel Maria Bosch Puig.¹⁰¹⁵ El gener de 2016 els hereus de confiança de Bosch, Manuel Espiau, Luís Barcala i Tomás Pla, van donar una col·lecció d'objectes diversos dels segles XIX i XX, formada per dos rellotges de taula (MFM 6070 i 6071), un àlbum de cromos, dues capsetes circulars, un daguerreotip amb el seu estoig (MFM 6080), dos penjolls amb ambrotip (MFM 6081 i 6082), dues ulleres amb el seu estoig (MFM 6073 i 6074), dos carnets de ball d'ivori (MFM 6075 i 6076), una balança de pesar monedes d'or, dues fotografies de nens emmarcades (MFM 6078 i

---

¹⁰⁰⁴ Relación de entidades y personas particulares donantes de objetos y piezas al museo desde su fundación en el año 1946, 9 d'abril de 1968 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

¹⁰⁰⁵ Carta d'agraïment del Museu Frederic Marès a Adela Escuder Serra, 7 de juny de 1978 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

¹⁰⁰⁶ Carta d'agraïment del Museu Frederic Marès a Montserrat Gorina, 2 d'agost de 1978 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

¹⁰⁰⁷ Carta d'agraïment del Museu Frederic Marès a Matilde Pérez Mas, 14 de gener de 1980 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

¹⁰⁰⁸ Carta d'agraïment del Museu Frederic Marès a Aurora Lopez Minguillon, 23 d'agost de 1983 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

¹⁰⁰⁹ Carta d'agraïment del Museu Frederic Marès a Felipe Mateu i Llopis, 25 d'octubre de 1969 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

¹⁰¹⁰ Document de l'Ajuntament de Barcelona sobre la donació, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

¹⁰¹¹ Document de l'Ajuntament de Barcelona sobre la donació, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

¹⁰¹² Carta d'agraïment del Museu Frederic Marès a Manuel Sancristofol, 3 de juliol de 1970 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

¹⁰¹³ Carta d'agraïment del Museu Frederic a Fernando Riviere, 5 de gener de 1972 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

¹⁰¹⁴ Del llegat de Manuel Maria Bosch Puig també formen part les escultures, esmentades anteriorment, següents: MFM 6088, 6089, 6090, 6091 i 6092.

¹⁰¹⁵ Carpeta Llegat testamentari de Manuel Maria Bosch Puig, 3 de març de 2016 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

6079), un visor estereoscopi (MFM 6087), sis capses amb fotografies estereoscòpiques (MFM 6173 i 6178), una cadena d'or per a ventall i una figura de porcellana (MFM 6085).

Així doncs, com s'ha pogut apreciar al llarg del discurs, d'una banda, les donacions solien ser de temàtiques diverses i de quantitats indefinides, fet que dificulta la identificació de les peces donades amb les conservades al MFM, sobretot de les cedides durant els primers anys. I per l'altre, com el gènere dels i les donants definia els objectes donats, és a dir, les senyores aportaven material per a la secció femenina (fig. 39) i donaven joguines històricament vinculades a les dones, com nines, i per contra, els homes, en molt poques ocasions participaven en l'enriquiment d'aquestes seccions però sí a la resta.

Finalment, i per concloure aquest apartat, es comentarà el cas d'un dipòsit, el d'Eduardo R. Gordillo Berdié del setembre de 1973. Gordillo va deixar una col·lecció d'objectes tèxtils, compost per una camisa de dormir amb punta incrustada; un parell de calces amb volants de brodat anglès; un pentinador amb punta incrustat; un brial amb punta de coixí; una gorra de cristianar; dos davantals decorats amb brodat anglès; quatre peces d'un conjunt de tul negre; cinc peces de cortina, decorades amb incrustacions i brodat; un basto de teca amb punyal d'asta; dues pintes; una agulla de monyo amb incrustacions de vidre tallat; un joc de tres pintes; i una diadema.¹⁰¹⁶

El Centre de Documentació i Recerca i l'Estudi-biblioteca de Frederic Marès

El 29 de novembre de 1988 Frederic Marès va realitzar la seva darrera donació a l'Ajuntament de Barcelona.¹⁰¹⁷ En aquesta ocasió, va deixar la seva obra escultòrica, formada per unes 170 peces i el seu fons bibliogràfic, compost per un conjunt de llibres, opuscles i revistes, uns 2.500 volums que ja es trobaven al Museu, amb la condició de que s'habilités un espai de consulta pública gestionat per personal qualificat. Seguint les directrius de Marès, es va crear el que coneixem com a Centre de Documentació i Recerca i es va reestructurar l'Estudi-biblioteca de Frederic Marès, que ja acollia la biblioteca personal de Marès, per instal·lar la seva obra escultòrica. Amb motiu de la celebració del 70é aniversari de la fundació del Museu, el 2018 es va dur a terme la remodelació de

---

¹⁰¹⁶ Document detallant els objectes del dipòsit, Bcn, 13 setembre de 1973 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 66).

¹⁰¹⁷ Còpia de l'escriptura de la donació de Frederic Marès a l'Ajuntament de Barcelona, 29 de novembre de 1988 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 144).

l'Estudi-biblioteca, que consistia en la selecció i nova distribució de l'obra exposada per àmbits temàtics, entre d'altres millores.

L'any 1996 l'Estudi-biblioteca va obrir al públic i la documentació va passar a conservar-se a l'espai dels serveis interns del Museu, situat a la planta subterrània. D'ençà de la mort de Marès el 1991, el seu col·laborador, Josep Maria Domingo, es va encarregar d'encarregar una primera classificació dels materials i el seu condicionament.

El Centre de Documentació i Recerca va néixer el 2012 i és un espai integrat al MFM que preserva un conjunt de documents entorn de la figura de Frederic Marès. Es divideix en els fons següents: bibliogràfic, documental i d'imatges. La documentació conservada permet resseguir la vida de Marès i la història del Museu Frederic Marès, així com la identificació de les peces de la col·lecció. Per exemple, gràcies als catàlegs raonats i les guies del Museu conservades a la biblioteca, les factures de l'arxiu i les fotografies històriques de les sales, es pot repassar el recorregut que han fet algunes obres i ajudar conèixer millor la col·lecció.

El fons bibliogràfic compren la biblioteca personal de Marès i la biblioteca general i consta d'uns 14.000 registres, a més de 250 títols de revistes periòdiques. La primera va ser cedida pel mateix col·leccionista el 1988 i es troba situada a la segona planta de l'exposició permanent, a l'Estudi-Biblioteca Frederic Marès. La biblioteca està formada per 48 armaris i acull un total de 2.645 volums aplegats per Marès al llarg dels anys. Una part destacable dels exemplars que la conformen són llibres d'antiquària editats entre els segles XVI i XIX, un conjunt de 1090 monografies impreses bastants rares, algunes d'elles marcades amb els ex-libris de Marès, del seu pare, Pere Marès i Oriol, que com hem comentat era bibliòfil de professió, i d'altres posseïdors, així com alguns exemplars dels catàlegs *El Corresponsal del col·leccionista*, editats per Marès i Oriol. També es custodien llibres d'autògrafs, amb dedicatòries de personatges il·lustres, i d'altres temàtiques com religió, filosofia, història o art. Pel que fa a la segona, la biblioteca general, està especialitzada en escultura hispànica, col·leccionisme i en la figura del propi Marès, i conserva els seus escrits i l'arxiu de premsa creat per el mateix. Cal afegir que una part de la col·lecció bibliogràfica es troba a la Biblioteca de Catalunya i va ser cedida per Marès el 1986.¹⁰¹⁸

---

¹⁰¹⁸ Per a més informació, vegeu 2.3.7. Museu del Llibre, pàg. 276-284.

Pel que fa a l'arxiu documental, està format principalment pel fons personal de Marès, és a dir, tots aquells documents estretament relacionats amb ell o que van ingressar al Museu abans del seu decés. Trobem documentació personal i familiar, de la seva obra escultòrica, de la seva vida laboral, acadèmica i social, i la correspondència personal i institucional. La major part de documents s'han de consultar físicament, però des del 2017 s'està promovent la seva catalogació i digitalització. Des d'aleshores, ca. 8.000 cartes s'han digitalitzat i ca. 4.000 es poden consultar en línia.¹⁰¹⁹ També hi ha la documentació vinculada amb el MFM i la seva història, articles de premsa des del 1912, arxius de préstec d'obres i objectes, material gràfic del Museu, registres i llibretes de comptes del MFM. Així com els fons personals i familiars de l'escriptor i dibuixant Eveli Bulbena i Estrany (1888-1960);¹⁰²⁰ del dramaturg i periodista Conrad Roure i Bofill (1841-1928); i alguna documentació dels fons d'entitats com la RACBASJ o l'Acadèmia del Far de Sant Cristòfol. Altres fons que pertanyen a l'arxiu documental, però no formen part del fons personal de Marès perquè van entrar posteriorment a la seva mort, són el fons laboral de Dolors Farró i Fonalleras (1948-1998), exdirectora del Museu Frederic Marès; i el fons familiar dels escultors Ermenter Vélez Valls (1887-1975), Antoni Ramon González (1909-180) i Concepció Vélez Serra (1915-1997, donat el 2004 per Josep Maria Sánchez i Jordi Lladó, juntament amb les peces esmentades anteriorment.¹⁰²¹ A més, conté el que podríem anomenar arxiu de col·lecció, format per manuscrits i pergamins catalans antics dels segles XIV-XVIII, molts dels quals estan relacionats amb el Port de la Selva, i per la col·lecció d'autògrafs de Pere Marès i Oriol i Frederic Marès.

El fons d'imatges, d'altra banda, està integrat per l'arxiu fotogràfic, compost de 43.095 imatges aproximadament, des del 1897 fins a l'actualitat, vinculades amb Marès, els seus viatges, amistats i família, però també d'obres d'art i de les col·leccions del MFM. I l'audiovisual, amb un total de 46 materials, entre pel·lícules, cintes de vídeo, cassetts i DVD.

Dit això, és evident que l'esperit col·leccionista de Marès també es fa patent en el seu fons bibliogràfic, documental i fotogràfic, no només per haver-los transformat en un fons de

---

¹⁰¹⁹ Per a més informació, vegeu: MUSEU FREDERIC MARÈS. *El web de l'Arxiu del Museu Frederic Marès*: <https://arxius.museumares.bcn.cat/>.

¹⁰²⁰ Per a més informació, vegeu: Les donacions de Frederic Marès i les adquisicions de l'Ajuntament de Barcelona, pàgs. 206-210.

¹⁰²¹ Expedient de la donació de Josep Ma. Sánchez i Anglès i Jordi Lladó, 2004 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta 66).

col·leccions especials, sinó per haver-los enriquit de la mateixa manera que les altres col·leccions, és a dir, mitjançant donacions. En aquest sentit, nombrosos particulars van cedir les seus llibres i arxius al museu, sovint arran d'una donació per al Museu sentimental o d'escultura. Un bon exemple és el cas de J. Bacarissas, què l'agost de 1962 va dipositar uns llibres, uns gravats i uns plats,¹⁰²² o el de José Subirá Puig (Barcelona, 1882-Madrid, 1980), musicòleg i acadèmic numerari de la RABASF (1952) i corresponent de la RACBASJ (1950), què en la mateixa data va regalar un grapat de cartes autògrafes de Julio Cejador, Miguel Echegaray, Antonio Ma. Fabié,, C. Fernandez Duro, Fernandez de Bethancourt, Aureliano Fernandez Guerra, Emilio Ferrari, A. Gómez Carrillo, Antonio Grillo, R. De Mesonero Romanos, Juan Moneva, Ricardo Palma, Emilia Pardo Bazan, Jacinto Octavio Picon, F. Picatoste, Alejandro Pidal y mon, Manuel del , Juilián Romea, M. Serrano y Sanz, Leopoldo Augusto de Cuesto (Marqués de Valmar), Cayetano Vidal (Conde de la Viñaza) i Antonio Maura.¹⁰²³ Un any més tard, el 1963 Alfons Roure, va donar un arxiu amb documents, diverses col·leccions de cromos, marques, goigs, invitacions, diaris i gravats.¹⁰²⁴ Més tard, Carme Brosa i Boada va regalar el gener de 1988¹⁰²⁵ dinou llibres d'art, quatre llibres diversos, un àlbum de cromos xocolata Amatller i Juncosa del segle XIX i l'àlbum *Colección universal. Libro de banderas, escudos, monedas y mapas*, entre d'altres objectes, i el maig,¹⁰²⁶ sis llibres d'art. El 1989, Felisa Puente va dipositar diversos volums durant l'any: el mes de gener,¹⁰²⁷ els llibres *Gregorio Fernandez i Bartolomé Ordoñez*, de Ma. Elena Gómez Moreno, *Rodin 1840-1917*, de Cecile Goldscheider, *Il Bargello, Museo Nazinale, Benvenuto Cellini; Donatello*, de Leo Planiscig, el catàleg de l'exposició-homenatge a *Rafael Solanic; La calle de Montcada* i *La Antigua Casa de la Ciudad*, d'Adolf Florensa, i la revista *La*

---

¹⁰²² Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta 66).

¹⁰²³ Carta de José Subirá i Puig a Frederic Marès, 16 d'agost de 1962 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 6927).

¹⁰²⁴ Relación de organismos, entidades y personas particulares que han efectuado donativos a este museo, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta 66).

¹⁰²⁵ Document Ajuntament de Barcelona sobre la donació, 22 de gener de 1988 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta 66).

¹⁰²⁶ Document Ajuntament de Barcelona sobre la donació, 13 de maig de 1988 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta 66).

¹⁰²⁷ Document Ajuntament de Barcelona sobre la donació, 31 de gener de 1989 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta 66).

Il·lustración; l'abril,¹⁰²⁸ sis llibres d'art; el juny,¹⁰²⁹ dos llibres d'art; i el setembre,¹⁰³⁰ cinc més. L'octubre de 1993, Josep Gonzalez i Cristina Valles¹⁰³¹ van donar 22 exemplars de la revista *Aladin* i de *Le Collectionneur*, i deu exemplars de la revista *Trouvalles*.

Finalment, quant a l'Estudi-Biblioteca Frederic Marès, cal remarcar que era un espai privat en el qual Marès rebia les seves visites i participava de la vida social i cultural de l'època. Des del 1996, acull també els seus records personals, així com l'exposició de la seva producció escultòrica, donada en el mateix moment que la biblioteca personal i valorada pel Consistori en 60.000.000 ptes.¹⁰³² Amb relació a la donació de les obres realitzades per ell, cal dir que la peça més antiga és el cap en bronze de J. Ma. Bassols (MFM 3060), del 1914, i la més recent, un sant Jordi (MFM 3128) de bronze del 1975. És cert que hi ha obres posteriors, però són esbossos i estudis.¹⁰³³

Conclusió

La donació de Frederic Marès a l'Ajuntament de Barcelona no va significar només la culminació de la seva aventura col·lectora, sinó que va consolidar el seu reconeixement com a escultor i intel·lectual. Als inicis de la seva carrera professional no es podia permetre les obres que més l'interessaven, però això no el va frenar a adquirir aquelles que el seu poder adquisitiu admetia: petits objectes i artesanía nacional. Anys més tard, i amb una situació laboral més estable, va poder accedir a peces escultòriques de gran qualitat i arran de la inauguració del MFM, va començar a rebre suport econòmic de l'administració que li van permetre adquirir més obres. Gràcies al suport de l'Ajuntament les col·leccions van augmentar, però sobretot, ho van fer arran de les donacions d'altres institucions, particulars i del propi Marès, que com vist, en va fer diverses al llarg de la seva vida. A conseqüència del creixement del volum de peces, l'espai expositiu ha anat

---

¹⁰²⁸ Document Ajuntament de Barcelona sobre la donació, 13 d'abril de 1989 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta 66).

¹⁰²⁹ Document Ajuntament de Barcelona sobre la donació, 6 de juny de 1989 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta 66).

¹⁰³⁰ Document Ajuntament de Barcelona sobre la donació, 19 de setembre de 1989 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta 66).

¹⁰³¹ Carta d'agraïment de Frederic Marès a Josep Gonzalez i Cristina Valles, 18 d'octubre de 1993 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta 66).

¹⁰³² Dictàmen de l'expedient de la proposta de resolució de l'acceptació de la donació de Frederic Marès, 4 de juliol de 1988 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta 144).

¹⁰³³ Per a més informació, vegeu: *Catàleg d'escultura i medalles... op. cit.*, 2002.

evolució de la mà de la museografia. Això es pot observar fàcilment a través de les guies que el MFM ha anat editant des de la fundació, un total de set.¹⁰³⁴

La primera guia, de 1948, tenia només deu pàgines, a través de les quals el visitant podia identificar les obres que es repartien al llarg de les quatre sales del Museu. És interessant comentar que la numeració de les peces només s'aplicà a l'escultura, que arribava fins al número setanta-nou. La resta es trobaven repartides en setanta vitrines. No hi ha cap llistat de les peces que van ingressar a la primera donació, és per aquest motiu que aquesta guia permet establir una xifra estimada d'aquesta. Quatre anys després, el 1952, es va editar una altra de trenta-set pàgines que a més incloïa una selecció d'imatges de les peces més destacades exposades a les setze sales, dotze més que la primera edició. La part d'escultura estava composta d'unes 309 peces i la d'arts menors per un nombre indeterminat. La numeració només es va aplicar a l'escultura, la resta d'objectes s'enumeraven per les vitrines que els acollien. Més endavant, la de 1955, que constava de vint-i-dos pàgines a les quals s'explicava quines escultures hi havia a cadascuna de les quatre sales de la planta baixa i de la primera planta i a les sales de records, evocació romàntica i de la fotografia de la segona planta. El sistema de numeració de les peces és el mateix que a les guies anteriors, amb cent vuitanta-set escultures i un nombre indefinit de la resta. A finals dels anys cinquanta, el 1958, es va presentar una altra, que contenia noranta-vuit pàgines. Aleshores el Museu ja tenia vint-i-una sales d'escultura i catorze dedicades al Museu sentimental. La descripció de les peces segueix sent molt genèrica i es numeren cinc-cents cinquanta-cinc de la secció d'escultura, l'altra secció estaria formada per unes sis-mil set-cents noranta peces.¹⁰³⁵ Recent inaugurada la dècada dels setanta, es va elaborar una cinquena de vint-i-nou pàgines que incloïa els plànols de cada planta, que acollia vint-i-cinc sales (sense comptar el Museu Sentimental, que estava situat a la segona i tercera planta). Aquesta edició era molt breu i només es numeren cent trenta-quatre peces de la secció d'escultura. L'any 1979 es va publicar la penúltima guia, de cent quaranta-tres pàgines sense comptar les imatges, i la més aconseguida de totes les anteriors. Llavors el Museu tenia quaranta-sis sales i més de cinquanta-mil peces i la numeració és diferent a les anteriors: ja no s'agrupen dos o més objectes sota el mateix número, sinó que cada peça comentada té el seu propi número. I també és la primera que va utilitzar el català, ja que fins ara el text es redactava en castellà (i des del 1970, en

---

¹⁰³⁴ Fins a la data de finalització d'aquest treball, any 2023.

¹⁰³⁵ Xifra estimada extreta de l'estudi de la catàleg.

francès, anglès i alemany). Per últim, la guia més recent es va editar el 2011, consta de 266 pàgines i recull l'explicació de les obres més destacades de cada sala amb il·lustracions en color dels espais expositius del Museu i d'algunes peces.¹⁰³⁶

---

¹⁰³⁶ *Guia... op. cit.*, 2011.

2.3.2. Museu Militar de Montjuïc, 1962

La història d'Espanya està estretament lligada a l'activitat militar. Un exemple d'això és que el primer museu estatal fos el Real Museo Militar. Instal·lat a Madrid, va obrir les seves portes el 1803 i els seus fons estaven formats per peces procedents del Gabinet del militar francès, el marquès de Montalembert (Angulema, 1714 - París, 1800), pels models reunits a l'Arsenal d'artilleria de Madrid i per donacions de militars i membres de l'aristocràcia.¹⁰³⁷ Amb el pas dels anys el Museu va anar canviant de nom, d'ubicació i les seves col·leccions es van anar ampliant. Actualment s'anomena Museo del Ejército, depèn del Ministeri de Defensa i l'any 1996 es va traslladar a l'Alcázar de Toledo.

En aquest sentit, val la pena comentar que el primer Museu Militar de Barcelona va ser fundat el 1887 pel col·leccionista d'armes Josep Estruch i Comella (Barcelona, 1844-1924).¹⁰³⁸ El Sr. Estruch va encarregar la construcció d'un edifici, situat a la Plaça Catalunya, per viure-hi.¹⁰³⁹ Al costat, va fer erigir un pavelló per instal·lar-hi el *Museu Armeria Estruch*,¹⁰⁴⁰ que acollia el fons d'armes privat més important del país. El Museu va tancar les seves portes a finals dels anys noranta del segle XIX, quan el col·leccionista va haver de vendre's les peces per problemes econòmics.¹⁰⁴¹ Posteriorment, el 1916, es va inaugurar el Museu de la Guerra al Parc d'atraccions del Tibidabo, un espai en el qual es recreaven escenaris de conflictes bèl·lics i que va adquirir certa popularitat durant els anys 20.¹⁰⁴²

Pel que fa al Museu Militar de Montjuïc, aquest va ser el tercer museu d'aquesta índole que va tenir Barcelona i el primer de caràcter governamental. Els seus fons provenien del Ministeri de Defensa, de l'Ajuntament de Barcelona i de dipòsits de particulars. Es

---

¹⁰³⁷ PÉREZ de Andrés, C. «Los tiempos del Museo del Ejército», *Museos.es*, 2011-2012, Núm. 7-8, pàgs. 320-355.

¹⁰³⁸ Per a més informació, vegeu: BASSEGODA, Bonaventura. «Tres episodis de la història del col·leccionisme a Catalunya. Josep Puiggarí i les exposicions de l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, la pinacoteca de Josep Estruch i Cumella i el Palau Maricel de Charles Deering». A BASSEGODA, Bonaventura i DOMÈNECH, Ignasi (eds.): *Col·leccionistes, col·leccions i museus: Episodis de la història del patrimoni artístic de Catalunya*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2007, pàgs. 119-152.

¹⁰³⁹ GARRUT, J. M. «La casa de don José Estruch y su museo de armas», *Diario de Barcelona*, 26 de gener de 1967, Núm. 22, pàg. 18.

¹⁰⁴⁰ ESTRUCH i Cumella, Josep. *Museo-Armería de Don José Estruch y Cumella: Reproducción fototípica de los ejemplares más notables que en él se conservan*. Barcelona: s. ed., 1896.

¹⁰⁴¹ La col·lecció va ser adquirida el 1898 pel francès Georges Paulihac (1871-1958) i actualment forma part del Musée de l'Armée de París.

¹⁰⁴² «¡Al Tibidabo! ¡Al Tibidabo!», *La Vanguardia*, Barcelona, 24 de juny de 1928, pàg. 21.

gestionava per un Patronat format per representants de l'Exèrcit i de l'Ajuntament i es regia per la Ley 52/1960 del 21 de juliol de 1960, any que el General Franco va cedir a la ciutat el Castell de Montjuïc, edifici que va acollir el Museu.

Context

El juliol de 1960 l'Estat va cedir el Castell de Montjuïc a l'Ajuntament de Barcelona per instal·lar el Museu Militar amb l'objectiu d'enaltir les glories de l'Exèrcit d'aquesta regió en les obres de creixença i protecció de la Pàtria.¹⁰⁴³ Per tal de vetllar pel Museu i el recinte, es va constituir el Patronat del Castell de Montjuïc, que estava format pel President, que havia de ser el Capità General de la IV regió militar; el Vicepresident, càrrec que havia d'ocupar l'Alcalde de Barcelona; sis vocals, el delegat d'Hisenda de Barcelona, dos regidors de l'Ajuntament de Barcelona, el general governador militar de Barcelona, el general cap d'artilleria i el general cap d'enginyers de la IV regió militar; i el secretari, que havia de ser designat pel President del Patronat. En aquesta línia, segons l'Article 9 del *Reglament del patronat del Castell de Montjuïc*,¹⁰⁴⁴ l'Ajuntament es comprometia a sufragar les despeses que s'originessin de la constitució del Museu, així com de l'execució de les obres. L'edifici, que fins aleshores havia funcionat com a presó militar des que les tropes franquistes havien entrat a Barcelona el gener de 1939, es trobava immers en procés d'adaptació i restauració dirigit per l'arquitecte municipal Joaquim Ros de Ramis (San Celoni, 1911 - Barcelona, 1988).¹⁰⁴⁵ Tanmateix, amb aquesta cessió, les institucions pretenien reorganitzar i condicionar la muntanya de Montjuïc per transforma-la en un espai als ciutadans i ciutadanes, d'una banda, substituint les barraques per parcs i zones enjardinades, i de l'altra, simplificant l'accessibilitat amb la creació d'una xarxa de transport més eficaç.¹⁰⁴⁶

El museu havia de subvencionar-se principalment amb aportacions de l'Estat, l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona, però també podia acceptar donacions i legats.

---

¹⁰⁴³ «Ley 52/1960, de 21 de julio por la que se cede al Ayuntamiento de Barcelona el castillo de Montjuich, con sus fosos y glacis.», *B.O. del E.* (núm. 176), Madrid, 23 de juliol de 1960, pàgs. 10313-10314.

¹⁰⁴⁴ «Orden de 15 de noviembre de 1960 por la que se aprueba el Reglamento por el que ha de regirse el Patronato del Castillo de Montjuich, cedido al Ayuntamiento de Barcelona.», *B.O. del E.* (núm. 293), Madrid, 7 de desembre de 1960, pàgs. 16843-16844.

¹⁰⁴⁵ P. V. B. «Restauración y embellecimiento del castillo de Montjuic», *La Vanguardia*, Barcelona, 25 de febrer de 1962, pàgs. 2.

¹⁰⁴⁶ MEDICO, T. «Declaraciones del Alcalde don José María de Porcioles», *Diario de Barcelona*, 14 de juny de 1961, núm. 140, pàgs. 26-27

Per formar el fons de la nova institució es van fusionar diverses col·leccions del Ministeri de Defensa i de l'Ajuntament de Barcelona, a les quals es van afegir donacions d'altres institucions com ara l'Empresa Nacional Santa Bárbara i la Fàbrica Nacional d'Armes de Toledo¹⁰⁴⁷ i d'aportacions de particulars. Per exemple, es va fer una crida a les famílies dels militars caiguts a la Guerra Civil, excombatents i ex captius, que conservessin objectes personals o material relacionat amb aquesta, perquè els oferissin al museu.¹⁰⁴⁸

El dia 31 de juliol de 1962 es van obrir provisionalment al públic les primeres instal·lacions del Museu Militar.¹⁰⁴⁹ A més a més, es va instal·lar a la Plaça d'Armes del castell el buidatge en guix de l'escultura equestre del Cap d'Estat, imatge temporal de la versió definitiva en bronze realitzada per Josep Viladomat i Massanas (Manlleu, 1899-Escaldes-Engordany, 1989).¹⁰⁵⁰ La cerimònia va estar presidida per Pablo Martín Alonso (El Ferrol, 1896-Madrid, 1964), ministre de l'Exercit, i per Josep Maria de Porcioles (Amer, 1904 - Vilassar de Dalt, 1993), alcalde de Barcelona, que van estar acompanyats per diverses figures relacionades amb el món militar i cultural, com ara Frederic Marès i Joan Ainaud de Lasarte (Barcelona, 1919-Barcelona, 1995).¹⁰⁵¹

«"No están todavía terminadas las obras. Mucho es lo realizado, pero todavía es más lo que queda por hacer; pero interesaba no demorar por más tiempo la grata oportunidad de que el pueblo de Barcelona pudiera visitar todo el recinto, y hoy procedemos a dar realidad a este anhelo, sin perjuicio de hacer la inauguración solemne, oficial, definitiva, cuando las obras y las instalaciones estén terminadas."»¹⁰⁵²

Les obres de restauració continuaven, encara calia col·locar el pont llevadís i habilitar l'accés als vehicles. Un cop finalitzades, va tenir lloc la inauguració oficial, que es va

---

¹⁰⁴⁷ «El Museo Militar podrá ser nuevamente visitado en mayo», *La Vanguardia*, Barcelona, 31 de maig de 1963, pàg. 25.

¹⁰⁴⁸ «La próxima apertura del Museo Militar de Montjuich», *La Vanguardia*, Barcelona, 12 de juliol de 1962, pàg. 23.

¹⁰⁴⁹ «El ministro del Ejercito inauguró ayer la instalación provisional del Museo Militar», *La Vanguardia*, Barcelona, 31 de juliol de 1962, pàg. 15-16.

¹⁰⁵⁰ «Sesión de la Comisión Municipal Ejecutiva», *Diario de Barcelona*, 16 de març de 1962, Núm. 64, pàg. 38.

¹⁰⁵¹ «El ministro del Ejercito presidió la inauguración de las primeras instalaciones del Museo Militar de Montjuic», *Diario de Barcelona*, 31 de juliol de 1962, Núm 180, pàg. 22.

¹⁰⁵² «Discurso del alcalde, don José María de Porcioles», *La Vanguardia*, Barcelona, 31 de juliol de 1962, pàg. 15.

celebrar el 17 de juny de 1963 i va comptar amb l'assistència de nombroses personalitats, entre elles el Cap de l'Estat.¹⁰⁵³

«El Caudillo de España quiso inaugurar ayer personalmente y rubricar con su presencia las grandes obras efectuadas en el castillo y en la montaña de Montjuich como consecuencia del generoso rasgo del propio Generalísimo de atender el viejo anhelo de Barcelona y ceder a la ciudad la antigua fortaleza.

Barcelona ha sabido comprender la importancia de la cesión al ver cómo la vieja fortaleza se iba convirtiendo rápidamente por obra y gracia de los desvelos del Patronato del Castillo, en un bello y amplio lugar de atracción, en un incomparable mirador a la ciudad y al mar, y en la sede del magnífico Museo Militar que perpetúa el agradecimiento de la urbe con un homenaje permanente al Ejército, en el que se combinan expresivas representaciones de la historia militar de nuestro país y el recuerdo de nuestra Cruzada.»¹⁰⁵⁴

Durant els anys consecutius el Castell de Montjuïc va esdevenir un punt clau en l'itinerari de les visites oficials de polítics i personalitats d'arreu del món que passaven per Barcelona, com també dels propis ciutadans. També es van promoure exposicions relacionades amb la temàtica del museu: el juliol de 1965 es va inaugurar una mostra que homenatjava el pintor Josep Cusachs i Cusachs (Montpeller, 1850 - Barcelona, 1908).¹⁰⁵⁵ I es van seguir acceptant cessions i donacions d'altres institucions i de particulars, com ara la de documentació sobre Història de l'Artilleria amb destí a la biblioteca i arxiu del Museu pels hereus de Francisco del Pozo i Travvy (?-?) el 1969.¹⁰⁵⁶ D'altra banda, el museu no va estar exempt de furts, l'any 1966 van robar un trabuc que havia pertangut a Felip II i un pedrenyal fabricat a Ripoll a finals del segle XVII.¹⁰⁵⁷

Des finals dels anys seixanta el Patronat del Castell de Montjuïc havia decidit instituir una medalla per recompensar a aquells personatges que havien col·laborat activament

---

¹⁰⁵³ «El Caudillo presidió ayer, en nuestra ciudad, la inauguración de nuevas obras y realizaciones». *La Vanguardia*, Barcelona, 18 de juny de 1963, pàg. 1.

¹⁰⁵⁴ «Una gran muchedumbre recibió al Caudillo en el Castillo de Montjuich», *La Vanguardia*, Barcelona, 18 de juny de 1963, pàg. 6.

¹⁰⁵⁵ ALCOLEA, Santiago. «La exposición Cusachs y la pintura de temas militares», *Diario de Barcelona*, Barcelona, 26 de juny de 1965, pàg. 16.

¹⁰⁵⁶ DE LA FRAGUA, J. M. «El Museo Militar de Montjuich y la Academia de Matemáticas de Barcelona», *La Vanguardia*, Barcelona, 21 de març de 1969, pàg. 42.

¹⁰⁵⁷ SEPÚLVEDA, F. «Un pistolete-hacha robado del Museo Militar de Montjuich, ha sido recuperado en Montreal», *La Vanguardia*, Barcelona, 19 de novembre de 1966, pàg. 33.

amb el Museu Militar. L'any 1977 li van concedir a Marès la medalla de Plata «(...) como reconocimiento a la cesión que hizo de una valiosa colección de armas antiguas de su propiedad al Museo Militar de Montjuich, contribuyendo con ello a dar un gran realce al citado Museo.».¹⁰⁵⁸

L'any 1982 es van inaugurar quatre noves sales que acollien material i documentació relacionada amb el dia de les Forces Armades de l'any 1981, celebrat a Barcelona.¹⁰⁵⁹ El 1984 es va aprovar el pressupost municipal per a la remodelació del Museu Militar, ja que algunes de les sales tenien goteres i humitats, fet que perjudicava l'estat de les obres exposades, que es van haver de redistribuir en altres sales. Aquest espai malmès va tornar a la seva versió original a començaments dels 90, dècada en la que va iniciar el declivi del Museu: havia caigut el nombre de visitants, cada vegada es feien menys exposicions i ja no formava part del recorregut protocol·lari. Tot just entrat el segle XXI la situació no només no va millorar sinó que l'existència del Museu incomodava les associacions democràtiques que titllaven el conjunt del museu de feixista. De fet, l'any 2000 mig centenar de membres de la *Joventut Nacionalista de Catalunya* es van manifestar davant del Castell de Montjuïc per reclamar que es reconvertis en un museu de la pau.¹⁰⁶⁰ Aviat l'Exercit va replicar amb la intenció de potenciar el museu i de renovar el reglament.¹⁰⁶¹ Acte i seguit es va involucrar el Govern d'Espanya, que va aprovar la reorganització dels fons del Museu per actualitzar el discurs museogràfic, que no s'havia modificat des de la seva obertura.¹⁰⁶²

La ciutadania reclamava el Castell de Montjuïc per la seva situació estratègica i paper vital en el desenvolupament històric de la ciutat, però sobretot per estar en desacord amb el discurs que s'hi promovia. Per aquest motiu diversos partits polítics catalans van proposar a l'Estat la cessió total del Castell i el juny de 2004 l'aleshores President del Govern, el socialista José Luís Rodríguez Zapatero (Valladolid, 1960), va anunciar que retornaria el Castell perquè s'hi construís un museu de la pau.¹⁰⁶³ Dos anys després, el

---

¹⁰⁵⁸ Carta d'Arsenio Rancaño Ruiz, Patronato del Castillo de Montjuich, a Frederic Marès, 30 de desembre de 1977 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Museu Militar de Montjuïc).

¹⁰⁵⁹ COCA, Joaquim. «El "Día de las Fuerzas Armadas", recordado en el Museo Militar», *La Vanguardia*, Barcelona, 25 de maig de 1982, pàg. 29.

¹⁰⁶⁰ «Montjuïc, museo de la paz», *La Vanguardia*, Barcelona, 20 de novembre del 2000, pàg. 18.

¹⁰⁶¹ «El Ejército se propone potenciar el Museo Militar de Montjuïc», *La Vanguardia*, Barcelona, 19 de novembre de 2001, pàg. 3.

¹⁰⁶² «El Gobierno reordenará el Museo Militar de Montjuïc», *La Vanguardia*, Barcelona, 28 de febrer de 2001, pàg. 6.

¹⁰⁶³ «Zapatero entrega el castillo de Montjuïc», *La Vanguardia*, Barcelona, 11 de juny de 2004, pàg. 15.

2006, el Consell de Ministres va aprovar l'avantprojecte de llei de la cessió del Castell i el maig de l'any següent el President va fer entrega de l'ordre del Patrimoni de l'Estat per la qual entregava l'ús del castell a un consorci integrat per l'Ajuntament de Barcelona, la Generalitat de Catalunya i el Govern.

«Por Ley 52/1960, de 21 de julio, se cedió al Ayuntamiento de Barcelona el Castillo de Montjuic, con sus fosos y glacis, a fin de que fueran destinados a Museo del Ejército, y bajo una serie de condiciones fijadas en dicha Ley, en cuya virtud se creó un Patronato para alcanzar los fines expresados y armonizar los intereses municipales con los de orden militar. Transcurrido un amplio periodo de tiempo resulta aconsejable revisar el destino fijado, manteniendo la citada cesión a favor del Ayuntamiento de Barcelona para fines de utilidad pública e interés social. A estos efectos, y atendiendo a la voluntad de las distintas Administraciones Públicas interesadas, procede modificar los términos de la citada cesión gratuita, con el propósito de crear en el Castillo de Montjuic un centro de la Paz, desde el que se difundirán la cultura de los derechos humanos y el dialogo en la resolución de conflictos.»¹⁰⁶⁴

El 2008 ja s'estava treballant en l'inventari de les peces perquè s'havien d'integrar a diversos museus de la ciutat i de la resta d'Espanya. El museu va tancar les seves portes el dia 24 de maig de 2009. Aquell mateix any l'Ajuntament de Barcelona va crear el Centre Internacional per la Pau de Barcelona, amb la finalitat de promoure la cultura de la pau, que es va instal·lar a una de les ales del castell, amb la intenció de poblar el cim amb més espais culturals.

Paral·lelament, el Ministeri de Defensa va traslladar els fons restants que no s'havien retornat als seus propietaris (particulars i institucions) al Castell de Sant Ferran, a Figueres, i va constituir el Museu Històric Militar de Figueres el gener de 2010. El projecte museístic proposava instal·lar les col·leccions a la Casa del Governador,¹⁰⁶⁵ l'edifici més emblemàtic d'aquesta fortificació del segle XVIII.

---

¹⁰⁶⁴ «Orden de 27 de abril de 2007, del Ministerio de Economía y Hacienda, por la que se modifica la cesión al Ayuntamiento de Barcelona del Castillo de Montjuic, para ser destinado a centro de la paz.», *BOE.*, Núm. 107, Madrid, 4 de maig de 2007, p. 19190-19191.

¹⁰⁶⁵ En data de la finalització d'aquesta tesi doctoral encara es troba en procés d'instal·lació a l'emplaçament definitiu.

La col·lecció Frederic Marès

L'abril de 1962 Frederic Marès va donar una col·lecció d'armes, composta per 270 peces aproximadament, a l'Ajuntament de Barcelona en dipòsit al Museu Militar (fig. 40 i 41). El dia 30 d'aquell mes, el consistori barceloní va acceptar la donació, que suposava un dels fons principals del nou museu, i va autoritzar destinar 604.000 ptes. del pressupost ordinari a l'adquisició de més armes per completar la col·lecció, tasca que l'alcalde va encomanar al propi col·leccionista.¹⁰⁶⁶ Així doncs, el maig del 1962 Marès va adquirir dues armadures del segle XVI per 158.000 ptes.; un casc, un morrió florentí, una partisana i una rodella del s. XVI i un cabasset i una alabarda del s. XVII, per 136.500 ptes.; i dues ballestes del s. XV, tres espases del s. XVI, una escopeta i una espasa del s. XVII i una escopeta oriental del s. XVIII per 167.000 ptes.¹⁰⁶⁷ Paral·lelament, el 21 d'agost l'Ajuntament va publicar a diversos diaris el concurs públic per la construcció de les vitrines on s'havia d'instal·lar la col·lecció. Els aspirants disposaven dels tres dies següents per presentar les seves propostes, que no havien de superar l'import de 824.460 ptes.¹⁰⁶⁸ L'Empresa Ciervo va guanyar el concurs, que també incloïa la realització dels panells murals il·luminats.¹⁰⁶⁹

Com a mostra d'agraïment al donant, l'Ajuntament també va aprovar la inversió de 3.000.000 ptes., a repartir en dos anys, per la compra d'obres d'art amb destí al Museu Frederic Marès.¹⁰⁷⁰ Dos mesos després, el juliol de 1962, Marès va proposar a l'alcalde de Barcelona l'adquisició de quatre obres per l'import de 1.500.000 ptes. Les obres eren un relleu Mare de Déu de la Misericòrdia (MFM 1040), la làpida sepulcral de l'arquebisbe de Tarragona Pere de Sagarriga (MFM 974), i dos cristis de fusta.¹⁰⁷¹

Reprement el fil del Museu Militar, val la pena comentar que el contingut de la col·lecció d'armes que Marès hi va dipositar no s'ha pogut establir amb exactitud, ja que no s'ha

---

¹⁰⁶⁶ «Consejo pleno», *Gaceta Municipal de Barcelona*, Barcelona, 30 d'abril de 1962, pàg. 167.

¹⁰⁶⁷ «Expediente relativo a la adquisición, por mediación de D. Federico marés, de una colección de armas por el precio total de 604.000 pesetas, con destino al Museo Militar», *Ajuntament de Barcelona*, e-I-35, Barcelona, abril de 1963.

¹⁰⁶⁸ «Ayuntamiento de Barcelona. Anuncio», *La Vanguardia*, Barcelona, 18 de maig de 1962, pàg. 14.

¹⁰⁶⁹ «Comisión Municipal Ejecutiva», *Gaceta Municipal de Barcelona*, Barcelona, 31 d'agost de 1962, pàg. 387.

¹⁰⁷⁰ «Consejo pleno», *Gaceta Municipal de Barcelona*, Barcelona, 30 d'abril de 1962, pàg. 171.

¹⁰⁷¹ Carta de Frederic Marès a l'Alcalde de Barcelona, Barcelona, 26 de juliol de 1962 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 1040).

trobat cap document on s'enumeressin les peces ni hi ha cap rastre de material militar als catàlegs del MFM. No obstant això, gràcies a algunes factures conservades al CDiR del MFM, s'ha pogut establir la data aproximada en que va començar a adquirir armes i també el nom d'alguns antiquaris que n'hi oferien. Segons aquests rebuts, seria a inicis dels anys cinquanta, quan Marès s'introduiria en el món de les armes i començaria a replegar escuts, escopetes i d'altres peces relacionades, a marxants com Eutiquiano García Calles, Ángel i Arturo Linares (de les *Galerías Abelardo Linares*) o a Rafael Romero Fernández, tots tres amb botiga a Madrid. A García Calles, per exemple, li va comprar un escut antic per 300 ptes. el març de 1951¹⁰⁷² i diverses escopetes amb incrustacions d'ivori i 22 objectes més per 105.000 ptes.¹⁰⁷³ el març de 1953. I als germans Linares una col·lecció de armes del s. XVII formada per 19 peces alemanyes i italianes amb incrustacions.¹⁰⁷⁴

Finalment, el maig de 2009 es va clausurar el Museu de Montjuïc i el juny d'aquell any, el Ministeri de Defensa es disposava a repartir els béns i pretenia incorporar la col·lecció a l'inventari del Museu Militar, enlloc d'entendre-la com una donació a Barcelona. En aquest sentit, l'Ajuntament de Barcelona va haver de justificar que era el propietari de la col·lecció i es va demanar a la Direcció de Serveis Jurídics que elaborés un informe perquè analitzés la qüestió. Totes els evidències induïen a la mateixa conclusió: la col·lecció Marès era propietat de la ciutat malgrat que no s'hagués formalitzat en escriptura pública i que el donant l'hagués cedit amb destí al Museu Militar sense especificar cap futur trasllat en el cas de que el museu es clausurés. Una vegada examinada tota la informació relacionada amb la donació, el gabinet jurídic va determinar que la titularitat era municipal i per tant no s'havia d'incloure als béns del Ministeri de Defensa.¹⁰⁷⁵ El desembre d'aquell mateix any l'Estat espanyol va autoritzar l'aixecament del dipòsit de la col·lecció Marès,¹⁰⁷⁶ que es va dur a terme durant el gener del 2010.

---

¹⁰⁷² Factura d'Eutiquiano García Calles a Frederic Marès, 9 de març de 1951, (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7915).

¹⁰⁷³ Factura d'Eutiquiano García Calles a Frederic Marès, 23 de març de 1953, (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7918).

¹⁰⁷⁴ Pòlissa d'Assicurazioni Generali per l'enviament de dues capses amb destí al Museu Frederic Marès, 11 de juny de 1957 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7950).

¹⁰⁷⁵ Informe de la Direcció de Serveis Jurídics sobre la inclusió de la col·lecció d'armes Frederic Marès en l'inventari del Museu Militar enlloc de considerar-ho com una donació a l'Ajuntament de Barcelona, del 27 d'octubre de 2009 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Museu Militar de Montjuïc).

¹⁰⁷⁶ «Orden Ministerial 152/00350/2010, de 30 de diciembre de 2009, por la que se autoriza el levantamiento del depósito de las piezas de la Colección Marés que, adquiridas por el Ayuntamiento de Barcelona, se custodian en el Museo Militar de Montjuïc.», *BOD*, Núm. 5, Madrid, 11 de gener de 2010, pàgs. 423-431.

Aquell mateix any, 263 peces van ingressar al Museu Frederic Marès i es van integrar amb la resta de l'exposició.

Les peces

«Asimismo la colección Marès, sin duda alguna la mejor colección de armas decoradas de toda España (...).»¹⁰⁷⁷

Les peces van arribar en diversos lots, composts per cascs, armadures, armes blanques, ballestes, polvoreres i pistoles, que destacaven per la seva qualitat decorativa. Com s'ha comentat anteriorment, no s'ha conservat cap expedient de l'època en el que s'enumeressin totes les peces que formaven la col·lecció inicial, però a l'annex del *Boletín Oficial del Ministerio de Defensa* del 2010, data en que es va aixecar el dipòsit del Museu Militar, es van detallar totes les peces que hi havia dipositades sota el nom de col·lecció Marès, les adquirides per ell i les que l'Ajuntament va anar incorporant per completar-les.

D'acord amb el document referit, la col·lecció estava formada per 276 peces, d'entre les quals destacaven en nombre les espases, sabres i espasins, un total de 75 exemplars dels segles XVI-XIX.¹⁰⁷⁸ El següent grup més nombrós estava compost per 41 esperons dels s. XVI-XIX.¹⁰⁷⁹ També hi havia 26 pistoles dels s. XVIII-XIX¹⁰⁸⁰ i 20 polvoreres dels s.

---

¹⁰⁷⁷ GUALLAR, A. «El Museo Militar es un cúmulo de generosidades», *Diario de Barcelona*, 6 de desembre de 1964, Núm. 302, pàg. 83.

¹⁰⁷⁸ Corresponen a les peces MFM 4665, 4669, 4576, 4575, 4664, 4579, 4580, 4581, 4582, 4583, 4584, 4567, 4585, 4586, 4618, 4588, 4589, 4777, 4590, 4784, 4786, 4592, 4787, 4789, 4593, 4594, 4568, 4601, 4602, 4603, 4604, 4569, 4605, 4606, 4607, 4608, 4609, 4610, 4611, 4612, 4613, 4614, 4570, 4615, 4617, 4619, 4621, 4622, 4624, 4571, 4625, 4631, 4633, 4634, 4572, 4635, 4636, 4637, 4638, 4639, 4641, 4642, 4643, 4573, 4645, 4649, 4650, 4574, 4654, 4657, 4660, 4680, 4681, 4577 i 4578.

¹⁰⁷⁹ Corresponen a les peces MFM 4706, 4707, 4708, 4709, 4710, 4711, 4712, 4713, 4714, 4716, 4717, 4718, 4719, 4720, 4721, 4722, 4723, 4724, 4725, 4726, 4727, 4728, 4729, 4730, 4731, 4732, 4733, 4734, 4735, 4736, 4737, 4738, 4739, 4740, 4741, 4742, 4743, 4744, 4745, 4746 i 4747.

¹⁰⁸⁰ Corresponen a les peces MFM 4753, 4796, 4797, 4798, 4799, 4801, 4802, 4803, 4804, 4805, 4806, 4807, 4808, 4809, 4810, 4811, 4812, 4814, 4815, 4817, 4825, 4826, 4831, 4846, 4847 i 4800.

XVII-XIX.¹⁰⁸¹ Així com 16 cascs dels s. XV-XVII,¹⁰⁸² 12 ballestes¹⁰⁸³ i 12 dagues dels s. XV-XIX¹⁰⁸⁴ i 10 punyals dels s. XVII-XIX.¹⁰⁸⁵ A més de 8 armadures completes i parcials dels s. XVI-XIX, constituïdes per cuirasses, mànigues de malla, espatllassos i arnesos.¹⁰⁸⁶ A continuació, 5 alabardes,¹⁰⁸⁷ 5 beines dels s. XV-XIX,¹⁰⁸⁸ 5 ganivets dels s. XVII-XIX¹⁰⁸⁹ i 5 escopetes¹⁰⁹⁰ i 5 espingardes dels s. XVIII-XIX.¹⁰⁹¹ I en darrer terme, 3 arcabussos turcs dels s. XVII-XVIII,¹⁰⁹² 3 escuts dels s. XVI-XIX,¹⁰⁹³ 2 claus per muntar claus de roda dels s. XVI-XVII,¹⁰⁹⁴ 2 manyoples de malla dels s. XVIII-XIX,¹⁰⁹⁵ un parell de sabatons del s. XIX,¹⁰⁹⁶ 1 partisana del s. XVI,¹⁰⁹⁷ 1 clau mixta d'espurna "a la moda" del s. XIX,¹⁰⁹⁸ 1 carrabina del s. XVIII,¹⁰⁹⁹ 1 dosificador del s. XVII,¹¹⁰⁰ 1 punta de llança,¹¹⁰¹ 1 trabuc¹¹⁰² i 1 turquesa de fondre bales plom del s. XIX.¹¹⁰³ Pel que fa als materials, gairebé totes les armes són de metalls com el ferro, l'acer i el llautó, i provenen principalment d'Espanya, d'Alemanya, França, Llatinoamèrica, del Nord d'Àfrica i de Turquia. Tanmateix, hi ha peces de les que es coneix una ubicació més concreta: 11 espases provenen de Solignen (Alemanya) i 4 de Toledo; 5 pistoles provenen de Ripoll i

¹⁰⁸¹ Corresponen a les peces MFM 4704, 4705, 4750, 4751, 4752, 4754, 4755, 4756, 4757, 4758, 4759, 4760, 4761, 4762, 4763, 4764, 4765, 4766, 4767 i 4768.

¹⁰⁸² Corresponen a les peces MFM 4666, 4667, 4663, 4651, 4652, 4655, 4658, 4659, 4662, 4676, 4678, 4679, 4682, 4686, 4690 i 4691.

¹⁰⁸³ Corresponen a les peces MFM 4671, 4693, 4694, 4695, 4696, 4697, 4698, 4748, 4749, 4647, 4648 i 4672.

¹⁰⁸⁴ Corresponen a les peces MFM 4769, 4770, 4771, 4772, 4773, 4774, 4776, 4793, 4600, 4616, 4620 i 4656.

¹⁰⁸⁵ Corresponen a les peces MFM 4599, 4791, 4595, 4596, 4598, 4623, 4628, 4629, 4632 i 4640.

¹⁰⁸⁶ Corresponen a les peces MFM 4685, 4653, 4661, 4684, 4673, 4674, 4675 i 4848

¹⁰⁸⁷ Corresponen a les peces MFM 4430, 4431, 4432, 4433 i 4813. I es troben en dipòsit al Palau de la Capitania General de Barcelona

¹⁰⁸⁸ Corresponen a les peces MFM 4672, 4775, 4785, 4790 i 4792.

¹⁰⁸⁹ Corresponen a les peces MFM 4795, 4597, 4626, 4627 i 4630.

¹⁰⁹⁰ Corresponen a les peces MFM 4778, 4819, 4821, 4827 i 4830.

¹⁰⁹¹ Corresponen a les peces MFM 4779, 4780, 4781, 4782 i 4783.

¹⁰⁹² Corresponen a les peces MFM 4702, 4828 i 4829.

¹⁰⁹³ Corresponen a les peces MFM 4788, 4677 i 4683.

¹⁰⁹⁴ Corresponen a les peces MFM 4692 i 4699.

¹⁰⁹⁵ Corresponen a les peces MFM 4668 i 4670

¹⁰⁹⁶ Corresponen a les peces MFM 4644 i 4646.

¹⁰⁹⁷ Correspon a la peça MFM 4816.

¹⁰⁹⁸ Correspon a la peça MFM 4822

¹⁰⁹⁹ Correspon a la peça MFM 4701

¹¹⁰⁰ Correspon a la peça MFM 4823

¹¹⁰¹ Correspon a la peça MFM 479

¹¹⁰² Correspon a la peça MFM 4824

¹¹⁰³ Correspon a la peça MFM 4820

3 d'Eibar (País Basc); i 2 polvoreres de Sheffield (Anglaterra), realitzades per James Dixon & Sons i G. & W. Hawksley.

Finalment, val la pena comentar que d'acord amb la documentació conservada al CDiR del MFM sobre el Museu Militar, una cinquantena de d'armes procedents de la col·lecció Marès van ser sostretes l'1 d'octubre de 1975 i el 7 d'octubre de 1990.¹¹⁰⁴

Conclusió

Per concloure, Frederic Marès va donar aproximadament 270 obres a l'Ajuntament de Barcelona amb dipòsit Museu de Militar de Montjuic, instal·lat al Castell de Montjuic. Aquest recinte era propietat del Ministerio de Defensa quan va ser cedit el 1960 a l'Ajuntament de Barcelona. La col·lecció incloïa tant exemplars que havien estat adquirits per Marès a partir dels anys cinquanta com peces que l'Ajuntament va anar incorporant gràcies a la col·laboració del mateix col·leccionista. La cronologia de les obres abastava des del segle XV al XIX, confegint així una àmplia mostra de la producció d'aquestes eines al llarg de la història, amb exemples de diversos territoris, dels quals destacava, pel seu volum, les de manufactura espanyola.

En última instància, establir el nombre real de les peces dipositades inicialment pel donant ha estat una missió impossible, degut a l'absència de documents en els quals s'enumeressin les armes. També, el fet que l'Ajuntament de Barcelona amplies les col·leccions amb l'ajuda de Marès, i que aquestes estiguessin incloses al mateix llistat elaborat pel Ministerio de Defensa l'any 2009, quan es va aprovar el tancament del Museu Militar, dificulta la separació d'aquests dos fons. Tot i així, és gràcies a aquesta darrera relació que s'ha pogut resseguir la història dels objectes que hi formaven part.

---

¹¹⁰⁴ Objectes no localitzats, 2 de desembre de 2009 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Museu Militar).

2.3.3. Museu de l'Empordà, 1971

La ciutat de Figueres, com a capital de l'Alt Empordà, necessitava un museu que acollís les manifestacions culturals i artístiques de la comarca, tal i com tenien altres municipis de característiques similars. A l'inici s'havia de nodrir del pressupost municipal que aprovés l'Ajuntament de Figueres, institució de la qual havia de dependre el museu, aspirant a que en un futur pogués obtenir fons d'altres institucions oficials. A banda de la part econòmica, l'Ajuntament també s'havia de comprometre a augmentar les col·leccions artístiques existents, a promoure el préstec i a admetre aportacions o regals de pintures, escultures, material arqueològic, etc., de particulars i artistes professionals, degudament identificades, sempre i quan estiguessin aprovats per majoria absoluta de la Comissió del Museu de l'Empordà, que s'havia de constituir per vetllar per la nova institució. Tanmateix, s'havia d'escollir un espai que acollís el nou centre, per aquest motiu, la Direcció de l'Institut d'Ensenyament Mitjà Ramon Muntaner, que ja comptava amb una col·lecció d'art, va oferir unes sales del seu edifici que reunien les condicions adequades en tant que llum, superfície i alçada.

Context

El Museu de l'Empordà es va constituir al ple de l'Ajuntament de Figueres del 6 de desembre de 1946 i es va inaugurar el dia 4 de maig de 1947, coincidint amb les festes de la Santa Creu. Tal i com recollia *La Vanguardia* dos dies després: «De verdadero acontecimiento artístico puede calificarse la inauguración de este Museo, que recoge la aportación y el movimiento cultural de toda la comarca. Ha quedado instalado en una sala del edificio del Instituto Nacional de Enseñanza Media, cuyas respectivas salas han sido reformadas y acondicionadas a tal objeto.».¹¹⁰⁵ Així doncs, es va instal·lar a l'ala nord del primer pis d'una de les sales recent reformades de l'Institut Ramón Muntaner, centre que des de finals del segle XIX acollia un petit museu de pintures i dibuixos que havia anat creixent al llarg dels anys gràcies a les donacions de personalitats com Joan Tutau i Vergés (Figueres, 1829-1893) o Josep Rubaudonadeu i Corcellés (Figueres 1841-Madrid, 1916)¹¹⁰⁶ i pel dipòsit que el Museo del Prado havia cedit entre el 1885 i el 1887. En aquesta primera etapa, el Museu va rebre una col·lecció d'aquarel·les i diverses donacions i dipòsits de

---

¹¹⁰⁵ «Inauguración del Museo del Ampurdán, en Figueras», *La Vanguardia*, 6 de maig de 1947, pàg. 10.

¹¹⁰⁶ Josep Rubaudonadeu va regalar entre 1898 i 1902 una col·lecció de quadres a la ciutat de Figueres.

personatges de renom relacionats amb l'Empordà, amb l'objectiu d'anar constituint un fons que narrés la història de la comarca, des de la prehistòria a l'època contemporània.

Per tal d'orientar i propulsar la institució es va decidir crear una comissió, que estava format per l'alcalde de Figueres; dos vocals de l'Ajuntament; el Director de l'Institut Ramon Muntaner; un catedràtic d'aquest Institut; l'arquitecte municipal; el director de l'Escola d'Arts i Oficis Clerch i Nicolau; i els figuerencs Ramon Reig i Corominas (Manila, 1903 - Figueres, 1963), Marià Baig i Minobis (Figueres, 1906-1991), Alfons Puig i Pou (Figueres, 1906-1968) i Josep Maria Fortunet i Junyer (?-?), per la seva implicació cultural a la comarca. El Sr. Reig va rebre la tasca d'adquirir pintures pel museu. A més, es va designar José Francés, Secretari Perpetu de la RABASF i crític d'art, com a President d'Honor.

L'emplaçament del Museu a l'institut era provisional des de l'inici, però el canvi es va precipitar per l'augment del nombre d'obres que anaven arribant. La primera proposta va ser l'edifici de l'antic Hospital, però aviat es va desestimar. Seguidament, l'any 1962 l'Ajuntament de Figueres va suggerir l'edifici de la Cambra Agrícola, situat al número 2 de la Rambla de Figueres. La proposta es va acceptar, però la instal·lació definitiva no va arribar fins el 1971. Durant els anys 60 el consistori, dirigit per l'alcalde d'aleshores, Ramon Guardiola, havia començat a perfilar el projecte del canvi de seu amb l'ajuda de diversos col·laboradors, entre els quals es trobava Frederic Marès. La implicació de l'escultor va ser total, des de la recomanació del fabricant de les vitrines a la creació dels relleus de la nova façana.

«MUSEO.- Está terminándose toda la obra de construcción (albañilería, pintura, electricista, carpintería). A Bonaterra le falta dibujar la reja de entrada al Museo y la reja de entrada al edificio. (...) Me parece debo decirle que ahora conviene mucho su visita para resolver y trazar el plan final. (...)»¹¹⁰⁷

L'encarregat de realitzar el projecte del museu va ser l'arquitecte municipal Alexandre Bonaterra Matas (Figueres, 1916-2006). Pel que fa a la disposició, es va dividir en tres

---

¹¹⁰⁷ Carta de ? a Frederic Marès, 18 d'abril de 1970 (Figueres, Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà. Fons municipal de Figueres. Signatura topogràfica 1762. I.34. Correspondència alcaldia. Monument a la Sardana 1966. Tramuntana 1968. Jaume I 1968-69).

sales, la primera acollia la Sala Marès i la secció arqueològica; i la segona i la tercera, pintures.¹¹⁰⁸

La inauguració de la nova seu amb les donacions de Marès, que es comentaran a continuació, es va celebrar el 30 d'abril de 1971, també amb motiu de les Festes de la Santa Creu. L'Ajuntament de Figueres va organitzar nombrosos actes, entre els quals es trobava l'entrega de la Fulla de Figuera de plata al mèrit, la màxima distinció de la ciutat, a Frederic Marès, que va tenir lloc a la sala destinada a acollir les seves col·leccions. L'esdeveniment va comptar també amb la participació d'Aurea de Sarrà, vídua de José Francés i el Governador Civil de la província de Girona, Victorino Anguera Sansó (Palma, 1933-Madrid, 2010), ambdós van centrar les seves intervencions en els promotors del Museu de l'Empordà. Un any abans, el 7 de juliol de 1970, es va acordar nomenar Marès director honorari del Museu de l'Empordà.

«D. Federico Marés Deulovol sobre cuyos méritos y labora en beneficio del arte y su afecto a esta Ciudad se pronunció el Pleno concediéndole la Hoja de Higuera de Figueras (...), ha prestado además su valioso apoyo y larga experiencia para la mejor instalación del Museo del Ampurdán y continúa con su decidida colaboración para que Figueras tenga un Museo de categoría. Por ello, a propuesta de la Alcaldía-Presidencia y por unanimidad, se acuerda el nombramiento a su favor de Director Honorario del Museo del Ampurdán, (...).»

Simultàniament es van editar els dos primers catàlegs del museu. El primer comentava les obres escultòriques i pictòriques i estava encapçalat per un pròleg de Marès, en el que tractava sobre la donació que acabava de realitzar i un breu comentari de les peces més importants. Pel que fa al segon, es va publicar amb motiu de l'exposició inaugural del museu, dedicada al pintor Eusebi de Puig de Conill (Figueres, 1890-París, 1927) i amb una introducció del crític d'art, Josep Vallés i Rovira (Bellpuig, 1931-Agullana, 2020).

Els anys posteriors van suposar la consolidació del museu i de les activitats culturals promogudes per aquest, i en especial per l'ajuntament. Val la pena recordar que la ciutat de Figueres també estava immersa en les obres del Museu Dalí. Tot i això, el 1972 va ser un any convuls per a la institució. D'una banda, va dimitir el conservador, Evarist Vallès i Rovira (Pierola, 1923-Figueres, 1999), i el seu equip per estar en desacord amb la línia cultural que proposava la Comissió Municipal, i es va nomenar conservador en cap a Jordi

---

¹¹⁰⁸ TREMOLS, B. «El Museo del Ampurdán, junto a la Rambla de Sara Jorda», *La Vanguardia*, 23 d'abril de 1971, pàg. 24.

Geli i Aguadé (Barcelona, 1926-Girona, 1986). El maig la sessió plenària de l'Ajuntament de Figueres va elegir Marès President d'Honor de la Comissió rectora i Protector del Museu de l'Empordà. D'altra banda, es van reformar els estatuts, en part pel canvi de seu i per les condicions dels llegats Marès i Moncanut:

«Con el acuerdo y nombramientos, la comisión del Museo del Ampurdán quedó constituida como sigue: presidente da honor y protector, señor Marés; alcalde-presidente y miembros da la comisión municipal de Cultura; doctores Cuéllar y Compte, por el Instituto Nacional da Enseñanza Media y señores Baig, Garrido, Fajol, Sala, Geli, Ruiz Solanas y Sutrà, este último en su condición de académico de la Academia de Bellas Artes de San Jorge. La comisión cuidará, en exclusiva, de la competencia artística del Musco del Ampurdán.»¹¹⁰⁹

Simultàniament, es va començar a plantejar l'adquisició d'un edifici proper que acollís l'ampliació del museu. Fet que es va materialitzar a inicis del 1973, amb la compra d'una finca contigua.¹¹¹⁰ El projecte es va anar refredant i no va ser fins a finals dels anys vuitanta que es va reprendre amb força, en part gràcies a la solució dels problemes que tenien amb l'inquilí de la finca. Així doncs, entre el 1987 i el 1991 es va enderrocar l'edifici adjacent per tal de dur a terme les obres d'ampliació del Museu que van atendre l'augment i la millora de l'espai expositiu en tant que il·luminació, seguretat, accés, control d'humitat i condicionament del tractament de l'aire.¹¹¹¹ La remodelació va permetre exposar obres que estaven al magatzem, motivar la creació de la secció d'història de la ciutat i d'una planta dedicada als dos segles de pintura de la comarca:

«El grupo Indika, primer movimiento de vanguardia en las comarcas gerundenses, nacido en 1952, aparece con obras de Esther Boix, Joan Massanet, Bartomeu Massot y Evarist Valles, para dar paso al grupo de los Abstractos, Manera, Molons, Sibeca, el Grupo 68, Roura, Ministral, Lleixà, Pujolboira y Anson. La pintura de crónica social de Capalleras, August Puig y Paradís representa la actualidad en la pintura de la comarca. La escultura

---

¹¹⁰⁹ «Los estatutos del Museo del Ampurdán, modificados», *La Vanguardia*, 4 de juny de 1972, pàg. 37.

¹¹¹⁰ *Inauguració de la remodelació del Teatre Municipal El Jardí i les obres d'ampliació del Museu de l'Empordà*, Figueres, 19 d'abril de 1991 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Museu de l'Empordà).

¹¹¹¹ «El Museu de l'Empordà dedica una planta a dos siglos de pintura de la comarca», *La Vanguardia*, 27 de maig de 1991, pàg. 47.

está presente también con obras de Casamort (sic), Marés y Llorenç Cairó. En esta misma planta, la sala Ramón Reig acoge una magnífica colección de acuarelas de este artista.»¹¹¹²

El 1987 també hi va haver un canvi en la direcció del museu, amb de la mort de Geli, es va designar conservadora Alícia Viñas i Palomer (Figueres, 1946), que va estar al capdavant de la institució fins el 1997.

La Col·lecció Frederic Marès

Frederic Marès va donar aproximadament 506 obres al Museu de l'Empordà. Aquestes es poden separar en dos grans grups: les signades per ell com a autor i les realitzades per altres. A més a més, i malgrat que no es conserva cap document amb la llista de les peces, és sabut que hi van ingressar entre el 1947 i el 1990. Pel que fa al primer dipòsit, es deuria efectuar a finals dels anys quaranta i el coneixem gràcies a dos articles que José Francés va publicar a *La Vanguardia*.

«Así el Museo del Ampurdán recibe a quien llega a él con la austera permanencia de arqueológicos restos de ancestral prosapia ampurdanesa y figuerense – como ese capitel de la antigua cruz de término con el escudo de la ciudad que ha donado el generoso artista Federico Marés, creador y donante del museo de su nombre en Barcelona – y lo despide con el claro conjunto de los acuarelistas catalanes instalados con legítimo derecho en una sala especial. (...) Están dos escultores ampurdaneses: el maestro Federico Marés, en la plenitud de su arte y su desprendimiento – con obras como el original del monumento a Soler y Roviroso, el gran relieve del Enterramiento de Cristo y un majestuoso busto femenino- y el ya bien destacado Viladomá, representado por una deliciosa cabeza de mujer finamente modelada.»¹¹¹³

Les peces a les que Francés es referia son el nus de creu de terme decorada amb els escuts de Figueres i Sant Pere de Rodes del segle XV (mE 430) (fig. 42); el monument a Soler i Roviroso (mE 1041); l'Enterrament de Crist (mE 1452?); i un bust femení (mE 1039 o 1040). Gràcies a l'altre article on es tornen a esmentar algunes de les peces anteriors, publicat el 1954, es pot traçar la història d'aquestes obres i establir que efectivament Marès va realitzar aquest dipòsit cap al 1946, data de creació del Museu. A banda, s'esmentava un bust de dona que no hi era a la primera descripció: «De Marés, un alto

---

¹¹¹² MUNÁRRIZ, N. «El Museu de l'Empordà dedica una planta a dos siglos de pintura de la comarca», *La Vanguardia*, 27 de maig de 1991, pàg. 47.

¹¹¹³ FRANCÉS, J. «El Museo del Ampurdán», *La Vanguardia*, 2 de setembre de 1947, pàg. 4.

relieve de carácter religioso, una figura femenina sedente y dos bustos.»¹¹¹⁴ La figura sedent era el monument a Soler i Rovirosa i l'altre bust femení podria ser el número de registre mE 1039 o 1040.

Com s'ha comentat anteriorment, les obres deuriem ingressar a les darreries del 1940, ara bé, segons el registre d'obres del ME, no es conserva cap objecte donat per Marès amb data d'ingrés anterior a 1971. Així doncs, d'acord amb les fitxes de les peces, la donació no s'oficialitzaria fins el 1971 i el 1990.

La primera donació oficial, 1971

«Estando a punto de finalizar la construcción del edificio que se va a destinar a Museo del Ampurdán, la Alcaldía-Presidencia propone la conveniencia de que se vaya realizando el estudio de las fórmulas que podrían aplicarse para la gestión del futuro Museo del Ampurdán dentro de las posibilidades legales. Y habida cuenta de que los deseos de D. Federico Marés Deulovol son de destinar una de las salas para recoger esculturas y otros objetos donados por él, la Corporación ACUERDA en principio que la mejor forma de gestión sería la de constituir una Fundación pública bajo la gestión directa de la Corporación, dotada de personalidad jurídica propia, con un patrimonio especial, afecto a los fines de la Institución, regida por un Estatuto propio en que se determinarán los órganos de gobierno y su competencia. Si por cualquier causa tuviera que disolverse la Fundación establecida, la Corporación le sucedería universalmente.»¹¹¹⁵

A la sessió de la Comissió municipal de Figueres del dia 21 de setembre de 1969 es va recollir la intenció de Marès a destinar una de les sales del Museu a escultures i altres objectes donats per ell. Aquest fet es va materialitzar el dia 30 d'abril de 1971, amb motiu del trasllat de la seu del Museu de l'Empordà, data en que va efectuar un dipòsit d'unes 502 peces, que es van instal·lar a la Sala Marès (fig. 43 i 44), situada al primer pis de l'edifici.

És probable que el dia de l'entrega oficial es redactés un document amb totes les obres lliurades, però malauradament no s'ha trobat. No obstant això, sí que es conserva un

---

¹¹¹⁴ FRANCÉS, J. «Nueva mirada al museo del Ampurdán». *La Vanguardia*, 5 d'octubre de 1954, pàg. 4.

¹¹¹⁵ Acord de la Comissió municipal permanent de Figueres, 21 de setembre de 1969 (Figueres, Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà, Signatura topogràfica 1762. I.34. Correspondència alcaldia 1965-70. Museu de l'Empordà).

informe signat per Luis Monreal i Agustí (Barcelona, 1942), aleshores conservador del MFM, segons el qual els objectes van sortir del Museu Frederic Marès de Barcelona en dos vehicles el dia 16 d'abril a les 11 hores i van arribar a la capital del Baix Empordà una setmana després, el 23 a les 11.30 hores. Les peces detallades eren 19 i es dividien en tres grups: indumentària, objectes litúrgics i escultura. El primer estava compost per dos vestits femenins, dos de bateig, tres barrets infantils i quatre barrets femenins. El segon per un ara de marbre. I el tercer per dos capitells, un nus i un fragment de medalló de creu de terme i tres verges, d'una d'elles només el cap. També es va enviar un conjunt de cinc objectes de material museístic format per vitrines de diverses mides.¹¹¹⁶ Val la pena comentar que d'aquest document hi ha una altra versió sense datar i més simple, que conté una peça més, concretament un parell de sabates femenines.¹¹¹⁷

El següent document relacionat amb les peces que trobem és l'acord signat el maig de 1972, entre Frederic Marès i l'Alcalde de Figueres, Ramón Guardiola i Rovira (1920-1991), en el qual es detallaven les clàusules de la donació:

«Federico Marés Deulovol, por voluntad propia, hace donación a la ciudad de Figueras, como capital del Ampurdán, de las colecciones que durante sus largos años de coleccionista fue recopilando con el meditado propósito de constituir un fondo básico que permitiera en su día la creación del Museo del Ampurdán. Para mayor efectividad y cumplimiento de la voluntad del donante se establecen, de común acuerdo entre el Alcalde de Figueras, Don Ramón Guardiola, y Federico Marés Deulovol, las cláusulas siguientes.»¹¹¹⁸

Així doncs, es van redactar sis articles per establir l'exposició de les peces, que s'havia de fer de manera conjunta, en un mateix edifici i en cap cas es podien separar els objectes. En aquesta línia, l'aportació de noves peces, mitjançant donatiu o adquisició, s'hauria d'integrar a les col·leccions respectives i ésser englobades sota el denominador comú de les sales. Així mateix, per tal de mantenir la unitat inicial i la vigència de la donació a totes i cadascuna de les sales havia de figurar la inscripció: "Colecciones Federico

---

¹¹¹⁶ Informe relativo a las piezas del Museo Federico Marés que por disposición de don Federico Marés han sido depositadas en el Museo de Figueras, 30 d'abril de 1971 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Museu de l'Empordà).

¹¹¹⁷ Relación de los objetos del Museo Federico Marés cedidos en depósito indefinido al Museo del Ampurdán Figueras, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Museu de l'Empordà. Figueres).

¹¹¹⁸ Clàusules de donació de les col·leccions Frederic Marès, 13 de maig de 1972 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Museu de l'Empordà. Figueres).

Marés". A més, totes les obres havien d'estar vigilades i ben conservades. Per últim, es manifestà que l'incompliment de qualsevol de les clàusules implicaria el retorn de les peces al fons del Museu Frederic Marès de Barcelona. Aquest acord s'aprovà a la sessió ordinària del ple municipal del 4 d'abril de 1972.

Pel que fa concretament a les peces, es van dipositar 502, com s'ha comentat anteriorment, i es poden separar en dos grans grups: les signades per ell com a autor i les col·leccionades per ell. El primer està compost per quatre relleus, dos *Sant enterrament*¹¹¹⁹ i els dos de la façana de l'edifici del museu,¹¹²⁰ una reinterpretació del poema *Empordà* de Joan Maragall i Gorina (Barcelona, 1860-1911). I cinc dibuixos a llapis de figures masculines.¹¹²¹ No obstant això, el gruix principal el composava el segon grup, format per aproximadament 330 objectes arqueològics d'aixovar domèstic i joieria, com pitxers, gerres, plats, tasses, copes, ampolles, unguentaris, vasos, atuells, bols, urnes de ceràmica i vidre;¹¹²² braçalets, fíbules, collarets i anells de vidre i pedres precioses;¹¹²³ també hi havia figures i eines de metall i terracota antigues, algunes sense datar i d'altres d'època romana.¹¹²⁴ Amb relació a aquestes peces, és interessant comentar que quan es va fer la catalogació als anys 90, l'arqueòloga Anna Maria Puig va advertir que algunes eren rèpliques.

Tanmateix, formaven part d'aquest uns 116 documents, estampes i figurins:¹¹²⁵ goigs i cobles religioses anònimes dels segles XIX; cartes, escrits i reproduccions de personatges il·lustres i relacionats amb l'Empordà, dels segles XVI-XVIII; i models per a fer vestits dels segles XIX-XX. Així com, onze talles religioses anònimes dels segles XII- XVIII;¹¹²⁶ tres capitells medievals de pedra i una ara de marbre provinents del monestir de Sant Pere de Rodes;¹¹²⁷ i catorze caixes de fusta policromades amb decoracions vegetals i

---

¹¹¹⁹ Corresponen a les peces mE 1451 i 1452.

¹¹²⁰ Corresponen a les peces mE 2507 i 2508.

¹¹²¹ Corresponen a les peces mE 1771-1775. El dibuix masculí sobre paper mE 1776 està signat i amb data de 1987 al marge inferior dret.

¹¹²² Corresponen a les peces mE 4-95, 97, 100-106, 108-112, 114-121, 129-142, 362, 421, 502-508, 823-863, 865-869, 871, 873, 875, 922-929.

¹¹²³ Corresponen a les peces mE 96-99, 101-102, 107, 113, 122-227.

¹¹²⁴ Corresponen a les peces mE 278-280, 288-289, 291-298, 300-302, 305-307, 309-311, 513.

¹¹²⁵ Corresponen a les peces mE 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 912, 913-921, 930-933, 941-969, 972-1026, 1028-1035, 1787-1788 i 2161.

¹¹²⁶ Corresponen a les peces mE 323, 414, 415, 416, 419, 424, 424, 432, 436, 583 i 1374.

¹¹²⁷ Corresponen a les peces mE 413, 422, 426, 430 i 431.

geomètriques dels segles XVIII-XIX.¹¹²⁸ També, catorze peces d'indumentària,¹¹²⁹ entre vestits de dona i de bateig, barrets femenins i infantils i ventalls dels segles XVIII i XX. I per últim set miniatures i maquetes de vaixells sense datar.¹¹³⁰

En aquesta línia, val la pena destacar la participació de Frederic Marès en la disposició i exposició de les peces dipositades, així com en la redacció de la guia de les col·leccions que va donar al museu.

«Les col·leccions d'avui, reunides en el transcurs de més de mig segle, pretenen representar una síntesi global dels períodes històrics i artístics que, al encreuar races i civilitzacions, varen anar marcant, al llarg dels anys, l'empremta de la personalitat empordanesa.

Hagués desitjat que la meva contribució al Museu de Figueres fos més extensa, però m'he vist limitat en els meus propòsits per condicionaments d'espai, de manera que m'he hagut de limitar a exhibir una part solament del que en principi tenia previst. En raó d'aquesta circumstància, he procurat seleccionar aquells objectes que per ésser més representatius constitueixen un clar exponent que ajudi a comprendre els orígens, fonament i desenvolupament de les constants humana, cultural i artística de l'Alt Empordà. Breu síntesi, en conclusió, de la meva primera idea.»¹¹³¹

D'acord amb la guia del 1979, les col·leccions Marès es van instal·lar al primer pis de l'edifici i s'exhibien seguint una distribució sistemàtica, per èpoques, estils i influències, contextualitzades amb fotografies dels llocs d'origen.

El recorregut s'iniciava a l'Edat Antiga, que es trobava a la primera sala, i acollia gran part del objectes arqueològics dels segles VI a.C al V d.C que provenien dels jaciments d'Empúries i Ullastret. A les vitrines hi havia ceràmica, vasos, figuretes, ungüentaris o ampolles, d'època ibèrica, grega i romana, d'entre les quals val la pena destacar els vasos globulars de ceràmica àtica de figures roges, que gràcies a la catalogació anteriorment comentada, sabem que són dels segles XIX-XX; les fíbules ibèriques de bronze; i la figureta votiva de terracota dels segles IV-III a.C, representant segurament de Demèter. Seguidament, el visitant es trobava amb l'Edat Mitjana i descobria material arqueològic

---

¹¹²⁸ Corresponen a les peces mE 864, 867, 870, 872, 874, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883 i 884.

¹¹²⁹ Corresponen a les peces mE 895-902, 905-911.

¹¹³⁰ Corresponen a les peces mE 934-940.

¹¹³¹ VV. AA. Catàleg del *Museu de l'Empordà*. Figueres: Ajuntament de Figueres, 1979, pàg. 3.

medieval procedent de Sant Pere de Rodes i de la zona de Figueres, com el nus de creu de terme amb l'escut del municipi, així com talles i fragments de retaule gòtics. De les quals cal destacar l'altar de marbre de Sant Pere de Rodes del segle XII amb el marc de fusta i adornat amb elements vegetals sobre fons vermell; la Creu de la Mà o nus de creu de terme, atribuïda a Ramon Boet, taller de Pere Oller (c. 1429), decorada amb els escuts de Figueres i Sant Pere de Rodes, i per les figures en relleu de l'Anunciació i dels Sants Joan Baptista i Antoni Abat;¹¹³² la Verge de la Llet de fusta policromada, procedent de l'església de Santa Maria de Cervera, dels segles XIV-XV ; i tres fragments de guardapols d'un retaule procedent de la Parròquia de Sant Pere de Premià de Dalt, amb la representació dels Sants Jaume, Llúcia (fig. 45) i Magdalena, dels segles XV-XVI. La tercera sala estava dedicada a l'Edat Moderna i allotjava peces dels segles XVIII-XIX que Marès va nomenar sentimentals, objectes tradicionals i d'ús quotidià, especialment capsetes, gerros, vestits, ventalls o barrets, entre d'altres. Algunes de les peces més interessants són les capses de fusta policromades i delicadament decorades per guardar randes de núvia o diners; els vestits femenins de seda procedents de la pairalia del Noguer de Segueró, del segle XVIII; i els Goigs impresos per Gregori Matas de Bodallés a Figueres al segle XIX. Darrerament hi havia la secció dels documents antics vinculats amb Figueres, cartes, expedients comercials, militars i relatius a Narcís Monturiol i Estarriol (Figueres, 1819 -Barcelona, 1885), com per exemple la Carta autògrafa del comte de Peralada al duc de Berwick del 1714 o els Models de timbre de la Guerra de la Independència de l'any 1813.

La darrera donació, 1990

«Invitado por el Ayuntamiento de Figueres, ha pasado unos días en la Ciudad el escultor Frederic Marés, quien ha ofrecido diversas obras propias para el museo figuerense. (...) A Frederic Marés le ha sido presentado ahora el anteproyecto para la prevista ampliación del Museo, que ha podido estudiar y al que ha hechos diversas sugerencias. En la ampliación está prevista una nueva sala que estará

---

¹¹³² VALERO, Joan. «El capitell de la creu de terme del Museu de l'Empordà a Figueres. Ramon Boet i la producció de creus esculpides dels pedrers gironins». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. 2005, Núm. 38, pàgs. 231-251.

dedicada “al escultor Marés” y para la que ha prometido ya diversas obras suyas.
Se espera que esta sala se pueda construir el año próximo.»¹¹³³

Amb aquestes paraules va recollir la periodista Nuria Munárriz i Sans (Pamplona, 1928 - Castelló de la Plana, 2016) la intenció de Frederic Marès de realitzar la seva última donació al Museu de l'Empordà. Com s'ha comentat anteriorment, l'Ajuntament de Figueres feia anys que es plantejava ampliar l'espai expositiu per millorar el discurs historiogràfic de les sales, incorporant peces d'èpoques més recents. En aquest sentit, la línia d'actuació que seguia el Museu es basava en la documentació, divulgació i difusió dels seus fons, amb la realització de nombroses exposicions, que tenien com a objectiu oferir l'actualitat de l'escultura i la pintura empordanesa. En aquest context, l'octubre de 1989 la Comissió Rectora del Museu de l'Empordà va iniciar els preparatius de l'Homenatge i de l'Exposició Antològica de l'obra de Frederic Marès. Per a aquesta empresa, el Patronat del Museu de l'Empordà va promoure la creació de la comissió Pre-Homenatge a Frederic Marès, que es va encarregar de buscar el suport de les diverses institucions d'arreu de Catalunya per tal dur-la a terme.

La proposta pretenia exposar alguns dibuixos i escultures realitzades per Marès al llarg de la seva vida. Per aquest motiu, l'alcalde de Figueres, Marià Lorca i Bard, li demanà una còpia de les peces següents d'*Atleta Grec* (1913), *Retrat de Josep Maria Bassols* (1914), *Retrat de Jaume Pahissa* (1917), *Cap de nen o retrat del nebot de l'escultor* (1918), *Plenitud* (1923), *La dansa o Un pas de dansa* (1927), *Figura femenina amb una flor a la mà o monument a Solé i Rovirosa* (1929).¹¹³⁴ L'exposició es va titular *Homenatge a Frederic Marès Escultura anys 1913-1933* i es va inaugurar el 22 de desembre de 1989 a dos quarts de vuit del vespre, a la sala d'exposicions del Museu. Es va poder visitar fins el febrer de 1990. També es va editar un catàleg amb imatges de les peces i un llistat amb les fitxes tècniques, així com diversos textos de companys i companyes de Marès relacionats amb el món de l'art.¹¹³⁵ Gràcies al catàleg podem conèixer les obres que finalment es van exposar. Pel que fa a les escultures, eren divuit, i a banda de les esmentades anteriorment, també es van exposar, *Màscara de jove* (1914), *Bernat metge*

---

¹¹³³ MUNÁRRIZ, N. «Frederic Marés dona varias obras para ampliar el Museu de Figueres», *La Vanguardia*, 9 d'agost de 1985, pàg. 16.

¹¹³⁴ Carta de Marià Lorca a Frederic Marès. Figueres, 31 d'octubre de 1989 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta 51).

¹¹³⁵ VV. AA. *Frederic Marès: escultura anys 1913-1933*. Figueres: Museu de l'Empordà, 1989. [catàleg d'exposició].

(1914), *Mater Amabilis* (1915), *Sant enterrament* (1921), *Bust femení de mig cos* (1925), *Retrat de senyora amb mantellina* (1926), *Bust femení* (1929), *Estudi masculí* (1929), *Serenitat* (1929), *Noia reclinada amb capell* (1930), *Figura femenina amb els braços enlaire* (193?) i *Juventut* (1933). En tant que els dibuixos, que segons una nota a peu de pàgina eren inèdits, es van mostrar distribuïts en cinc plafons, cadascun representava un tema diferent: el nu femení; el nu masculí; estudis de mans i peus; anatomia; i temes diversos. Per últim, hi havia un dibuix realitzat el 1943 que formava part de l'exercici del concurs d'oposició per la Càtedra d'Escultura de l'Escola Superior de Belles Arts. En total n'hi havia 39.

Quan va finalitzar la mostra, Marès va donar al Museu les següents escultures en bronze: *Nu d'home o Estudi Masculí* (mE 1036. 1926), *Crepuscle o Joventut* (mE 1037. 1932), *Figura femenina amb braços enlaire* (mE 1038. 1930), *Serenitat* (mE 1039. 1929), *Retrat de senyora amb mantellina* (mE 1040. 1926) i *Monument de Solé i Rovirosa* (mE 1041. 1928).¹¹³⁶ Un total sis obres que s'ampliaria a vuit si s'afegeixen dos figuretes de bronze, *Sirena* i *Flor*, que es mencionen a una carta d'agraïment de l'alcalde a Marès,¹¹³⁷ que havien de substituir unes que el MFM havia prestat i calia retornar.¹¹³⁸ Per aquest motiu, l'escultor demanava a l'alcalde l'abonament de la factura de la fosa per un import de 286.500 ptes.¹¹³⁹ En aquest sentit, val la pena recuperar l'obra *Un pas de dansa* per explicar com algunes peces de la donació es va reproduir expressament per al museu. Tan bon punt va acabar l'exposició, Marès va sol·licitar un pressupost per realitzar una còpia d'aquesta escultura en marbre i el va traslladar a l'alcalde de Figueres, que el va engrescar a reproduir la peça que tant agradava a Eugeni d'Ors.¹¹⁴⁰ El pressupost d'execució del grup ascendia a 5.286.00 ptes.¹¹⁴¹ (uns 32.000€) perquè Marès va triar el marbre més selecte, el Bianco P italià. A finals del mes de setembre de 1990, Lorca va confirmar l'adquisició del bloc per a la realització de la peça, que segons el picapedrer, trigaria uns

---

¹¹³⁶ Corresponen a les peces mE 1036-1041.

¹¹³⁷ Carta de Marià Lorca i Bard a Frederic Marès, 9 de juliol de 1990 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 3966).

¹¹³⁸ Carta de Frederic Marès a Marià Lorca. Barcelona, 22 de juny de 1990 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4233).

¹¹³⁹ Carta de Frederic Marès a Marià Lorca. Barcelona, s. d. (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4239).

¹¹⁴⁰ Carta de Frederic Marès a Marià Lorca, 19 de setembre de 1990 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Museu de l'Empordà).

¹¹⁴¹ Pressupost d'execució grup Sr. Marès, 20 de setembre de 1990 (Figueres, AME).

sis mesos. Es desconeix si finalment es va acabar realitzant perquè el Museu no conserva cap obra amb aquest nom.

Conclusió

En conclusió, Frederic Marès va donar aproximadament 506 obres al Museu de l'Empordà entre el 1947 i el 1990. La donació estava composta d'exemplars de tipologies i èpoques diverses que seguien un denominador comú: l'Empordà. Les col·leccions Marès per si soles permeten reconstruir la història i l'art de la comarca, des dels ibers, passant per la colonització grega i el període romà, seguint per l'Edat Mitjana i acabant pel segle XX, amb exemples d'aixovar domèstic, escultura, etc. La singularitat d'aquesta donació recau en la procedència de la producció de les peces, en altres paraules, trobem peces realitzades per artesans i artistes d'altres èpoques, així com escultures del propi Marès. D'altra banda, documentar aquestes donacions ha resultat una tasca complexa per la manca de textos conservats que continguessin algun llistat amb les peces que es van anar dipositant al museu al llarg dels anys. És per això que he hagut de basar aquesta redacció en aquelles fitxes que el Museu de l'Empordà té registrades amb el nom de Frederic Marès com a font d'ingrés.

2.3.4. Museu d'Art Frederic Marès de Montblanc, 1979

El 26 de desembre de 1947 es va declarar conjunt monumental i artístic la Ducal Vila de Montblanc per «La proximidad de esta villa al Real Monasterio de Poblet aconseja atender con especial interés al cuidado y conservación de la misma, que complementa la visión del arte religioso de aquel Monasterio con una impresión de lo que fue la vida civil y militar durante la Edad Media en ese Principado.»¹¹⁴² Aquest reconeixement va ajudar a que la població fos més conscient de la importància de preservar la història local. En aquesta línia, deu anys més tard, el 1958, es va fundar el Museu-Arxiu de Montblanc, impulsat per un grup de ciutadans de Montblanc i de la Conca de Barberà, coneixedors de la necessitat de crear una entitat que agrupés i emparés la cultura de la zona. L'edifici escollit per acollir l'entitat va ser el Casal dels Josa,¹¹⁴³ una edificació gòtica situada a la vora de l'Església de Santa Maria, al centre de la vila i que es va habilitar per adaptar l'espai a la nova funció.

Context

La incipient institució estava organitzada per una associació administrada per la Junta General i la Junta de Govern. La primera era l'encarregada d'elegir la segona, que estava formada per un president, secretari, tresorer, vocals, director i conservadors, càrrecs que s'havien de renovar cada dos anys per la meitat dels seus membres. L'associació també disposava de socis i col·laboradors, que amb les seves quotes anuals ajudaven la Diputació de Tarragona i l'Ajuntament de Montblanc a nodrir econòmicament la institució. Així doncs, el 6 de setembre de 1959 el Museu va obrir les seves portes, un cop es va establir el patronat i les obres de l'edifici van acabar.¹¹⁴⁴

Durant els anys següents, el Museu va acollir nombroses mostres d'art, com el Concurs-Exposició Biennal d'Art, concerts, projeccions, conferències, i publicacions de llibres, com *Montblanch y comarca visto por el pintor Potau*¹¹⁴⁵ promogudes per la Junta del museu per fomentar la cultura local. També es van dur a terme algunes obres de

---

¹¹⁴² «Decreto de 26 de diciembre de 1947 por el que se declara Conjunto Monumental y Artístico la villa de Montblanch (Tarragona)», *B. O. del E.*, Núm. 11, de l'11 de gener de 1948, p. 150.

¹¹⁴³ ROCA, José. «Próxima realización de un importante proyecto», *La Vanguardia*, Barcelona, 2 de juliol de 1958, pàg. 22.

¹¹⁴⁴ ROCA, José. «Esplendor y relieve de dos acontecimientos culturales», *La Vanguardia*, Barcelona, 10 de setembre de 1959, pàg. 8.

¹¹⁴⁵ VV. AA. *Montblanch y comarca visto por el pintor Potau*. Montblanc: Ajuntament de Montblanc, 1962.

reorganització, ampliació i embelliment de l'edifici. D'una banda, es va restaurar la façana lateral i els seus finestrals, i per l'altra, van plantejar una ampliació de la sala d'exposició i habilitar el baixos del Museu per construir una sala d'actes.¹¹⁴⁶

El fons inicial de la institució estava format per material etnològic i arqueològic de la comarca, el qual es va anar enriquint d'altres col·leccions. Una d'aquestes va ser la que Frederic Marès va donar a finals dels anys setanta i s'analitzarà al llarg d'aquest capítol. En aquest sentit, és interessant repassar la relació entre l'escultor i Montblanc, ja que va ser determinant per l'oferiment. Amb les restauracions de les estàtues reials jacents de l'església de Santa Maria de Poblet (1944-1952) i de les imatges dels apòstols del retaule major de l'església de Santa Maria de Montblanc,¹¹⁴⁷ va entrar en contacte amb artistes i personalitats relacionades amb el món de l'art i la cultura de la Conca de Barberà, com el jove Maties Solé i Maseras (Montblanc, 1934), deixeble de Marès, que es va formar a l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Jordi.

La Col·lecció Frederic Marès

«Home aimant de les velles pedres, amb generós capteniment accedí de bon gran a dotar la venerable nau de Sant Marçal, d'un col·lecció d'escultura i pintura religioses, que representen el cimbell acolorit i llampant que mancava al nostre estimant Montblanc monumental, i que fou inaugurada el 7 de setembre de 1979.»¹¹⁴⁸

El 29 de setembre de 1977 l'Ajuntament de Montblanc va agrair l'oferiment de Frederic Marès d'instal·lar un museu a l'església de Sant Marçal.¹¹⁴⁹ Paral·lelament, l'Associació Amics de Montblanc va nomenar l'escultor soci d'honor de la institució.¹¹⁵⁰ Dos anys més tard, i coincidint amb la Festa Major de la Vila, el 7 de setembre de 1979, va tenir

---

¹¹⁴⁶ ROCA, José. «Montblanch: importantes obras en el museo-archivo de la ciudad», *La Vanguardia*, Barcelona, 20 de març de 1963, pàg. 25.

¹¹⁴⁷ RIBERA i Gassol, Ramon. «Aportació escultòrica de Frederic Marès al retaule major de l'església de Santa Maria de Montblanc (1952-1956)», *Aplec de Treballs*, 2007, Núm. 25, pàg. 191-202.

¹¹⁴⁸ BONASTRE i Bertran, Francesc. *Catàleg Museu Frederic Marès Església de Sant Marçal*. Montblanc: Ajuntament de Montblanc, 1979.

¹¹⁴⁹ Llibre d'Actes de l'Ajuntament de Montblanc. Acta del Ple de l'Ajuntament de Montblanc de setembre de 1979, (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Patronat MFM) / Resums i actes de les reunions del Patronat del Museu Frederic Marès de Montblanc (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Patronat del MFM) / Carta de l'Alcalde de Montblanc a Frederic Marès, 1 de novembre de 1977 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Ajuntament).

¹¹⁵⁰ Carta de l'Associació Amics de Montblanc a Frederic Marès, 19 de desembre de 1977 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Ajuntament).

lloc l'acceptació oficial de la col·lecció d'obres d'art i la inauguració del Museu Frederic Marès de Montblanc.¹¹⁵¹ El conveni establert entre l'Ajuntament de Montblanc i Marès acordava el següent:

«(...) 1. El sr. FM dóna per voluntat pròpia un grup de peces d'escultura i pintura a la Ducal Vila de Montblanc, per tal d'enaltir acuradament el preuat caràcter monumental de la Vila; 2. El Fundador ostentarà el càrrec de President del Comitè Executiu del Patronat: aquesta funció podrà delegar-la en la persona física o jurídica que s'estimés oportuna; 3. Seran membres del Comitè Executiu el Fundador o persona delegada, l'Alcalde de Montblanc o persona delegada, i el Director del Museu Arxiu de Montblanc i Comarca; 4. Seran membres del patronat, a més dels esmentats el President de la congregació de la Puríssima Sang, el President de l'Associació Amics de Montblanc o persona delegada, el Director del Museu Frederic Marès de Barcelona i el President de la RACBASJ o persona delegada; 5. L'Ajuntament de Montblanc cobrirà les servituds econòmiques de les instal·lacions i conservació del Museu; 6. El Museu-Arxiu de Montblanc i Comarca durà a terme la direcció tècnica del Museu, nomenant, discrecionalment, un conservador; 7. Les col·leccions de pintura i escultura que formen part del Museu Frederic Marès no podran ésser jamai dividides o exposades separadament unes de les altres; tanmateix hauran d'ésser conservades i presentades amb la dignitat que corresponen a tota institució cultural i artísticopedagògica. L'incompliment de qualsevol d'aquestes condicions suposarà l'immediat retorn als fons del Museu FM de Barcelona; 8. A la seu de la institució hi constarà de manera explícita i visible, la inscripció Museu Frederic Marès, com a testimoni de la unitat de les peces, objecte de la donació; 9. L'Ajuntament de manera directa, i el Patronat del forma col·legiada, tindrà cura dels serveis de neteja i vigilància del Museu; 10. Tots i cadascun dels esmentats accepten i signen els pactes anteriors. (...)»¹¹⁵²

L'espai escollit per exposar aquestes peces va ser l'església de Sant Marçal, com s'ha comentat al paràgraf anterior, ja que havia estat restaurada recentment a càrrec de la Direcció General de Belles Arts amb la col·laboració de l'Ajuntament de Montblanc, sota la condició expressa que per la seva conservació tingués un ús cultural públic.¹¹⁵³

---

¹¹⁵¹ Carta de l'Acalde de Montblanc, Josep Gomis i Martí a Frederic Marès, 30 d'agost de 1979 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Ajuntament).

¹¹⁵² Document del conveni establert entre l'Ajuntament de Montblanc i Frederic Marès (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Ajuntament).

¹¹⁵³ Per a més informació, vegeu: Memòria Obras de conservación en la Iglésia de San Marsal de Montblanc. Madrid, 18 d'octubre de 1972 (Montblanc, MCCB, Carpeta Documents Ajuntament de Montblanc) / Memoria Obras de conservación en el conjunto historico-artístico de Monblanc, San Marsal. Madrid, 30 de novembre de 1973 (Montblanc, MCCB, Carpeta Documents

L'exposició ocupava l'espai de la nau i el seu horari d'apertura al públic era laborables i festius a l'estiu, i dissabtes i festius a l'hivern. Històricament, l'església de Sant Marçal és la seu de la Congregació de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist de Montblanc des de 1601, data en què el patró del temple, Ramon de Blanes i de Centelles, la va donar a la Confraria. Aquest edifici, construït a principis del segle XIV, és d'una sola nau amb arcs diafragmàtics i coberta de fusta amb doble vessant.

L'any 1982 el museu va canviar de titularitat i es va crear el Museu Comarcal de la Conca de Barberà, fruit de l'acord entre la Generalitat de Catalunya, l'Ajuntament de Montblanc i l'Associació Museu-Arxiu. Aleshores, donada la situació precària de l'edifici i de les instal·lacions, la direcció del museu, l'Ajuntament i Frederic Marès van decidir tancar provisionalment l'exposició de les col·leccions fins a una nova reforma de l'espai. Passaven els anys, la col·lecció s'anava deteriorant i seguia sense estar oberta al públic, com bé recull la carta que Oswaldo Potau Torras (Barcelona, 16 de gener de 1913)¹¹⁵⁴ va enviar a Josep Gomis Martí (Montblanc, 22 de novembre de 1934), exalcalde Montblanc l'any 1987. En aquesta, Potau comentava la seva sorpresa quan no va poder visitar el Museu Marès perquè els horaris d'obertura no estaven organitzats, i li va pregar fer ús de les seves connexions amb les autoritats del moment per reactivar el Museu.¹¹⁵⁵ Tot i això, l'any 1992 les peces seguien instal·lades a l'església de Sant Marçal, tal i com es narrava la *Guia Turística de Montblanc* de 1992: «Està instal·lat, com ja s'ha dit, al noble edifici de l'església de Sant Marçal, i té origen en la munificència i generositat del gran escultor Frederic Marès (...).»¹¹⁵⁶

Uns anys més tard, l'Ajuntament de Montblanc va sol·licitar una subvenció al Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, per la qual el consistori es comprometia a fer-se càrrec de les despeses i instal·lació de mesures de seguretat i eliminació de barreres arquitectòniques.¹¹⁵⁷ Però no va ser fins el 1995 que la situació es va començar a desencallar, gràcies a l'acord entre l'Ajuntament de Montblanc,

---

Ajuntament de Montblanc). / ASTREA, L. «Montblanch. Importantes subvenciones para obras de restauración», *La Vanguardia*, 12 de desembre de 1972, pàg. 39. / PETROFILO. «Capella de Sant Marçal», *Diario Español*, 14 de maig de 1975, pàg. 4.

¹¹⁵⁴ Oswaldo Potau era fill d'Artur Potau Torre de Mer (Barcelona, 1886-1966), aquarel·lista i amic de Frederic Marès.

¹¹⁵⁵ Carta d'Oswaldo Potau Torras a Josep Gomis Martí, 12 de gener de 1987 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 5645).

¹¹⁵⁶ BADIA, Francesc. *Guia Turística de Montblanc*. Montblanc: Ajuntament de Montblanc, 1992, p. 119.

¹¹⁵⁷ Carta de l'Alcalde, Lluís Roselló Olivé, 15 de març de 1994 (Montblanc, MCCB).

representat pel Sr. Lluís Roselló i Olivé, l'Alcalde de Montblanc, i la Congregació de la Puríssima Sang, encarnada pel President de la Congregació, el Sr. Josep Sanahuja Cartaña, i en el qual s'indicava que la Col·lecció Marès romandria dipositada a l'Església de St. Marçal, però que en cap cas el dipòsit de les obres i la seva exhibició al públic representaria cap cessió dels drets que la Congregació tenia de l'ús de l'edifici. D'aquesta manera, l'Ajuntament es comprometia a no dipositar-hi cap altra obra, col·lecció o objecte, sense l'autorització de la Congregació. A més a més, per a qualsevol redistribució de l'espai expositiu calia el vist i plau de la Junta, tenint en compte que la Congregació disposaria de tota la superfície per realitzar els actes que tinguessin programats i es reservava el dret de modificar la ubicació de les obres, retornant-les a la seva situació inicial al finalitzar. En aquest cas, s'havia de notificar prèviament a l'Ajuntament perquè supervises i dirigís la modificació del canvi d'emplaçament. Tanmateix, la Congregació no es faria responsable de cap deteriorament que es pogués ocasionar a les obres, o de la responsabilitat civil pels danys o perjudicis que aquestes obres puguin ocasionar a terceres persones.

El 1996 es va reunir el Patronat del Museu Marès de Montblanc per primera vegada des del decés del donant i es va acordar nomenar Pere Marès, nebot de l'escultor, president de la institució. Simultàniament, es va notificar el canvi de registre de propietat de Sant Marçal, que legalment va tornar al bisbat. Després d'algunes gestions, l'Església va acceptar la factibilitat de la coexistència entre els actes de la Congregació i el fons Marès. Paral·lelament, l'Ajuntament també va realitzar els informes tècnics pertinents per comprovar la viabilitat d'aquesta convivència. Els estudis van resultar desfavorables per la correcta preservació de les peces.¹¹⁵⁸

Finalment, el 1997¹¹⁵⁹ es va aprovar el canvi d'ubicació de la col·lecció, arran de la publicació d'un seguit d'articles que retreien l'Ajuntament de Montblanc d'abandonar el fons d'art donat per Marès. Aquestes notícies, que van aparèixer a diversos mitjans, coincidien en què el MFM podria reclamar el llegat perquè estaven en un estat de conservació pèssim i no exposat al públic. Aviat, la Congregació va replicar a la pluja de crítiques mitjançant un article d'opinió en el que exposaven que l'església de Sant Marçal

---

¹¹⁵⁸ Resum de la reunió del Patronat del Museu Frederic Marès de Montblanc, celebrada el 25 de març de 1996 al Museu Frederic Marès de Barcelona, 25 de març de 1996 Marès (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Patronat MFM).

¹¹⁵⁹ Acta de la Sessió del Ple de l'Ajuntament de Montblanc, 28 de juliol de 1997 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Patronat MFM).

era la seu de la Congregació des de 1602 i que l'any 1974, durant la restauració de l'edifici, se'ls havia "expropiat", i des d'aleshores no havien pogut recuperar totes les pertinències. En aquest també aclarien que la Col·lecció Marès havia de ser una exposició temporal, fruit de la inauguració de la capella després de la restauració, i que va acabar sent permanent. En tant que als acords entre l'Ajuntament i Marès, es comentava que el Patronat mai s'havia constituït, que l'exposició només obria els caps de setmana i que ningú no s'havia fet càrrec de la conservació i restauració de les obres. No obstant, insistien en la seva voluntat de què la Col·lecció romangués exposada a l'església amb les mesures de conservació pertinents.¹¹⁶⁰

El Patronat del Museu Frederic Marès de Montblanc es va reunir el 24 de maig de 1997. A la trobada es va redactar un informe sobre la reinstal·lació del Museu, en el qual es determinava el canvi d'ubicació per «(...)incompatibilitat entre la normativa actual de museus i la intenció de la Congregació de la Sang d'utilitzar la capella de Sant Marçal per a actes diversos i com a seu social (...)»¹¹⁶¹ El lloc escollit per acollir les peces va ser l'edifici de la Presó Nova, que havia estat rehabilitat recentment per la Direcció General d'Arquitectura i Habitatge i complia amb totes les normatives vigents, així com amb la voluntat de Marès de què el Museu es quedés a Montblanc. També es va estipular que prèviament al trasllat, les peces s'havien de restaurar i la composició del Patronat, modificar, excloent-hi la Congregació pel canvi de seu. En aquest sentit, el 23 de gener de 1998 el Director del Museu, Maties Solé i Maseras va enviar una carta a la directora del MFM, enunciant que l'Ajuntament de Montblanc havia aprovat recentment un pressupost per al trasllat i la reinstal·lació del fons, però no cobria les despeses de neteja i consolidació. Per compensar-ho, van demanar al Servei de Museus i a la Direcció General del Patrimoni Cultural que se'n fessin càrrec.¹¹⁶² Finalment, el 1999 l'Ajuntament de Montblanc va traslladar el fons d'art del Museu Frederic Marès a l'edifici municipal de la Presó Nova, d'estil neoclàssic de dues plantes, que va ser construït al segle XIX per albergar la presó del Partit Judicial de Montblanc.

---

¹¹⁶⁰ «Si Montblanc perd la col·lecció Marès no serà pas per causa de la Congregació de la Sang», *Nova Conca*, 7 de març de 1997, pàg. 22.

¹¹⁶¹ Reinstal·lació del Museu d'Art Frederic Marès de Montblanc, novembre de 1997 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Museu Frederic Marès de Montblanc).

¹¹⁶² Carta del Director del MCCB a la Directora del MFM, 23 de gener de 1998 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Patronat MFM).

El nou projecte museogràfic tenia com a objectiu principal dotar les peces d'un espai amb les condicions tècniques necessàries per a la seva correcta difusió i conservació. Per tal de dur-ho a terme, es van establir tres fases. La primera va consistir en habilitar l'espai seguint l'informe de conservació redactat pel Servei de Conservació-Restauració del MFM,¹¹⁶³ què recomanava protegir-lo contra robatoris, vandalisme i incendis mitjançant la instal·lació de detectors, extintors i la vigilància humana a les hores de visita, i de qualsevol altre cos de seguretat durant l'horari de tancament. La segona en la restauració de les peces. I la tercera amb la reinstal·lació pròpiament: es van instal·lar subjeccions als suports d'exposició i vitrines de protecció, i es va establir un protocol de control dels visitants en cas que es possés en perill la conservació i seguretat de les obres. Tanmateix es va establir que l'espai d'exposició només podria acollir activitats museístiques.

Les obres

La donació estava formada per 46 peces escultòriques i pictòriques. A continuació, s'enumeren breument les obres seguint el recorregut de la seva disposició inicial a la capella de Sant Marçal (fig. 46 i 47). La primera peça que el visitant trobava era la talla de *Jesús lligat a la columna*, seguida del setial de cor, damunt del qual s'emplaçava una escultura de la Verge. A la dreta hi havia el quadre del *Belisari* d'Antoni Ferran i Satayol, incorrectament identificat amb un captaire i mal atribuït a Pere Pau Muntanya (Barcelona, 1749-1803). A l'esquerra, un *Apòstol* sense determinar però que formava part d'un Apostolat amb els números 10 i 11. Tot seguit, flanquejant el setial amb la Verge, hi havia una talla de *Sant Isidre Llaurador* i una talla de *Sant Joan Baptista*. A la fornícula una terracota de *Sant Ignasi de Loiola*.

Seguidament hi havia un oli de la *Mare de Déu amb el nen Jesús i Sant Joanet*, acompanyat de *Sant Judes Tadeu*, erroniament identificat com a botxí, i de *Sant Mateu*, errat amb Judes Iscariot. Succeint aquests tres quadres s'emplaçava el model de taller de *Sant Joan de Déu*, d'Agapit Vallmitjana (Barcelona, 1832-1905) i la terracota de la *Verge dels Dolors* de l'escultor Rafael Atché (Barcelona, 1854-1923). A mà esquerra *Sant Andreu Apòstol*, equívocament atribuït al taller de Francesc Tramulles (Barcelona, 1722-1773) malgrat ésser obra d'Antoni Viladomat (Barcelona, 1978-1955). Així mateix, un oli sobre taula de la *Santíssima Trinitat*, i cinc models de taller de Vallmitjana, una

---

¹¹⁶³ Informe sobre les mesures de seguretat i d'accessibilitat al Museu Frederic Marès de Montblanc, 21 de febrer de 1996 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Patronat MFM).

terracota d'un *Crist jacent*, i quatre guixos dels Apòstols que formen part de la façana de la Catedral de Barcelona.

Més endavant hi havia una terracota de *Sant Isidre Llaurador*; una talla de *Sant Bartomeu*, escola de Juan de Juni (Joigny, 1506-Valladolid, 1577); una pintura de *Crist Crucificat*, còpia vuitcentista, probablement d'escola valenciana; una escultura de la *Mare de Déu*; dos bustos en alabastre de dos àngels, atribuïts a Salvador Gurri (Tona, 1749-Barcelona, 1819) i que havien format part de a l'altar de la Basílica de Santa Maria del Mar (Barcelona); una taula a l'oli del *Nen Jesús*; una talla de *Sant Joan Baptista*; i un quadre amb la *Predicació de Sant Vicent Ferrer*. A més, una talla policromada de *Sant Lluc*, obra d'Andrés de Araoz (Oñate, ca.1500-Genevilla, 1563), procedent del retaule major de l'església parroquial de l'Asunción de Nalda (La Rioja). Aquesta peça formava conjunt amb les escultures conservades al MFM 1136, 1138, 1142, 1144, 1150 i 1155.¹¹⁶⁴ Tanmateix, una pintura de *Ponç Pilat presentant Jesús al poble*; una talla sense policromar de *Sant Josep d'Arimatea*, segurament procedent d'un Davallament de la Creu; tres talles de fusta policromada que formaven part d'un mateix Calvari: *Crist a la Creu*, *Mare de Déu* i *Sant Joan*. Després, una escultura de *Sant Josep de Nicodemus*, originària d'un Davallament de la Creu; un quadre de la *Verge amb el Nen Jesús*; una talla de *Sant Roc*; un oli sobre tela de *Sant Antoni, el Nen Jesús i d'altres personatges*; una *Crist jacent* amb la peanya original; un mural de Sant Cristòfor del segle XV, obra in-situ que no formava part de la donació Marès però es va incloure al primer catàleg del Museu; dues talles procedent d'un mateix Calvari, que representen la *Verge* (fig. 48) i *sant Joan*; i finalment, tres busts masculins orlats que pertanyien a un retaule en fusta policromada i formaven conjunt amb la peça MFM 3349.

Finalment, val la pena destacar que *Apòstol, Sant Judes Tadeu, Sant Mateu Apòstol* formarien part d'un mateix apostolat i procedien del Museu de la RACBASJ, juntament amb *Belisari* i *Presentació de Jesús al poble*.¹¹⁶⁵ Aquestes peces es troben en qualitat de dipòsit al MCCB.

---

¹¹⁶⁴ Carta de José María Ramírez a Núria Rivero, 21 de febrer de 1996 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Sant Lluc. Donació Marès a Montblanc).

¹¹⁶⁵ FONTBONA i DURÁ. *Op. cit.*, 1998, pàgs. 40, 99 i 100.

Conclusió

Per concloure, la col·lecció Frederic Marès estava composta per 46 peces. El gruix principal de la donació estava format per obres escultòriques i pictòriques dels segles XVI-XVII, tot i que les més antigues pertanyien als segles XIII-XIV (les talles de Sant Josep d'Arimatea i la de Sant Josep de Nicodemus). Pel què fa a les més recents, aquestes són del segle XIX, com ara les escultures de Vallmitjana i Atché. El estils també eren ben diversos, des de quadres gòtics i escultures vuitcentistes, en menor mesura, a peces generalment barroques. Respecte de l'origen, la majoria eren originàries de Catalunya i l'Aragó, tot i que també hi havia alguna d'Itàlia o de Castella. Quant a les autories, la majoria eren anònimes, d'escoles relacionades amb alguna regió, excepte les que s'apropaven al segle XIX. La iconografia, anàloga a totes les peces, era de caràcter religiós, concretament cristiana i amb un predomini de les figures de Jesús, la Verge i Sants masculins. Destacaven les talles en fusta policromada, però també hi havia escultures en terracota, guix i alabastre. La pintura, d'altra banda, era majoritàriament oli sobre tela, excepte alguna taula a l'oli. Pel que fa a la procedència del fons, és sabut que formaven part de la col·lecció de Frederic Marès i que cinc són propietat de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi i estan en qualitat de dipòsit.+

2.3.5. Museu d'Història de Sabadell, 1984

Sabadell és un municipi que comparteix la capitalitat de la comarca del Vallès Occidental amb Terrassa. Ambdues localitats són conegudes perquè acabarien estant al capdavant de la indústria llanera de Catalunya, un procés que es va anar forjant des de finals del segle XVIII i que no només va suposar un creixement demogràfic i econòmic sinó social i cultural. La història contemporània de Sabadell és inherent a la indústria tèxtil, que en va ser el motor entre els segles XIX i XX. L'augment del nombre d'habitants, que arribaven a la ciutat per treballar a les fàbriques tèxtils, i el reconeixement internacional de la producció local, va incentivar l'activitat artística i cultural, que va culminar amb la creació de l'Ateneu de Sabadell, origen de l'Acadèmia de Belles Arts, a la dècada dels vuitanta del segle XIX i la fundació de l'Escola Industrial d'Arts i Oficis de Sabadell, el 1902. L'Escola es va instal·lar inicialment al carrer Sant Antoni, fins que el 1911 es va inaugurar la nova seu, un edifici modernista dissenyat per l'arquitecte Jeroni Martorell i Terrats (Barcelona, 1876 - 1951) i que entre 1916 i 1931 aproximadament, acolliria els primers fons que conformarien futur el Museu d'Història de Sabadell.

Context

El Museu d'Història de Sabadell (MHS) va ser el primer museu de la ciutat i es va fundar l'any 1931, com a resultat de la necessitat de disposar d'un espai per conservar les restes arqueològiques extretes de les excavacions dutes a terme des del 1912.¹¹⁶⁶ Així doncs, els fons inicials estaven compostos de material arqueològic, al qual es van anar sumant col·leccions de minerals, paleontologia, història tèxtil, arts populars, geologia i posteriorment numismàtica i indumentària. L'edifici assignat per acollir el museu va ser el Casal Antoni Casanovas, la casa-fàbrica construïda per l'empresari Antoni Casanovas i Bosch (Sabadell, 1795-Barcelona, 1867) el 1859.

«No vaya a creerse que vive Sabadell solamente atenta al agobio de sus actividades industriales, sino que también el espíritu halla en la ciudad refugios gratos en que solazarse. Un organismo existe que viene laborando para ello con muy provechoso fruto. Aludimos a la Academia de Bellas Artes, hogar de artistas, donde se alentaron

---

¹¹⁶⁶ ENRICH, Roser. «Museu d'Història de Sabadell, más de 100 años (1912-2017)». A CARRETERO, Andrés i PAPI Concha (eds.): *Actas del V Congreso Internacional de Historia de la Arqueología / IV Jornadas de Historia SEHA-MAN*. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, 2018, pàgs. 173-184.

manifestaciones que pusieron visos interesantes a la población. Un resultado del ambiente por esto creado es el Museo, donde se ha reunido mucho de lo exhumado y que habla de la antigüedad de Arrahona, aquel poblado ibérico por donde cruzaba la calzada que partiendo de Roma y pasando por nuestro litoral llegaba a Cádiz, poblado que fue los inicios de la ciudad actual, emplazado en los alrededores del Santuario de Nuestra Señora de la Salud.»¹¹⁶⁷

La riquesa i l'augment d'algunes col·leccions van plantejar la necessitat de dividir el museu en tres. El 1969 es va crear l'Institut-Museu de Paleontologia¹¹⁶⁸ i el 1980 es va inaugurar el Museu d'Art de Sabadell, el primer vetllaria pel patrimoni paleontològic i el segon per les manifestacions artístiques dels artistes locals i de la resta del país. Des d'aleshores, el MHS conserva la col·lecció d'arqueologia, abans referida; el fons tèxtil, format per objectes provinents de fàbriques i indústries de la ciutat; i col·leccions monogràfiques, relacionades amb la vida quotidiana. Aquestes es van anar completant al llarg dels anys amb més objectes procedents de donacions, excavacions i adquisicions, realitzades per l'Ajuntament de Sabadell i així com d'altres institucions.

Pel que fa al fons tèxtil, que és el cas que ens ocupa donada la naturalesa del dipòsit que Frederic Marès va dur a terme l'any 1984, convé destacar que el 1949 es va constituir la Secció d'Història Tèxtil del MHS, concebuda per mostrar els estris i les arts tradicionals tèxtil, així com per difondre les tècniques que s'utilitzaven antigament. Tanmateix, el desembre de 1952 el MHS va organitzar l'*Exposición de Indumentaria Antigua y Tejidos Artísticos*, instal·lada al Gremi de Fabricants, amb l'objectiu de mostrar a la ciutadania un lot de teixits i indumentària espanyoles que s'havia adquirit aquell any. L'exposició va ser un èxit, i quan es va clausurar les peces van tornar al Museu, algunes a les sales i d'altres al magatzem. Així van romandre fins a la reestructuració i posterior reobertura, a principis dels anys setanta, del museu.¹¹⁶⁹

Per a entendre millor aquesta donació, val la pena comentar breument la relació entre Sabadell i Frederic Marès, forjada a través de la seva amistat amb alguns artistes i intel·lectuals locals, com ara el pintor Antoni Vila i Arrufat (Sabadell, 1894-Barcelona, 1989), professor de l'assignatura de gravat de l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi, i de la qual Marès n'era el director. De fet, al CDiR del MFM es conserven diverses cartes

---

¹¹⁶⁷ «La Ciudad de Sabadell». *La Vanguardia*, Barcelona, 19 de maig de 1933, pàg. 2.

¹¹⁶⁸ Pare de l'actual Institut Català de Paleontologia Miquel Crusafont.

¹¹⁶⁹ ENRICH, Roser. «Els teixits estampats del Museu d'Història de Sabadell». A VV. AA.: *Indianes, estampats*. Sabadell: Ajuntament de Sabadell, 2007, pàgs. 8-10. [catàleg d'exposició].

entre ambdós personatges, gràcies a les quals hem pogut saber que Vila i Arrufat va demanar ajuda a Marès per aturar l'enderroc de la Casa Duran de Sabadell el 1957,¹¹⁷⁰ així com per defensar l'Acadèmia de Belles Arts de Sabadell,¹¹⁷¹ fundada el 1880 pel pare de Vila, Joan Vila Cinca, l'any 1960. En aquesta institució, Marès també va impartir algunes conferències, com ara «Reflexions sobre l'ensenyança artística» el 1964.¹¹⁷²

La Sala Frederic Marès

El 25 de juny de 1984 Frederic Marès va cedir 52 peces al MHS.¹¹⁷³ El 20 de juliol del mateix any es va redactar un document adreçat a l'alcalde de Sabadell, Antoni Farrés i Sabater (Sabadell, 1945-2009), en el qual s'enumeraven els objectes lliurats per Marès (per tipologia, dimensions i nombre) i s'estipulaven les condicions del dipòsit, que eren tres. La primera establia com s'havia d'exposar de la col·lecció: conjuntament i sense que es pogués separar cap peça, només es permetia la incorporació d'altres objectes similars que no minvessin la qualitat d'aquesta. La segona tractava l'espai que havia d'acollir-la, preferiblement un Museu Tèxtil per a la tipologia de les peces, però Sabadell no disposava d'un museu d'aquesta índole, malgrat que existia la voluntat des de feia anys de crear-ne un. Per això, es va acordar la seva exhibició al Museu d'Història. I la tercera, feia referència al nom de la sala que havia d'acollir el dipòsit i que havia de denominar-se «Sala Frederic Marès», amb la finalitat de conservar la seva procedència. Per últim, es proposava formalitzar el dipòsit el dia que s'inaugurés l'exposició.¹¹⁷⁴

Així doncs, el 31 d'agost de 1984 i amb les condicions exposades al paràgraf anterior, es va oficialitzar el dipòsit a perpetuïtat de la col·lecció entre l'Ajuntament de Sabadell i el senyor Frederic Marès,¹¹⁷⁵ coincidint amb la inauguració de la Sala Marès (fig. 49), dedicada a mostres i motllos d'indianes.

---

¹¹⁷⁰ Carta d'Antoni Vila i Arrufat a Frederic Marès, 17 de juliol de 1957 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7453).

¹¹⁷¹ Carta d'Antoni Vila i Arrufat a Frederic Marès, 23 de desembre de 1960 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7463).

¹¹⁷² Carta de Camil Fàbregas a Frederic Marès, 31 d'octubre de 1964 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 1946).

¹¹⁷³ Relació de materials cedits pel Sr. Marés, 25 de juliol de 1984 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Sala Marès. Museu d'Història de Sabadell).

¹¹⁷⁴ Document amb les peces entregades per Frederic Marès al Museu d'Història de Sabadell amb les condicions del dipòsit de les mateixes, 20 de juliol de 1984 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Sala Marès. Museu d'Història de Sabadell).

¹¹⁷⁵ Acta de l'acord de l'Excma. Comissió Municipal Permanent i el Senyor Frederic Marès, 31 d'agost de 1984 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Sala Marès. Museu d'Història de Sabadell).

«INDIANES o endianes és el nom que reberen els estampats sobre cotó senzill i més rarament sobre lli o barreja de cotó i lli, amb dibuixos en una sola de les cares. L'aplicació dels dibuix es feia amb motllos de fusta i, més endavant, de fusta amb incrustació de filets metàl·lics. El material exposat comprèn una mostra de motllos (vitrines centrals) i de teixits estampats amb aquesta tècnica, muntats sobre plafons a les parets de la sala. Conté una àmplia mostra de dibuixos de qualitat excepcional, a datar des de finals del s. XVIII fins a mitjans del XIX. Alguns d'ells són de procedència francesa.

Les indianes foren obrades a Sabadell des d'antic i ja l'any 1793 representaven un 30% de la producció tèxtil de la nostra ciutat. És doncs ben oportú que el generós llegat de Frederic Marès ens permeti ara de donar una mostra rica, com a introducció a la sala tèxtil del nostre Museu d'Història.»¹¹⁷⁶

En aquest punt cal fer un incís per definir correctament la tipologia d'ingrés de la col·lecció. És cert que al primer document que l'Ajuntament de Sabadell va redactar el juny de 1984 s'utilitzava la paraula cessió. Segons l'IEC, cedir vol dir "donar, transferir, renunciant al dret propi". Ara bé, al següent document que trobem, mecanografiat per Marès amb data del 20 de juliol del mateix any, indicava «D'aquests objectes en faig dipositari a perpetuïtat a l'Excm. Ajuntament de la ciutat de Sabadell (...)».¹¹⁷⁷ A pesar de la disparitat de figures jurídiques, d'acord amb els serveis jurídics de l'Ajuntament de Sabadell, es tractaria d'una cessió en comodat, atès que quan el dipositari té el permís per fer ús la cosa dipositada, es converteix un comodat. Seguidament, s'analitzen els objectes cedits en comodat per Marès.

Les peces

Com s'ha comentat anteriorment, la col·lecció estava formada per 52 peces: 24 retalls d'indianes sense emmarcar, 14 retalls d'indianes emmarcats i 14 motllos per estampar. Les indianes emmarcades estaven exposades a les parets de la sala habilitada i els motllos a les vitrines centrals.

Pel que fa a la col·lecció d'indianes, val la pena comentar que amb motiu de la celebració l'any 2007 d'una exposició d'indianes i estampats al MHS¹¹⁷⁸ es va editar un catàleg que

---

¹¹⁷⁶ *Inauguració de la Sala Marès dedicada a mostres i motllos d'Indianes*. Sabadell: Ajuntament de Sabadell, 1984. [catàleg d'exposició].

¹¹⁷⁷ Document amb les peces entregades per Frederic Marès al Museu d'Història de Sabadell amb les condicions del dipòsit de les mateixes, 20 de juliol de 1984 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Sala Marès. Museu d'Història de Sabadell).

¹¹⁷⁸ ENRICH: *art. cit.*, 2007.

presentava una catalogació detallada de 36 de les peces dipositades per Marès. És gràcies a aquest estudi que coneixem les particularitats de les peces que va donar Marès i que es componia per 38 retalls de mides diverses, generalment entre 20 i 40 cm, dels segles XVI al XIX, especialment d'aquest darrer. El teixit més emprat és el cotó, amb alguna peça de cànem, lli, jute i seda. Tanmateix, predominen aquells realitzats amb motlle de coure en planxa o cilindre, tot i que també n'hi ha d'estampats amb fusta. La majoria provenen de França, sobretot de Nantes, tot i que també n'hi ha alguns que semblen manufacturats a Rouen, l'Alsàcia, Normandia i Jouy-en-Josas. Vuit d'ells estarien fets a Espanya, i sis d'aquests a Catalunya. Quant als temes plasmats, destaquen les escenes costumistes i camperoles, de balls populars, caceres i noces, així com aquelles que representen la mitologia clàssica o monuments antics de Roma. En menor nombre, també hi ha fragments amb representacions més senzilles, amb motius vegetals, florals i zoomorfs. Així doncs, per il·lustrar la col·lecció d'indianes es comentaran breument cinc exemplars, que representen els temes esmentats. El primer du per títol *Prometatge i Himeneu* (MHS 1851) i va ser confeccionat a l'Alsàcia (França) el 1775. L'estampació és monocroma en vermell amb planxa de coure sobre lli i presenta una escena incompleta amb elements dispersos, d'una banda, hi ha un edifici clàssic en ruïnes, una embarcació, un molí, l'adoració a Cupido, un personatge femení de genolls, etc.;¹¹⁷⁹ el segon representa una cacera major, amb cavalls i gossos (MHS 1849) i està inspirat en l'obra del pintor Carle Vernet (Bordeus, 1758 - París, 1836). Es tracta d'una estampació violeta amb planxes de coure sobre cotó i va ser produït per *Favre-Petitpierre et Cie.*, una fàbrica de Nantes (França) vora el 1815;¹¹⁸⁰ la tercera il·lustra un fragment de l'escena mitològica de Les aventures de Telèmac (MHS 1853), inspirada en la versió de la *Ilíada*, *Les aventures de Telèmac* (1699), del teòleg i poeta francès François Fénelon (Senta Mundana, 1651 - Cambrai, 1715). L'estampació és monocroma en vermell amb planxa de coure sobre cotó, confeccionada a França, segurament a Rouen al segle XIX;¹¹⁸¹ la quarta mostra dos monuments històrics de la ciutat de Roma (MHS 1865): el Castell Sant'Angelo i el Colisseu, emmarcats en hexàgons aplanats units per un quadrat que a la vegada acull un tondo amb un personatge masculí alat ajagut. Malgrat que la composició és incompleta, les escenes estan envoltades d'altres que segueixen el mateix patró. A la col·lecció hi ha un altre fragment semblant de majors dimensions (MHS 1863). Pel que fa a l'estampació,

---

¹¹⁷⁹ *Indianes, estampats... op. cit.*, 2007, pàg. 76.

¹¹⁸⁰ *Indianes, estampats... op. cit.*, pàg. 81.

¹¹⁸¹ *Indianes, estampats... op. cit.*, pàg. 80.

té les mateixes característiques de l'anterior (MHS 1853), però realitzada a Nantes vora el 1810 per *Favre-Petitpierre et Cie.*¹¹⁸² la cinquena és totalment diferent de les comentades, ja que presenta una decoració acolorida amb ocells i flors intercalades (MHS 1823), realitzada mitjançant un motllo de fusta sobre lli. Probablement, va ser manufacturada a Catalunya a finals del segle XVIII.¹¹⁸³

En tant que la col·lecció de motllos, estava formada per 14 motllos:¹¹⁸⁴ 8 grans, 2 allargats i 2 petits, però a les fotografies de la inauguració de la sala se'n veuen vint, disposats en dues vitrines. D'acord amb el registre del MHS, hi ha 14 peces inventariades com a dipòsit de Marès, però n'hi ha dos més que també podrien ser d'ell, ja que apareixen a l'*Àlbum arxiu fotogràfic inauguració Sala Frederic Marès.*¹¹⁸⁵ Són els MHS 3056 i 3066, i el primer, a més, és el gravat de la contraportada del díptic de la inauguració de la Sala Frederic Marès. Aquestes planxes, que servien per estampar teles i teixits, tenien la base de fusta i les filigranes que transferien els dissenys, de fusta o metall. Els primers són peces tallades amb relleu, fetes a partir de sòlides capes de fusta, generalment de til·ler, boix o noguera, i els segons, tenen la mateixa base però amb les siluetes metàl·liques. Són la part menys coneguda del dipòsit al MHS i estan en procés de catalogació. No obstant això, per dur a terme el present treball s'han analitzat tots i cadascun dels motllos. Al paràgraf següent es descriuen breument i en ordre de dimensions descendents, els motllos.

Els vuit grans són quadrats i corresponen als números d'inventari: MHS 1668, 1883, 1885, 1887, 3054, 1889 3072 i 3070. Les bases són totes de fusta, cinc tenen les filigranes de metall (1668, 1883, 1885, 1887 i 1889) i tres de fusta (3054, 3072 i 3070). Pel que fa als motius, la majoria tenen elements vegetals, com branques, fulles i flors; dos presenten decoracions geomètriques; i un darrer, sembla que mostra una figura zoomorfa repetida. Seguidament, els dos allargats, MHS 3052 i 3062, són rectangulars i amb la base de fusta. El primer té les filigranes de metall, en forma d'obertures ogivals envoltades per sanefes vegetals, i el segon, de fusta, amb flors i fulles. Finalment, els petits són quatre, amb base de fusta i filigranes metàl·liques. Són prou interessants pel que signifiquen: el MHS 3044 té forma de corona emmarcada en dos cercles, el superior més gran que l'inferior, i aquest té la inscripció: MARCA CORONA 1; el MHS 3046 conté la figura d'Hermes sedent

---

¹¹⁸² *Indianes, estampats... op. cit.*, pàg. 81.

¹¹⁸³ *Indianes, estampats... op. cit.*, pàg. 88.

¹¹⁸⁴ Vegeu apèndix III. Motllos del Museu d'Història de Sabadell, pàgs. 319-324.

¹¹⁸⁵ *Àlbum arxiu fotogràfic inauguració Sala Frederic Marès*, s/d. (Sabadell, Arxiu del Museu d'Història de Sabadell).

amb el caduceu, enquadrat per dos cercles, el més gran amb línies dentades; el MHS 3048 mostra la figura d'un drac de set caps, doblement encerclat i amb la inscripció: FABRICACIÓN ESPECIAL PARA ESTA CASA; darrerament, el MHS 3050 inclou la lletra W, coronada per un ratpenat i amb la inscripció: MARCA REGISTRADA, a la part inferior. En últim lloc, és interessant esmentar que els més grans tenen dues incisions cilíndriques a la part del darrere, que facilitaven l'aplicació per a l'estampació. També, tots el motlles, excepte els petits, tenen uns números en llapis al darrere que van de l'1 al 10.

Conclusió

Per concloure, Frederic Marès va cedir en comodat 52 peces al MHS l'any 1984. Tot aquest material estava estretament relacionat amb la història contemporània de Sabadell, una ciutat que s'havia desenvolupat considerablement gràcies a la industrialització, que des de finals del segle XVIII, omplia el paisatge vallesà de fàbriques especialitzades en la producció tèxtil. El dipòsit, com es va definir inicialment, estava format per 38 retalls d'indianes, 24 sense emmarcar i 14 emmarcades, així com per 14 motllos per estampar. Mentre que les indianes van ser produïdes entre els segles XVI i XIX, dels motlles se'n desconeix la data exacta. Malgrat que no hi ha cap motlle que encaixi amb els teixits cedits, la col·lecció es complementa per si sola, ja que mostra l'abans i el després. En altres paraules, trobem l'instrument emprat per estampar i la peça enllestida. Amb tot plegat, l'aportació de Marès representa un dels darrers ingressos d'aquests exemplars al MHS.

2.3.6. Museu Frederic Marès de la Punta d'Arenys de Mar, 1985

La història contemporània d'Arenys de Mar està estretament vinculada a la producció de la punta de coixí, un art tèxtil que es va anar desenvolupant a aquest municipi del Maresme des de mitjans de segle XVII¹¹⁸⁶ i es va consolidar, gràcies, en part, a Can Castells, una de les cases de punta més reconegudes a nivell mundial.¹¹⁸⁷ Algunes de les produccions d'aquesta empresa es conserven al Museu d'Arenys de Mar (MAA). Els orígens del MAA se situen als anys cinquanta del segle XX,¹¹⁸⁸ data en què es va inaugurar Museu Municipal Fidel Fita, batejat així en honor al jesuïta Fidel Fita i Colomer (Arenys de Mar, 1835-Madrid, 1918). Aquest darrer museu, a la vegada, es va nodrir de l'arxiu històric homònim que acollia fons documentals relacionats amb la història de vila, creat el 1934 fruit d'un acord entre l'Ajuntament d'Arenys de Mar i el Col·legi Notarial de Catalunya.¹¹⁸⁹

Context

L'any 1983 es va redactar l'*Estatut del Museu d'Arenys de Mar*,¹¹⁹⁰ i el Museu es va establir com una Fundació Pública Municipal, dirigida i regulada mitjançant un patronat autònom format per l'alcalde, el regidor de cultura i nou vocals (dos regidors de l'Ajuntament, quatre membres veïns, un representant del Departament de Cultura, el director i director tècnic del Museu). El seu objectiu, encara vigent, és l'administració i la organització del patrimoni museístic de la vila i el desenvolupament de les tasques de documentació, conservació-restauració i difusió d'aquest. L'emplaçament escollit va ser l'Hospital Vell i la Capella de Sant Jaume, un edifici del segle XVIII de tres plantes situat al carrer de l'Església, 41-43, que durant un temps es va fer servir com a escola per a ensenyar a fer puntes a les noies de la vila. El 1981 l'Ajuntament, estimulat per la decisió de Frederic Marès de cedir gran part de la seva col·lecció de puntes a la vila, va encarregar

---

¹¹⁸⁶ RIBAS, Neus. «Empresarias en los negocios de encajes: Anna Maria Simón y Dolors Castells responsables de la Casa Castells de Arenys de Mar». A VV. AA.: *Ganarse la vida: género y trabajo a través de los siglos*. Granada: Dykinson, 2022, pàg. 309-311.

¹¹⁸⁷ Per a més informació, vegeu: VV.AA. *Els Castells. Uns randers modernistes*. Arenys de Mar: Ajuntament d'Arenys de Mar, 2007.

¹¹⁸⁸ PONS i Guri, Josep Ma. i SOLIAS i Arís, Josep M. *Museu d'Arenys de Mar*. Arenys de Mar: Ajuntament d'Arenys de Mar, 1983.

¹¹⁸⁹ PONS i Guri, Josep. *Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar: extret de la guia dels arxius històrics de Catalunya*. Barcelona: Departament de Cultura Generalitat de Catalunya, 1982.

¹¹⁹⁰ *Estatut del Museu d'Arenys de Mar*, Arenys de Mar, 25 de gener de 1983 (Arenys de Mar, Arxiu Museu d'Arenys de Mar).

la rehabilitació de l'edifici a l'arquitecte Joaquim de Ros i de Ràmis (Sant Celoni, 1911 - Barcelona, 1988),¹¹⁹¹ però tipologia de les peces de Marès, requeria d'un espai més actualitzat per a la seva exposició. Per això, l'Ajuntament va començar a moure fils i va aconseguir que la Generalitat de Catalunya hi participés. En aquella època, el Conseller de Cultura i Mitjans de Comunicació era Max Cahner i Garcia (Alemanya, 1936 - Barcelona, 2013), que a petició de l'alcaldia del maresme, va demanar satisfactòriament ajuda a *La Caixa*, per condicionar l'espai.¹¹⁹² Malgrat aquesta empenta inicial, el pla no avançava amb la rapidesa que l'escultor desitjava i va decidir involucrar a intel·lectuals com Salvador Espriu i Castelló (Santa Coloma de Farners, 1913-Barcelona, 1985), que va aprofitar la celebració del títol de Fill Adoptiu d'Arenys de Mar per parlar amb el President de la Generalitat, Jordi Pujol i Soley (Barcelona, 1930), el Conseller de Cultura i l'Alcalde d'Arenys de Mar sobre el Museu de les Puntes, a més, d'incloure l'ofertament de Marès al seu discurs de l'acte de lliurament.¹¹⁹³

L'octubre de 1982 la Generalitat va decidir realitzar un inventari de la col·lecció, abans d'acceptar-la. Finalment, d'acord amb el Decret 68/1983 del 31 de gener de 1983,¹¹⁹⁴ la màxima institució catalana va acceptar la donació de la col·lecció de labors de filigrana, fil i randa, puntes, blondes i altres objectes semblants, oferta per Frederic Marès i Deulovol. Així doncs, les col·leccions inicials del Museu estaven formades pel fons d'arqueologia d'Arenys de Mar i per la col·lecció de puntes que Frederic Marès va anar confiant des del 1983.

El 13 de març de 1983, coincidint amb el dipòsit de la Generalitat de Catalunya a l'Ajuntament d'Arenys de Mar, va tenir lloc la inauguració del Museu Marès de la Punta (fig. 50).

«El próximo Domingo será inaugurado por el presidente de la Generalitat, Jordi Pujol, el *Museu de les puntes Frederic Marès*. El escultor col·leccionista y erudito

---

¹¹⁹¹ Carta de Joan-Enric Garcia i Ferrer a Frederic Marès, 14 de març de 1981 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 2590).

¹¹⁹² Carta de Max Cahner a Frederic Marès, 31 de juliol de 1980 (Arenys de Mar, Arxiu Museu d'Arenys de Mar).

¹¹⁹³ Transcripció del parlament de Salvador Espriu durant l'acte de lliurament del títol de fill adoptiu d'Arenys de Mar, 6 d'octubre de 1980 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 1888/2).

¹¹⁹⁴ Decret 68/1983, del 31 de gener, pel qual s'accepta la donació a la Generalitat de Catalunya de la col·lecció de labors de filigrana, fil i randa, puntes, blondes i altres objectes semblants, oferta per l'Excm. Sr. Frederic Marès i Deulovol. *DOG*C. Catalunya, 4 de març de 1983, núm. 309, pàg. 537-538.

del Alt Empordà, al hacer donación a la Generalitat de su colección, con carácter gratuito, irrevocable y perpetuo, convierte a la villa de Arenys en sede de uno de los museos más importantes del mundo en su especialidad.»¹¹⁹⁵

A poc a poc, es van anar incorporant noves peces, creant així un museu de referència per l'estudi de les puntes en totes les seves versions. És el cas de la mantellina número 1651 o el portacartes número 455, que serien donacions de particulars.

Uns anys més tard, el 8 d'octubre de 1988 Joaquim Mollfulleda i Borrell (Arenys de Munt, 1915-2006) va donar la seva col·lecció de minerals a l'Ajuntament d'Arenys de Mar.¹¹⁹⁶ Mollfulleda era el propietari de les destil·leries homònimes amb seu a Arenys de Mar i conegudes per produir els licor Calisay. Des d'aleshores, el Museu gestiona dos equipaments: el Museu Marès de la Punta i el Museu Mollfulleda de Mineralogia, i conserva col·leccions de puntes, teixits, minerals i tot allò relacionat amb la història d'Arenys de Mar. L'any 2021 el Museu vetllava unes 8.000 peces, incloent les noves adquisicions.

Les Col·leccions de Frederic Marès

Recuperant el fil de la col·lecció de Frederic Marès, que és el tema que ens ocupa, val la pena comentar que entre finals de la dècada dels anys setanta i principis dels vuitanta del segle XX, Marès va decidir oferir gran part de la seva col·lecció de puntes al Museu d'Arenys de Mar, que conserva un aproximadament 450 peces relacionades directa o indirectament amb Marès, ja que els objectes van ingressar al Museu de diverses formes. La primera va ser el 1983 mitjançant, d'una banda, el dipòsit de la Generalitat abans esmentat, que estava format per 200 peces, i de l'altra, per la donació a l'Ajuntament d'un total de 121 peces, sense comptar 10 reproduccions de fotografies que Marès va encarregar a l'Institut Amatller d'Art Hispànic. En aquesta línia, l'escultor va continuar nodrint el museu amb donacions directes: l'any 1986 va donar 52 peces, el 1987 unes 13 i abans de morir, el 1990 al voltant de 47. Darrerament, el juny de 2009 es van incorporar les últimes puntes, gràcies a la compra de 17 peces que encara conservava la família de l'escultor, al seu nebot Pere Marès.

---

¹¹⁹⁵ «Apertura del Museu de les puntes». *La Vanguardia*, 12 de març de 1983, pàg. 21.

¹¹⁹⁶ Document de la donació de la col·lecció del Sr. Joaquim Mollfulleda i Borell a l'Ajuntament d'Arenys de Mar, 8 d'octubre de 1988 (Arenys de Mar, Arxiu Museu d'Arenys de Mar).

La curiositat de Marès per la blonda va sorgir l'any 1915 arran de la visita que va realitzar a l'Exposición de Lencería y Encajes Españoles del siglo XV al XIX, celebrada a la Sociedad Española de Amigos del Arte, a Madrid. Allà va conèixer bons col·leccionistes de puntes com els Marquesos de Valverde (Joaquín Álvarez de Toledo y Caro i Rosalía Caro y Caro), el Comte de les Almenas (José María de Palacio y Abarzuza) i l'antiquari Juan Lafora, entre d'altres. D'aquella exposició es va editar un catàleg en el qual es detallaven totes les peces, mides i expositors, així com un petit àlbum de làmines al final.¹¹⁹⁷ Anys més tard, segons va declarar el propi Marès en nombroses ocasions, adquiriria la col·lecció de puntes dels Marquesos de Valverde. Malauradament, no es conserva cap document de la compra d'aquesta, però creiem que Marès adquiriria algunes peces, perquè, com es veurà als paràgrafs següents, hi ha algunes puntes conservades a Arenys que coincideixen amb el catàleg esmentat.

El Dipòsit de la Generalitat de Catalunya a l'Ajuntament d'Arenys de Mar, 1983

La primera part de la col·lecció Marès es va incorporar a l'Inventari General de Béns de la Generalitat de Catalunya i es va dipositar a l'Ajuntament d'Arenys de Mar el 13 de març de 1983. El conveni, signat per Cahner i Garcia i Garcia i Ferrer, consistia en la cessió en dipòsit perpetu, voluntari i gratuït, de les puntes de Marès perquè hi fos exposada de manera permanent. En aquesta línia, l'Ajuntament es comprometia a instal·lar la col·lecció en un local adequat, que reunís les condicions per a la conservació, protecció i exposició de les peces, així com a mantenir la unitat d'aquestes i promocionar i difondre l'art de la punta. Seguidament, si l'Ajuntament volia traslladar temporalment les peces fora del municipi, havia de demanar una autorització per escrit al Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Segons el registre del museu serien 182 les peces que correspondrien al dipòsit, però només 176 s'han pogut relacionar amb les peces de l'inventari inicial.

El dipòsit estava format per 180 peces,¹¹⁹⁸ de les quals predominen en nombre els volants, bandes de roba que servien per guarnir un vestit o a qualsevol complement de la llar.

---

¹¹⁹⁷ VALVERDE, Marqués de. *Catálogo de la Exposición de Lencería y Encajes Españoles*. Madrid: Artes Gráficas, 1915.

¹¹⁹⁸ Corresponen als números de registre MAM: 32, 33, 19, 77, 44, 43, 42, 92, 89, 90, 95, 93, 94, 25, 27, 71, 53, 205, 81, 80, 79, 85, 84, 2896, 2895, 17, 18, 15, 2898, 200, 9, 164, 165, 175, 174, 169, 168, 167, 166, 173, 172, 171, 170, 36, 16, 22, 21, 24, 26, 73, 75, 55, 54, 51, 52, 91, 88, 87, 82, 176, 179, 178, 180, 183, 185, 184, 186, 187, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 199, 196, 203, 202,

Sobretot del segle XIX, però també n'hi ha algun del XX i del XVIII, i menor quantitat del XVII. Tots presenten motius vegetals i geomètrics. També hi havia colls, peces de tela que es posaven a les espatlles i que acompanyaven un vestit o una camisa. Generalment del segle XIX, uns quants del XX i un del XVIII, tots amb ornamentacions vegetals i geomètriques. Seguidament trobem dossers o frontals rectangulars que servien per embellir espais domèstics o religiosos, especialment dels segles XVI i XVII, amb decoracions vegetals, geomètriques i figures antropomorfes i zoomorfes. Del segle XVI val la pena destacar els números 261- figura fantàstica d'un animal quadrúpede aixecat damunt les potes del darrera, repetit.; 268-sacrifici d'Isaac; 276- motiu central en forma de gerro amb flors i a cada costat un motiu idèntic: dos gossos o llops rampants, coronats i encarats, separats per un castell almenat. Figures d'ocells i motius geomètrics i florals més petits complementen la decoració. La part superior de la peça està acabada per una franja de teixit de color blanc trencat, i la part inferior per un serrell, mentre que del XVII el 250- dona amb els braços oberts i agnus dei; 252- Ídem 250; i el 259-dues dames amb els braços estesos que sostenen a cada mà uns rams de flors. Quasi totes les peces provenen de Castella-Lleó. Altres peces interessants són les tires, malles o fragments de frontals, de forma rectangular i de diverses mides, del segle XVII al XIX i amb decoracions geomètriques i vegetals. Un bon exemple és el número 368- dos grups de dues aus simètriques i enfrontades, separades per una columna de formes geomètriques. Castella-Lleó. D'altra banda, trobem mantellines de núvia o mantons, usades per algunes dones per a recobrir-se el cap i punys, que servien com a allargament de la màniga per cobrir el puny. Del segle XIX i alguna del XVIII, totes aquestes amb motius vegetals i geomètrics. seguidament trobem tovalloles de combregar, del segle XIX, brodades i amb els símbols de la Passió, com ara els números nou i dos, aquesta última donació de la família Barella Arraut el 15 de maig de 1980. Una altra peça interessant d'indumentària religiosa és el cobrecalze número 220. De roba de la llar val la pena destacar la coberta de taula número 251, de forma quadrada. amb un motiu central format per un medalló envoltat per quatre lleons alats situats als angles, enfrontats i separats pel bust d'una figura

---

201, 204, 249, 230, 4, 3, 28, 72, 3250, 228, 241.2, 241.1, 241, 239, 242.1, 242, 248, 242.2, 3256, 3257, 250, 251, 3251, 3252, 261, 252, 254, 259, 270, 263, 268, 3258, 3263, 819, 817, 798, 799, 797, 1652, 704, 695, 364, 208, 209, 206, 207, 212, 213, 215, 221, 220, 223, 222, 217, 216, 219, 218, 225, 253, 258, 2770, 2767, 2766, 2764, 2761, 2072, 1904, 393, 392, 395, 394, 391, 390, 397, 396, 265, 375, 374, 371, 368, 382, 2023, 274, 276, 277, 278, 280, 312, 367, 366, 362, 365, 2131, 2134, 2133, 2121, 2118, 2115, 2123, 2, 1 i 23.

humana de forma grotesca. Aquest tema central està envoltat per una sanefa amb aus i flors en alternança. La peça està vorejada per un estret serrell. A més a més, trobem aplicacions ornamentals amb motius geomètrics i vegetals, dels segles XIX-XX i mostres dels segles XVI i XVII, essent més peculiar la número 270 (fig. 51), procedent de Castella i Lleó, una peça constituïda per tres franges treballades separades per un tros de teixit blanc. L'ornamentació de la franja superior i inferior és idèntica i consisteix en nou figures de gossos o llops encarats i encadenats, per parelles, a un element floral en forma de flor o arbre que es troba situat entre cada figura. La franja central està centrada per la figura d'una dona que té a cada costat dos lleons rampants coronats. El fons del treball està esquitxat de motius florals de diferents mides, motius geomètrics i petits ocells. Per últim val la pena comentar algunes peces d'indumentària femenina que tot i estar representades en menor nombre de peces, són prou interessants. Des de capes curtes, mocador d'espatlles, esclavines, xals, bufandes i ventalls, amb motius vegetals i geomètrics i dels segles XVIII al XIX.

Les donacions de Frederic Marès a l'Ajuntament d'Arenys de Mar

Segons els registres del Museu d'Arenys de Mar, Frederic Marès va realitzar fins a quatre donacions a Arenys de Mar entre els anys 1983 i el 1990. No obstant això, a l'Arxiu del Museu d'Arenys de Mar es conserva un document sense data signat per l'alcalde d'aleshores, Joan Enric Garcia, per mitjà del qual es feia una crida als ciutadans i ciutadanes de la vila a participar en l'increment dels fons del Museu, mitjançant la donació d'articles relacionats amb les puntes.

«El museu de puntes que s'està instal·lant a la nostra vila, al carrer de l'Església cantonada carrer Sant Jaume, contindrà una de les millors col·leccions d'Europa, que serà donada pel Sr. Frederic Marès.

L'esmentat senyor té interès que en el museu s'hi puguin instal·lar a més de la seva col·lecció, que conté infinitat d'articles de puntes, blondes, randes, labors de la dona, coixins de puntes, boixets, patrons, cadires que s'utilitzaven per fer puntes, fotografies, etc., les donacions que puguin fer els arenyencs per tal fi.

Per aquest motiu es fa la crida a tota la Vila per tal que tothom que vulgui fer donació ho porti a les oficines municipals (horari de 9 matí a 2 tarda) on se li lliurarà rebut del que

entregui. Tot seguit el Sr. Marès seleccionarà el que pugui ser útil i que no es repeteixi, per incorporar-ho al Museu. La resta seria retornat.

Esperant una resposta favorable, pel Museu d'Arenys que serà obra de tots, us saluda cordialment.

Joan Enrich Garcia i Ferrer, Batlle.»¹¹⁹⁹

És per aquest motiu que el museu conserva algunes peces que s'aixopluguen sota el nom de Marès però no van ser donades per ell, sinó per particulars.

Pel que fa a la donació de 1983, estava formada per 129 peces.¹²⁰⁰ La gran majoria eren dossers o frontals dels segles XVI, XVII i XVIII. Peces rectangulars de grans dimensions amb representacions d'animals fantàstics o no, motius vegetals i elements geomètrics, procedents de Castella i Lleó i una de Toledo. Destaquen per la seva iconografia els números 269 i 260, del segle XVI. També trobem teles amb punt de creu i bastidors de fusta de tambor de forma rodona amb diversos dissenys, però majoritàriament amb l'abecedari. Seguint aquest ordre, trobem aplicacions ornamentals, de petites dimensions i del segle XVIII. Generalment amb figures antropomorfs, motius vegetals i geomètrics i de procedència desconeguda, val la pena destacar els números 810, 811, 812, 813, 815. A continuació, algunes cobertes de taula dels segles XVI, XVII i XIX de motius geomètrics, florals. La majoria d'estil salmantí i originaris de Castella. Així mateix trobem draps d'ofrena del segle XVI al XVIII, rectangulars amb motius geomètrics i florals. Procedents de Castella i Lleó. Seguint aquesta línia de roba de llar, trobem un parell de coixineres brodades del segle XIX amb el nom de la propietària, procedents de Madrid. També hi ha algun fris del segle XVII, rectangular i amb escenes amb elements vegetals, zoomorfs i antropomorfs. Pel que fa a indumentària femenina, trobem tires i mostres del segle XVII amb motius florals i geomètrics; mocadors quadrats dels segles XVIII al XIX, amb brodat de sanefes florals; volants dels segles XVII i XIX amb motius

---

¹¹⁹⁹ Crida de l'Alcalde d'Arenys de Mar als ciutadans, s/d (Arenys de Mar, Arxiu Museu d'Arenys de Mar).

¹²⁰⁰ Corresponen als números de registre MAM:1651, 458.1, 458.2, 457.2, 458, 455, 456, 482.2, 482.1, 481.1, 481, 482, 3381, 468, 465, 464, 462.2, 462.1, 3382, 68, 67, 83, 1879, 2187, 448, 453, 454, 451, 452, 450, 344, 860, 862, 864, 865, 866, 858, 857, 60, 59, 62, 61, 439, 443, 444, 269, 373, 372, 370, 369, 377, 448.2, 448.1, 445.2, 457, 457.1, 273, 275, 279, 336, 334, 335, 332, 333, 349, 348, 347, 346, 345, 163, 861, 863, 859, 1543, 1544, 1597, 1598, 1546, 1583, 1580, 1579, 1594, 1593, 1592, 1590, 1588, 257, 266, 1528, 1492, 1497, 1509, 1510, 813, 74, 76, 69, 64, 63, 65, 177, 189, 243, 260, 255, 256, 262, 264, 818, 814, 815, 816, 810, 811, 812, 789, 786, 1643, 689, 1508, 705, 660, 462, 1834, 56, 2271, 2270, 2269 i 272.

geomètrics; mantellines del segle XIX i XX amb motius florals, com per exemple la número 243; i un portacartes del segle XIX, forma polilobulada amb seda i brodat motius florals. En tant que indumentària religiosa, comentar que hi ha un parell de cobrecalzels del segle XIX, de forma circular brodada amb motius florals i vegetals amb fil d'or, i una tovallola de combregar del segle XX amb motius de la Passió.

D'altra banda, pel que fa als aparells emprats per filar, trobem torns de filar dels segles XVIII i XIX, màquines verticals amb estructura de fusta i ferro, de procedència desconeguda excepte un que prové de Castella i Lleó, i debanadores de fusta i ferro dels segles XVIII i XIX. Per últim, reproduccions de deu fotografies que Frederic Marès va demanar a l'Institut Amatller sobre les puntes d'Arenys de Munt, entre d'altres temes.

Seguidament, la de 1986, estava formada 52 obres,¹²⁰¹ d'entre les quals trobem volants rectangulars dels segles XVII al XVIII amb motius geomètrics i florals; aplicacions ornamentals rectangulars amb motius florals i geomètrics, amb fils d'or o plata., del segle XVII. Tanmateix, les peces més interessants són les tires del segle XVI i XVII, fragments rectangulars amb motius geomètrics i vegetals amb fils de colors. Val la pena destacar els números 282, 283, 285, 284, 290, però sobretot el 287 (fig. 52) i el 286 (fig. 53), ja que són les úniques peces de les quals coneixem el propietari previ a Frederic Marès gràcies al catàleg que es va publicar de la *Exposición de Lencería y Encaje de los siglos XVI al XIX*,¹²⁰² segons el qual formaven part de la col·lecció de la Marquesa de Valverde. La primera, 287, és de teixit de color blanc trencat amb el brodat de fil de color vermell i presenta una decoració, que es va repetint, d'unes figures animals similars a dracs fantàstics de dues banyes, amb la boca oberta de la que en surt una llengua, dues potes i un cos allargat que acabat en cua. Els dracs estan d'esquenes l'un de l'altre i les cues divergeixen mitjançant un motiu floral, mentre que les llengües s'uneixen amb un motiu en forma de cor. La composició s'arrodoneix amb una fila d'ocells amb les ales obertes, així com per una sanefa amb motius florals que emmarca la composició. En tant que la segona, es constitueix per tres peces de forma rectangular de teixit blanc trencat i un brodat amb fil de color blau. Presenta una decoració formada per un motiu floral sinuós

---

¹²⁰¹ Corresponen als números de registre MAM: 305, 295, 292, 293, 298, 299, 296, 297, 300, 301, 283, 282, 285, 284, 287, 286, 289, 288, 291, 290, 317, 318, 319, 313, 314, 315, 320, 321, 304, 303, 302, 309, 308, 307, 306, 311, 310, 327, 326, 328, 323, 322, 325, 324, 331, 330, 1547, 1549, 316, 2274, 2275, 294.

¹²⁰² VALVERDE: *op. cit.*, 1915, pàgs. 25 i 27.

que es va repetint. La composició està acabada per una sanefa amb motius florals que acaba la peça en la seva part superior i inferior. Aquest grup de set peces procedeixen d'Itàlia. Seguidament, comentar les mostres, del segle XVII, quatre rectangulars de teixit blanc decoració en grocs i blaus. Motius vegetals, geomètrics i zoomorfs. Estil d'Àvila; un brocat quadrat decorat amb flors i fulles; i una rectangular verd brodat de flors i fulles en fil metàl·lic, flors i fulles. Per últim, dos boxets del segle XVII, dues escultures de 1985 i dues figures femenines d'argila ferruginosa sense policromia, que representen una puntaire asseguda a una banqueta fent puntes de coixí.

D'acord amb la llibreta *Registre de donacions i dipòsits*, el 18 de febrer de 1987 es va realitzar una altra donació que constava de 13:¹²⁰³

«4 grans quadres contenint frontals:

1 quadre amb 6 peces repartides com segueix

1 frontal amb serrell i borles de malla sargida, motiu cavalls enfrontats amb gerro central, arbre al darrera i ocellet sobre cada cavall.

1 frontal de 90x25 cm. amb serrell ondulat.

3 motius: esq. 2 figures, centre gerro i dreta figures geomètriques.

1 fragment frontal amb serrell de 0,20x0,20.

1 “ “ “ “ de 0,20x0,20.

1 fragment 0,22x0,09 amb serrell trenat.

1 “ 0,18x0,09 “ “ “ triangular.

1 quadre amb un frontal de 1,86x0,50 mts. Dibuix geomètric, amb serrell trenat. Tècnica: malla sargida.

1 quadre amb serrell triangular de 2,54x0,60 cm., de malla sargida-motiu: gossos encadenats a una columna i enfrontats els separa una espècie de “florero” i a dalt 2 gossets petits. Bora inferior i lateral dreta amb cervols i lateral esquerra i superior motí floral.

1 quadre de 2,54x0,42 mts. amb motius geomètrics i serrell senzill triangular. Bora de baix ocells, bora de dalt dibuix geomètric.»¹²⁰⁴

Gràcies a les descripcions anotades a la llibreta podem afirmar que els números 267, 271, 281, 350 i 376 corresponen a aquesta donació i dels quals val la pena destacar els tres primers. Són dossers rectangulars del segle XVII, amb figures zoomorfs i motius

---

¹²⁰³ Corresponen als números de registre MAM: 1660, 376, 281, 350, 795, 793, 790, 791, 271, 267, 96, 794, 792.

¹²⁰⁴ Registre de donacions i dipòsits, s/d (Arenys de Mar, Arxiu Museu d'Arenys de Mar).

vegetals i geomètrics, procedents de Castella i Lleó. Pel que fa a la resta, no queda clar a quines peces es refereixen, però segons els Museu d'Arenys serien volants, mostres i puntes del segle XIX, amb motius vegetals i geomètrics.

Finalment, la de 1990 estava formada per 47 objectes,¹²⁰⁵ principalment estris per fer puntes, com fusos i boixets del segle XVIII i XIX, però també trobem altres peces. Dels fusos destaquen els següents: un decorat amb incisions formant línies fent ziga-zaga (1563); i sis amb incrustacions d'os (1535, 1536, 1532, 1533, 1534 i 1596). I pel que fa a la resta de material, hi havia torns de filar (1531) del segle XVII al XIX de fusta i ferro; boixets del segle XVIII de fusta (1908) amb motius geomètrics; i inclús un equip de treball per a tèxtil (1496) del segle XVII, amb una base rectangular en forma de L. A més d'aplicacions ornamentals (800-809) i alguna tira, dels segles XIX al XX, amb motius vegetals, geomètrics i aquesta última amb representació zoomorfa.

La compra a Pere Marès, 2009

L'any 2009, Pere Marès va oferir al Museu d'Arenys de Mar 17 peces de la col·lecció Marès que encara conservava la família. Aquestes corresponen als números de registre del 10158 al 10201, d'acord amb la base de dades del Museu d'Arenys de Mar. De les 17 peces, 15 són dossers, majoritàriament del segle XVI encara que també hi ha dels segle XVII al XIX, i 2 són cobertes de taula, una del segle XVI i l'altra del XVIII. El primer grup està format principalment per frontals rectangulars amb dissenys vegetals i animals reals i fantàstics, excepte el número 10194, que té una representació historiada amb l'escut dels Borbons al centre i el 10187, en el qual es representa una escena clàssica amb personatges que porten instruments, envoltats d'alguns angelets. Pel que fa als cobretaula, també són rectangulars i amb temes vegetals i animals. Totes les composicions procedeixen de Castella i Lleó.

---

¹²⁰⁵ Corresponen als números de registre MAM: 1907, 1908, 1563, 1964, 1559, 1560, 1561, 1562, 1535, 1536, 1574, 1573, 1566, 1565, 1568, 1567, 1569, 1572, 1571, 1575, 1518, 1517, 1520, 1519, 1521, 1531, 1532, 1533, 1534, 1496, 1514, 1511, 1557, 1558, 1570, 809, 808, 805, 804, 807, 806, 801, 800, 803, 802, 10967, 10968.

Conclusió

Per concloure, podem dir que la col·lecció de labors de filigrana, fil i randa, blondes, puntes i altres objectes semblants de Frederic Marès va ingressar al Museu d'Arenys de Mar mitjançant la formalització de tres tipologies de contracte, és a dir, a través de tres figures jurídiques. El dipòsit, realitzat per la Generalitat de Catalunya l'any 1983 fruit de la donació de Frederic Marès a aquesta; la donació, del propi escultor i de particulars, engrescats per l'alcaldia d'Arenys de Mar, entre el 1983 i el 1990; i la compra, per part d'aquest ajuntament al nebot de l'escultor, Pere Marès i Ibáñez, l'any 2009.

Així mateix, la col·lecció està formada per dos grans grups. El primer fa referència a les puntes pròpiament i es podria dividir en peces d'indumentària i complements femenins, al voltant 250 peces entre volants, entredós, colls, mantellines, punys, mocadors, capes curtes, esclavines, bufandes, portacartes, ventalls i xals, i decoració d'espais i tèxtils d'ús litúrgic, com ara dossers o frontals, cobertes de taula, draps d'ofrena, tovalloles de combregar i d'altar i coixineres, compost per aproximadament 120 elements. El segon a la història de les puntes, compost per uns 55 estris emprats per a la manufactura de les puntes, fusos, bastidors, torns de filar, boixets i debanadores, per una desena de fotografies i un parell d'escultures de filadores.

En tant que a la cronologia, val la pena comentar que la majoria pertanyen al segle XIX, seguit del XVII, del XVIII, del XVI i finalment del XX. Pel que fa a la procedència, hi ha algunes puntes belgues, franceses i italianes, però en gran part provenen de Castella i Lleó. La iconografia renaixentista amb influències orientals és la més recurrent, sobretot amb motius geomètrics i vegetals, tot i que també hi ha alguns amb animals fantàstics i figures antropomorfes.

Respecte dels teixits, destaquen aquells fets amb fibres d'origen vegetal, com el lli i el cotó, i en menor mesura les d'origen animal, com la seda. Predominen els fils de color blanc si bé hi ha algunes peces fetes amb colors primaris. Sobre les tècniques, destaca la punta al coixí però també hi ha brodat.

Finalment, cal insistir que l'origen de la col·lecció és desconegut. A pesar del que declarà el propi col·leccionista i les fonts de l'època, que centraven la procedència a la col·lecció de la Marquesa de Valverde. Gràcies al catàleg de l'*Exposición de lenceria y encajes* he

pogut relacionar dues peces de la col·lecció Marès amb les de Rosario Álvarez de Toledo, III Marquesa de Valverde. A més a més, tampoc es conserva cap document relatiu a la compra de les peces per part del col·leccionista, només alguns relacionats amb les donacions de particulars a l'Ajuntament d'Arenys de Mar. És per aquest motiu que creiem que moltes d'aquestes peces serien ofertes a Marès durant els seus viatges per Castella a la recerca d'escultures i no van quedar registrades en lloc.

2.3.7. Museu del Llibre, 1986

Catalunya a inicis del segle XX es trobava en plena efervescència social, política i cultural. S'havia començat a recuperar l'autonomia, que requeria de la regulació lingüística per establir les seves bases. En aquest context, i amb l'objectiu de promoure la cultura catalana, es va crear l'any 1907 l'Institut d'Estudis Catalans, seguint l'exemple d'altres institucions com ara la Junta Municipal de Museus i Belles Arts (1902), que es va fundar per incentivar la cultura artística. Així mateix, els membres de l'IEC consideraven que també s'havia de fomentar l'estudi de lletres catalanes i van preparar un projecte per activar la constitució de la biblioteca catalana, que van presentar a l'Ajuntament i a la Diputació de Barcelona.¹²⁰⁶

Context

La Biblioteca de Catalunya es va fundar l'any 1907 com a Biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans i es trobava al carrer del Bisbe, al barri Gòtic de Barcelona.¹²⁰⁷ Els seus fons es van anar nodrint de donacions de personatges il·lustres, com ara el llegat d'Antonio Aulèstia i Pijoan (Reus, 1849 - Barcelona, 1908) el 1907,¹²⁰⁸ i d'adquisicions promogudes per la Diputació de Barcelona i pel propi IEC, com la col·lecció de llibres d'història i la documentació personal el 1908 de Marià Aguiló i Fuster (Palma de Mallorca, 1825 - Barcelona, 1897),¹²⁰⁹ un dels primers lots que es van incorporar al catàleg. La inauguració oficial es va celebrar el dia 28 de maig de 1914.

«Con gran solemnidad efectuóse el día 28 de mayo último la inauguración oficial de la Biblioteca de Cataluña organizada por el *Institut d'Estudis Catalans*. Asistieron al acto el Ayuntamiento en corporación, los diputados provinciales de las cuatro provincias catalanes que se encontraban en nuestra ciudad con motivo de celebrarse la primera asamblea de la Mancomunidad de Cataluña, representaciones de las principales corporaciones y entidades de Barcelona y gran número de particulares, entre los que figuraban los más importantes elementos de la intelectualidad barcelonesa.»¹²¹⁰

---

¹²⁰⁶ «La biblioteca catalana», *La Vanguardia*, Barcelona, 13 de novembre de 1907, pàg. 2.

¹²⁰⁷ «La Diputación de Barcelona y la fundación de la Biblioteca de Catalunya», *La Vanguardia*, Barcelona, 29 de gener de 1910, pàg. 4.

¹²⁰⁸ «Notas locales», *La Vanguardia*, Barcelona, 30 de març de 1908, pàg. 3.

¹²⁰⁹ «Notas locales», *La Vanguardia*, Barcelona, 7 de juliol de 1908, pàg. 2.

¹²¹⁰ «Inauguración de la Biblioteca de Catalunya», *Ilustración artística*, 8 de juny de 1914, pàg. 395.

L'any 1931 l'Ajuntament de Barcelona va aprovar la cessió de l'antic Hospital de la Santa Creu per acollir la seu de l'Institut d'Estudis Catalans i la Biblioteca de Catalunya, amb la celebració d'una cerimònia simbòlica a la qual l'alcalde de Barcelona, Joan Antoni Güell i López (Comillas, 1874-Cala d'Or, 1958), feia lliurament de les claus de l'edifici al president de la Diputació de Barcelona:

«No entregaría estas llaves más que a vos, porque sois para nosotros el presidente de la Mancomunidad de Cataluña; y así estas llaves pasan de manos de Barcelona a manos de Cataluña. No las entregaría por ninguna otra finalidad sino para la instalación de los Estudios Catalans y Biblioteca de Catalunya, puesto que «so equivale a dedicar estas veneradas paredes a conservar el espíritu de Cataluña toda vez que esto es una Biblioteca que contendrá los viejos -documentos representativos de la gloriosa historia de Cataluña y la literatura moderna, expresión de las aspiraciones catalanas.»¹²¹¹

Després de la Guerra Civil el regim franquista va denominar la institució com a Biblioteca Central i no va ser fins el 1981 que va recuperar la denominació original, en part gràcies a l'aprovació de la Llei de Biblioteques pel Parlament de Catalunya. A la dècada dels anys noranta es van estipular les funcions de la Biblioteca de Catalunya en qualitat de biblioteca nacional i es va estructurar el seu fons, tanmateix es van reformar les naus gòtiques i es va realitzar l'ampliació d'alguns espais.

El Museu del Llibre Frederic Marès

«Malgrat la seva edat, Marès és un home ple de projectes. Darrerament ha cedit bona part de la seva biblioteca i arxiu a la ciutat de Barcelona perquè pugui ser consultada per tothom. Segons que va explicar “és un veritable museu del llibre, ja que inclou des dels incunables fins a l'aparició de la impremta”.»¹²¹²

L'any 1981 Frederic Marès va enviar una carta al President de la Diputació de Barcelona, Francesc Martí i Jusmet (Barcelona, 1946), en la que reiterava la seva intenció de cedir la seva biblioteca a l'Institut d'Estudis Catalans, amb destí a la Biblioteca de Catalunya, per contribuir en el patrimoni bibliogràfic de Catalunya.¹²¹³ Feia anys que Marès tenia la

---

¹²¹¹ «La cesión del antiguo Hospital de la Santa Cruz», *La Vanguardia*, Barcelona, 31 de març de 1931, pàg. 10.

¹²¹² BERNILS, J. M. «Marès esperona Figueres perquè amplii el Museu de l'Empordà», *Los Sinos de Gerona*, 17 de setembre de 1987, pàg. 9.

¹²¹³ Carta de Frederic Marès a Francesc Martí i Jusmet, 1 d'abril de 1981 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta 71).

intenció de donar la seva biblioteca personal, iniciada a finals del segle XIX pel seu pare, Pere Marès i Oriol, a la Biblioteca de Catalunya. Com ja s'ha comentat anteriorment, el pare de Marès havia regentat diverses llibreries de vell fins que va morir, l'any 1914. És per això que l'escultor considerava que la qualitat dels llibres que integraven la seva col·lecció era excepcional i mereixia, no només formar part del fons de la biblioteca nacional, sinó ser exposada permanentment en vitrines perquè tothom la pogués admirar i consultar. Marès no anava errat, els incunables que volia donar van ser estudiats per experts de la Biblioteca de Catalunya, que van advertir que 18 eren únics a les biblioteques hispàniques.¹²¹⁴ En aquest sentit, val la pena comentar que des de la dècada dels anys quaranta, Marès havia promogut la creació d'un Conservatori de les Arts del Llibre, amb l'objectiu de vetllar per la conservació i estimular les tècniques d'il·lustració del llibre. Marès considerava que el recinte més adient per acollir el conservatori era a l'Antic Hospital de la Santa Creu, espai en el qual ja es trobava la Biblioteca Central, l'Escola de Bibliotecàries i l'Escola Massana.¹²¹⁵ El Conservatori es va fundar l'any 1948 i formava part de l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis.

Les obres es van iniciar immediatament, però es van aturar per desavinences entre els promotors. Es van reprendre l'any 1984 i Marès sentia que es demoraven massa perquè ja hi havia dues sales quasi acabades, però la sala més important, la que unia l'entrada amb les altres no. És per això que considerava que una inauguració prematura perjudicava la unitat del projecte i li feia plantejar la retirada de la oferta de donació si les obres no estaven enllestides i el museu inaugurat com a màxim el mes de desembre de l'any següent.¹²¹⁶ Per aquest motiu, el director de la Biblioteca de Catalunya, Jaume de Puig i Oliver (Cornellà del Terri, 1944) va creure oportú insistir en la importància d'aquesta donació, que qualificava de gran valor històric per a la institució, i es va assegurar de que les obres es dugessin terme abans de la data que Marès havia donat com a última.¹²¹⁷

Així doncs, després de moltes vicissituds el Museu del Llibre Frederic Marès va obrir les seves portes el 12 de juny de 1985. La idea inicial era distribuir la col·lecció en quatre

---

¹²¹⁴ Carta d'Amadeu J. Soberanas a Frederic Marès, 4 d'agost de 1980 (Barcelona, CDIR-MFM, Carpeta Museu del Llibre).

¹²¹⁵ Carta de Frederic Marès a Antonio Gallego Burí, 4 d'abril de 1955 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4185).

¹²¹⁶ Carta de Frederic Marès a Antoni Dalmau, 10 de setembre de 1984 (Barcelona, CDIR-MFM, Carpeta Museu del Llibre).

¹²¹⁷ Carta de Jaume de Puig al president de la diputació de Barcelona, 4 de setembre de 1984 (Barcelona, CDIR-MFM, Carpeta Museu del Llibre).

sales, però el dia de la inauguració només hi havia tres acabades. A la primera, també coneguda com del Via Crucis,¹²¹⁸ s'exhibien incunables i manuscrits de tipologies diverses, entre els quals destacaven els de temàtica lul·liana, que estaven exposats a sota de la taula gòtica del suposat retrat de Ramon Llull, juntament amb dues premses. La segona sala albergava 337 obres dels segle XVI: tractats sobre arquitectura, arts bèl·liques o botànica, entre d'altres temàtiques. Seguidament, a la tercera sala s'exposaven encuadernacions des del segle XVII i que tenien un objectiu didàctic, ja que permetien seguir l'evolució d'aquesta tècnica.¹²¹⁹ Quan es va inaugurar el Museu (fig. 54), la donació no estava completa, no s'havia signat encara cap acord i l'entrada del Museu estava en obres,¹²²⁰ i per tant, estava tancat al públic.¹²²¹ Tot plegat incomodava a Marès, que no volia que el Museu s'obris al públic fins que no estigués enllestit i s'hagués elaborat un catàleg.¹²²² La polèmica estava servida, tot d'un plegat van començar a aparèixer articles a la premsa que criticaven la gestió dels afers comentats a les línies anteriors, per part de la Diputació de Barcelona i de la Biblioteca de Catalunya, i aquestes no van trigar en defensar la feina que estaven duent a terme:

«Sabemos muy bien que el señor Marès es el coleccionista de arte más importante de Europa en estos momentos. Por eso la Biblioteca de Catalunya no ha dudado ni un instante en colaborar en su Museu del Llibre, y para ello no se ha reparado en gastos. Finalmente queda pendiente lo más importante: la formalización de la donación. Y digo esto no sólo porque vivimos en un viejo país conformado por el derecho romano, sino porque todas las condiciones del donante deben precisarse exactamente en forma jurídica. Precisamente porque creemos en el Museu del Llibre, es de esperar que éste se constituya con todas las garantías. No quiere esto decir que no hayamos hablado de ello con el señor Marés, al contrario. Pero hablar no basta. La Biblioteca de Catalunya es una institución pública y todo lo que atañe a sus instalaciones y servicios debe tener una regulación jurídica y formal estable.»¹²²³

---

¹²¹⁸ La sala data de finals del segle XVII i havia acollit la infermeria de l'hospital.

¹²¹⁹ P., R. M. «Los incunables donados por el escultor Marés a la Biblioteca de Catalunya ocupan 4 salas», *La Vanguardia*, 18 de juny de 1985, pàg. 58.

¹²²⁰ DE PUIG, Jaume. «El "Museu del llibre Frederic Marès"», *La Vanguardia*, 20 de desembre de 1985, pàg. 6.

¹²²¹ SANCHIS, Alberto. «¿Qué pasa con el Museu del Llibre?», *La Vanguardia*, 1 de desembre de 1985, pàg. 8.

¹²²² VENTALLÓ, Joaquim. «El Museu del Llibre-Donació Frederic Marés continua tancat set mesos després de la seva inauguració», *La Vanguardia*, 4 de febrer de 1986, p. 38.

¹²²³ DE PUIG, Jaume. «Sobre el Museu del Llibre Marès», *La Vanguardia*, 7 de febrer de 1986, pàg. 27.

Cert és que a finals del 1986 el Museu encara no es podia visitar i Marès va declarar el següent, a una entrevista que li van fer a *La Vanguardia*:

«“Espero que se termine antes de fin de año porque ya llevamos mucho tiempo”, dice con cierta impaciencia. “Casi está todo instalado, se ha hecho un montaje brillantísimo. Creo que será el primer museo del libro que habrá porque el del Pueblo Español es tipográfico. En él se podrá seguir toda la evolución del libro, desde el manuscrito, incunables. primeras ediciones de Ramon Llull. Habrá una sala de encuadernación. Es un homenaje que hago a Cataluña con piezas de gran calidad, básicamente procedentes de la biblioteca de mi padre, que era un gran bibliófilo. Yo la aumenté en homenaje a él y para adquirir algún libro tuve que vender piezas mías. Creo que el museo dará tono y prestigio a Barcelona y espero que la ciudad lo acoja como se merece porque tiene gran categoría”, dice Frederic Marés para añadir, una vez más, que “todo ha salido de mi escultura”.»¹²²⁴

No obstant, el donació va seguir el seu curs i es va fer efectiva a finals del 1986. El 15 de desembre Marès va oferir una «(...) col·lecció de manuscrits, pergamins, llibres rars i llibres amb relligadures precioses, en part heretada del seu pare, il·lustre llibreter de vell Barcelona a començament de segle, i després incrementada amb gran sacrifici pel seu propi esforç personal de més de mig segle de recerca i selecció, de cara a constituir un Fons bibliogràfic d'interès permanent per al país, tan pel seu valor intrínsec com pel seu valor de cultura de la ciutadania, la qual rarament té accés a les meravelles tipogràfiques i estètiques incloses en aquells llibres d'altra època, dels inicis de l'impremta, avui rebuscats i sobrevalorats en el món del llibre.»¹²²⁵ El dia 19 del mateix mes es va celebrar la sessió plenària de la Diputació de Barcelona en la qual es va aprovar acceptar la donació a títol gratuït de la seva col·lecció a l'Institut d'Estudis Catalans, amb destí a la Biblioteca de Catalunya. També es va signar l'acord de les condicions que Marès establí per dur a terme la donació i que la Diputació de Barcelona havia de respectar. D'una banda, la institució s'havia de comprometre a mantenir la unitat de la col·lecció, que s'havia d'exposar sota el nom de Museu del Llibre, a la Biblioteca de Catalunya, però amb un accés independent. També s'havia de comptar amb una bibliotecària i un subaltern del personal agregat a la Biblioteca de Catalunya, entitat que no només havia de promoure la publicació d'un catàleg que inclogués totes les peces, sinó que havia de vetllar per la conservació i integritat d'aquestes. Finalment,

---

¹²²⁴ SPIEGEL, Olga. «Marés: "Tengo ideas y, aunque no las podré realizar, no me considero viejo"», *La Vanguardia*, 28 d'octubre de 1986, pàg. 47.

¹²²⁵ Nota de Frederic Marès, signada per Josep Ma. Esquerda i Roset, a Jaume de Puig, 22 de desembre de 1986 (Barcelona, CDIR-MFM, Carpeta Museu del Llibre).

s'havia de garantir l'obertura del Museu al públic general i en especial, als investigadors.¹²²⁶ En el suposat cas de que aquestes clàusules no es complissin, el donant o els seus representants legals podran denunciar-ho a l'autoritat judicial.

Per dur a terme la instal·lació definitiva de la donació de Marès, la BC va haver de reorganitzar els seus espais, tenint en compte que es trobava a un edifici històric i que no era fàcil modificar les dependències. Es van haver de traslladar algunes col·leccions a altres sales, com la d'Eduard Toda i Güell (Reus, 1855 – Poblet, 1941) que va ingressar entre 1920 i el 1934, o la biblioteca personal de Jacint Verdager i Santaló (Folgueroles, 1845 - Vallvidrera, 1902), adquirida el 1908, entre d'altres. Així com canviar l'ús de la Sala del Via Crucis, que havia d'acollir la sala de reunions del Patronat, i que per contra, va passar a formar part del Museu del Llibre.¹²²⁷ Actualment, el Museu del Llibre està instal·lat únicament en aquesta.

Marès tenia moltes ganes de que s'acabés el catàleg, però l'any 1987 encara no estava acabat, i en una visita a la Biblioteca de Catalunya va veure que la bibliotecària que tenia cura del catàleg de la seva donació havia estat destinada a una altra secció, i creia que això perjudicava la seva redacció. Per tant, considerava que hi havia falta de serietat en la seva donació i l'entristia.¹²²⁸ El dia a dia d'una biblioteca implicava prioritzar altres tasques que també eren importants i catalogar tot el que havia donat era una tasca feixuga que calia fer-la correctament i dedicar-hi el temps que fos necessari. Quan Manuel Mundó i Marcet (Barcelona, 1923- 2012) va arribar a la direcció de la Biblioteca va impulsar la finalització del catàleg, que es va publicar definitivament l'any 1994.¹²²⁹ A més a més, un dels desitjos de Marès era que el catàleg inclogués un pròleg que narrés els orígens de la col·lecció iniciada pel seu pare, Pere Marès i Oriol, en part per dignificar la seva figura.

---

¹²²⁶ Comunicat sessió plenària extraordinària de la Diputació de Barcelona, 19 de desembre de 1986 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Museu del Llibre).

¹²²⁷ Carta de Manuel Mundó a Frederic Marès, 5 de gener de 1990 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Museu del Llibre).

¹²²⁸ Carta de Frederic Marès a Joaquim Ferrer, 14 d'octubre de 1987 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Museu del Llibre).

¹²²⁹ MUNDÓ, Anscari M. *Catàleg del Museu del Llibre Frederic Marès*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1994.

Les obres

La donació estava composta pel material bibliogràfic següent: 36 manuscrits (s. XIII-XVIII); 122 pergamins (s. XII-XV); 36 fulls de música antiga; 1 pedra litogràfica; 95 incunables; 310 obres del s. XVI; 126 obres posteriors; 399 enquadernacions; 207 papers antics; 406 ex-libris; i 74 portades i gravats d'edicions antigues. Aquest es complementava amb una taula gòtica de Ramon Llull procedent del retaule del segle XV de l'Església de Sant Francesc de Mallorca i per dues premses antigues dels segles XVII i XVIII i dotze medallons modelats per Marès que representaven figures cabdals de la cultura catalana. Gairebé 2.000 peces es detallaven a la donació, però Marès havia deixat la porta oberta a ampliar-la si ho creia necessari, de fet va anar incrementant les col·leccions fins a la primavera de 1990, data en que va donar una petita enquadernació de plata preromànica que a més es va fotografiar per a la portada del catàleg.

El catàleg del Museu del Llibre és una font valuosíssima que permet resseguir de manera exhaustiva i acurada la col·lecció al llarg de les seves 508 pàgines. És per això que realitzar una descripció de totes i cadascuna de les peces en aquesta Tesi Doctoral, no té gaire sentit. No obstant, s'han triat algunes obres a mode d'exemple per il·lustrar la varietat de la donació. Un dels manuscrits que formava d'aquesta era el *Llibre de las rendas del sacristà del monestir de Sant Pere de les Puellas de Barcelona fet en lo an MDLXXXVIII, essent sacristana la s Isabel Olivera*, una obra del 1599 amb anotacions del segle XVIII, enquadernat amb pell negra i amb decoracions florals i geomètriques en els plans (M. 33).¹²³⁰ També hi figurava *Missarum quinque vocum ad normam Concilii Prouincialis Mediol. sub Carolo Borromaeo Cardinale habiti*, quatre misses amb partitures del 1588 (I. 469).¹²³¹ Tanmateix, hi havia el «llibre amagatall», una peça trompe-l'oeil que visualment tenia l'aparença de dos llibres però alhora d'obrir-los es convertien en una capsa (I. 513).¹²³² Com s'ha comentat anteriorment, a banda de la donació bibliogràfica, també en va fer una d'obres diverses. La més atractiva d'aquest grup és segurament la pintura sobre taula de la Ramon Llull, realitzada probablement per Pere Terrencs l'últim quart del segle XV (fig. 55).¹²³³ La peça formava part del retaule de

---

¹²³⁰ MUNDÓ: *op. cit.*, 1994, pàg. 16

¹²³¹ MUNDÓ: *op. cit.*, 1994, pàg. 142.

¹²³² MUNDÓ: *op. cit.*, 1994, pàg. 152.

¹²³³ Pere Marès i Oriol va oferir aquest retaule a la Junta de Museus de Barcelona l'any 1915. La institució va acordar que no era convenient pels museus. Per a més informació, vegeu: *Acta de la*

la trinitat de l'Església de Sant Francesc de Palma de Mallorca i va ser la primera obra que va adquirir Marès: «Dios supo premiar mis devociones lulianas, cuando cierto día mi padre recibía aviso de Mallorca del envío de una caja conteniendo una tabla del siglo XIV, en la que la figura del beato Ramon Llull aparecía de pie ante un pupitre y con el rostro elevado en éxtasis; iluminaba su cabeza la aureola de luz del Cristo crucificado que se le aparece.»¹²³⁴ També val la pena comentar que la donació contenia premses antigues i medallons, així com una enquadernació de plata carolíngia, dels segles IX-X (fig. 56).¹²³⁵

Quan es va realitzar la catalogació definitiva de totes les obres, els experts es van adonar que alguns manuscrits i incunables tenien falses filigranes dibuixades amb bolígraf en algunes pàgines, diversos pergamins contenien il·lustracions i títols d'imitació antiga, varies enquadernacions estaven decorades amb ferros pseudogòtics i uns quants ex-libris de personatges del segle XVII estaven enganxats a llibres que no havien estat mai de la seva propietat. Ignorem si Frederic Marès coneixia o no aquest fet, però el que està clar es que va voler realitzar la donació en un intent de preservar la seva col·lecció, malgrat que algunes obres no fossin del tot autèntiques.

Conclusió

La col·lecció de material bibliogràfic (ex-libris, incunables, llibres antics, manuscrits i pergamins) i d'altres peces relacionades directa o indirectament amb aquest, que Frederic Marès va donar a la Biblioteca de Catalunya amb destí al Museu del Llibre, estava composta per 2.000 obres aproximadament i es va instal·lar a la sala del Via Crucis. Malgrat que la donació es va oficialitzar l'any 1986, el donant va anar cedint els objectes progressivament, des de principis dels anys vuitanta i fins a la seva mort el 1991. Tres anys després, el 1994, després de moltes desavinences entre els funcionaris de la BC i Marès, es va publicar el catàleg que recollia la totalitat de la donació. Arran de les investigacions que es van dur a terme per documentar el catàleg, que va culminar amb l'inventari de la col·lecció, els experts van advertir que d'entre els nombrosos exemplars valuosíssims, també n'hi havia alguns que havien estat modificats en època

---

sessió de la Junta de Museus de Barcelona de 16.10.1915, 16 d'octubre de 1915 (Barcelona, ANC, ANC1-715-T-529, pàg. 9).

¹²³⁴ MARÈS: *op. cit.*, 2006, pàg. 27.

¹²³⁵ MUNDÓ: *op. cit.*, 1994, pàgs. 307 i 413.

contemporània. Així ho demostra la carta que el director de la institució, Manuel Mundó, va enviar a Marès el 1990:

«(...) ja que és impossible evitar que els investigadors i entesos en llibres antics s'adonin de falses filigranes, traçades amb bolígraf de color en certes pàgines de manuscrits i d'incunables; de dibuixos i títols moderns d'imitació anacrònica en alguna relligadura de pergamí (...). Si faig alguna al·lusió serà per atribuir-ho a col·leccionistes anteriors a vostè, a fi que la seva reputació no se senti gens perjudicada.»¹²³⁶

Bé, en qualsevol cas, i sense entrar en polèmiques, l'aportació de Marès a la BC simbolitza un cop més l'afany del col·leccionista de contribuir en la cultura nacional i en aquest cas també, en l'estudi de la literatura catalana.

---

¹²³⁶ Carta de Manuel Mundó a Frederic Marès, 5 de gener de 1990 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Museu del Llibre).

2.3.8. Museo de la Real Acadèmia de Bellas Artes de San Fernando, 1986

La RABASF es va fundar el 1752 a Madrid, amb l'objectiu de promoure l'ensenyament de la pintura, l'arquitectura, l'escultura i el disseny, seguint el model d'altres ciutats europees, com Roma o París. El 1844 es va seccionar l'ensenyança de les belles arts, amb la creació de l'Escuela de Nobles Artes. Arran d'aquesta disgregació, va emergir una nova acadèmia, que tenia com a finalitat promoure l'estudi i la difusió de les arts abans esmentades, mitjançant publicacions i exposicions, així com, responsabilitzant-se de la recentment creada Comisión Central de Monumentos Históricos y Artísticos,¹²³⁷ encarregada de vetllar per la conservació i restauració dels edificis i obres d'art de cert valor. Malgrat la separació, ambdues institucions van continuar compartint ubicació fins al 1967, data en què l'escola, que havia passat a anomenar-se Escuela Superior de Bellas Artes, es va integrar a la Universidad Complutense de Madrid, deixant algunes sales de l'Acadèmia buides. Des d'aleshores, es va iniciar el projecte de restauració, remodelació i ampliació de l'edifici, i de l'adaptació de les sales d'acord amb les necessitats vigents, entre les quals es trobava instal·lar el museu.

Context

El 27 de maig de 1974 es va anomenar José María de Azcárate Ristori (Vigo, 1919-Madrid, 2001) conservador interní del Museu i el 16 de desembre d'aquell mateix any va ser designat Director-Conservador. De Azcárate es va trobar una Academia immersa en un procés de transformació: «Mientras tanto, en el número 13 de la calle de Alcalá, dos o tres años de obras están por delante. Los proyectos son dilatados y prometedores. El arquitecto don Fernando Chueca pretenderá cambiar la fisonomía del museo dándole una mayor capacidad a sus salas (...).»¹²³⁸ I amb la major part de les obres d'art guardades a magatzems. No obstant, es va mantenir exposada una selecció de les més importants, que es podien visitar sota petició a la Biblioteca Nacional de España, al barri de Recoletos. Mentre va durar la

---

¹²³⁷ Per a més informació, vegeu: VV. AA. *Inventario de los legajos de las Comisiones Provinciales y de la Comisión Central de Monumentos Histórico-Artísticos*. Archivo, Biblioteca y Publicaciones de la RABASF, 2001.

[https://www.realacademiabellasartessanfernando.com/assets/docs/comisiones/comisiones_provinciales.pdf]

¹²³⁸ «El Museo de San Fernando cambia de domicilio», *ABC*, 8 de setembre de 1974, pàg. 39.

restauració, es va aprofitar per catalogar i inventariar els fons que no havien estat mai mostrats al públic.¹²³⁹

Les obres havien de finalitzar el 1977, però l'Academia es va quedar sense finançament. Per això, Patrimonio Artístico Nacional va destinar 4 milions de pessetes a la restauració de l'edifici.¹²⁴⁰ I el 1980 el Ministerio de Hacienda va adquirir les dues últimes plantes de l'edifici amb l'objectiu de contribuir a la finalització de la reforma.¹²⁴¹

L'any 1982 l'Academia va signar un acord amb el Ministerio de Cultura mitjançant el qual la primera cedia la seva seu i les seves obres per a exposicions nacionals i internacionals, i el Ministerio podia utilitzar la sala d'exposicions temporals i la sala d'actes. La reforma estava quasi acabada:

«Las obras empezaron con la aprobación de la Dirección General de Bellas Artes y unos fondos de 100 millones de pesetas de entonces. La restauración se prosiguió con fondos del Ministerio de Educación y Universidades. Actualmente la parte arquitectónica está prácticamente terminada y queda por acondicionar el interior del museo, de lo cual se hará cargo el Ministerio de Cultura (...).»¹²⁴²

I aviat van començar les tasques d'estudis previs per al trasllat de les obres a la nova seu i els projectes d'instal·lació de les futures col·leccions de l'Academia.¹²⁴³

El 1984 va tenir lloc el trasllat definitiu de l'Academia a la seu del carrer Alcalà i es van obrir les sales de pintura i escultura del segon i tercer pis de l'edifici, amb la consegüent instal·lació de les obres més representatives del fons.¹²⁴⁴ El Museu encara no estava obert

---

¹²³⁹ «Memoria de la labor correspondiente al año de 1980», *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 1980, Núm. 51, pàg. 225.

¹²⁴⁰ BELTRAN, Fernando-Mateo. «Veinticinco millones para restauraciones de edificios históricos», *ABC Madrid*, 15 d'agost de 1980, pàg. 14.

¹²⁴¹ FLORES, Miguel Angel. «El futuro de nuestro segundo Museo», *ABC*, 26 d'agost de 1979, pàg. 13.

¹²⁴² «Cultura se hará cargo del Museo de Bellas Artes de San Fernando», *ABC*, 29 de juliol de 1982, pàg. 32.

¹²⁴³ «Memoria de la labor correspondiente al año de 1980», *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 1982, Núm. 55, pàg. 265.

¹²⁴⁴ DE AZCÁRATE, José María. «Museo. Memoria de la labor correspondiente al año 1984», *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 1984, Núm. 59, pàg. 355.

al públic general per falta de personal subaltern,¹²⁴⁵ però sí per a aquells que ho sol·licitessin.

Finalment, el 12 de juny de 1986, tretze anys més tard, es va inaugurar el Museu de la RABASF, gràcies a un conveni entre el Ministerio de Cultura i la Comunidad de Madrid, que, entre altres aspectes, assegurava que totes les sales disposessin de vigilants.¹²⁴⁶ Amb aquestes paraules recollia la premsa de l'època l'esdeveniment:

«El Museo, en su nueva disposición, es un auténtico hallazgo para el aficionado al arte. Si bien entre la obra expuesta se dan notables altibajos de calidad, debido a la peculiar formación de las colecciones, no es menos cierto que de ello se deduce también una progresión histórica que desde el punto de vista docente tiene un impagable valor. El azar, la moral decimonónica, y los avatares de la política nacional parece que han jugado un notable papel en favor de este Museo.»¹²⁴⁷

Arran de la reforma, les col·leccions, que comptaven amb 530 obres des del Renaixement a l'actualitat, es van distribuir en 35 sales. Prèviament, hi havia 11 sales i 129 quadres.¹²⁴⁸ Els fons de l'Acadèmia estaven formats principalment per les obres realitzades pels alumnes que des del segle XVIII hi havien estudiat, i per aquelles peces creades pel professorat amb l'objectiu de formar als estudiants. Així com per les obres de la Compañía de Jesús, de les col·leccions reals de Carles III, i també per les nombrosos donacions que particulars van anar realitzant des del segle XIX i XX.

El 1987 ja es podia visitar la major part dels fons del Museu i es va muntar una sala dedicada a Fernando Guitarte (Madrid, 1895-1978)¹²⁴⁹ i una altra a Frederic Marès, el primer va donar una col·lecció de mobles i objectes d'art (quadres, porcellanes, bronzes,

---

¹²⁴⁵ RAMÍREZ DE LUCAS, Juan. «El renacer de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando», *ABC*, 14 de desembre de 1984, pàgs. 104-105.

¹²⁴⁶ «Memoria del Museo. Año 1986», *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 1986, Núm. 63, pàg. 377.

¹²⁴⁷ MÉNDEZ, José. «El Museo de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando reabre sus puertas», *ABC*, 12 de juny de 1986, pàg. 55.

¹²⁴⁸ RODRÍGUEZ, Pedro. «Museo. Trabajos de conservación realizados en el taller con motivo de la remodelación y apertura al público del Museo de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando», *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 1988, Núm. 67, pàg. 349.

¹²⁴⁹ Fernando Guitarte y García de la Torre va ser un advocat i col·leccionista madrileny que va nomenar la RABASF la seva hereva universal. Amb el seu patrimoni, l'Acadèmia va adquirir obres d'art per tal de completar la seva donació.

etc.)¹²⁵⁰ i el segon una col·lecció d'exemples tèxtils i ventalls, que s'analitzarà al següent paràgraf.

La Col·lecció Frederic Marès

El 1983 Frederic Marès va oferir al Museu de l'Academia muntar una sala dedicada a la punta de coixí, proposta que els acadèmics van acceptar de bon grat el febrer d'aquell any. De Azcárate, com a conservador del museu, va acordar amb Marès que a la seva propera visita a Barcelona aprofitaria per acabar de seleccionar les peces i es va comprometre a tenir en compte la instal·lació de sala en la programació de les obres del museu.¹²⁵¹ Durant els anys consecutius i fins a la finalització de les obres, Marès va seguir de ben a prop tot el procés del futur del Museu de l'Academia, tal i com demostren les cartes que sovint intercanviava amb José Maria de Azcárate i que es conserven al Centre de Documentació i Recerca del Museu Frederic Marès de Barcelona. De fet, el 1985 De Azcárate va escriure el següent a Marès:

«A la Academia evidentemente le interesa mostrar unes vitrinas con labores textiles, pero hasta ahora no nos ha preocupado gran cosa, ya que su donación la hubiéramos tenido guardada hasta que llegase el momento del montaje, por esta razón, este asunto ha quedado aparentemente postergado. En el próximo trimestre veré la posibilidad de ir a Barcelona, una vez mis obligaciones universitarias me lo permitan.

Confirmo el interés de la Academia y el mío en particular por esta colección. Quizás es de interés conocer previamente el número de metros lineales que ocuparían.»¹²⁵²

A la tardor d'aquell any es van iniciar les negociacions definitives per muntar la sala amb les puntes. Primer, l'Academia va enviar un plànol amb les mides de la sala perquè Marès decidís la disposició i la museografia, i van convenir, d'una banda, que el muntatge s'organitzés a Barcelona, i per l'altra, que les vitrines es fabriquessin també a la Ciutat Comtal.¹²⁵³

---

¹²⁵⁰ «La generosidad de Don Fernando Guitarte», *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 1970, Núm. 31, pàgs. 15-17.

¹²⁵¹ Carta de José María de Azcárate a Frederic Marès, 2 de febrer de 1983 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 461).

¹²⁵² Carta de José María de Azcárate a Frederic Marès, 5 d'agost de 1985 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 465).

¹²⁵³ Carta de José María de Azcárate a Frederic Marès, 2 de desembre de 1985 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 469).

Finalment, l'any 1986 Marès va realitzar una donació de 29 puntes i dues escultures al Museu de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando,¹²⁵⁴ amb l'objectiu de que aquest conservés alguns exemples d'aquestes labors perquè no es perdessin i donessin sentit a les obres pictòriques conservades a l'Acadèmia, de Velázquez, Goya, etc. a les quals es representava la blonda. El 1986 es va muntar la sala 24, que contenia exemples d'art tèxtil i les seves escultures,¹²⁵⁵ col·lecció que va completar el 1987 amb una donació de sis ventalls (fig. 57 i 58),¹²⁵⁶ instal·lats a la mateixa sala, inaugurada el 22 de juny d'aquell any.¹²⁵⁷ Tanmateix, al *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* del 1987, Marès va publicar l'article «La sala de encajes de la Academia».¹²⁵⁸

«Y ante la perspectiva del más desolador Olvido, creí que la Academia debía dar acogida en una de las salas de Museo -en el que se exhiben tantos bellos antecedentes del encaje y la blonda en la pintura española- de un núcleo selecto de labores de aguja y al bolillo para que con su presencia no se olvidara a un arte femenino tan lleno de sutilezas y encantos que tanto arraigo tuvo en España.»¹²⁵⁹

En aquest text, i com s'ha comentat al capítol del Museu Marès de la Punta d'Arenys, Marès explicava que el seu interès per les puntes va néixer el 1915, quan va visitar a Madrid l'*Exposición de Lencería y Encajes Españoles del siglo XV al XIX* i va quedar meravellat per la delicadesa i el detallisme d'aquestes. Per això, quan temps més tard va tenir la oportunitat d'adquirir algunes de les peces que van participar en aquesta mostra, no va dubtar i les va comprar. No obstant això, no s'ha pogut relacionar cap brodat conservat a l'Acadèmia amb les imatges annexes al catàleg editat de l'exposició.¹²⁶⁰ Cert és, però, que les fotografies mostraven només una selecció de les peces que van intervenir a la mostra, per tant és molt probable que algunes puntes que Marès va adquirir, efectivament provinguessin d'aquesta col·lecció.

---

¹²⁵⁴ «Memoria del Museo. Año 1986», *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 1986, Núm. 63, pàg. 381.

¹²⁵⁵ DE AZCÁRATE, José María. «Memoria del Museo. 1987», *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 1987, Núm. 65, pàg. 419.

¹²⁵⁶ Carta de José María de Azcárate a Frederic Marès, 26 de gener de 1987 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 472).

¹²⁵⁷ MARTÍN, Juan José. «Crónica de la Academia. Primer semestre de 1987», *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 1987, Núm. 64, pàg. 447.

¹²⁵⁸ MARÈS, Frederic. «La sala de encajes de la Academia». Separata del *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 1987, Núm. 65, pàgs. 409-415.

¹²⁵⁹ MARÈS: *op. cit.*, 1987, pàg. 411.

¹²⁶⁰ DE VALVERDE, Marqués: *op. cit.*, 1915.

L'article de Marès esmentat al paràgraf anterior estava il·lustrat per set imatges de la sala que acollia l'exposició. És gràcies a aquestes fotografies que es pot verificar el nombre total de peces donades per l'escultor: 33 puntes; 6 ventalls; i 3 escultures, les dues cedides el 1986 i una darrera el 1988. A una de les parets s'aprecia una quarta escultura,¹²⁶¹ però no és de Marès sinó de l'escultor francès Antonio Dumandré (1699-1761).

A continuació, es comenten breument les peces donades per Marès.

Les peces

La donació més important estava composta per 33 puntes de coixí de grans dimensions,¹²⁶² que decoraven les parets de la sala, com bé es pot observar a les fotografies de la època. Entre les quals hi havia brodats de malla amb ornamentacions diverses, com ara figures zoomorfes i antropomorfes, vegetals i geomètriques, manufactures típiques de les escoles salmantines, segovianes i toledanes, i algun exemple de Huelva i de Portugal, dels segles XVI-XVII aproximadament. D'entre les quals destaca un calendari de mitologia agrícola amb representacions dels dotze mesos de l'any d'acord amb les activitats pròpies del món rural, una peça del segle XVI realitzada per l'escola de Castelo Branco (Portugal); un pany de bagul decorat amb motius vegetals que emmarquen una sèrie d'animals i les frases: DIONISIA GONZALEZ (a la part superior) i UIUA SOY DEATANASYO MARYA DE HUERTA (a la part inferior), de l'escola de Salamanca dels segles XVI-XVII (fig. 59); així com uns petits quadrats que semblen extrets d'una composició més gran, un amb una figura femenina sota un arc de branques, tres amb una de masculina que sosté una destrat amb les mans i un darrer també amb una figura masculina que subjecta una eina allargada, de l'escola de Toledo del segle XVI. Aquestes peces també es troben al Museu de la Punta d'Arenys amb els números de registre 810, 812 i 813 (fig. 60 i 61) i estan datades a la segona meitat del segle XVIII. En aquest sentit, és interessant recordar que hi ha aproximadament nou fragments de puntes duplicades entre aquests dos museus.¹²⁶³

---

¹²⁶¹ Es tracta del relleu *Alegoría de la música* (número d'inventari E-362).

¹²⁶² FERNÁNDEZ, Ma. Guadalupe. «Bordados y encajes de la sala de Federico Marés Deulovol», *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 1991, Núm. 72, pàg. 312-335.

¹²⁶³ RIBAS, Neus. «Frederic Marès deulovol, col·leccionista de encajes». *Datatèxtil*, 2010, Núm. 23, pàgs. 4-21.

En tant que la col·lecció de ventalls,¹²⁶⁴ com s'ha esmentat anteriorment, estava formada per sis exemplars. Abans d'aprofundir-hi, però, val la pena presentar breument les parts que formen aquestes peces. Els vanos consten de dues parts principals: el país, és a dir, un tros de tela o paper pintat sostingut per les barnilles; i les barnilles, és a dir, unes les làmines o tires de fusta, d'os o d'altres materials, que sostenen el país. Aquestes, a la vegada, es divideixen en la font, que és el primer tram, i la guia, el segon, que va enganxada al país. Reprenent el fil de la col·lecció de ventalls, convé ressaltar que les fonts estaven realitzades amb materials d'origen animal, dos de carei i la resta de nacre, i algunes estaven ornamentats amb incisions. Pel que fa a les decoracions del país, tots sis destacaven pel seu delicat treball de la punta de coixí, que amb filigranes, il·lustraven motius vegetals, florals i geomètrics. A més a més, un d'ells tenia un dibuix amb les figures de dos infants.

Darrerament, cal destacar també les donacions de quatre escultures i un dibuix, realitzades per Marès al llarg dels anys, essent la primera un nu masculí de bronze¹²⁶⁵ que va ingressar a l'Acadèmia l'any 1965 amb motiu del seu nomenament com a acadèmic de número. Posteriorment, el 1986, va cedir *Serenitat* i *Dona ajaguda amb una flor a la mà*, totes dues de bronze i el 1988, *Descendimiento*, un relleu en polièster.¹²⁶⁶ Per últim, entre 1989 i 1991 va donar un dibuix a llapis, d'una figura femenina nua ajaguda d'esquena, signada per Marès i amb la data 1928.¹²⁶⁷

Conclusió

Per concloure, Frederic Marès va donar aproximadament 44 obres al Museu de la RABASF entre el 1965 i el 1989. La donació estava formada principalment per puntes de coixí de formats diversos. Trobem ventalls, dossers, tovalloles de combregar i fragments retallats que pertanyien a composicions més grans, realitzats entre els segles XVI-XVIII. Majoritàriament decorats amb figures geomètriques, zoomorfes i antropomorfes. El perquè de la cessió d'aquesta tipologia de peces recau en la necessitat, segons el donant, de dotar l'Acadèmia d'exemplars relacionats amb les pintures, que aquesta conservava, de personatges que duïen vestimentes amb blondes. D'altra banda, Marès també va donar

---

¹²⁶⁴ PÉREZ, Ma. Begoña. «Los abanicos de la colección Marés en el Museo de la R.A.B.A.S.F.», *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 1997, Núm. 84, pàg. 496-510.

¹²⁶⁵ Número d'inventari E-110.

¹²⁶⁶ Números d'inventari E-556, E-555 i E-547.

¹²⁶⁷ Número d'inventari H-0009.

tres escultures en bronze, un relleu en polièster i un dibuix a llapis, obres realitzades per ell. Sorprèn, però, que a la memoria del museu de 1986¹²⁶⁸ s'enumeressin 29 puntes i dues escultures, i l'any 1987 hi haguessin quatre puntes més i l'escultura que segons el Museu es va cedir el 1988.

---

¹²⁶⁸ DE AZCÁRATE, José María. «Memoria del Museo. Año 1986», *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, Madrid, 1986, Núm. 63, pàg. 381.

2.3.9. Donacions menors i fallides

Per tal de completar aquest capítol, es mencionaran algunes donacions menors que Frederic Marès va realitzar a altres institucions de forma puntual.

La primera, va ser la donació d'un peix amb destí a la sala folklòrica del Museu Marítim de Barcelona el 1944, tal i com es desprèn de la carta¹²⁶⁹ d'agraïment de Francesc Condemines, director del museu en aquell moment. No obstant això, segons una consulta realitzada al MMB el 2023,¹²⁷⁰ no hi consta cap entrada de la peça amb el nom de Frederic Marès com a donant, però sí una donació d'un penjoll en forma de peix d'una altra persona aquell mateix any. Per contra, tenen registrada la donació d'una làpida feta per ell amb la figura d'una galera, el 1946. Seguidament, el 1948 va cedir un orgue (MDMB 592) del segle XVII al Museu de la Música,¹²⁷¹ i a canvi, l'Ajuntament de Barcelona va destinar la quantitat de 122.500 ptes. a l'adquisició d'obres pel MFM. Amb aquest import es va adquirir un grup escultòric de la Pietat del segle XV a l'antiquari Ignacio Martínez, per 115.000 ptes.,¹²⁷² i un cap de fusta a Juan Roca, per 7.500 ptes.¹²⁷³

Després, el 1971, a través del seu amic, l'arquitecte mallorquí Gabriel Alomar i Esteve, va donar al Museu de Mallorca una imatge de fusta de Sant Sebastià (CE13/01/001)¹²⁷⁴ del segle XVI. Més tard, el 1977, va donar al Museu Etnològic de Barcelona una peça d'art oriental, una d'artesanía del Brasil i dues del Paraguai, per a la Secció Exòtica.¹²⁷⁵ La primera era un cap masculí de fusta (22688) dels segles XII-XIV, probablement originari del Japó; la segona, una figura de fusta d'un home agenollat (22684), del Brasil; la tercera i la quarta, dues ceràmiques populars (22690 i 22691), del Paraguai.¹²⁷⁶ Aquell

---

¹²⁶⁹ Carta de Francesc Condeminas a Frederic Marès, 21 de novembre de 1944 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4928).

¹²⁷⁰ MUSEU MARÍTIM DE BARCELONA. Donació de Frederic Marès al Museu Marítim de Barcelona, 1944, arenasmi@mmb.cat, 7 de juny de 2023.

¹²⁷¹ Expedient de la donació d'un òrgan de Frederic Marès al Museu de la Música, abril de 1948 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

¹²⁷² Factura d'Ignacio Martínez a l'Ajuntament de Barcelona, 8 d'abril de 1948 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

¹²⁷³ Factura de Joan Roca a l'Ajuntament de Barcelona, 28 de juny de 1948 (Barcelona, CDiR-MFM, Capsa 69).

¹²⁷⁴ Per a més informació, vegeu: PALOU, Joana Ma. *Guia del Museu de Mallorca. Sales de Belles Arts i Arts Decoratives, segles XIII i XX*. Palma de Mallorca: Museu de Mallorca, 2015, pàgs. 64-65.

¹²⁷⁵ «Comisión Municipal Ejecutiva», *Gaceta Municipal de Barcelona*, 10 de desembre de 1977, pàg. 721.

¹²⁷⁶ Inventario del donativo de tres piezas de etnología americana y de una de arte japonés, 6 de desembre de 1977 (Barcelona, CDiR-MFM, Carpeta Museus altres).

mateix any, va regalar un projecte d'escut de la Ciutat de Barcelona fet per Josep Planella¹²⁷⁷ al Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona. Posteriorment, el 1978 va oferir diversos esbossos preparatoris per a les imatges jacents del panteó reial del Monestir de Poblet al seu Museu. Finalment, el 1986 va donar una pedra amb figures rupestres¹²⁷⁸ al Museo Arqueológico Nacional, tot i que no sabem si és la mateixa roca amb figures esquemàtiques que Marès ja els hi havia ofert el 1967.¹²⁷⁹ Per tal d'esbrinar una mica més sobre la peça, el 2023 s'ha contactat el MAN, però no han localitzat cap expedient relacionat amb Marès.¹²⁸⁰

En darrer lloc, val la pena esmentar el cas de la donació fallida al Museu de Montserrat. Ens remuntem el gener de 1972, data en què Josep Maria de Muller i Abadal (Barcelona, 1919-1981), president de la Diputació de Barcelona, va enviar una carta de resposta a Marès, d'una banda, agraint l'oferta de cedir les seves col·leccions de temàtica Montserratina al Museu de Montserrat, i per l'altra, prenent el compromís de gestionar amb l'abat de l'abadia la donació i possible ubicació de les peces.¹²⁸¹ Malgrat que no es conserva cap missiva relacionada amb aquest afer anterior a la data mencionada, hem d'assumir que Marès hauria començat a plantejar la donació uns mesos abans. Tres mesos més tard, a l'abril, de Muller va tornar a posar-se en contacte amb Marès per comentar-li que a l'Abat de Montserrat li havia agradat molt el contingut de la col·lecció i que la Diputació es plantejava instal·lar-la el més aviat possible. També, li demanava un esborrany de l'escriptura de la donació i un inventari dels objectes per tal d'agilitzar els tràmits.¹²⁸² En aquest sentit, les clàusules estipulades per Marès no divergien massa de les plantejades a la resta de les seves donacions: les col·leccions, també les aportacions posteriors, havien de ser exhibides al costat del Monestir, agrupades sota el nom de «Museu de Montserrat-Col·leccions Frederic Marès» i vetllades per un patronat format per representants de la Diputació de Barcelona, el Monestir de Montserrat, la RACBASJ,

---

¹²⁷⁷ UDINA Martorell, Frederic (dir.). *Guía del Museo de Historia de la Ciudad*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1969, pàg. 107.

¹²⁷⁸ RIPOLL, Eduard. «La pedra amb figures rupestres del senyor Frederic Marès». *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, 1992, Núm. 6, pàgs. 79-99.

¹²⁷⁹ Carta d'Eduard Ripoll i Perelló a Frederic Marès, 13 d'abril de 1967 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 1656).

¹²⁸⁰ MUSEO ARQUEOLÓGICO NACIONAL. Donación de Frederic Marès al Museo Arqueológico Nacional, 1986, archivo.man@cultura.gob.es, 29 de maig de 2023.

¹²⁸¹ Carta de Josep Maria de Muller a Frederic Marès, 14 de gener de 1972 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4880).

¹²⁸² Carta de Josep Maria de Muller a Frederic Marès, 5 d'abril de 1972 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4881).

la Reial Acadèmia de Bones Lletres, la Junta de Museus de Barcelona i del MFM.¹²⁸³ Tot i les bones intencions, com ja s'ha avançat, la donació no va arribar a bon terme perquè l'Abat i els seus consellers, després de realitzar els estudis pertinents, no ho van veure viable.¹²⁸⁴ Finalment, Marès va decidir exposar tots aquests objectes al seu museu de Barcelona i el 1974 va crear la Sala de Montserrat.

---

¹²⁸³ Carta de Frederic Marès a Cassià M. Just, 2 de juny de 1972 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 4226).

¹²⁸⁴ Carta de Cassià M. Just a Frederic Marès, 21 de juny de 1972 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 3687).

CONCLUSIÓ

En el transcurs d'aquest estudi hem procurat submergir-nos en la vida i el llegat de Frederic Marès i Deulovol, una figura veritablement fascinant en la història de l'art contemporani a Catalunya. Marès, amb la seva polifacètica carrera professional que va abastar facetes d'escultor, professor i escriptor, així com el seu paper vital com a col·leccionista i promotor de l'art, va deixar una empremta profunda al panorama cultural de la seva època que ha transcendit als nostres dies.

A banda, el seu compromís amb nombroses acadèmies i associacions, que no només reflecteix el seu interès per enriquir el món de l'art, sinó també la seva influència en els cercles més exquisits, en els quals no només es va destacar per la seva destresa com a escultor, sinó també per la seva incansable tasca en la preservació del patrimoni artístic i cultural, com ho demostren el seu paper en comitès i comissions dedicats a la protecció de monuments històrics i la seva activa participació en exposicions i projectes internacionals. Les interaccions amb altres figures prominents de l'àmbit artístic i cultural, així com el compromís amb la promoció de l'art i la cultura, il·lustren la importància de Marès com a protagonista clau en el desenvolupament del patrimoni cultural català. La seva devoció a les acadèmies de Barcelona i Madrid i a una àmplia gamma d'organitzacions mostra el desig d'enriquir la comunitat artística i la seva capacitat per transcendir fronteres i contextos.

L'anàlisi de la seva vida també ens porta a explorar la seva faceta com a col·leccionista. Tot i les limitacions econòmiques que enfrontava, Frederic Marès va aconseguir construir una impressionant col·lecció d'escultura i arts decoratives. El seu enfocament particular en aquesta tipologia de peça, en contraposició a altres categories d'obres d'art, va estar influenciat per la seva pròpia professió com a escultor. Aquesta orientació no només li va oferir un coneixement profund de les tècniques i les diferents èpoques artístiques, sinó que també li va permetre expandir la col·lecció de manera única: intercanviant peces amb comunitats religioses. En nombroses ocasions, com hem vist, Marès lliurava una obra seva i rebia a canvi una antiga i malmesa. Però la singularitat de Marès com a col·leccionista no només rau en aquesta passió constant per aconseguir els millors objectes, sinó en la contribució a la creació de museus, una pràctica prou estesa als Estats Units i a alguns països europeus com el Regne Unit, França, Itàlia o Portugal, però relativament poc comuna a Espanya, malgrat ser un dels països europeus que més patrimoni conserva.

Sens dubte, la comparació amb altres casos de museus creats per col·leccionistes a Europa, més o menys contemporanis al MFM, ens permet posar en valor la destacada tasca de Frederic Marès. Tot i que no és el propòsit principal d'aquesta discussió examinar-los detalladament, és important contextualitzar i ressaltar la contribució única de Marès. A Europa, sobretot als països mencionats al paràgraf anterior, observem diversos exemples de museus creats per col·leccionistes apassionats que comparteixen una visió semblant a la del nostre col·leccionista.

Al Regne Unit, concretament a la ciutat de Londres, trobem la Wallace Collection, una casa-museu formada per les col·leccions d'objectes i obres d'arts medievals i renaixentistes dels marquesos de Hertford, donades el 1897 al govern anglès per la vídua del darrer propietari, el baró Sir Richard Wallace (Londres, 1818-París, 1890), d'acord amb els seus últims desitjos. Així com el Sir John Soanes Museum, una col·lecció de pintures, escultures, antiguitats i dibuixos creada per l'arquitecte i professor Sir John Soane (Goring-on-Thames, 1753-Londres, 1837) i llegada, juntament amb la seva residència i seu del museu, al govern del Regne Unit el 1833. Però la col·lecció Soane, a diferència de la Wallace, no només va ser creada per ell mateix, sinó que també incloïa part dels seus projectes i models realitzats durant els seus anys en actiu com a arquitecte, un aspecte interessant que ens permet relacionar-lo amb la darrera donació de Marès: la seva producció escultòrica. Aquest punt és important perquè hi ha pocs museus a Europa que conservin a la vegada la col·lecció i les creacions del mateix donant.

D'altra banda, a la capital francesa, hi ha el *Musée Cognacq-Jay*, el *Musée Nissim-de-Camondo* i el *Musée Jacquemart-André*. El primer, el *Musée Jacquemart-André*, va ser fundat pel matrimoni de mecenes format pel banquer Édouard André (París, 1833-1894) i la pintora Nélie Jacquemart (París, 1841-1912) a la seva mansió del *Boulevard Haussmann*. Al decés de Jacquemart, la col·lecció d'escultura i pintura italiana dels segles XV i XVI, així com el seu emplaçament van passar a formar part de l'*Institut de France* per mitjà del llegat establert al seu testament. El segon, acull la col·lecció d'art francès del segle XVIII formada pel matrimoni de comerciants Théodore-Ernest Cognacq (Saint-Martin-de-Ré, 1839-París, 1928) i Marie-Louise Jaÿ (Samoëns, 1838-París, 1925) i donada a la ciutat de París a la mort del primer, el 1928, juntament amb un immoble del *bulevard des Capucines* que havia de servir per a exposar la col·lecció. El 1990, l'*Hôtel de Ville de Paris* va traslladar el museu a l'hôtel de Donon. I el tercer, el Nissim-de-Camondo, conté la col·lecció de mobiliari i objectes artístics francesos del segle XVIII,

creada i deixada en testament pel banquer Moïse de Camondo (Constantinoble, 1860-París, 1935), amb l'espai que acollia la col·lecció, a la *Union centrale des arts décoratifs*. És interessant destacar que aquestes tres col·leccions parisenques, igual que la de Frederic Marès, es van crear des de zero per individus sense vincles aristocràtics directes (tot i que econòmicament més solvents que Marès). Sovint s'associa la creació de museus i col·leccions significatives d'art amb l'aristocràcia i la noblesa que han acumulat riquesa i obres mestres al llarg de les generacions. Tot i això, casos com els de Marès i aquests col·leccionistes parisencs demostren que l'amor per l'art i la determinació poden ser forces que transcendeixen els orígens socials i econòmics.

A Itàlia, també trobem diversos exemples de museus creats per col·leccionistes. Un cas destacat és el Museu Poldi Pezzoli, a Milà, que va ser creat per l'intel·lectual Gian Giacomo Poldi Pezzoli (Milà, 1822-1879). El 1871, Pezzoli va disposar al seu testament que la seva col·lecció de quadres i escultures del Renaixement italià es lliurés a l'*Accademia di Brera*. L'Acadèmia es va encarregar de mantenir la integritat de la col·lecció i de conservar l'espai que albergava la col·lecció, que era l'habitatge original de Poldi Pezzoli, situat a la *Via Manzoni* de Milà. Aquesta ciutat italiana també allotja el Museo Bagatti Valsecchi, que compren les col·leccions dels germans Fausto (Milà, 1843-1914) i Giuseppe Bagatti Valsecchi (Milà, 1845-1934), dos arquitectes i advocats procedents d'una família burgesa que van col·leccionar arts decoratives, algunes escultures i pintures del Renaixement italià. En aquest cas, el museu va ser creat pels seus hereus mitjançant la instauració d'una fundació privada a mitjans dels anys setanta i l'espai que acull la col·lecció, que era propietat de la família, va ser adquirit per la Regione Lombardia a la mateixa època. Paral·lelament, a Roma hi ha el *Museo di scultura antica Giovanni Barracco*, format per la col·lecció arqueològica que el baró Giovanni Tommaso Carlo Barracco (Isola di Capo Rizzuto, 1829-Roma, 1914) tenia a casa seva. Barracco, que no tenia descendents, va llegar la seva valuosa col·lecció a la ciutat de Roma. El *Comune di Roma*, com també va fer l'Ajuntament de Barcelona amb el Museu Frederic Marès, va assumir la responsabilitat de construir un edifici completament nou per allotjar el museu, un projecte que Barracco va supervisar meticulosament. Quan es va completar la construcció, Barracco va passar els seus últims anys de vida en aquest espai, envoltat per la seva estimada col·lecció. Però aquesta acció de Barracco no és única a Itàlia, ja que a Florència trobem dos casos semblants: el *Museo Stibbert* i *Museo Stefano Bardini*, ambdós llegats a la ciutat dels Médici. El primer, es compon de la col·lecció

d'arts decoratives, pintures i escultures de diversos estils i procedències, formada per l'empresari i mecenes Frederick Stibbert (Florència, 1838-1906) al llarg de la seva vida. A més, com succeeix en la majoria dels altres museus referits, Stibbert, que tenia la col·lecció a la seva residència, va deixar en testament a la ciutat l'edifici i les peces, gest compartit l'antiquari Stefano Bardini (Pieve Santo Stefano, 1836-Florència, 1922), fundador del museu homònim. Per la seva banda, la col·lecció Bardini de quadres, mobiliari, armes, teixits i escultures estava instal·lada al seu palauet de la *Via dei Renai* i des de la seva mort és, com hem dit, de titularitat municipal.

I al país lusità, en particular a Lisboa, es troba el Museo Calouste Gulbenkian, format per una col·lecció diversa que inclou pintures, escultures, arqueologia i llibres que abasten des de l'antic Egipte fins al segle XX. Aquest museu va ser creat a partir de la col·lecció personal i acumulada per l'empresari i filantrop Calouste Gulbenkian (Istanbul, 1869-Lisboa, 1955) al llarg de la vida. Gulbenkian va llegar la seva impressionant col·lecció al govern portuguès, el qual es va encarregar d'establir una fundació amb el propòsit de preservar i administrar aquesta valuosa col·lecció, a més de projectar un edifici de nova planta al Parque de Santa Gertrudes, que va ser inaugurat el 1969. A banda de les semblances evidents que hi ha entre el MFM i el Museo Calouste Gulbenkian, com ara la diversitat de les seves col·leccions i la creació de fundacions per gestionar-les, és interessant ressaltar una característica distintiva, i es que en ambdós casos, va ser la institució que va rebre el llegat la qual es va encarregar d'habilitar un edifici que acollís la col·lecció. No obstant això, el MFM està ubicat en un edifici històric, i per tant, l'espai s'ha hagut d'anar adaptant a la seva funció museística, mentre que el Museo Calouste Gulbenkian va ser dissenyat específicament per a aquest propòsit.

Altrament, i reprenent el fil del nostre país, tal i com s'ha esmentat anteriorment, tot i ser una de les regions europees amb més riquesa patrimonial, històricament no ha tingut tant arrelada aquesta tradició de col·leccionar. Tot i això, des de finals del segle XIX i sobretot, principis del XX, a Espanya, es va observar un enfortiment considerable de la consciència col·lectiva sobre la importància de preservar el patrimoni artístic i cultural. En aquest període, van sorgir destacats col·leccionistes a ciutats com Madrid i Barcelona, que van contribuir a enriquir el panorama cultural del país. Tot i això, la majoria de les grans col·leccions catalanes que avui es conserven en museus de la regió van ser adquirides mitjançant compres institucionals als propietaris originals o als seus hereus, situació que també es troba a nivell nacional. Són pocs els col·leccionistes que van

compartir la visió de Frederic Marès d'obrir les seves col·leccions al públic a través de la creació de museus dedicats a les passions respectives. A Catalunya no en trobem cap semblant, mentre que a Madrid, n'hi ha tres similars, el Museo Lázaro Galdiano, el Museo Cerralbo i l'Instituto Valencia de Don Juan, i a Sevilla, la Casa Palacio de la Condesa de Lebrija.

El primer, és potser el cas que més s'acosta al de Marès. Va ser establert per l'empresari José Lázaro Galdiano (Beire, 1862-Madrid, 1947) a la seva residència del barri de Salamanca. Lázaro Galdiano, com Marès, va ajudar a que part del patrimoni cultural nacional no sortís del país adquirint peces d'art espanyol. Va aconseguir reunir-ne unes 12.600 aproximadament de diversos gèneres artístics i les va llegar a l'Estat el 1947. Pel que fa al segon, el Museo Cerralbo, va ser fundat per l'aristòcrata Enrique de Aguilera y Gamboa (Madrid, 1845-1922) al seu palau del carrer de Ventura Rodríguez, i acull part de la seva col·lecció de mobles, antiguitats i pintures, llegada a l'Estat quan va morir. De Aguilera y Gamboa també va donar moltes peces al Museo Arqueológico Nacional i al Museo de Ciencias Naturales, tal i com va fer Marès en diverses ocasions al llarg de la seva vida, qui a banda de donar les seves col·leccions a l'Ajuntament de Barcelona, institució que va crear el museu que du el seu nom, va realitzar donacions temàtiques puntuals a altres institucions, com ara al Museu d'Història de Sabadell. En tant que al tercer, l'Instituto Valencia de Don Juan, va ser creat el 1916 pel matrimoni format per Adelaida Crooke y Guzmán (Madrid, 1863-París, 1918), comtessa de Valencia de Don Juan, i Guillermo de Osma y Scull (La Habana, 1853-Biarritz, 1922), arqueòleg i diplomàtic. Aquest institut és de caràcter privat i opera sota una fundació, els estatuts de la qual van ser establerts per Guillermo de Osma abans de la seva mort. Està ubicat al Palauet de Osma, que era la residència de la parella. L'institut acull una col·lecció d'arts decoratives i manuscrits medievals que va ser iniciada pel pare d'Adelaida Crooke i continuada per ella i el seu marit. Lamentablement, d'acord amb les condicions establertes per de Osma, aquest espai no és obert al públic en general i només és accessible per a investigadors. És rellevant destacar aquest cas perquè contrasta de manera significativa amb el del MFM, ja que té una base i un enfocament completament diferents. D'una banda, l'Institut València de Don Juan és de propietat privada i opera sota una fundació privada, mentre que, d'altra banda, la seva funció principal no és la de difondre la cultura entre el públic en general, com ho fa el Museu Marès, sinó que limita l'accés exclusivament a investigadors. En definitiva, mentre que Frederic Marès buscava apropar

la cultura i l'art a la ciutadania, permetent-hi un accés ampli i fomentant l'apreciació de la col·lecció de Osma va adoptar un enfocament més restringit i selectiu. I, finalment, el Palau de Lebrija, un edifici adquirit i rehabilitat per la comtessa de Lebrija, Regla Manjón Mergelina (Sanlúcar de Barrameda, 1851-Sevilla, 1938), amb l'objectiu d'acollir la seva col·lecció arqueològica i pictòrica, així com la seva biblioteca. Aquest museu va obrir al públic el 1999 per la voluntat dels descendents de l'aristòcrata.

Certament, aquests casos, a excepció de l'Instituto Valencia de Don Juan, presenten similituds amb la col·lecció de Frederic Marès, ja que tots ells eren col·leccionistes que van crear museus i van compartir la voluntat de fer accessibles els tresors al públic per enriquir la vida cultural de les seves comunitats. Tot i això, és important destacar algunes diferències significatives.

Pel que fa a José Lázaro Galdiano i Enrique de Aguilera y Gamboa, tots dos van donar museus que ja estaven establerts i ubicats a les seves respectives residències. Això vol dir que els museus ja existien quan l'Estat els va incorporar als béns. A més, tots aquests personatges provenien de famílies acomodades o havien aconseguit amassar una gran fortuna, cosa que els va permetre col·leccionar còmodament i, en alguns casos, ampliar les seves respectives residències per poder albergar totes les peces. Però Frederic Marès, quan va ocupar tots els espais possibles que tenia, com el taller i el seu pis, va haver de buscar alternatives per allotjar la seva col·lecció creixent. Desconeixem què hauria passat si ell mateix hagués gestionat la instal·lació de la col·lecció, com va expressar en nombroses ocasions que era la seva intenció. Aquesta incertesa ens porta a reflexionar sobre l'impacte que la col·laboració amb l'Ajuntament de Barcelona va tenir en la materialització de la seva visió. En un context en què molts dels col·leccionistes esmentats anteriorment tenien orígens familiars nobles o eren molt rics, Marès es va destacar pel seu enfocament apassionat i compromès amb l'art i la cultura, malgrat no comptar amb els mateixos recursos financers. El desig d'obrir la col·lecció al públic i la determinació per aconseguir-ho són dignes d'admiració. És possible que, si no hagués rebut el suport de l'Ajuntament, Marès hauria explorat altres vies per fer el seu somni, com buscar finançament privat o fins i tot crear una fundació. En qualsevol cas, el seu llegat perdura com un testimoni de la seva dedicació i amor per l'art, i el museu enriqueix la vida cultural de Barcelona fins avui.

Com s'ha dit, la comparació amb altres col·leccionistes a diferents ciutats europees ressalta la singularitat i la rellevància del llegat cultural de Frederic Marès, ja que a diferència de molts museus europeus, la creació del Museu Frederic Marès no només va involucrar la donació de la col·lecció, sinó també la construcció de l'edifici i el suport financer de l'Ajuntament de Barcelona: Marès va aconseguir persuadir una institució pública per recolzar la seva visió i finançar la creació del seu museu Això accentua encara més la visió i el compromís de Frederic Marès en la preservació i la difusió de l'art i la cultura per a les futures generacions, tot i no provenir d'una família adinerada ni tenir recursos econòmics abundants.

D'altra banda, aquesta investigació ha intentat desconstruir alguns mites associats a Marès i a la seva activitat com a col·leccionista. Si bé és cert que l'adquisició d'obres d'art per part de particulars al llarg de la història ha estat envoltada d'una boira d'incertesa, de vegades vinculada a l'especulació i a pràctiques poc ètiques, aquest anàlisi ha revelat que darrera de la figura d'un col·leccionista apassionat com a Marès, hi ha una complexitat de motivacions i desitjos que van més enllà de la mera acumulació d'objectes. La col·lecció per a Marès no era simplement un acte de possessió, sinó una manera de connectar amb l'art, la història i la cultura. El seu interès no es limitava a l'adquisició de peces valuoses, sinó que s'estenia a la investigació, l'estudi i la promoció del patrimoni artístic i cultural.

Per comprendre allò que podríem anomenar «el fenomen Marès», és igualment important situar la creació i el creixement de la seva col·lecció en el context històric adequat, en lloc d'observar-la a través del prisma de l'actualitat. Aquesta és la única manera que ens permet comprendre'n la singularitat. En el context de l'època en què Frederic Marès va començar a formar la seva col·lecció, les pràctiques de col·leccionisme i l'apreciació de l'art estaven imbuïdes de valors i percepcions diferents dels que tenim actualment. La creació d'una col·lecció personal no només era vista com una expressió de gust i passió per l'art, sinó també com un acte de compromís amb la història i la cultura. Era un mitjà per preservar i protegir el patrimoni artístic i cultural que es considerava valuós i significatiu. La seva col·lecció no es va concebre com un aparador de riquesa o estatus, sinó com un testimoni de la seva devoció per l'art i la història. Això es reflecteix en la seva tasca incansable d'adquirir obres, documents i objectes que abastaven una àmplia gamma d'èpoques i estils, amb el propòsit de construir un mosaic representatiu de la cultura i la creativitat humanes al llarg de la història.

BIBLIOGRAFIA

ANSÓN, Ma. Luisa. *Catàleg de xapes de guarniment. Fons del Museu Frederic Marès, 2*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1994.

ARNAL, Jaime J. i MONREAL Agustí, Luís. *Guía del Museo Marés*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1970.

AZCUÉ DÍEZ, Leticia. *La escultura en la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*. Madrid: Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, 1994.

Badia, Francesc. *Guia Turística de Montblanc*. Montblanc: Ajuntament de Montblanc, 1992,

BASSEGODA, Bonaventura. «La singularitat de les memòries de Frederic Marès». *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, 2011, Núm. 25, pàgs. 215-220.

BASSEGODA, Bonaventura. *Visitar les arts del passat*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona et alii., 2022.

BONASTRE i BERTRAN, Francesc. *Catàleg Museu Frederic Marès Església de Sant Marçal*. Montblanc: Ajuntament de Montblanc, 1979.

BORONAT, Ma. Josep. *La política d'adquisicions dels museus públics d'art de Barcelona, 1890-1923*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.

BORRÀS, Maria Lluïsa. «Frederic Marès, el col·leccionista invicto». *Coleccionistas de arte en Catalunya*. Barcelona: La Vanguardia, 1991, pàgs. 69-84.

CARRERAS Vilà, Josep. «Una Escultura de Frederic Marès a l'església Parroquial». *L'Erol*, 1997, Núm. 53, pàgs. 28-30.

Catálogo de las nuevas salas del Museo Marés. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1955.

Catálogo del Museo Marés. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1958.

DALMAU R., *Memòries d'un aprenent d'antiquari*. Barcelona: Llibreria Dalmau, 1946.

DARNA, Leticia. «Lápida sin identificar en el Museu Frederic Marès de Barcelona». *Paratge*, 2011, Núm. 24, pàgs. 193-198.

DURÁ, Victoria. *Catàleg del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. III-Dibuixos de Lluís Rigalt*. Barcelona: Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, 2002.

FERNÁNDEZ, Ma. Guadalupe. «Bordados y encajes de la Sala de Federico Marés Deulovol». *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 1991, Núm. 72, pàgs. 311-336.

FONTBONA, Francesc i DURÁ, Victoria. *Catàleg del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. I-Pintura*. Barcelona: Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, 1999.

FURIÓ, Vicenç i VÉLEZ, Pilar. *Escultures famoses. La difusió del gust per l'antiguitat i el col·leccionisme. Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 10*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2005.

LLONCH, Sílvia. «El Museo Frederic Marès de Barcelona y su colección de arte románico». *Románico*, desembre 2012, Núm. 15, pàgs.44-51.

LLONCH, Silvia. «Santa Rosalia de Palerm: una obra de procedencia barcelonina a la col·lecció d'escultura del Museu Frederic Marès». *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, 2005, Núm. 19, pàgs.143-151.

MAILFERT, André. *Au pays des antiquaires, confidences d'un maquilleur professionnel*. Paris: Flammarion, 1935.

MARAGALL, Joan A. *Historia de la Sala Parés*. Barcelona: Selecta, 1975.

MARÈS, Frederic. «La sala de encajes de la Academia». *Separata del Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 1987, Núm. 65, pàgs. 409-415.

MARÉS, Frederic. *Dos siglos de enseñanza artística en el Principado*. Barcelona: Gráficas Bachs, 1964.

MARÈS, Frederic. *El Mundo fascinante del coleccionismo y de las antigüedades: memorias de la vida de un coleccionista*. Barcelona: Gráfica Bachs, 1977.

MARÈS, Frederic. *Els Robinsons dels Llacs de Colomers. Dietari sentimental d'una excursió d'estiu a la Vall d'Aran*. Barcelona: s. ed., 1950.

MARÈS, Frederic. *Informes sobre monumentos catalanes*. Madrid: Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, 1984.

MARÈS, Frederic. *La Pequeña historia de mi museo*. Madrid: s. ed., 1965.

MARÈS, Frederic. *Las tumbas reales de los monarcas de Cataluña y Aragón del Monasterio de Santa María de Poblet*. Barcelona: s. ed., 1963.

MARÈS, Frederic. *Port de la Selva. Notas históricas*. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 1970-1971.

MARTÍ BONET, Joan. «Homilia en el funeral d'en Frederic Marès». *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, 1992, Núm. 6, pàgs. 221-223.

MARTÍN GONZÁLEZ, Juan José. «Federico Marés: del coleccionismo al Museo». A VV.AA.: *Homenaje al profesor Hernández Perera*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 1992, pàgs. 851-858.

MARTÍNEZ, María José. «Arcadio Torres Martín y sus negocios al servicio del tráfico de obras de arte desde España a Estados Unidos», *Archivo Español de Arte*, 2021, núm. 374, pàg. 145.

MORAGAS POMAR, Josep. «El Museo Marés». *Barcelona Atracción*, 1948, pàgs. 145-149.

MUNDÓ, Anscari M. *Catàleg del Museu del Llibre Frederic Marès*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1994.

Museo creado y donado a la ciudad por Federico Marés Deulovol. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1948.

Museo creado y donado a la ciudad por Federico Marés Deulovol. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1952.

NOGUÉS, Romualdo. *Ropavejeros, anticuarios y coleccionistas por un soldado viejo natural de Borja*. Madrid: s. ed., 1890.

Noticia de los objetos artísticos y bibliográficos que contienen las colecciones de José Carreras de Argerich. Barcelona: D. J. M. de Grau, 1849.

OGALLA, Aurora. «Les col·leccions de Frederic Marès fora del seu museu: donacions a altres institucions». A VV.AA.: *Col·leccionistes que han fet museus*. Barcelona: Museu Nacional d'Art de Catalunya, 2022, pàgs. 35-145.

PÉREZ, Ma. Begoña. «Los abanicos de la colección Marés en el Museo de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando». *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 1997, Núm. 84, pàgs. 495-510.

PERUCHO, Joan. «Frederic Marès: escultor y coleccionista». *Kalías*, 1993, Núm. 10, pàgs. 109-113.

PONS GURI, Josep Ma. *Museu Marès de la Punta d'Arenys de Mar*. Arenys de Mar: Ajuntament d'Arenys de Mar, 1985.

POUS, Maria Teresa. *Breu aproximació a la vida i l'obra de Frederic Marès*. Llinars del Vallès: Ajuntament de Llinars, 1997. [Pregó de la Festa Major de 1996].

PUJADÓ, Judit. «Frederic Marès: Il·lusió de pedra». *Revista de Girona*, 2010, Núm. 261, pàgs. 42-48.

QUINEY, Aitor i ESTRUGA, Jordi (eds.). *Col·leccions privades, llibres singulars*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 2005.

RAMON, Artur i BELTRÁN, Clara. «Una aproximació a l'antiquariat modern a Barcelona (1939-2012)». A Bonaventura BASSEGODA, Ignasi DOMÈNECH: *Antiquaris, experts, col·leccionistes i museus. El comerç, l'estudi i la salvaguarda de l'art a la Catalunya del segle XX*, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona et alii, 2013, pàgs. 137-175.

RAZQUIN, Josep Ma. «La llunyana senyora Cervera. A Frederic Marès». *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, 1990, Núm. 4, pàgs. 69-72.

RIBAS, Neus. «Frederic Marès Deulovol, coleccionista de encajes». *Datatèxtil*, 2010, Núm. 23, pàgs. 4-21.

RIBERA, Ramon. «Aportació escultòrica de Frederic Marès al retaule major de l'església de Santa Maria de Montblanc (1952-1956)». *Aplec de Treballs (Montblanc)*, 2007, Núm. 25, pàgs. 191-202.

RIPOLL, Eduard. «La pedra amb figures rupestres del senyor Frederic Marès». *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, 1992, Núm. 6, 79-99.

RIVERO, Núria i VÉLEZ, Pilar. *Museu Frederic Marès*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1996.

SANTOS TORROELLA, Rafael. «El meu Frederic Marès, escultor de Port-Bou». *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, 1992, Núm. 6, pàgs. 225-232.

SANTOS TORROELLA, Rafael. «Frederic Marés, escultor: en la muerte del eximio coleccionista». *Antiquaria*, oct. 1991, Núm. 88, pàgs. 32-33.

SUBIRACHS, Josep Ma. «Frederic Marès i Deulovol (1893-1991)». *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, 1993, Núm. 7, pàgs. 359-362.

SUBIRACHS, Judit. *Centenari Frederic Marès. 1893-1993*. Barcelona: Departament de Cultura, 1993.

VAGHEGGI, Paolo. *Una vita in asta*. Milano: Longanesi&C, 1999.

VALVERDE, Marqués de. *Catálogo de la Exposición de Lencería y Encajes Españoles*. Madrid: Artes Gráficas, 1915.

VELASCO, Alberto. *Jaume Pasqual, antiquari, col·leccionista a la Catalunya de la Il·lustració*. Lleida: Universitat de Lleida, 2011.

VÉLEZ, Pilar i YARZA, Joaquín. *Alejo de Vahía, mestre d'imatges. Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 16*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2001.

VÉLEZ, Pilar, «La història del Museu Frederic Marès a través de les seves guies (1946-2011)». *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, 2011, Núm. 25, pàgs. 205-214.

VÉLEZ, Pilar. «El Museo Frederic Marès». *Descubrir el arte*, 2000, Núm. 19, pàgs. 88-93.

VÉLEZ, Pilar. «Frederic Marès (1993-1991), vocació d'artista i passió pel col·leccionisme». A Bonaventura BASSEGODA, Ignasi DOMÈNECH (eds.): *Antiquaris, experts, col·leccionistes i museus. El comerç, l'estudi i la salvaguarda de l'art a la Catalunya del segle xx*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona et alii, 2013, pàgs. 291-309.

VÉLEZ, Pilar. «Frederic Marès, una vocació d'escultor al servei del col·leccionisme». *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, 2001, Núm. 15, pàgs. 89-100.

VÉLEZ, Pilar. *Catàleg del Museu de la Llotja. Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. II-Escultura i Medalles*. Barcelona: Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, 2001.

VIDAL, Jaume. *Josep Dalmau: l'aventura per l'art modern*. Barcelona: Angle Editorial, 1993.

VIDAL, Jaume. *Santiago Segura (1879-1918): una història de promoció cultural*. Sabadell: Ajuntament de Sabadell, 1999.

VILLALBA, María Piedad. «José Francés, crítico de Arte». Tesi Doctoral, Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 1994.

VILLOLDO, Natividad. «Dos épocas en el encaje español: los Austrias y los Borbones». *Revista de Folklore*, 1996, Núm. 181, pàgs. 11-14.

VV. AA. «La colección de escultura en los orígenes del Museu Frederic Marès». *Estuco*, 2003, Núm. 7, pàgs. 39-59.

VV. AA. *Frederic Marès: escultura anys 1913-1933*. Figueres: Museu de l'Empordà, 1989. [catàleg d'exposició].

VV. AA. *La vida i l'obra de Frederic Marès i Deulovol*. Figueres: Arts Gràf. Trayter, 1993.

VV. AA. *Miscel·lània dedicada al seu president Excm. Sr. Frederic Marés y Deulovol en el seu XC aniversari*. Barcelona: Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi, 1983.

VV. AA. *Museu de l'Empordà. Guia de les col·leccions*. Figueres: Consorci Museu de l'Empordà, 1999.

VV.AA. «Necrologías del Excmo. Sr. D. Federico Marés». *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 1991, Núm. 73, pàgs. 7-68.

VV.AA. *Aureum opus. Cinc segles de llibres il·lustrats. Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 5*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2000.

VV.AA. *Caricatures de la Barcelona vuitcentista. Donació Joaquim de Nadal d'obres de Josep Parera (1828?-1902). Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 20*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2016.

VV.AA. *Catàleg d'escultura i medalles de Frederic Marès. Fons del Museu Frederic Marès, 4*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2002.

VV.AA. *Catàleg d'escultura i pintures dels segles XVI, XVII i XVIII: època del Renaixement i el barroc. Fons del Museu Frederic Marès, 3*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1996.

VV.AA. *Catàleg d'escultura i pintures medievals. Fons del Museu Frederic Marès 1*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1991.

VV.AA. *Catàleg del moble. Fons del Museu Frederic Marès, 6*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2022.

VV.AA. *Catàleg d'escultura i col·leccions del món antic. Fons del Museu Frederic Marès, 5*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2010.

VV.AA. *Catálogo de la sección de tejidos, bordados y encajes del Museo de Arte Decorativo y Arqueológico*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1906.

VV.AA. *Emili Fontbona (1879-1938). Escultor. Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 7*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 1999.

VV.AA. *Estudis. Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 2*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 1999.

VV.AA. *Guia. Museu Frederic Marès*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2011.

VV.AA. *Indianes, estampats*. Sabadell: Museu d'Història de Sabadell, 2007. [catàleg d'exposició].

VV.AA. *La Barcelona irreverent. De la Societat del Born al Niu Guerrer (1858-1910)*. *Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 16*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2012.

VV.AA. *La bellesa ideal. Antoni Solà (1780-1861). Escultor a Roma*. *Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 15*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2009.

VV.AA. *La col·lecció somiada. Escultura medieval a les col·leccions catalanes*. *Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 7*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2002.

VV.AA. *La dona i el Romanticisme. Cicle de conferències*. *Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 1*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 1996.

VV.AA. *La fortuna d'unes obres. Sant Pere de Rodes, del monestir al museu*. *Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 12*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2006.

VV.AA. *La Graine d'Amour. Xavier visita el Museu Frederic Marès*. *Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 17*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2013.

VV.AA. *La taula de l'ambaixador. El triomf de taula de Damià Campeny*. *Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 3*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 1999.

VV.AA. *Maillol i Grècia*. *Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 19*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2015.

VV.AA. *Mirada endins. Talles medievals revelades per la càmera de Domi Mora*. *Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 13*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2007.

VV.AA. *Oleguer Junyent, col·leccionista i fotògraf. Roda el món i torna al Born. Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 21.* Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2017.

VV.AA. *Porte-bouquets. Insòlites joies de la col·lecció Kenber. Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 14.* Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2008.

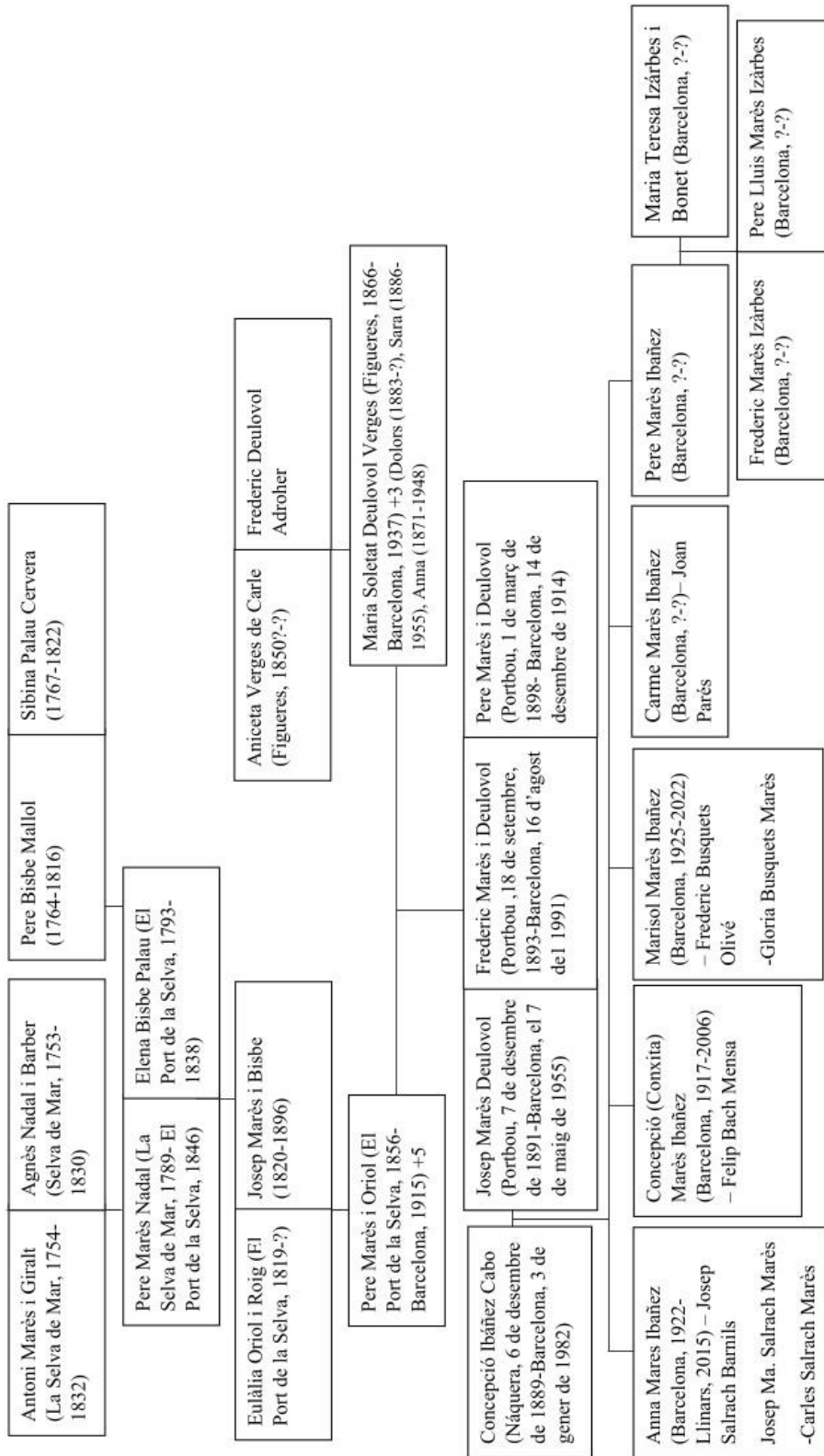
VV.AA. *Retrat del passat. La col·lecció de fotografies del Museu Frederic Marès. Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 8.* Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2003.

VV.AA. *Teatres de joguina. De l'entreteniment al col·leccionisme. Catalunya, segles XIX-XX. Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 11.* Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2006.

VV.AA. *Una mirada al 1700. A partir dels gravats de la col·lecció Gelonch Viladegut. Quaderns del Museu Frederic Marès, exposicions 18.* Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2014.

APÈNDIX

Apèndix I. Arbre genealògic de la família Marès Deulovol.

Apèndix II. Marès, Frederic. «Prólogo». A Rodeja, Eduard: Figueras. Notas históricas. Prehistoria–1386. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 1958, pàgs. 13-15.

Mis compañeros del Instituto de Estudios Ampurdaneses, me invitan de nuevo a prologar otro volumen – cuatro en orden de publicación, primero en riguroso orden cronológico – de la obra Figueras. Notas históricas, y una vez más, como en el volumen anterior, ante la reiterada invitación de los amigos, no puedo negarme a ello.

Debo advertir, no obstante, que estas líneas no pretenden ser una introducción a manera de prólogo, ni menos aún, un ensayo de valor substantivo que, en realidad, no se me ha pedido y que, en razón, tampoco me correspondería.

Dios me libre del premeditado propósito de aquellos que, al prologar un libro, andando por su cuenta, aprovechan la oportunidad para hacer ostentación de conocimientos, gala de eruditos, cuando no de sabios, y rodearse de cierto prestigio que les permita cobrar de prestado dividendos de títulos y méritos que no poseen.

Yo me limitaré tan sólo a cumplir la misión que creo, sencillamente, me corresponde en esta ocasión: grabar en el pórtico de este volumen de notas históricas otras notas que al autor de esta obra le está vedado destacar, cifra de un ayer reciente, para señalar una efemérides que valora este trabajo.

A finales del año 1956, en la ciudad de Figueras, al impulso generoso de un grupo de ampurdaneses de pro – suma de voluntades e inquietudes afines – con ansias y afanes de conocimientos y de saber, nace el primer Instituto de Estudios Ampurdaneses.

A primeros del año 1957, el Instituto logra alcanzar el debido reconocimiento, la vigencia y la plenitud de derecho, a la vez que la responsabilidad de una labora insoslayable cara al futuro. Y al correr del año, superada la etapa fundacional, iniciase la puesta en marcha hacia los fines que informan y justifican el espíritu del Instituto: promover una atmósfera de colaboración y de diálogo, libre de aire

enrarecido, limpia de todo confusionismo, para que sea posible la más amplia aportación del acervo cultural y artístico de nuestra región.

A principios del año 1958 el Instituto inicia sus actividades públicas con la celebración del primer certamen de las Letras. Invitación dirigida a historiadores, prosistas y poetas, a glosar temas sobre el Ampurdán. El Ayuntamiento de Figueras, dándose cuenta de lo que significaba el Certamen, y, respondiendo a su generosa colaboración y estímulo en todo cuanto sea labor cultural y artística, creó un Premio Extraordinario que debía encabezar la convocatoria y concederse indistintamente, a juicio del jurado, a la mejor biografía de un ampurdanés ilustre, o a la más estimable recopilación de notas históricas sobre Figueras.

En la capital del Alto Ampurdán, en el día primero de mayo del mismo año, fiesta de la Santa Cruz, a las once de la mañana, con la presencia de las autoridades y representaciones de las corporaciones culturales, celebrese con la solemnidad que le correspondía, el primer Certamen de las Letras. Pronunciadas por el Alcalde las palabras de ritual, y por el Mantenedor las de exaltación de la fiesta, y una vez dados a conocer por el secretario los veredictos de los respectivos jurados, rindióse el homenaje merecido a todos y cada uno de los historiadores, poetas y prosistas galardonados.

El Premio Extraordinario del Ayuntamiento de Figueras, correspondió a la recopilación de notas inéditas presentadas bajo el lema Figueras. Notas históricas, del ilustre historiador don Eduardo Rodeja Galter.

No pudo recaer la más alta distinción del certamen en un trabajo de mayor empeño y más ceñido al espíritu de la convocatoria; y menos aún corresponda a una personalidad que por su labor fuese tan merecedora del reconocimiento de la ilustre corporación donante y de la Ciudad, a la que supo dedicar sin limitación los mejores años de su vida, estudiando y recomponiendo su historia.

Congratulémonos de la aparición de este nuevo volumen que, con el prestigio que le otorga el galardón alcanzado, corona cumplidamente una labora de la más limpia ambición y mayor dedicación a la ciudad de sus amores: siete siglos de su historia, reseguída paso a paso, anatomizada, abierta en su entraña viva...

Auguremos – sinceramente se lo deseamos – buena acogida y bienandanza a la obra del amigo Rodeja, en la que la pluma, vertida con espontánea sencillez, se ha prodigado en erudición y fervor, en entrega total a la tierra sagrada de sus progenitores.

En esta larga y aprovechada empresa, que ha absorbido una vida entera dedicada al mejor servicio de la Ciudad bien amada, todo ha sido ilusionada aventura, noble y generosa ofrenda.

Apèndix III. Motllos del Museu d'Història de Sabadell. Fotografies realitzades per l'autora.

1. Motlle de fusta amb filigranes de metall en forma de flor. Al darrera du escrit a llapis el número 1. Núm. Inventari 1668.

2. Motlle de fusta amb filigranes de metall en forma de branques i fulles. Al darrera du escrit a llapis el número 2. Núm. Inventari 1883.

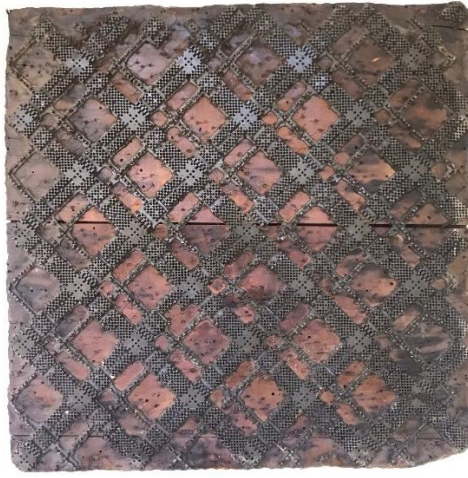

3. Motlle de fusta amb filigranes de metall en forma de caixmir. Al darrera du escrit a llapis el número 3. Núm. Inventari 1885.

4. Motlle de fusta amb filigranes de metall en forma geomètrica. Al darrera du escrit a llapis el número 4. Núm. Inventari 1887.

5. Motlle de fusta amb filigranes de fusta en forma de branques, fulles i flors. Al darrera du escrit a llapis el número 5. Núm. Inventari 3054.

6. Motlle de fusta amb filigranes de metall en forma de sanefes de floretes emmarcades per figures geomètriques. Al darrera du escrit a llapis el número 8. Núm. Inventari 1889.

7. Motlle de fusta amb filigranes de fusta amb figures zoomorfes. Al darrera du escrit a llapis el número 9. Núm. Inventari 3072.

8. Motlle de fusta amb filigranes de fusta en forma de fulles intercalades amb blat. Al darrera du escrit a llapis el número 10. Núm. Inventari 3070.

9. Motlle de fusta amb filigranes de metall en forma d'obertures ogivals amb sanefes vegetals. Al darrera du escrit a llapis el número 6. Núm. Inventari 3052.

10. Motlle de fusta amb filigranes de fusta en forma de fulles i flors. Al darrera du escrit a llapis el número 7. Núm. Inventari 3062.

11. Motlle de fusta amb filigranes de metall en forma de corona emmarcada en dos cercles, el superior més gran que l'inferior, aquest amb la inscripció: MARCA CORONA 1. Núm. Inventari 3044.

12. Motlle de fusta amb filigranes de metall amb la figura d'Hermes sedent amb el caduceu, emmarcat per dos cercles, el més gran dels quals amb forma dentada. Núm. Inventari 3046.

13. Motlle de fusta amb filigranes de metall amb la figura d'un híbrid (drac i lleó) de 7 caps, emmarcat per dos cercles amb la inscripció: FABRICACIÓN ESPECIAL PARA ESTA CASA. Núm. Inventari 3048.

14. Motlle de fusta amb filigranes de metall en forma de W coronada per un ratpenat i amb la inscripció: MARCA REGISTRADA, a la part inferior. Núm. Inventari 3050.

Apèndix VI. Imatges

Figura 1. Josep Marès i Bisbe. ©Museu Frederic Marès, nr. 249. Foto: Autor desconegut.

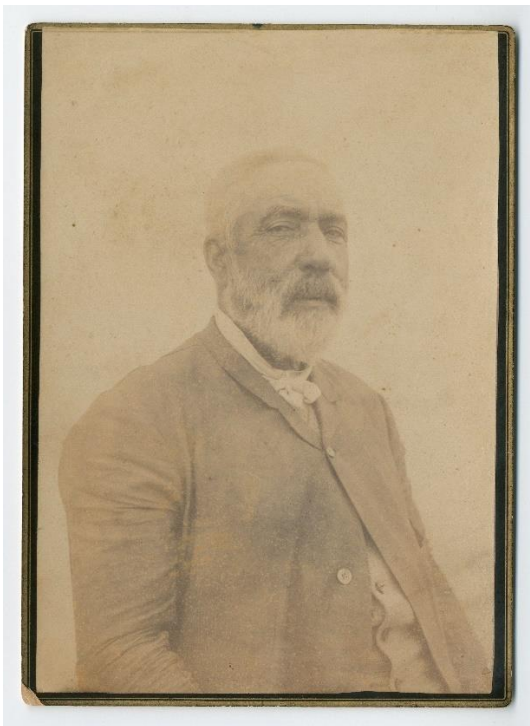

Figura 2. Pere Marès i Oriol. nr. 252. Museu Frederic Marès. ©Foto: Uxai Fernández (?).

Figura 3. Soletat Deulovol i Vergés. nr. 251. Museu Frederic Marès. ©Foto: Domingo Bosch.

Figura 4. Josep i Frederic Marès i Deulovol, 1897. nr. 242. Museu Frederic Marès. ©Foto: W. Polak.

Figura 5. Pere Marès i Deulovol als 13 mesos, abril de 1899. ©Museu Frederic Marès, nr. 241. Foto: Autor desconegut.

Figura 6. Signatura del llegat de Frederic Marès a l'Estudi-Biblioteca Frederic Marès. D'esquerra a dreta: ?, Pere Marès Ibàñez, Dolors Farró, Pascual Maragall i ?, 10 de març de 1993. nr. 1816. Museu Frederic Marès. ©Foto: J. M. Domingo.

Figura 7. Retrat de Frederic Marès i Deulovol al Museu Frederic Marès, octubre de 1955. nr. 319. Museu Frederic Marès. ©Foto: Publifoto.

Figura 8. Maleta de Frederic Marès, segle XX (MFM S-329). Museu Frederic Marès. ©Foto: ArtWorkPhoto.eu

Figura 9. Frederic Marès al seu taller, 1917. ©Museu Frederic Marès, nr. 192. Foto: Autor desconegut.

Figura 10. Frederic Marès al Hyde Park de Londres, 1935. ©Museu Frederic Marès, nr. 23. Foto: Autor desconegut.

Figura 11. Frederic Marès a la Biblioteca del Seminari salvada crema, 1936. ©Museu Frederic Marès, nr. 150. Foto: Autor desconegut.

Figura 12. Frederic Marès assisteix a la Casa Nestlé com a jurat d'un concurs de cartells, juny de 1962. nr. 4473. Museu Frederic Marès. ©Foto: Sendra.

Figura 13. Sopar d'homenatge a FM pel seu 90è aniversari al palau de Pedralbes, 25 d'octubre de 1983. nr. 4234. Museu Frederic Marès. ©Foto: M. Soler.

Figura 14. El diari Hora Nova atorga a FM la Barretina d'Honor a Figueres, 15 de novembre de 1983. ©Museu Frederic Marès, nr. 4266. Foto: Autor desconegut.

Figura 15. Acte d'entrega de la medalla d'or de la Generalitat de Catalunya a Frederic Marès, 28 d'octubre de 1986. ©Museu Frederic Marès, nr. 4353. Foto: Autor desconegut.

Figura 16. Frederic Marès al seu taller realitzant la decoració escultòrica per a la companyia d'assegurances La Unión y el Fènix, 1928. ©Museu Frederic Marès, nr. 248. Foto: Autor desconegut.

Figura 17. Lliçó magistral de Frederic Marès, organitzada per la RABASJ i la Llotja amb motiu de la seva jubilació, 17 d'octubre de 1964. ©Museu Frederic Marès, nr. 4298. Foto: Autor desconegut.

Figura 18. Frederic Marès a l'estudi Marès, 1973. nr. 326. Museu Frederic Marès. ©Foto: Català Pic.

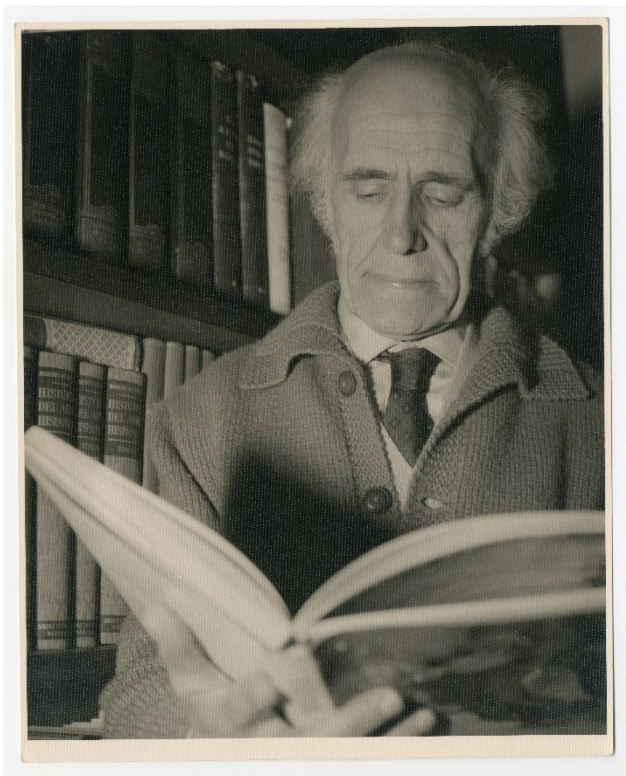

Figura 19. Frederic Marès, Juan Alsamora Fusté, Elisabeth Mulder, Juan Pablo d'Ors i Antonio Ferrer Pi a l'acte commemoratiu dels 70a aniversari del *Glossari*, a l'Ermita de Vilanova i la Geltrú, 1966. Museu Frederic Marès, Capsa 89. © Foto: C. Pérez de Rozas.

Figura 20. Frederic Marès a l'entrega de la medalla d'or al pintor José Gutiérrez Solana. Real Academia de San Fernando, 23 de març de 1943. ©Museu Frederic Marès, nr. 4513. Foto: Autor desconegut.

Figura 21. Conferència de Frederic Marès al Reial Cercle Artístic, s. d. ©Museu Frederic Marès, nr. 4311. Foto: Autor desconegut.

Figura 22. Frederic Marès a la inauguració de l'Exposició d'imatgeria policroma dels segles XVI-XIX, 13 de desembre de 1935. ©Museu Frederic Marès, nr. 143. Foto: Autor desconegut.

Figura 23. Frederic Marès a l'Institut Estudis Empordanesos, s. d. ©Museu Frederic Marès, nr. 511. Foto: Autor desconegut.

Figura 24. Estudi de Frederic Marès al carrer Mallorca de Barcelona, ca. 1943. ©Museu Frederic Marès, nr. 1056. Foto: Autor desconegut.

Figura 25. Comparació cal·ligrafia de Frederic Marès. Carta de Sor María A. de Jesús a Frederic Marès, 25 de d'agost de 1935 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 7268) i Carta de Frederic Marès a E.P. Comendador, 6 de desembre de 1964 (Barcelona, CDiR-MFM, MFM 5380).

†

MFM-7268 B

S. S. Federico Marès - Barcelona -

Muy señor nuestro y estimado en el Señor:
 Recibimos su carta en la que nos participa haber obtenido del señor Ministro la promesa de restauración de la capilla del convento en estado ruinoso. Nos alegramos por cuanto ello significa no tener que vender el retablo, tal como nos recomendó usted, tan acertadamente.

La abadesa del convento de Zarragoza nos participa que usted les adquirió el calvario del siglo XIII para su museo, y que está muy contenta porque así no saldrá tan bella obra de arte al extranjero; ya sabe que la Dirección General de Bellas Artes les dejó que no tenía dinero para adquirirlo, y les recomendó lo ofrecieran a su Museo.

Cuando vaya a Madrid no deje de hacer una visita a esta comunidad, fue todos nos alegrar nos.

Barcelona 6 - diciembre 1964
 Socio d. de R. P. Comendador.

MFM-5380

AYUNTAMIENTO DE BARCELONA
 MUSEO FEDERICO MARÉS
 DIRECTOR

Mi querido amigo y compañero. Recibo tu atenta, agradeciendo lo saluda de Madrid, y tuyo.

Voy a referirme a la sugerencia que en ella me haces. No creo que la reunión que me propones, se desarrolle bien en el seno de vuestra Academia, precisamente creo, que podría interpretarse como una desconsideración a la propia corporación.

Desde luego en la nuestra puedo asegurarte que el desagrado se producirá; en los centros intelectuales y artísticos de Barcelona la noticia de mi defectuosa motivación sorpresa y estupefacción.

Desde el principio, el entusiasmo de que los cargos representativos obtienen más de lo que uno desearía. Obligan, desde luego, a determinaciones mediatas y serenas, del momento de todo racionamiento. Lo que me pesa es que esto escrito fue toda mi vida un sentimiento. Fue, hoy de ello.

No olvidemos cuanto pesa en el nombre ni circunstancia! El hecho de Presidir la Academia de Barcelona, así como otras corporaciones, representa, y, sobre todo, el ser el creador de un museo que ostente la vida, alta distinción que concede vuestra Academia, para muchos, para formar ciencias, actitudes muy inciertas. Además, ¡cómo voy a desautorizar a

Condes de Barcelona, 10 - Teléfono 32 28 05

Figura 26. Primera Exposició pública de la col·lecció privada de Frederic Marès a l'Institut Municipal d'Història, 1944. Museu Frederic Marès, nr. 1057. © Foto: C. Pérez de Rozas.

Figura 27. Sant Sebastià del taller d'Alejo de Vahía (MFM 1056), segle XV-XVI.. Museu Frederic Marès. © Foto: Guillem F-H.

Figura 28. Frederic Marès a Toledo, maig de 1924. ©Museu Frederic Marès, nr. 522.
Foto: Autor desconegut.

Figura 29. Sant Pere de Pere de Santjoan (MFM 946), segle XIV. Museu Frederic Marès. © Foto: Guillem F-H.

Figura 30. Jesús camí del Calvari de Jaume Huguet. Compartiment de bancal de retaule de Sant Agustí (MFM 970), segle XV. ©Museu Frederic Marès. Foto: Autor desconegut.

Figura 31. Façana del Museu Frederic Marès. Obres de la Plaça de Sant Iu de Barcelona, maig de 1943. nr. 1053. Museu Frederic Marès. ©Foto: Francisco Ribera.

Figura 32. Sala XVI del Museu Frederic Marès, 24 de gener de 1945. nr. 1063. Museu Frederic Marès. ©Foto: Francisco Ribera.

Figura 33. Sala IV (de diversions) del Museu Frederic Marès, abril de 1945. nr. 1066. Museu Frederic Marès. ©Foto: Francisco Ribera.

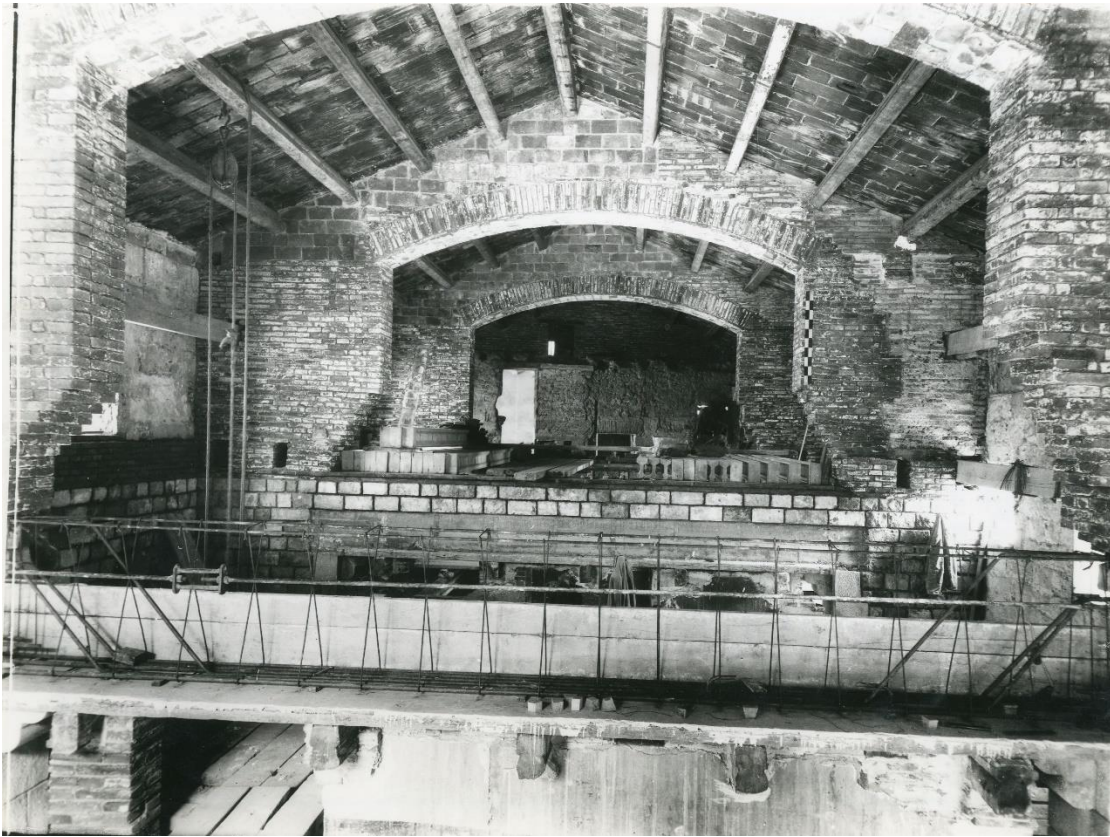

Figura 34. Agnus Dei (clau d'arquivolta) del taller del mestre Cabestany (MFM 653), segle XII. ©Museu Frederic Marès. Foto: Autor desconegut.

Figura 35. Aparició de Jesús als seus deixebles al mar del taller del mestre Cabestany (MFM 654), segle XII. ©Museu Frederic Marès. Foto: Autor desconegut.

Figura 36. Relliu de la Visitació (MFM 935), segle XV. ©Museu Frederic Marès. Foto: Autor desconegut.

Figura 37. Frederic Marès amb autoritats visita al Museu Frederic Marès, 11 de maig de 1960. nr. 776. Museu Frederic Marès. ©Foto: Suárez.

Figura 38. Frederic Marès amb Josep Maria Domingo, 22 de desembre de 1983. nr. 690. Museu Frederic Marès. ©Foto: J. M. Domingo.

Figura 39. Sala Femenina, 2011. nr. 4956. Museu Frederic Marès. ©Foto: ArtWorkPhoto.

Figura 40. Sala Frederic Marès del Museu de Montjuïc, s. d. ©Museu Frederic Marès, Carpeta Museu Militar de Montjuïc. Foto: Autor desconegut.

Figura 41. Sala Frederic Marès del Museu de Montjuïc, s. d. ©Museu Frederic Marès, Carpeta Museu Militar de Montjuïc. Foto: Autor desconegut.

Figura 42. Creu de la Mà (mE 430). Museu de l'Empordà. Foto: Autor desconegut.

Figura 43. Vista de la sala d'escultura Frederic Marès del Museu de l'Empordà. Museu Frederic Marès, Carpeta Museu de l'Empordà 1. ©Foto: Meli.

Figura 44. Vista de la sala d'arqueologia Frederic Marès del Museu de l'Empordà. Museu Frederic Marès, Carpeta Museu de l'Empordà 1. ©Foto: Meli.

Figura 45. Santa Llúcia, fragment de guardapols d'un retaule de Sant Pere de Premià (mE 433). Museu de l'Empordà. Foto: Autor desconegut.

Figura 46. Sala del Museu d'Art Frederic Marès de Montblanc, s. d. ©Museu Frederic Marès, Carpeta Museu de Montblanc. Foto: Autor desconegut.

Figura 47. Sala del Museu d'Art Frederic Marès de Montblanc, s. d. ©Museu Frederic Marès, Carpeta Museu de Montblanc. Foto: Autor desconegut.

Figura 48. Verge procedent d'un Calvari, escola catalano-aragonesa (segle XVI), s. d. ©Museu Frederic Marès, Carpeta Museu de Montblanc. Foto: Autor desconegut.

Figura 49. Frederic Marès i diverses personalitats de Sabadell a la inauguració de la Sala Marès del Museu d'Història de Sabadell, 31 d'agost de 1984. Museu Frederic Marès, Carpeta Museu d'Història de Sabadell. ©Foto: P. Farran.

Figura 50. Donació de Frederic Marès a la Generalitat de Catalunya, amb dipòsit al Museu de la Punta d'Arenys de Mar, 13 de març de 1983. ©Museu Frederic Marès, Carpeta Museu de la Punta d'Arenys de Mar. Foto: Autor desconegut.

Figura 51. Aplicació ornamental procedent de Castella i Lleó (MAM 270). Museu d'Arenys de Mar. Foto: Autor desconegut.

Figura 52. Aplicació ornamental procedent de Castella i Lleó (MAM 287). Museu d'Arenys de Mar. Foto: Autor desconegut.

Figura 53. Aplicació ornamental procedent de Castella i Lleó (MAM 286). Museu d'Arenys de Mar. Foto: Autor desconegut.

Figura 54. Sala del Museu del Llibre a la Biblioteca de Catalunya, s. d. ©Museu Frederic Marès, Carpeta Museu del Llibre. Foto: Autor desconegut.

Figura 55. Frederic Marès a la Biblioteca de Catalunya. nr. 4315. Museu Frederic Marès. ©Foto: Beatriz Amposta.

Figura 56. Enquadernació de plata carolíngia, dels segles IX-X. s. d. ©Museu Frederic Marès, Carpeta Museu del Llibre. Foto: Autor desconegut.

Figura 57. Frederic Marès al museu de l'acadèmia de Belles Arts de San Fernando, a la sala "Federico Marès" acompanyat de José María de Azcárate, 7 de maig de 1987. nr. 4410. Museu Frederic Marès. ©Foto: Josep Ma. Domingo.

Figura 58. Vista de la sala "Federico Marès", al museu de l'acadèmia de Belles Arts de San Fernando, 7 de maig de 1987. nr. 4415. Museu Frederic Marès. ©Foto: Josep Ma. Domingo.

Figura 59. Pany de bagul del . Fotografia realizada per l'autora. 2022

Figura 60. Aplicació ornamental procedent de Castella i Lleó (MAM 812). Museu d'Arenys de Mar. Foto: Autor desconegut.

Figura 61. Aplicació ornamental procedent de Castella i Lleó (MAM 813). Museu d'Arenys de Mar. Foto: Autor desconegut.

Retrat de Frederic Marès, 1917. ©Museu Frederic Marès, nr. 223. Foto: Autor desconegut.